

VIVEKACŪḌĀMAṆI

HET KROONJUWEEL VAN ONDERSCHEIDINGSVERMOGEN

Śrī Śaṅkarācārya

Vertaling: Ferit Arav

VIVEKACŪḌĀMAṆI

विवेकचूडामणि

Śrī Ādi Śaṅkarācārya

**HET KROONJUWEEL
VAN
ONDERSCHEIDINGSVERMOGEN**

विवेकचूडामणि
VIVEKACŪḌĀMAṆI

Vertaling: Ferit Arav

In dit boek zijn opgenomen van *Vivekacūdāmaṇi*:

- De volledige Sanskrit tekst in transliteratie
- De Nederlandse vertaling met toelichtende voetnoten en aanhangsels
- De Engelse vertaling van Swāmī Mādhavānanda
- De volledige Sanskrit tekst in Devanāgarī schrift
- Alfabetisch trefwoordenregister

ISBN/EAN: 978-90-816538-1-7

Eerste oplage 50 exemplaren, augustus 2010

Tweede oplage 50 exemplaren, januari 2011

Derde oplage 100 exemplaren, september 2012

ISBN/EAN 978-94-643531-2-9

Eerste druk: 2021

Herziene uitgave 2023

Uitgeverij Kadag

(kadag-pub@kpnmail.nl)

Druk: Brave New Books

Verantwoording

Deze vertaling van Śrī Śaṅkarācārya's *Vivekacūḍāmaṇi* is voor het eerst in 2010 ter hand genomen ten behoeve van de studies binnen de vestiging Deventer van de School voor Praktische Filosofie en Spiritualiteit in Nederland.

*Vivekacūḍāmaṇi*¹ is oorspronkelijk in het Sanskrit geschreven. Bij deze vertaling heb ik de Engelse vertaling door Swāmī Mādhavānanda als leidraad genomen maar tevens zes andere Engelse vertalingen geraadpleegd. Alle geraadpleegde vertalingen verschillen onderling in geringe mate, vooral waar het de weergave betreft van de Sanskrit begrippen die in het Engels (en Nederlands) geen equivalenten hebben. Bij behoefte heb ik ook de oorspronkelijke tekst, voor zover mijn kennis van Sanskrit dat toeliet, in beperkte mate geraadpleegd. De direct op het hart van de zoeker gerichte kort, kernachtig en soms dichterlijk klinkende uitspraken van Śrī Śaṅkarācārya in dit werk stralen in mijn beleving een zeldzame wijsheid en autoriteit uit. Om deze reden heb ik getracht de inhoud zo veel mogelijk op een even korte en bondige wijze weer te geven ten koste van gemakkelijke leesbaarheid. Op enkele plaatsen heb ik geringe afwijkingen en toevoegingen [tussen vierkante haakjes] ten opzichte van de oorspronkelijke tekst aangebracht, die mijns inziens aan de begrijpelijkheid van de tekst bijdragen, dit als gevolg van mijn persoonlijke interpretatie van het gezegde en de bewerking van *Vivekacūḍāmaṇi* door Śrī Ramaṇa Maharṣi. Daarnaast heb ik een groot aantal voetnoten toegevoegd, die deels aan andere bronnen ontleend zijn, ter toelichting van het behandelde. Ook sommige Sanskrit begrippen waar ik in het Nederlands geen equivalenten voor kon vinden zijn in voetnoten toegelicht. Waar het nuttig werd geacht is de transliteratie van het betreffende Sanskrit woord tussen haakjes toegevoegd. Bovendien dient opgemerkt te worden dat de diepte van de behandelde stof bij weergave in een andere taal dan Sanskrit beperkingen ondergaat. Het mag verder als evident worden beschouwd dat juist bij de studie in groepsverband en contemplatie van de tekst de diepere betekenis van de boodschap van Śrī Śaṅkarācārya meer kans heeft om aan het licht te komen.

Hoewel beknopt, bevat *Vivekacūḍāmaṇi* naar mijn oordeel een complete verhandeling van *Advaita Vedānta* en kan daarom als een standaardwerk over *Advaita Vedānta* beschouwd worden. Het begeleidt de zoeker die vastberaden is de waarheid van het menselijk bestaan te ontdekken vanuit de staat van de

¹ 'Viveka' staat voor onderscheidingsvermogen, 'cūḍā' voor top en 'maṇi' voor juweel. Zoals het juweel op de top van een diadeem het meest uitblinkend ornament is zo luidt de titel van deze verhandeling als een meesterstuk onder de werken die het onderscheid tussen het ware en onware uitleggen.

diepe duisternis tot de algehele verlichting op systematische en zelfs wetenschappelijke² wijze. In dat opzicht onderscheidt het zich ten opzichte van sommige andere werken waarin *Advaita Vedānta* fragmentarisch wordt behandeld of slechts die kennis wordt aangereikt waar specifiek naar gevraagd wordt.

Om praktische redenen en om verwijzing naar onderwerpen te vergemakkelijken is de totale tekst in vier delen gesplitst. Volledigheidshalve zijn de Engelse vertaling door Swāmī Mādhavānanda, en de oorspronkelijke Sanskrit tekst in Devanāgarī schrift als aanhangsels aan dit boekje toegevoegd.

Marjolein van den Houten dank ik voor haar bijdrage in de taalkundige controle en verbeteringen van de tekst.

Suggesties die tot verbetering van dit boekje kunnen leiden stel ik zeer op prijs.

Ferit Arav
Hengelo, juli 2010

De tweede oplage is uitgebreid met een beter leesbare Sanskrit tekst met transliteratie en een trefwoordenregister. Tevens zijn enige redactionele en tekstuele verbeteringen aangebracht. Op een gering aantal correcties en toevoegingen na zijn de latere uitgaven gelijk aan de tweede oplage.

Ferit Arav
Hengelo, juni 2012

Deze herziene uitgave is, op enkele kleine verbeteringen na, inhoudelijk geheel gelijk aan de eerdere uitgaven. Het voornaamste verschil is de plaatsing van de transliteratie van de Sanskrit verzen boven de Nederlandse vertaling. Dit om eventuele raadpleging van de Sanskrit tekst te vergemakkelijken. Dit komt overeen met de structuur van de andere drie boeken in deze serie³.

Ferit Arav
Hengelo, januari 2023

² Het geldt voor iedereen, overal en altijd.

³ 'Bhagavad Gītā Bhāṣya', 'Śaṅkara's Vedānta' en 'Zeven Upaniṣads', allen van dezelfde uitgever (Kadag).

ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्या जीवो ब्रह्मैव नापरः ।

brahma satyaṃ jaganmithyā jīvo brahmaiva nāparaḥ

**“Brahman is werkelijk, de wereld is illusie;
Het individu is niet verschillend van Brahman.”⁴**

Śrī Śaṅkarācārya

⁴ *Brahmajñānāvalīmālā*, vers 20

Inhoudsopgave *Vivekacūḍāmaṇi*

<u>Versnummer</u>	<u>Onderwerp</u>	<u>Pagina</u>
<u>Deel 1: De eerste stappen</u>		11
1	Invocatie	
2	De weg en de middelen tot bevrijding	
16	De kwalificaties van de zoeker. De vier kwaliteiten en de zes schatten van deugd	
33	De kwalificaties van de leermeester. De ontmoeting met de leermeester	
43	De directe middelen tot bevrijding (vertrouwen, toewijding, meditatie)	
49	Gebondenheid en bevrijding, onwetendheid	
68	Stappen naar bevrijding (onthechting, kalmte, zelfbeheersing, verdraagzaamheid)	
72	Het grofstoffelijke lichaam, de subtiële elementen, de zintuigen en de zinnen. De organen van het lichaam	
75	Gevolgen van zingenot	
93	Het subtiële lichaam. De staten van dromen, waken en slapen	
108	Onwetendheid, <i>māyā</i> , het ongedifferentieerde, de <i>guna</i> 's, het causale lichaam	
124	Het opperste Zelf	
137	Het niet-Zelf, onwetendheid, gebondenheid, egoïsme, identificatie	
<u>Deel 2: De werkelijkheid ontsluitend</u>		44
149	De vijf sluiers	
154	de voedselsluier (<i>annamāyākośa</i>)	
165	de levenssluier (<i>prānamāyākośa</i>)	
167	de denksluier (<i>manomāyākośa</i>)	
184	de kennissluier (<i>viññānamāyākośa</i>)	
207	de gelukzaligheidsluier (<i>ānandamāyākośa</i>)	
211	De eeuwige getuige	
227	Het universum is Brahman	
241	Dat-zijt-gij / Niets is verschillend van zijn bestaansgrond	
254	Reflecties op Brahman	
269	Het overstijgen van de bedekkingen	
290	Loslaten van identificaties	

<u>Versnummer</u>	<u>Onderwerp</u>	<u>Pagina</u>
<u>Deel 3: De weg naar binnen</u>		76
298	Herkenning van en overwinning op het ego	
311	Begeerte, neigingen en activiteit	
319	Gevolgen van onachtzaamheid	
330	Over discipline en bevrijding	
342	Illusie en onderscheid	
355	<i>Samādhi</i>	
367	Stappen van <i>Yoga</i>	
379	Meditatie op het Zelf	
394	<i>Jīva</i> is niet verschillend van Brahman	
408	Realisatie van Brahman in het Hart	
427	Kenmerken van de verlichte (<i>jīvanmukta</i>)	
<u>Deel 4: Bevrijding</u>		109
442	De kenner van Brahman	
451	<i>Karma</i> en bestemming	
464	Alleen Brahman bestaat / In Brahman is geen verscheidenheid	
472	Zelfrealisatie	
479	De leerling ontwaakt	
492	Ik ben dit noch dat, maar Brahman alleen	
517	Eren van de leermeester	
535	Kenmerken van de bevrijde	
554	Alles lost op in Brahman	
576	Afscheid van de leermeester	
Aanhangsels:		
Aanhangsel 1: Onderscheid tussen de kenner en het gekende		139
Aanhangsel 2: Over <i>samādhi</i>		140
Aanhangsel 3: Engelse vertaling van <i>Vivekacūḍāmaṇi</i> door Swāmī Mādhavānanda		145
Aanhangsel 4: विवेकचूडामणि		205
Literatuur		259
Trefwoordenregister <i>Vivekacūḍāmaṇi</i>		260

Eer aan Śrī Ramaṇa Maharṣi. Eer aan Śrī Vāsiṣṭha. Eer aan de Grote Leraar Jezus. Eer aan Śrī Ādi Śaṅkarācārya. Verscholen in mijn Hart als gedaanten van Mijzelf wijzen ze de weg die mijn voeten moeten gaan. Mogen allen die op zoek naar waarheid zijn in hen een veilige gids en toevluchtsoord vinden.

VIVEKACŪḌĀMAṆI

Deel 1: De eerste stappen

*sarvavedāntasiddhāntagocaram tamagocaram |
govindam paramānandam sadgurum praṇato'smyaham || 1||*

1. Ik buig voor Govinda⁵, de volmaakte, wiens natuur opperst geluk (*param-ānandam*) is. Hij kan slechts gekend worden door verdieping in de kennis van *Vedānta* en op geen andere wijze⁶.

*jantūnām naraṇāma durlabhamataḥ puṁstvaṁ tato vipratā
tasmādvaidikadharmamārgaparatā vidvattvamasmātparam |
ātmanātmavivecanam svanubhavo brahmātmanā saṁsthitih
muktirno śatajanmakotīśukṛtāḥ puṇyairvinā labhyate || 2||*

2. Voor alle wezens is een menselijke geboorte moeilijk te bereiken, nog moeilijker is - in volgorde - het verwerven van een mannelijk⁷ lichaam, Brahmaanschap⁸, het volgen van het pad van *Vedānta*, de geleerdheid in de Heilige geschriften, het onderscheid kunnen maken tussen het Zelf⁹ en niet-Zelf (*ātmanātmavivecanam*), realisatie van de eenheid met Brahman (*svanubhavo brahmānatmanā*) en onafgebroken verblijven in de staat van eenzelveigheid¹⁰ met Brahman. Bevrijding kan alleen door verdiensten gedurende een miljard geboorten¹¹ verworven worden.

⁵ Het Zelf of *ātman*, in de gedaante die door de betrokkene ervaren wordt.

⁶ Niet door de zintuigen of het denkvermogen (*agocara*).

⁷ Dient te worden gezien in het licht van het cultuurpatroon waar mannen behalve fysiek overwicht ook sociale voordelen boven de vrouwen genoten. Het kan ook 'mannelijk temperament met betrekking tot het zoeken naar waarheid' betekenen. In Vedantische geschriften is het niet uitzonderlijk dat juist een vrouw de volmaaktheid bereikt en haar man, vaak een koning of prins, onderwijst (zoals Koningin *Cūḍālā* in '*Yoga Vasiṣṭha*' en Prinses *Hemalekha* in '*Tripura Rahasya*').

⁸ Geboren worden onder gunstige omstandigheden voor het volgen van het spirituele pad.

⁹ Het werkelijke, of *ātman*. In deze vertaling is er voorkeur aan gegeven vaker 'het Zelf' in plaats van *ātman* te gebruiken omdat in ons taalgebruik het woord 'Zelf' direct verband legt met 'dat wat het dichtst bij ons is' en in het Hart wordt ervaren. Het niet-Zelf is het onwerkelijke, *anātman*.

¹⁰ Het stamwoord 'eenzelvig' is in deze vertaling gebruikt in de betekenis van 'geëlijk', 'één' of 'één en dezelfde', zoals bijvoorbeeld in 'vereenzelvigen' (tot één

durlabham trayamevaitaddevānugrahaḥetukam |
manuṣyatvaṁ mumukṣutvaṁ mahāpuruṣasaṁśrayaḥ || 3||

3. [Echter, zelfs bij het ontbreken van het bovengenoemde] kan door Gods (*mahāpuruṣa*) genade bevrijding worden bereikt door het voldoen aan de volgende drie eerste vereisten: een geboorte als mens, het verlangen naar bevrijding (*mumukṣutvam*) en de beschermende zorg van een volmaakte leermeester.

labdhvā kathaṁcinnarajanma durlabham
tatrāpi puṁstvaṁ śrutipāradarśanam |
yastvātmanamuktau na yateta mūḍhadhīḥ
sa hyātmahā svaṁ vīnihantyaśadgrahāt || 4||

4. Hij die op een of andere wijze er in slaagde de menselijke geboorte te verwerven en perfecte kennis van de *Veda*'s heeft (*śrutipāradarśanam*), maar zich niet inspant om bevrijd te worden (*yastvātmanamuktyai*) pleegt waarlijk zelfmoord omdat hij zich aan het onware hecht.

itaḥ konvasti mūḍhātmā yastu svārthe pramādyati |
durlabham mānuṣaṁ dehaṁ prāpya tatrāpi pauraṣam || 5||

5. Wie kan dwazer zijn dan de mens die ondanks het verwerven van de zeldzame menselijke, en bovendien mannelijke, belichaming, de verwezenlijking van het belangrijkste van zijn leven ¹² verzuimt?

vadantu sāstrāṇi yajantu devān kurvantu karmāṇi bhajantu devatāḥ |
ātmaikyabodhena vinā vimuktiḥ na sidhyati brahmaśatāntare'pi || 6||

6. Noch het aanhalen van de geschriften (*śruti*), noch het uitvoeren van riten en vereren van goden leidt tot bevrijding, zelfs niet na een levensduur van honderd *Brahmā*'s ¹³ bij elkaar, tenzij men zich als *ātman* herkent.

amṛtatvasya nāśāsti vittenetyeva hi śrutiḥ |
bravīti karmaṇo mukterahetutvaṁ sphuṭaṁ yataḥ || 7||

maken). Zo ook het woord 'eenzelvigheid' in de betekenis van 'gelijkheid', 'eenheid' of 'één en dezelfde zijn'.

¹¹ De Sanskrit tekst noemt honderd 'croren'. Een Indiase *crore* is gelijk aan 10 miljoen.

¹² Nl. bevrijding.

¹³ Staat voor onbepaalde tijdsduur. Eén dag (dag en nacht = 2 *kalpa*'s) van *Brahmā* (de Schepper) is gelijk aan 8,64 miljard jaar. Er zijn ontelbare *Brahmā*'s.

7. De *Veda*'s verklaren dat er geen hoop is voor onsterfelijkheid (*amṛta*) door het vergaren van wereldse rijkdommen¹⁴. Hieruit volgt dat handeling [met het oogmerk van materiële verdienste] niet tot bevrijding kan leiden.

*ato vimuktyai prayateta vidvān sannyastabāhyārthasukhasprhaḥ san |
santam mahāntam samupetya deśikam tenopadiṣṭārthasamāhitātām || 8||*

8. Daarom moet de verstandige mens na het opgeven van het verlangen naar het genot van uiterlijke objecten zich krachtig inspannen voor zijn bevrijding. Op gepaste wijze moet hij een perfecte en edelmoedige leermeester benaderen en zich op de door hem voorgehouden waarheid richten.

*uddharedātmanātmānam magnam saṁsāravāridhau |
yogārūḍhatvamāsādyā samyagdarśananiṣṭhaya || 9||*

9. Na het bereiken van de staat van *yogārūḍha*¹⁵ moet men zich door ononderbroken toewijding en juiste waarneming (*samyagdarśana*) van de onderdompeling in de zee van geboorte en dood (*saṁsāra*) bevrijden.

*sannyasya sarvakarmāṇi bhavabandhavimuktaye |
yatyatām paṇḍitairdhirairātmābhyāsa upasthitaiḥ || 10||*

10. Laat de wijze en geleerde mens (*paṇḍita saṁnyasya*) die op weg is naar de realisatie van het Zelf (*ātman*) alle handelingen (*sarvakarmāṇi*)¹⁶ opgeven en pogen de banden met geboorte en dood te verbreken (*bhavabandhavimuktaye*).

*cittasya śuddhaye karma na tu vastūpalabdhye |
vastusiddhirvicāreṇa na kiñcitkarmakoṭibhiḥ || 11||*

11. Handelingen [in overeenstemming met de instructies van de geschriften of die van de leermeester] leiden tot zuivering van de geest (*cittasya*) maar niet tot het zien van de werkelijkheid (*vastu*). De werkelijkheid wordt verworven door onderzoek (*vicāreṇa*)¹⁷ en niet door daden, zelfs geen tien miljoen.

¹⁴ *Brhadāranyaka Upaniṣad*: 2, 4, 2: “Toen sprak Maitreyī: Heer, zo deze ganse met rijkdommen vervulde wereld de mijne was, zou ik daardoor onsterfelijk zijn?” “Neen,” zei *Yājñavalkya*, “juist zoals het leven van een rijke, zo zou je leven zijn. Op onsterfelijkheid echter is geen hoop door rijkdom.”

¹⁵ *Yogārūḍha* is de staat van onthechting van zinsobjecten en handelingen, en vrij zijn van hartstochten.

¹⁶ Zowel de slechte als de goede handelingen uit egoïsme.

¹⁷ De Sanskrit tekst gebruikt hier het woord ‘*vicāra*’ dat - door het ontbreken van een Nederlandse equivalent - met ‘onderzoek’ is vertaald. *Vicāra* is echter een sleu-

*samyagvicārataḥ siddhā rajjutattvādvadhāraṇā |
bhrāntyoditamahāsarpabhayaḍuḥkhavināśinī || 12||*

12. Alleen juist onderzoek (*samyagvicārataḥ*) toont de mens de ware aard van een touw en beëindigt de grote vrees en het lijden (*duḥkha*) die veroorzaakt worden door het waandenkbeeld dat het een slang is.

*arthasya niścayo dṛṣṭo vicāreṇa hitoktitaḥ |
na snānena na dānena prāṇāyamaśatena vā || 13||*

13. Kennis van de werkelijkheid wordt verkregen door onderzoek (*vicāreṇa*) onder begeleiding van de leermeester en niet door gewijde baden of aalmoezen, of de toepassing van honderden ademhalingsoefeningen (*prāṇāyāma*).

*adhikāriṇamāśāste phalasiddhirviśeṣataḥ |
upāyā deśakālādyāḥ santyasminsahakāriṇaḥ || 14||*

14. Succes [van zulk onderzoek] hangt hoofdzakelijk af van de kwalificatie van de zoeker; tijd, plaats en andere dergelijke omstandigheden komen daarbij op de tweede plaats.

*ato vicāraḥ kartavyo jijñāsorātmavastunaḥ ||
samāsādyā dayāsindhurṁ gururṁ brahmaviduttamam || 15||*

15. Daarom moet de zoeker naar de werkelijkheid van *ātman* zich toeleggen op de beoefening van onderzoek (*vicāraḥ*) na het benaderen van een leermeester (*gururṁ*), die een volmaakte kenner van Brahman is en wiens mededogen zo wijds is als de oceaan zelf.

*medhāvī puruṣo vidvānūhāpohavicakṣaṇaḥ |
adhikāryātmavidyāyāmuktalakṣaṇalakṣitaḥ || 16||*

16. De mens die in staat is de waarheid in de geschriften te onderscheiden en bekwaamheid toont de tegenwerpingen te weerleggen is geschikt voor het ontvangen van de kennis van *ātman* (*ātmavidyā*).

*vivekino viraktasya śamādiguṇaśālinah |
mumukṣoreva hi brahmajijñāsāyogyatā matā || 17 ||*

telbegrip in *Vedānta*. De betekenis gaat veel dieper; het is een motiefloze directe observatie, een innerlijke aanschouwing, bij een geheel stille staat. Het mag niet worden verward met intellectuele analyse of redenering. In het Engels wordt het soms met ‘enquiry’ of ‘self-enquiry’ vertaald en in het Nederlands met ‘zelfonderzoek’. Zie ook de voetnoot bij vers 445 over *nididhyāsana*.

17. Alleen hij die onderscheid maakt (*vivekino*), die zich afgewend heeft van het onwerkelijke (*viraktasya*), die kalmte (*śama*) en soortgelijke deugden bezit en naar bevrijding verlangt (*mumukṣuoreva*), is geschikt om op zoek te gaan naar Brahman (*brahmājijñāsa*).

sādhanaṇyatra catvāri kathitāni manīṣibhiḥ |
yeṣu satsveva sanniṣṭhā yadabhāve na sidhyati || 18||

18. In dit verband hebben de wijzen gezegd dat voor het ervaren van de waarheid aan vier vereisten moet worden voldaan. Bij het ontbreken ervan zal de realisatie falen.

āḍau nityānityavastuvivekaḥ pariganyate |
ihāmutraphalabhogavirāgastadanantaram |
śamādiṣaṭkasampattirmumukṣutvamiti sphuṭam || 19||

19. (1) Eerst wordt het onderscheid genoemd tussen het eeuwigdurende en het voorbijgaande (*nityānityavastuvivekaḥ*). (2) Vervolgens komt het niet ontvankelijk zijn voor het genot van de vruchten van handelingen, nu en hierna [hemel]. (3) Dan komt de groep van zes deugden, te beginnen met kalmte. (4) Tenslotte is er natuurlijk het verlangen naar bevrijding.

brahma satyaṁ jaganmithyetyevanirūpo viniścayaḥ |
so'yaṁ nityānityavastuvivekaḥ samudāhṛtaḥ || 20||

20. (1) Een vaste overtuiging dat Brahman alleen werkelijk is (*brahmasatyam*) en het universum (*jagat*) onwerkelijk wordt aangeduid als ‘onderscheid tussen het eeuwigdurende en het voorbijgaande’ (*nityānityavastuvivekaḥ*).

tadvairāgyaṁ jihāsā yā darśanaśravaṇādibhiḥ |
dehādibrahmaparyanteḥyanitye bhogavastuni || 21||

21. (2) *Vairāgya*, of ‘onthechting’, is het opgeven van alle voorbijgaande genietingen, inherent aan elke soort levensvorm van de meest simpele tot de goddelijke (*brahmā*), door het zien van het voorbijgaande (*anitya*) als gevolg van eigen observatie of instructie van de leermeester [daar ze de oorzaak van smart zijn].

virajya viṣayavrātāddoṣadrṣṭyā muhurmuḥuḥ |
svalakṣye niyatāvasthā manasaḥ śama ucyate || 22||

22. (3a) Het denken losmaken van objecten door voortdurend hun onvolmaaktheid te zien en het standvastig op zijn doel (Brahman) laten rusten, wordt ‘kalmte’ (*śama*) genoemd.

*viṣayebhyaḥ parāvartya sthāpanam svasvagolake |
ubhayeṣāmindriyāṇāṁ sa damaḥ parikīrtitaḥ |
bāhyānālambanāṁ vṛttereṣoparatiruttamā || 23||*

23. (3b) ‘Zelfbeheersing’ (*dama*) is het afwenden van de zintuiglijke organen (fysiek en mentaal) van zinsobjecten door het standvastig op zijn doel houden van de aandacht zodat die niet wordt afgeleid door vroegere neigingen om zich met allerlei objecten bezig te houden. (3c) De teruggetrokkenheid van de zintuigen (*uparati*) is optimaal wanneer er geen reacties op uitwendige prikkels zijn.

*sahanam sarvaduḥkhānāmapratikārapūrvakam |
cintāvilāparahitaṁ sā titikṣā nigadyate || 24||*

24. (3d) Het verduren van leed zonder tegenstribbelen of geweeklaag wordt ‘verdraagzaamheid’ (*titikṣā*) genoemd.

*śāstrasyaguruvākyasya satyabuddhyāvadhāraṇā
sā śraddhā kathitā sadbhīryayā vastūpalabhyate || 25||*

25. (3e) ‘Geloof’ (*śraddhā*), dat tot de realisatie van de werkelijkheid leidt, is een op inzicht gebaseerde aanvaarding dat de leer van de geschriften en die van de eigen leermeester (*śāstrasya-guruvākyasya*) waar (*vastu*) zijn.

*sarvādā sthāpanam buddheḥ śuddhe brahmaṇi sarvathā |
tatsamādhānamityuktaṁ na tu cittasya lālanam || 26||*

26. (3f) Het zich niet inlaten met wisselende gedachten (*na tu cittasya lālanam*) maar het intellect (*buddhi*) zonder afdelen op de loutere Brahman houden wordt ‘in het-Zelf-gevestigd-zijn’ (*samādhāna*) genoemd.

*ahaṅkāradidehāntān bandhānājñānakalpitān |
svasvarūpāvbodhena moktumicchā mumukṣutā || 27||*

27. (4) Het ‘intens verlangen naar bevrijding’ (*mumukṣutā*), is de innerlijke drang (*icchā*) om zich te verlossen van alle door onwetendheid¹⁸ ontstane gebondenheid (*bandhān*) in relatie zowel tot het ego (het ‘ik’-besef) als tot het lichaam, door verwerkelijking van de eigen ware aard.

*mandamadhyamarūpāpi vairāgyeṇa śamādinā |
prasādena guroḥ seyaṁ pravṛddhā sūyate phalam || 28||*

28. Zelfs wanneer dit verlangen naar bevrijding weinig of middelmatig is kan het dankzij de genade van de leermeester (*guroḥ*), door de beoefening

¹⁸ *Ajñāna*, onwetendheid van onze ware natuur als opperste gelukzaligheid.

van onthechting (*vairāgya*) en van deugden zoals kalmte (*śama*) enzovoort vrucht afwerpen.

*vairāgyam ca mumukṣutvam tīvram yasya tu vidyate |
tasminnevārthavantah syuh phalavantah śamādayah || 29||*

29. [Alleen] In het geval dat onthechting en het verlangen naar bevrijding intens zijn zal kalmte en het beoefenen van andere deugden van betekenis zijn en vrucht dragen.

*etayormandatā yatra viraktatvamumukṣayoḥ |
marau salilavattatra śamāderbhānamātratā || 30||*

30. [Maar] Wanneer onthechting en het verlangen naar bevrijding zwak zijn, zijn kalmte (*śama*) en de andere kwaliteiten niet meer dan schijn, zoals een luchtspiegeling in de woestijn.

*mokṣakāraṇasāmagryām bhaktireva garīyasī |
svasvarūpānusandhānam bhaktirityābhidhīyate || 31||*

31. Onder alle middelen die tot bevrijding leiden is toewijding (*bhakti*) het beste. Het zoeken naar je eigen werkelijke aard (*svarupa*) wordt toewijding genoemd.

*svātmatatvānusandhānam bhaktirityapare jaguḥ |
uktasādhanaśampannastattvajijñāsuraṭmanah |
upasīdedguruṁ prājñam yasmādbandhavimokṣaṇam || 32||*

32. Anderen zeggen dat het zoeken naar de waarheid van je eigen Zelf toewijding (*bhakti*) is. De zoeker naar de waarheid van het Zelf die de bovengenoemde kwaliteiten bezit, dient een verlicht leermeester op gepaste wijze te benaderen, die hem van gebondenheid bevrijdt.

*śrotriyo'vrjino'kāmahato yo brahmapittamah |
brahmaṇyuparataḥ sānto nirindhana ivānalah |
ahetukadāyāsindhurbandhurānamatām satām || 33||*

33. Een leermeester is thuis in *Veda*'s, onberispelijk en vrij van harts-tochten. Hij is een volmaakte kenner van Brahman en verblijft in Brahman. Hij is zo kalm als een vlam wanneer haar brandstof verteerd is. Hij is een oceaan van zegening zonder motieven, en een vriend voor alle goede mensen die zich nederig aan hem toevertrouwen (voor Hem neerwerpen).

*tamārādhyā guruṁ bhaktyā prahvaprasārayasevanaiḥ |
prasannam tamanuprāpya prcchejjñātaavyamātmanah || 34||*

34. Na het benaderen van een dergelijke *guru*¹⁹ met eerbiedige toewijding moet de zoeker, wanneer hij Hem behaagd heeft door zijn ootmoedige aanbidding, nederigheid en dienstbaarheid, hem vragen wat hij weten moet.

*svāmīnnamaste natalokabandho kārūṇyasindho patitaṁ bhavābdhau |
māmuddharātmiyakatākṣaḍrṣṭyā rjvyātikārūṇyasudhābhivṛṣṭyā || 35||*

35. O Meester, vriend van allen die zich op U verlaten, oceaan van genade, ik buig mij voor u neer. Ik ben gevallen in de zee van geboorte en dood (*samsāra*)²⁰. Red mij met een directe blik van uw ogen waaruit genade stroomt als nectar.

*durvārasaṁsāravadāgnitaptam
dodhūyamānaṁ duradrṣṭavātaiḥ |
bhūtaṁ prapaṇṇaṁ paripāhi mṛtyoḥ
śaraṇyamanyadyadahaṁ na jāne || 36 ||*

36. Red mij van de dood. Ik word geteisterd door het onblusbare vuur van het wereldwoud (*samsāra*) en heftig geschud door de winden van een onaangenaam lot. Ik ben overmand door angsten en zoek bij U mijn toevlucht daar ik geen andere schuilplaats weet.

*śāntā mahānto nivasanti santo vasantavallokaḥitaṁ carantaḥ |
tirṇaḥ svayaṁ bhīmabhavārṇavaṁ janānahetunānyānapi tārayantaḥ ||
37||*

37. Er zijn wijsgeren die vredig en grootmoedig zijn. Ze zijn een weldaad voor de mensheid, zoals de lente. Zelf zijn ze de vreselijke oceaan van geboorte en dood overgestoken en zonder enig motief helpen ze anderen ook hetzelfde te doen.

*ayaṁ svabhāvaḥ svataḥ eva yatparaśramāpanodapravaṇaṁ mahātmanām |
sudhāṁśureṣa svayamarkakarkaśaprabhābhītaptāmatikṣitīm kila || 38||*

38. Het behoort tot de aard van de grootmoedigen om uit eigen beweging de moeilijkheden van anderen uit de weg te ruimen, net zoals de maan uit eigen beweging de aarde koelte geeft wanneer die geblakerd is door de felle stralen van de zon.

*brahmānandarasaṁubhūtikalitaiḥ pūtaiḥ suśitairyutaiḥ
yuṣmadvākkalaśojjhitaḥ śrūtisukhairvākyāmṛtaiḥ secaya |
santaptam bhavatāpadāvadahanajvālābhirenaṁ prabho
dhanyāste bhavadikṣaṇakṣaṇagataḥ pātrikṛtāḥ svikṛtāḥ || 39||*

¹⁹ Personificatie van het Zelf, hier de Leermeester.

²⁰ *Samsāra* is de reeks van leven-dood-geboorte van onbepaalde duur.

39. O Heer, besprenkel mij, verteerd als ik ben door de kwellingen van de wereld zoals door de vlammen van een bosbrand, met uw spraak als nectar, gezocht met de gelukzaligheid van de genade van Brahman, puur en verkoe-ling gevend, stromend uit uw lippen zoals uit een kruik en verrukkelijk klinkend in de oren. Gezegend zijn zij die een genadige blik van u opvangen en in uw bescherming opgenomen worden.

kathariṁ tareyaṁ bhavasindhūmetāṁ kā vā gatirme katamo'styupāyaḥ | jāne na kiñcitkrpayā'va māṁ prabho saṁsāraduḥkhakṣatimātānuṣva || 40||

40. Hoe moet ik de oceaan van dit veranderlijke bestaan oversteken? Wat zal mijn doel zijn? Welke weg moet ik nemen? Ik zit in het ongewisse. Wees genadig, O Heer, en beschrijf mij uitvoerig hoe ik een einde kan maken aan de kwellingen van dit veranderlijke bestaan.

tathā vadantāṁ śaraṇāगतāṁ svaṁ saṁsāradāvāṇalātāpataptam | nirikṣya kārūnyarasādradrṣṭyā dadyādabhītiṁ sahasā mahātmā || 41||

41. Verteerd door de kwellingen van de wereld, als een brandend woud, spreekt de leerling (*śiṣya*) aldus deze woorden. De leermeester kijkt hem welwillend aan en maakt hem onmiddellijk vrij van zijn angst, nu de leerling zijn toevlucht tot hem heeft genomen.

vidvān sa tasmā upasattimīyuse mumukṣave sādhu yathoktakāriṇe | prasāntacittāya śamānvitāya tattvopadeśaṁ krpayaiḥ kuryāt || 42||

42. Met welwillendheid neemt de leermeester op zich het onderricht in de waarheid aan hem die zijn bescherming zocht, die de regels van de geschriften gehoorzaamt, die dorstig naar bevrijding is, die naar behoren zijn plichten vervult, en wiens geest (*citta*) vredig en kalm is.

śrī gururuvāca | mā bhaiṣṭa vidvaṁstava nāstyapāyaḥ saṁsārasindhostaraṇe'styupāyaḥ | yenaiva yātā yatayo'sya pāraṁ tameva mārgaṁ tava nirdiśāmi || 43||

43. Vrees niet, o verstandige! Voor jou is er geen dood. Er is een weg om de oceaan van *saṁsāra* over te steken. Ik zal je die weg tonen, waardoor wijzen de overzijde bereikt hebben.

astyupāyo mahānkaścitsaṁsārabhayanāśanaḥ | tena tīrtvā bhavāmbhodhiṁ paramānandamāpsyasi || 44||

44. Er bestaat een onovertroffen middel om een eind te maken aan de vrees van het veranderlijke bestaan waarmee je de oceaan van *saṁsāra* kunt oversteken en de opperste gelukzaligheid bereiken.

*vedāntārthavicāreṇa jāyate jñānamuttamam |
tenātyantikasamsāraduḥkhanāśo bhavatyānu || 45||*

45. Verdieping in de betekenis van de *Vedānta* (*vedāntārthavicāreṇa*) leidt tot de hoogste kennis, waarop de vernietiging van de kwellingen van *samsāra* onmiddellijk volgt.

*śraddhābhaktidhyānayogānmumukṣoḥ mukterhetūnvakti sākṣācchruterḡḥ |
yo vā eteṣveva tiṣṭhatyamuṣya mokṣo'vidyākalpitāddehabandhāt || 46||*

46. Geloof (*śraddhā*)²¹, toewijding (*bhakti*) en beoefening van *Yoga* door middel van meditatie (*dhyāna*) zijn volgens de geschriften (*śruti*) de directe middelen voor de zoeker om tot bevrijding te komen. Hij die zich daaraan houdt bevrijdt zich van de gebondenheid aan het lichaam die teweeg gebracht is door onwetendheid (*avidyā*).

*ajñānayogātparamātmanastava hyanātmabandhastata eva samśrīṭiḥ |
tayorvivekoditabodhavaḥniḥ ajñānakāryaṇi pradahetsamūlam || 47||*

47. Het is door je verbondenheid met onwetendheid (*ajñānayoga*) dat jij, die het opperste Zelf (*ātman*) bent, de gebondenheid door het niet-Zelf (*anātman*) ervaart, de enige bron waaruit de kringloop van geboorte en dood voortkomt. Het vuur van kennis (*bodha*), ontstoken door het onderscheid (*viveka*) tussen het Zelf en het niet-Zelf, verbrandt alle gevolgen van onwetendheid (*ajñānakāryam*) met wortel en tak.

*śiṣya uvāca |
krpayā śrūyatāṃ svāminpraśno'yaṃ kriyate mayā |
yaduttaramaḥ śrūtvā kṛtārthaḥ syāṃ bhavanmukhāt || 48||*

48. De leerling sprak (*śiṣya uvāca*): O Meester, het zal mij een genoegen zijn van uw lippen het antwoord te vernemen op de vraag die ik, mij voor u neerbuigend, aan u stel.

*ko nāma bandhaḥ kathameṣa āgataḥ
kathaṃ pratiṣṭhāsyā kathaṃ vimokṣaḥ |
ko'sāvanātmā paramaḥ ka ātmā
tayorvivekaḥ kathametaducyātām || 49||*

49. Wat is eigenlijk gebondenheid (*bandha*)? Hoe is het ontstaan? Hoe blijft het voortbestaan? Hoe kan men zich daarvan bevrijden? Wat is het niet-Zelf (*anātman*) en wat is het opperste Zelf (*paramātmā*)? Hoe kan men onderscheid maken tussen beide? Antwoord mij alstublieft.

²¹ *Śraddhā* en *bhakti* zijn in verzen 25, 31 en 32 besproken.

*śrī gururuvāca |
dhanyo'si kṛtakṛtyo'si pāvitam te kulam tvayā |
yadavidyābandhamuktyā brahmābhavitumicchasi || 50||*

50. De Meester antwoordde (*śrīguru uvāca*): Waarlijk gezegend ben je! Je hebt de ware bedoeling van het leven volbracht en je geslacht geheiligd doordat je verlangt Brahman te verwerven, vrij van gebondenheid veroorzaakt door onwetendheid.

*ṛnamocanakartāraḥ pituḥ santi sutādayaḥ |
bandhamocanakartā tu svasmādanyo na kaścana || 51||*

51. Een vader kan door zijn zoons en vrienden van zijn schulden bevrijd worden, maar hij heeft niemand anders dan zichzelf om zich van gebondenheid te bevrijden.

*mastakanyastabhārāderduḥkhamanyairnivāryate |
kṣudhādikṛtaduḥkhaṇi tu vinā svena na kenacit || 52||*

52. Kwelling zoals veroorzaakt door het dragen van een last op het hoofd kan door anderen verwijderd worden, maar niemand anders dan de persoon zelf kan zich bevrijden van de pijn die veroorzaakt wordt door hongers en dergelijke.

*pathyamausadhasevā ca kriyate yena rogiṇā |
ārogyasiddhirdṛṣṭā'sya nānyānuṣṭhitakarmaṇā || 53||*

53. De zieke kan alleen gezond worden door zelf het juiste dieet te volgen en het juiste medicijn in te nemen, maar niet door het werk van anderen.

*vastusvarūpaṇi sphuṭabodhacakṣuṣā svenaiva vedyam na tu paṇḍitena |
candrasvarūpaṇi nijacakṣuṣaiva jñātavyamanyairavagamyate kim || 54||*

54. De ware aard van dingen kan men alleen door zijn eigen ogen zien en kennen, en niet door bemiddeling van een geleerde. Met eigen ogen weet men hoe de maan er uitziet; kan men dit van anderen leren?

*avidyākāmakarmādipāśabandham vimocitum |
kaḥ śaknuyādvinātmānaṇi kalpakotīśatairapi || 55||*

55. Wie anders dan de persoon zelf kan zich bevrijden van de gebondenheid veroorzaakt door de ketens van onwetendheid, verlangens, handelingen en dergelijke, al telt hij een miljard tijdperken (*kalpakotīśatirapi*)²².

²² Hier wordt waarschijnlijk scheppingen of *Brahmā*'s bedoeld, zie ook de voetnoot bij vers 6.

*na yogena na sāṅkhyena karmaṇā no na vidyayā |
brahmātmaikatvabodhenamokṣaḥ sidhyati nānyathā || 56||*

56. Noch door *Yoga*²³ of *Sāṅkhya*²⁴, noch door ritueel of geleerdheid (*na yogena na sāṅkhyena karmaṇā no na vidyayā*) is bevrijding (*mokṣa*) mogelijk, maar alleen door de directe herkenning van de eenzelligheid van het Zelf en Brahman (*brahmātmaikatvabodhah*), en door geen ander middel.

*vīṇāyā rūpasaundaryam tantrivādanasauṣṭhavam |
prajārañjanamātram tanna sāmrañyāya kalpate || 57||*

57. De schoonheid van de vorm van een lier en de vaardigheid waarmee haar snaren worden beroerd behagen slechts enkelen. Ze maken geen koning van je²⁵.

*vāgvaikharī śabdajharī śāstravyākhyānakauśalam |
vaiduṣyam viduṣāṁ tadvadbhuktaye na tu muktaye || 58||*

58. Vaardigheid in het uitstorten van een waterval aan woorden, bekwaamheid in het uitleggen van de geschriften en geleerdheid doen de betrokkene genoeg, maar zij brengen geen bevrijding.

*avijñāte pare tattve śāstrādhītistu niṣphalā |
vijñāte'pi pare tattve śāstrādhītistu niṣphalā || 59||*

59. Zelfs de bestudering van de geschriften is vruchteloos zolang de hoogste waarheid (*pare tattve*) onbekend blijft. En wanneer de hoogste waarheid gekend is, is de studie van de geschriften nutteloos.

*śabdajālam mahāraṇyam cittabhramaṇakāraṇam |
ataḥ prayatnājjñātavyam tattvajñāistattvamātmanaḥ || 60||*

60. Geschriften, bestaande uit vele woorden, zijn als een dicht woud dat de geest (*citta*) laat ronddolen. De wijze mens moet zich daarom krachtig inspannen om de ware aard van het Zelf (*ātman*) te kennen.

*ajñānasarpadaśasya brahmajñānausadham vinā |
kimu vedaiśca śāstraiśca kimu mantraiḥ kimauśadhaiḥ || 61||*

²³ Bedoeld wordt de soorten *Yoga* 's die dualiteit vooronderstellen, zoals *Haṭhayoga* en *Bhaktiyoga*.

²⁴ *Sāṅkhya* gaat uit van de dualiteit tussen twee reële maar tegengestelde principes van *puruṣa* en *prakṛti*.

²⁵ In deze gelijkenis is de lier het lichaam en de vaardigheid het denkvermogen. Ze zijn geenszins vergelijkbaar met de soevereiniteit van *ātman*.

61. Voor iemand die gebeten is door de slang van onwetendheid (*ajñāna*) is het enige redmiddel de kennis van Brahman (*brahmaññāna*). Wat voor nut hebben de *Veda*'s en andere Heilige Geschriften, bezwingen (*mantra*'s) of andere hulpmiddelen voor zo iemand?

na gacchati vinā pānaṁ vyādhirauṣadhaśabdataḥ |
vinā'parokṣānubhavaṁ brahmaśabdairna mucyate || 62||

62. Een ziekte verdwijnt niet door simpelweg de naam van het medicijn uit te spreken, zonder het in te nemen. Zo kan men zonder directe ervaring van Brahman niet bevrijd worden door alleen het woord 'Brahman' uit te spreken.

akṛtvā dr̥śyavilayamajñātṛvā tattvamātmanah |
brahmaśabdaiḥ kuto muktiruktimātraphalairnṛṇām || 63||

63. Hoe kan bevrijding bereikt worden door simpelweg het woord 'Brahman' uit te spreken zolang de zich aan de ogen voordoende tastbare wereld niet uit het bewustzijn is verdwenen en zolang het Zelf niet is ervaren. Het resultaat zou niet meer dan een uiting van spraak zonder enige uitwerking zijn.

akṛtvā śatrusaṁhāramagatvākhilabhūśriyam |
rājāhamiti śabdānno rājā bhavitumarhati || 64||

64. Men kan geen koning worden door eenvoudig te zeggen: 'Ik ben koning', zolang men zijn vijanden niet heeft vernietigd en bezit heeft genomen van de luister en rijkdom van het hele koninkrijk.

āptoktim khaṇanam tathopari śilādyutkarṣaṇaṁ svīkṛtim
nikṣepaḥ samapekṣate nahi bahiḥ śabdaistu nirgacchati |
tadvadbrahmaṁ vidopadeśamananadhyānādibhirlabhyate
māyākāryatirohitaṁ svamamalaṁ tattvaṁ na duryuktibhiḥ || 65||

65. Een diep begraven schat komt tevoorschijn door de juiste aanwijzingen te volgen, te graven, de stenen en de aarde te verwijderen die er bovenop liggen en niet door het bij zijn naam te roepen. Op dezelfde wijze kan de zuivere waarheid van het Zelf, die bedekt is door *māyā*²⁶ en zijn uitwerking, alleen bereikt worden door de aanwijzingen van een kenner van Brahman, gevolgd door reflectie, meditatie enzovoorts, maar nooit door verzinsels.

tasmātsarvaprayatnena bhavabandhavamuktaye |
svaireva yatnaḥ kartavyo rogādāviva paṇḍitaiḥ || 66||

²⁶ *Māyā* wordt in de verzen 108-110 besproken.

66. Daarom moeten verstandige mensen, net zoals in het geval van ziekte, er persoonlijk met alle middelen die in hun vermogen liggen naar streven zich te bevrijden van de gebondenheid aan de kringloop van geboorte en dood.

*yastvayādyā kṛtaḥ praśno varīyāññchāstravinmataḥ |
sūtraprāyo nigūḍhārtho jñātavyaśca mumukṣubhiḥ || 67||*

67. De vraag die je gesteld hebt is uitstekend en wordt door de kenners van geschriften als ter zake gezien en gewaardeerd. Hij draagt een diepe betekenis, is kort en bondig als een aforisme en behoort op te rijzen in de zoekers naar bevrijding (*mumukṣubhiḥ*).

*śruṇuṣvāvahito vidvanyanmayā samudīryate |
tadetacchvaṇātsadyo bhavabandhādvimokṣyase || 68||*

68. Luister aandachtig, O verstandige, naar wat ik ga zeggen. Door aandachtig te luisteren zul je zeker onmiddellijk bevrijd worden van de boeien van *samsāra*.

*mokṣasya hetuḥ prathamo nigadyate
vairāgyamatyantamanityavastuṣu |
tataḥ śamaścāpi damastitikṣā nyāsaḥ
prasaktākḥilakarmanām bhr̥śam || 69||*

69. Als eerste stap naar bevrijding (*mokṣasya*) wordt genoemd een volledige onthechting (*vairāgya*) van alles wat vergankelijk is. Dan komt kalmte (*śama*), zelfbeheersing (*dama*) en verdraagzaamheid (*titikṣā*)²⁷. Daarna volgt het volledig opgeven van alle in de geschriften voorgeschreven handelingen (*karma's*)²⁸.

*tataḥ śrutistanmananam satattvādhyānam ciraṁ nityanirantaram munēḥ |
tato'vikalpaṁ parametya vidvā - nihaiva nirvāṇasukham samṛcchati || 70||*

70. Daarna volgt het 'horen' van de leer, het er op reflecteren (*mananam*) en onophoudelijk op de daarin vervatte waarheid mediteren. Zo bereikt de wij-

²⁷ Zie ook *Bṛhadāranyaka Upaniṣad*: IV.iv.23 waarin deze kwaliteiten besproken worden.

²⁸ De betekenis van karma in dit verband is een godsdienstige handeling of ritueel, zoals het brengen van een offerande, voortkomend uit de hoop op een toekomstige beloning.

ze zoeker de staat van *nirvikalpa*²⁹, en realiseert hij de gelukzaligheid van *nirvāṇa*³⁰ (*nirvāṇasukham*) zelfs in dit leven.

*yadboddhavyaṁ tavedānīmātmānātmavivecanam |
taducyate mayā samyak śrutvātmanyavadhārāya || 71||*

71. Nu zal ik je ten volle uitleggen wat je weten moet over het onderscheid tussen het Zelf en het niet-Zelf (*tavedānīmātmānātmavivecanam*). Luister aandachtig en neem het dan in je op.

*majjāsthimedahpalaraktacarmatva-gāhvayairdhātubhirebhiranvitam |
pādoruvakṣobhujaṣṭhamastakaiḥ aṅgairupāṅgairupayuktametata || 72||*

72. Het (grofstoffelijke) lichaam is opgebouwd uit de volgende zeven ingrediënten: merg (*majja*), been (*asthi*), vet (*medaḥ*), vlees (*pala*), bloed (*rakta*), vel (*carma*) en opperhuid (*tvac*). Het bestaat uit de volgende ledematen: benen, dijen, borst, armen, voeten, rug en hoofd.

*ahaṁ mameti prathitaṁ śarīraṁ mohāspadaṁ sthūlamitīryate budhaiḥ |
nabhonabhasvaddahanāmbubhūmayāḥ sūkṣmāṇi bhūtāni bhavanti tāni || 73||*

73. Dit lichaam (*śarīram*), beschouwd als de zetel van de begoocheling (*mohāspandam*) van de noties ‘ik’ en ‘mijn’ (*ahamṁame*), wordt door de zieners het grofstoffelijke lichaam (*sthūlam*) genoemd. De subtiele elementen (hiervan) zijn ether, lucht, vuur, water en aarde³¹.

*parasparāṁśairmilitāni bhūtvā sthūlāni ca sthūlaśarīrahetavaḥ |
mātrāstadīyā viṣayā bhavanti śabdādayaḥ pañca sukhāya bhoktuḥ || 74||*

74. Deze (subtiele) elementen worden door onderlinge vermenging³² in bepaalde verhoudingen grof en vormen het grofstoffelijke lichaam (*sthūlaśarīra*). De essenties (*tanmātrā*’s)³³ van deze [subtiele] elementen

²⁹ De staat waarin het onderscheid tussen subject en object oplost en alleen het oneindige, ene bewustzijn overblijft. Voor nadere toelichting raadpleeg aanhangsel 2.

³⁰ Bevrijding (*mokṣa*), het uitdoven van het besef van afgescheiden bestaan.

³¹ Hier wordt op de hogere principes van deze elementen gezinspeeld.

³² Het proces van onderlinge vermenging wordt als volgt beschreven: Elk van de vijf elementen wordt in tweeën gedeeld. Een van deze twee helften is verder in vieren gedeeld. Vervolgens wordt elk grof element voortgebracht door verbinding van een helft van zichzelf en een kwart van elk van de vier andere elementen.

³³ Puur element, die staat waarin het bewustzijn straalt zonder naam en vorm. Vanuit het individu beschouwd zijn *tanmātrā*’s de subtiele elementen die door de specifieke en overeenkomstige zintuigen van kennis (*jñānendriya*) ervaring mogelijk

vormen de zinsobjecten (*viṣaya*) in groepen van vijf (geluid, tast, gezicht, smaak en geur) die het plezier (*sukhāya*) van de bewoner van het lichaam [hem die ze ervaart, (*bhoktu*)] dienen.

*ya eṣu mūdhā viṣayeṣu baddhā rāgorupāśena sudurdamena |
āyānti nirvāntyadha ūrdhvamuccaiḥ svakarmadūtena javena nītāḥ || 75||*

75. Die dwaze wezens die aan de objecten van zingenot gebonden zijn (*rāgoārūpaśena*) met het sterke en moeilijk te breken koord van gehechtheid, komen en gaan in deze wereld³⁴, op en neer, daartoe aangezet door de afgezant³⁵ van hun vroegere daden (*svakarmadūtena*).

*śabdādibhiḥ pañcabhireva pañca pañcatvamāpuḥ svaguṇena baddhāḥ |
kuraṅgamātaraṅgapataṅgamīnabhṛṅgā naraḥ pañcabhirañcitaḥ kim || 76||*

76. Als het hert, de olifant, de mot, de vis en de bij alle de dood vinden onder de bekoring van één van de vijf zinnen, wat moet dan wel het lot zijn van de mens die bekoord wordt door alle vijf zinnen³⁶?

*doṣeṇa tīvro viṣayaḥ kṛṣṇasarpaviṣādapi |
viṣaṁ nihanti bhoktāraṁ draṣṭāraṁ cakṣuṣāpyayam || 77||*

77. In verband met hun effecten zijn zinsobjecten (*viṣaya*) kwaadaardiger dan het gif van de cobra. Gif doodt slechts wanneer het opgenomen wordt, maar zinsobjecten vernietigen de mens zelfs wanneer er met de ogen naar wordt gekeken³⁷ [zelfs wanneer er alleen maar aan gedacht wordt].

maken. Zie ook Swami Venkatesananda's *Vasiṣṭha's Yoga* p.577 (Engels) (of *Yoga Vasiṣṭha VI.2:87:11,12*) "In de pure ruimte of leegte van bewustzijn rijst allereerst de notie van 'ik ben' op. De condensatie daarvan is bekend als *buddhi* of intellect en de condensatie daarvan is bekend als het denken (*manas*). Dat kent of ervaart het zuivere element van geluid en ook de andere elementen, de *tanmātra*'s. Uit deze ervaringen rijzen de diverse zintuigen op..."

³⁴ In verschillende (van dierlijke tot hemelse) belichamingen overeenkomstig de verdiensten van hun vroegere handelingen.

³⁵ Zoals iemand die zich schuldig maakt aan het toe-eigenen van bezittingen van anderen door de rechter gestraft wordt, zo wordt ook de mens die zich niet bewust is van zijn ware natuur gestraft in de vorm van lijden als gevolg van zijn gehechtheid aan objecten.

³⁶ Het hert wordt met de zoete klanken van de fluit van de jager en de olifant met de aanraking van de vrouwtjesolifant in de val gelokt. De vis laat zich vangen door de smaak van het aas. De mot vliegt naar het licht en verbrandt zich in het vuur, en de bij wordt vermorzeld als hij op het geurende zweet op de slurf van de olifant afkomt. Zie '*Yoga Vasiṣṭha*' V:52, 16-21.

³⁷ Geldt ook voor alle andere zintuigen.

*viṣayāśāmahāpāsādyo vimuktaḥ sudustyajāt |
sa eva kalpate muktyai nānyaḥ śaṭśāstravedyapi || 78||*

78. Alleen hij die vrij is (*vimuktaḥ*) van de afschuwelijke strik van hunkering naar de zinsobjecten, waarvan zo moeilijk afstand gedaan kan worden, is rijp voor bevrijding, en geen ander, al is hij bedreven in de zes *Śāstras*³⁸.

*āpātavairāgyavato mumukṣūn bhavābdhipāraṁ pratiyātumudyatān |
āśāgraho majjayate'ntarāle nigrhya kaṇṭhe vinivartya vegāt || 79||*

79. De zoekers naar bevrijding, bij wie onthechting slechts oppervlakkig is, en die de oceaan van *saṁsāra* proberen over te steken worden bij de keel gegrepen door de haai van begeerte³⁹ en ze verdrinken halverwege.

*viṣayākhyagraho yena suviraktyasinā hataḥ |
sa gacchati bhavāmbhodheḥ pāraṁ pratyūhavarjitāḥ || 80||*

80. [Maar] Hij die de haai van hunkering naar zingenot heeft gedood met het zwaard van volmaakte onthechting, steekt de oceaan van *saṁsāra* over zonder enige hindernis.

*viṣamaviṣayamārgairgacchato'nacchabuddheḥ
pratipadamabhiyāto mṛtyurapyeṣa viddhi |
hitasujanaguruktyā gacchataḥ svasya yuktyā
prabhavati phalasiddhiḥ satyamityeva viddhi || 81||*

81. Weet dat de dwaze mens die het gevaarlijke pad van zingenot bewandelt, door de dood wordt ingehaald. Hij die de weg bewandelt in overeenstemming met zijn eigen rede (*yuktyā*)⁴⁰ en de instructies van zijn welwillende (*sujana*) en achtenswaardige leermeester, bereikt zijn doel.

*mokṣasya kāṅkṣā yadi vai tavāsti tyajātīdūrādviṣayānviṣaṁ yathā |
pīyūṣavattoṣadayākṣamārjavaprasāntidāntīrbhaja nityamādarāt || 82||*

82. Als je werkelijk naar bevrijding hunkert (*mokṣasya*), vermijd dan de zinsobjecten als ging het om vergif; en cultiveer met zorg de deugden tevreidenheid, mededogen, vergevingsgezindheid, oprechtheid, kalmte en zelfbeheersing, als ging het om nectar.

*anukṣaṇaṁ yatparihṛtya kṛtyaṁ anādyavidyākṛtabandhamokṣaṇam |
dehaḥ parārtho'yamamuṣya poṣaṇe yaḥ sajjate sa svamanena hanti || 83||*

³⁸ De zes scholen van Indiase filosofie waaronder *Sāṅkhya en Yoga*.

³⁹ Waardoor zij hun reis naar bevrijding moeten staken.

⁴⁰ Onderscheidend intellect, zuivere rede.

83. Hij die hartstochtelijk dit lichaam (*dehaḥ*), dat tenslotte als prooi voor anderen is bestemd⁴¹, koestert en zodoende zijn eeuwige plicht verwaarloost om zich te bevrijden van de banden van de beginloze onwetendheid, pleegt zelfmoord.

śarīra poṣaṇārthī sa ya ātmānam didṛkṣati |
grāham dārudhiyā dhṛtvā nadīm tartum sa gacchati || 84||

84. Hij die poogt het Zelf te realiseren door het [grofstoffelijke] lichaam (*śarīra*) te koesteren, is bezig een rivier over te steken door een krokodil vast te grijpen die hij voor een drijvende boomtak aanziet.

moha eva mahāmṛtyurmumukṣorvapurādiṣu |
moho vinirjito yena sa muktipadamarhati || 85||

85. Voor een zoeker naar bevrijding is ingenomenheid⁴² (*moha*) met het lichaam fataal. Wie dit volkomen overwonnen heeft verdient de staat van vrijheid (*mukti*).

mohaṁ jahi mahāmṛtyum dehadārasutādiṣu |
yam jitoṁ munayo yānti tadviṣṇoḥ paramaṁ padam || 86||

86. Bedwing deze verschrikkelijke dood (*mahāmṛtyum*) van ingenomenheid met je lichaam, vrouw, kinderen enz. Door het overwinnen van gehechtheden bereiken de zieners de verheven staat van *Viṣṇu*⁴³.

tvaṁmāṁsarudhiraśnāyumedomajjāsthisaṅkulam |
pūrṇaṁ mūtrapuriṣābhyāṁ sthūlaṁ nindyamidam vapuḥ || 87||

87. Het [vergankelijke] lichaam, dat opgebouwd is uit huid, vlees, bloed, bloedvaten, aderen, vet, merg en been, zit vol afval en vuiligheid, en is het niet waard zich daaraan te hechten.

pañcīkrtebhyo bhūtebhyaḥ sthūlebhyaḥ pūrvakarmaṇā |
samutpannamidaṁ sthūlaṁ bhogāyatanaṁātmanaḥ |
avasthā jāgarastasya sthūlārthānubhavo yataḥ || 88||

88. Het fysieke lichaam is opgebouwd uit de grove elementen als uitvloeijsel van de opeengestapelde handelingen in voorgaande levens. De grove elementen zijn op hun beurt gevormd door combinatie van delen van de subtiele elementen⁴⁴. Het lichaam is de woonplaats van het individu (*jīvātman*)

⁴¹ Dit lichaam zal ten slotte verteerd worden door aarde, vuur en dieren.

⁴² Ingenomenheid in de zin van dat hij het lichaam is of dat het zijn lichaam is.

⁴³ Hier is *Viṣṇu* een synoniem voor Brahman.

⁴⁴ Zie voetnoot bij vers 74.

voor het opdoen van ervaringen in de wakende staat waarin hij objecten waarneemt.

*bāhyendriyaiḥ sthalapadārthasevām strakcandanastryādivicitrarūpām |
karoti jīvaḥ svayametadātmanā tasmātpraśastirvapuṣo'sya jāgare || 89||*

89. In zijn wakende staat identificeert het individu (*jīva*) zich met het lichaam, ook al is hij in werkelijkheid daarvan gescheiden. Met behulp van de zintuigen (*indriyah*) beleeft hij plezier aan grofstoffelijke objecten (*sthūlapadārtha*) zoals bloemenkransen, geuren, vrouwen enzovoort. Aldus speelt het lichaam in de wakende staat de hoofdrol.

*sarvo'pi bāhyasaṁsāraḥ puruṣasya yadāśrayaḥ |
viddhi dehamidaṁ sthūlaṁ gṛhavadgṛhamedhinaḥ || 90||*

90. Weet dat dit lichaam (*dehamidaṁ sthūlam*) voor de mens (*puruṣa*) is, wat een huis voor zijn bewoner is. Daarmee onderhoudt hij zijn relatie met de buitenwereld.

*sthūlasya sambhavaajarāmarāṇāni dharmāḥ
sthaulyādayo bahuvīdhāḥ śīśutādyavasthāḥ |
varṇāśramādiniyamā bahudhā'mayāḥ syuḥ
pūjāvamānabahumānamukhā viśeṣāḥ || 91||*

91. Geboorte, verval en dood zijn de diverse kenmerken van het grofstoffelijke lichaam. Zijn toestanden zijn gezetheid enz. en zijn stadia kindertijd, jeugd, ouderdom enz. Het volgt de bepalingen (*varṇa*)⁴⁵ en leefwijzen (*āśrama*)⁴⁶ van de gemeenschap. Het is onderworpen aan verschillende ziekten en wijzen van behandeling, zoals verering, smaad en respect .

*buddhīndriyāṇi śravaṇaṁ tvagakṣi ghrāṇaṁ ca jihvā viṣayāvabodhanāt |
vākpāṇipādā gudamapyupasthāḥ karmendriyāṇi pravaṇena karmasu || 92||*

92. De oren, de huid, de ogen, de neus en de tong zijn organen van waarnemen (*buddhīndriyāṇi*); ze worden gebruikt om objecten (*viṣaya*) te kennen. Het stemorgaan, de handen, de benen en de organen van uitscheiding en voortplanting zijn organen van handelen (*karmendriyāṇi*). Door hen vindt activiteit (*karmasu*) plaats.

*nigadyate'ntaḥkaraṇaṁ manodhīḥ
ahaṅkṛtiścittamiti svavṛttibhiḥ |*

⁴⁵ *Varṇa*: de vier klassen van de samenleving zijn: *brahmāṇa* (geestelijke), *kṣatriya* (krijger), *vaiśya* (koopman), *śūdra* (arbeider).

⁴⁶ *Āśrama*: de verschillende leefwijzen zijn: *brahmācārīn* (Brahmaan student), *gṛhastha* (gezinshoofd), *vānaprastha* (heremiet) en *saṁnyāsin* (asceet).

*manastu saṅkalpavikalpanādibhiḥ
buddhiḥ padārthādhyavasāyadharmataḥ || 93||*

*atrābhimānādahamityahaṅkṛtiḥ |
svārthānusandhānaguṇena cittam || 94||*

93-94. Het interne orgaan (*antaḥkarana*), [hoewel enkelvoudig] heet ook *manas*, *buddhi*, ego (*ahaṁkāra*) en *citta*, afhankelijk van zijn modificatie⁴⁷ en de overeenkomstige functie die het bekleedt. Wanneer het de functie aanneemt van voorstelling en analyse (pro's en contra's van objecten) (*saṁkalpa-vikalpana*) heet het *manas*. *Buddhi* is zijn eigenschap om het waarheidsgehalte van objecten te bepalen (*padārtha*). Het heet ego (*ahaṁkāra*) wanneer het zich met het lichaam identificeert als zijn eigen zelf. Het heet *citta*⁴⁸ als het zich verenigt met het object van zijn verlangen.

*prāṇāpānavyānōdānasamānā bhavatyasau prāṇaḥ |
svayameva vṛttibhedādvikṛtibhedātsuvarṇasaliḥdivat || 95||*

95. De één en dezelfde levenskracht *prāṇa*, wordt *prāṇa*, *apāna*, *vyāna*, *udāna*, en *samāna*, in overeenstemming met hun respectievelijke functies⁴⁹, zoals water en goud [diverse vormen met verschillende functies aannemen].

*vāgādi pañca śravaṇādi pañca
prāṇādi pañcābhramukhāni pañca |
buddhyādyavidyāpi ca kāmakarmanī
puryaṣṭakam sūkṣmaśarīramāhuḥ || 96||*

⁴⁷ Modificatie: dit woord zal in de tekst vaker voorkomen. Hier wordt het gebruikt voor de betekenis van het Sanskrit woord *vṛtti*, dat afgeleid is van de wortel *vṛt*, 'bestaan'. *Vṛtti* is dus een wijze van bestaan. Als we de manieren waarop iets bestaat bekijken, kunnen wij zijn wijzigingen, toestanden, werkzaamheden of functies in ogenschouw nemen. Al deze bijbetekenissen zijn opgesloten in de betekenis van *vṛtti*, dat voor wijzigingen of wijzen van functioneren staat. Illustratieve voorbeelden hiervan zijn: goud dat afhankelijk van zijn wijziging en functie armband, ring enz. wordt genoemd, en water dat zich als sneeuw, hagel, zee enz. manifesteert.

⁴⁸ *Citta* vertegenwoordigt hier de herinneringen die in het causale vlak van het persoonlijke bewustzijn zijn opgeslagen. Een herinnering ontvouwt zich als de verschijning van een neiging of aanleg. Een ruimere betekenis van *citta* is het persoonlijke bewustzijn, de drager van *antaḥkaraṇa*.

⁴⁹ Deze functies staan in verband met diverse activiteiten in het lichaam zoals spraak, voeding, uitscheiding enz. (*Praśna Upaniṣad* is gewijd aan de beschrijving van de werking van de functies van *prāṇa*. Zie ook *Sāṅkhyakārikā* en *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad* 6.1. 1-14).

96. Het subtiële lichaam (de stad van de acht samenstellende delen, (*puryaṣṭaka*)) bestaat uit: (1) de groep van vijf organen van handelen (het stemorgaan, de handen, de benen en de organen van uitscheiding en voortplanting), (2) de groep van vijf organen van waarnemen (oren, ogen, huid, neus en tong), (3) de groep van vijf levenskrachten (*prāṇa*, *apāna*, *vyāna*, *udāna*, en *samāna*), (4) de vijf subtiële elementen (aarde, water, vuur, lucht en ether), (5) de vier modificaties van het interne orgaan (*manas*, *buddhi*, *ahaṃkāra*, en *citta*), en (6) onwetenschap (*avidyā*), (7) begeerte (*kāma*) en (8) handeling (*karma*).

*idaṁ śarīraṁ śṛṇu sūkṣmasaṅjñitam
liṅgaṁ tvapañcīkṛtabhūta sambhavam |
savāsanaṁ karmaphalānubhāvakaṁ
svājñānato' nādirupādhirātmanaḥ || 97||*

97. Luister, dit subtiële lichaam (*sūkṣma śarīraṁ*), tevens genoemd *liṅga śarīra*, is voortgebracht uit de ongedifferentieerde elementen (dus vóór ze gedifferentieerd en gecombineerd werden). Het is geheel vervuld van begeerte en latente tendensen (*vāsana* 's), en veroorzaakt dat zijn bewoner (*jīvātman*) de vruchten van zijn vroegere daden⁵⁰ plukt (*karma*). Het is een beginloze bedekking (*upādhi*) op het Zelf, aangebracht door zijn eigen onwetendheid.

*svapno bhavatyasya vibhaktiyavasthā svamātraśeṣeṇa vibhāti yatra |
svapne tu buddhiḥ svayameva jāgrat kālīnanānāvīdhavāsanañbhīḥ || 98||*

*kartrādhībhāvaṁ pratipadya rājate yatra svayaṁ bhāti hyayaṁ parātmā |
dhīmātrakopādhiraśeṣasākṣī na lipyate tatkr̥takarmaleśaiḥ |
yasmādasāṅgastata eva karmabhīḥ na lipyate kiñcidupādhinā kṛtaiḥ || 99||*

98-99. De kenmerkende staat van het subtiële lichaam is de droomstaat (*svapne*). Anders dan bij de wakende staat, acteert het intellect (*buddhi*)⁵¹, geheel uit eigen beweging⁵², aangezet door zijn latente neigingen (*vāsana*) en de gevolgen van de ervaringen uit de wakende staat. Het opperste Zelf (*parātmā*) blijft [ook in deze staat] in zijn eigen Licht schitteren - met *buddhi* als de enige bedekking (*upādhi*) - als de getuige (*sākṣi*) van alles en onaangedaan door het werk van *buddhi*. Het is geheel ongebonden en blijft onberoerd door de handelingen van Zijn bedekking.

⁵⁰ Die latent in zijn subtiële lichaam zijn opgeslagen.

⁵¹ Staat hier voor *antaḥkaraṇa*.

⁵² Gebruik makend van het licht van het Zelf en onafhankelijk van de objectieve wereld.

*sarvavyāptikaraṇaṁ līṅgamidaṁ syāccidātmanaḥ puṁsaḥ |
vāsyādīkamiva takṣṇastenaivātmā bhavatyasaṅgo'yam || 100||*

100. Het Zelf, dat pure kennis (*cit*) is, gebruikt dit subtiele lichaam (*līṅgamidaṁ*), als zijn instrument voor al zijn activiteiten, zoals een timmerman gebruik maakt van gereedschappen. Daarom is het Zelf volkomen ongehecht, geheel vrij.

*andhatvāmandatvapaṭutvadharmāḥ
saugūṇyavaigūṇyavaśāddhi cakṣuṣaḥ |
bādhīryamūkatvāmukhāstathaiva
śrotrādidharmā na tu vetturātmanaḥ || 101||*

101. Goed of slecht zicht hangen van de condities (*dharmāḥ*) van de ogen af, doofheid van de oren enz. Ze hebben geen effect op het Zelf, de Kenner.

*ucchvāsaniḥśvāsavijṛmbhaṇakṣut praspaṇdanādyutkramaṇādikāḥ kriyāḥ |
prāṇādīkarmāṇi vadanti tajjñāḥ prāṇasya dharmāvaśanāpipāse || 102||*

102. De kenners zeggen dat inademing, uitademing, geeuwen, niezen, het afscheiden en het verlaten van dit lichaam verschillende functies zijn van de levenskracht (*prāṇa*). Honger en dorst zijn condities (*dharmā*) van de levenskracht zelf.

*antaḥkaraṇameteṣu cakṣurādiṣu varṣmaṇi |
ahamityabhimānena tiṣṭhatyābhāsatejasā || 103||*

103. Het interne orgaan (*antaḥkaraṇa*), is gevestigd in de afzonderlijke organen zoals de ogen alsmede [verspreid] in het gehele lichaam. Het identificeert zichzelf met al deze organen als de weerspiegeling van het licht (*tejasā*) van het Zelf.

*ahaṅkāraḥ sa vijñeyaḥ kartā bhoktābhimānyayam |
sattvādiguṇayogena cāvasthātrayamaśnute || 104||*

104. Weet dat het ego door zijn identificatie met het lichaam datgene ('ik') wordt dat handelt (*kartā*) en ondervindt (*bhoktā*). In alliantie met de guṇa's, zoals *sattva*, neemt het diverse staten⁵³ aan.

*viśayāṇāmānukūlye sukhī duḥkhī viparyaye |
sukhaṁ duḥkhaṁ ca taddharmaḥ sadānandasya nātmanaḥ || 105||*

105. Wanneer zinsobjecten (*viśaya*) aangenaam zijn is hij, (ik, *ahaṅkāra*) gelukkig (*sukhaṁ*), wanneer ze onaangenaam zijn is hij ongelukkig

⁵³ Waken, dromen en slapen.

(*duḥkham*). Vreugde en verdriet zijn kenmerken van het ego, niet van het Zelf dat eeuwig gelukzalig is.

*ātmārthatvena hi preyānviṣayo na svataḥ priyaḥ |
svata eva hi sarveṣāmātmā priyatamo yataḥ
tata ātmā sadānando nāsyā duḥkhaṁ kadācana || 106||*

106. Het is de ervaring van het Zelf in de waargenomen zinsobjecten waarom ze worden bemind⁵⁴. De objecten op zich geven geen plezier onafhankelijk van het Zelf. Het Zelf is eeuwig gelukzalig, kent geen smart (*duḥkham*) en is het meest beminde (*sadānando*) van alles.

*yatsusuptau nirviṣaya ātmānando'nubhūyate |
śrutiḥ pratyakṣamaitihyamanumānaṁ ca jāgrati || 107||*

107. De ervaring van de gelukzaligheid van het Zelf (*ātmānando*) in de staat van droomloze slaap (*susuptau*), onafhankelijk van zinsobjecten, is bevestigd door de autoriteit van de geschriften (*śruti*), door direct inzicht (*pratyakṣa*) in de wakende staat, door Traditie en gevolgtrekking (*anumānam*).

*avyaktanāmni parameśaśaktiḥ anādyavidyā triguṇātmikā parā |
kāryānumeyā sudhiyaiva māyā yayā jagatsarvamidaṁ prasūyate || 108||*

108. Onwetendheid (*avidyā*), *māyā*, ook het ‘ongedifferentieerde’ (*avyakta*)⁵⁵ genoemd, vindt zijn kracht in de opperste Heer (*parameśaśakti*). Het heeft geen begin. Het omvat de drie *guṇa*’s (*triguṇa*) en overtreft hen in hun effecten daar het de oorzaak ervan is. Degenen met een helder verstand kunnen zijn bestaan afleiden uit de effecten die het voortbrengt. Het is de schepper van het gehele universum (*jagatsarvam*).

*sannāpyasannāpyubhayātmikā no bhinnāpyabhinnāpyubhayātmikā no |
sāṅgāpyanaṅgā hyubhayātmikā no mahādbhutā'nirvacanīyarūpā || 109||*

109. Het (*māyā*) is zijn noch niet-zijn, noch neemt het deel aan de aard van beide. Het is noch gelijksoortig noch ongelijksoortig, noch beide. Het is noch samengesteld uit delen noch een ondeelbaar geheel, noch beide. Het is hoogst wonderbaarlijk en onbeschrijfelijk (*anirvacanīya*).

⁵⁴ *Brhadāranyaka Upaniṣad*: 4. 5. 6: “Yājñavalkya zei tegen zijn echtgenote Maitreyī: “Zie, niet omwille van de echtgenoot is de echtgenoot dierbaar, maar omwille van het Zelf is de echtgenoot dierbaar”, “niet omwille van weelde is weelde dierbaar, maar omwille van het Zelf is weelde dierbaar”, “niet omwille van iets is dat ding dierbaar, maar omwille van het Zelf is dat ding dierbaar” enz.

⁵⁵ De perfect uitgebalanceerde staat van de drie *guṇa*’s, waar er geen gemanifesteerd universum is. Wanneer dit evenwicht wordt verstoord, dan begint de evolutie.

*śuddhādvayabrahmavibodhanāśyā sarpabhramo rajjuvivekato yathā |
rajastamaḥsattvamiti prasiddhā guṇāstadīyāḥ prathitaiḥ svakāryaiḥ || 110||*

110. Het (*māyā*) kan vernietigd worden door directe ervaring van de zuivere Brahman (*advayabrahma*), de ene zonder tweede, precies zoals het waandenkbeeld van de slang verdwijnt bij het onderscheiden van het touw. Het heeft zijn drie *guṇa*'s, *rajas*, *tamas* en *sattva*, die naar hun effecten genoemd zijn.

*vikṣepasaktī rajasah kriyātmikā yataḥ pravṛttiḥ prasṛtā purāṇī |
rāgādayo 'syāḥ prabhavanti nityaṁ duḥkhādayo ye manaso vikārah || 111||*

111. *Rajas* bezit de kracht van projectie⁵⁶ (*vikṣepa-śakti*) en zijn aard is activiteit (*kriyātmikā*). Het is de oeroorzaak van alle activiteit. Hieruit ontwikkelen zich ook mentale veranderingen, ofwel modificaties in het denken (*manaso vikārah*)⁵⁷ zoals gehechtheid en smart (*duḥkhādayo*).

*kāmaḥ krodho lobhadambhādyasūyā ahaṅkārerśyāmatsarādyāstu ghorāḥ |
dharmā ete rājasāḥ pumpravṛttiḥ yasmādeṣā tadrajo bandhahetuḥ || 112||*

112. Wellust (*kāmaḥ*), toorn (*krodho*), hebzucht (*lobha*), aanmatiging (*dam-bha*), wrok (*abhyasūyā*), zelfzucht (*ahaṅkāra*), nijd (*īrśyā*), jaloezie (*matsara*) enz. zijn de vreselijke kenmerken van *rajas*, waaruit wereldse neigingen van de mens voortkomen. Daarom is *rajas* de oorzaak van gebondenheid.

*eṣā 'vṛtirnāma tamoguṇasya
śaktiriyayā vastavabhāsate 'nyathā |
saiṣā nidānaṁ puruṣasya sarīrteḥ
vikṣepasakteḥ pravaṇasya hetuḥ || 113||*

113. *Tamas* heeft het vermogen de werkelijke aard van een object te ver sluieren (*āvṛti*) en doet het anders toeschijnen dan het is. Door zijn alliantie met de kracht van projectie (*vikṣepa-śakti*) is het de oorspronkelijke oorzaak van de kringloop van geboorte en dood.

*prajñānvānapi paṇḍito 'pi caturo 'pyatyantasūkṣmārthadr̥gvyālīḍhastamasā
na vetti bahudhā sambodhito 'pi sphuṭam |*

⁵⁶ Onwetendheid (*avidyā*, *māyā* of *avyakta*) heeft twee aspecten; verhulling van het Zelf door *tamas* (*āvṛtiśakti*, vers 113) en projectie (het creëren van een denkbeeldige wereld) door *rajas* (*vikṣepasakti*).

⁵⁷ *Vikāra*: verandering van vorm of aard, of wijziging van een natuurlijke staat. Vreugde, verdriet, hunkering, verdraagzaamheid enz. zijn modificaties van het denken en nimmer het Zelf.

*bhrāntyāropitameva sādhu kalayatyālbambate tadguṇānhantāsau prabalā
durantatamasah śaktirmahatyāvṛttiḥ || 114||*

114. Zelfs hij die wijs of geleerd is, de geschriften kent en doorgedrongen is tot de subtielste betekenis van het Zelf, zal niet in staat zijn de waarheid omtrent het Zelf te vatten, ook al wordt hem dit op verschillende wijzen uitgelegd, als hij overmeesterd wordt door *tamas*. Hij houdt de verschijningsvorm (de bedekking) die een voortbrengsel is van zijn onwetendheid, voor waar, en zo raakt hij gehecht aan zijn effecten. Zo machtig is de grote [versluierende kracht] *āvṛti-śakti* van de verschrikkelijke *tamas*.

*abhāvanā vā viparītabhāvanā
asambhāvanā vipratipattirasyāḥ |
saṁsargayuktān na vimuñcati dhruvaṁ
vikṣepaśaktiḥ kṣapayatyajasram || 115||*

115. Een onjuist oordeel, verwrongen waarneming en weifeling met betrekking tot de werkelijkheid verlaten nooit diegene die in de greep van deze versluierende macht (*tamas*) is. Met als gevolg dat de kracht der projectie (*vikṣepa-śakti*) tot onophoudelijke smart leidt .

*ajñānamālasya jaḍatvanidrāpramādamūḍhatvamukhāstamogunāḥ |
etaiḥ prayukto nahi vetti kiñcin nidrāluvatstambhavadēva tiṣṭhati || 116||*

116. Onwetendheid, luiheid, duflheid, slaap, onachtzaamheid en domheid enz. zijn de kenmerken van *tamas*. De mens die aan deze kwaliteiten kleeft begrijpt niets en leeft als een slapende of als een stuk hout of brok steen.

*sattvaṁ viśuddhaṁ jalavattathāpi
tābhyān militvā saraṇāya kalpate |
yatrātmabimbah pratibimbataḥ sa
prakāśayatyarka ivākhilān jaḍam || 117||*

117. Pure *sattva* is zo helder als water. Doch, in vereniging met *rajas* en *tamas* wordt het troebel en leidt tot herhaalde belichamingen. De werkelijkheid van het Zelf wordt weerspiegeld in *sattva* zoals de zon de gehele wereld van materie verlicht.

*miśrasya sattvasya bhavanti dharmāḥ
tvamānitādyā niyamā yamādyāḥ |
śraddhā ca bhaktiśca mumukṣuatā ca
daivī ca sampattirasannivṛttiḥ || 118||*

118. Zelfs in vermengde staat bewerkstelligt *sattva* kwaliteiten als de totale afwezigheid van trots, en de aanwezigheid van *niyama*⁵⁸, *yama*⁵⁹, alsmede geloof (*śraddhā*), toewijding (*bhakti*), hunkering naar bevrijding (*mumukṣutā*), goddelijke neigingen (*daivī*) en afkeer van het onwerkelijke.

*viśuddhasattvasya guṇāḥ prasādaḥ
svātmānubhūtiḥ paramā prasāntiḥ |
tr̥ptiḥ praharṣaḥ paramātmāniṣṭhā
yayā sadānandarasaṁ samṛcchati || 119||*

119. Uit de zuivere *sattva* resulteren opgewektheid, zelfrealisatie (*svātmānu-bhūtiḥ*), opperste vrede (*paramā prasāntiḥ*), tevredenheid, gelukzaligheid en gestadige toewijding aan het Zelf (*paramātmāniṣṭhā*) dat eeuwigdurende gelukzaligheid (*sadānandarasaṁ*) schenkt.

*avyaktametattriguṇairniruktaṁ tatkāraṇaṁ nāma śarīramātmanaḥ |
susuptiretasya vibhaktyavasthā pralīnasarvendriyabuddhivṛttiḥ || 120||*

120. Het ‘ongedifferentieerde’ (*avyakta*), waarover eerder werd gesproken⁶⁰ als de samenstelling van de drie *guṇa*’s, vormt het causale lichaam van het Zelf (*tatkāraṇaṁ sarīramātmanaḥ*). Zijn specifieke staat is diepe slaap (*susupti*) waarin de functies van het intellect⁶¹ (*buddhivṛtti*) en alle zintuiglijke organen buiten werking zijn⁶².

*sarvaprakārapramitiprasāntiḥ
bījātmanāvasthitireva buddheḥ |
susuptiretasya kila pratītiḥ
kiñcinna vedmīti jagatprasiddheḥ || 121||*

121. Diepe slaap is het ophouden van alle soorten waarnemingen⁶³ waarbij het intellect (*buddhi*) in een latente staat, als een zaad (*bīja*), bestaat. Het bewijs hiervan is de universele ervaring: ‘ik [sliep wel en] wist niets’.

*dehendriyaprāṇamano’hamādayaḥ
arve vikārā viṣayāḥ sukhādayaḥ |*

⁵⁸ Morele eigenschappen als zuiverheid, tevredenheid en soberheid.

⁵⁹ Morele zelfbeheersing als afzien van onwaarheid, moord, diefstal, hebzucht, seksueel wangedrag enz.

⁶⁰ Zie vers 108 en verder.

⁶¹ Zich identificerend met het subtiele of grofstoffelijke lichaam.

⁶² In deze staat van diepe slaap heerst echter onwetendheid in tegenstelling tot perfecte kennis in de staat van *samādhi*.

⁶³ Met inbegrip van herinnering.

*vyomādibhūtānyakhilāni na viśvaṇi
avyaktaparyantamidāni hyanātmā || 122||*

122. Het grofstoffelijke lichaam, de organen, de levenskrachten (*prāṇā's*), het denkvermogen (*manas*), het ego (gevoel van bestaan, het 'ik-besef', '*aham*') en al zijn modificaties (*vikārā*)⁶⁴, de zinsobjecten, plezier [en pijn], de grove elementen (*bhūtāni*) als ether, kortom het gehele universum, tot en met het ongedifferentieerde (*avyakta*), dit alles is het niet-Zelf (*anātmā*).

*māyā māyākāryaṇi sarvaṇi mahadādidehaparyantam |
asadidamanātmataṭṭvaṇi viddhi tvaṇi marumarīcikākālpam || 123||*

123. Alles van *mahat*⁶⁵ tot het grofstoffelijk lichaam is het effect (*kāryam*) van *māyā*. Weet dat al deze verschijnselen, en hun oorzaak *māyā* zelf, het niet-Zelf (*anātmā*) zijn, en ze zijn net zo onwerkelijk als een luchtspiegeling in de woestijn.

*atha te sampravakṣyāmi svarūpaṇi paramātmānaḥ |
yadvijñāya naro bandhānmuktaḥ kaivalyamaśnute || 124||*

124. Nu ga ik je de ware aard van het opperste Zelf (*swārūpaṇi paramātmānaḥ*) vertellen. De verwerkelijking hiervan verlost de mens van gebondenheid (*bandhānmuktaḥ*) en leidt tot bevrijding (*kaivalya*)⁶⁶.

*asti kaścitsvayaṇi nityamahampratyayalambanaḥ |
avasthātrayaśākṣī sanpañcakośavilakṣaṇaḥ || 125||*

125. Er is een absolute entiteit, een 'Zijn', de eeuwige, onveranderlijke bestaansgrond van het 'ik-bewustzijn' (*aham*), de getuige van de drie staten [waken, dromen, slapen], en apart van de vijf sluiers (*sanpañcakośa*)⁶⁷.

⁶⁴ Zoals gehechtheid, smart, angst, jaloezie, hoop enz. Zie de voetnoot bij vers 111.

⁶⁵ Kosmische Intelligentie, het eerste wat volgt op *prakṛti* of *māyā*.

⁶⁶ De letterlijke betekenis van *kaivalya* is uiterste afzijdigheid.

⁶⁷ Bestaande uit: *annamāyākośa* (voedsel), *prāṇamāyākośa* (levenskracht), *manomāyākośa* (denken), *vijñānamāyākośa* (kennis), en *ānandamāyākośa* (gelukzaligheid), (verzen 149-210)

Het verband tussen de drie lichamen, de vijf sluiers die elkaar van het fijnste tot het grofste doordringen, de bewustzijnsstaten en het individuele wezen dat deze staten gewaar wordt kan als volgt worden geïllustreerd:

Grof lichaam	<i>annamāyākośa</i>	waken (<i>viśva</i>)
Subtiel lichaam	<i>prāṇamāyākośa/manomāyākośa/vijñānamāyākośa</i>	dromen (<i>taijasa</i>)
Causaal lichaam	<i>ānandamāyākośa</i>	slapen (<i>prājña</i>)
Het Zelf/Brahman		de vierde staat (<i>turīya</i>)

*yo vijānāti sakalaṃ jāgratsvapnasuṣuptiṣu |
buddhitadvṛttisadbhāvamabhāvamamahamityayam || 126||*

126. Dat weet alles wat plaatsvindt in de staten van waken (*jāgrat*), dromen (*svapna*) en diepe slaap (*suṣupti*). Dat is zich bewust van de aan- of afwezigheid van het intellect (*buddhi*) en zijn activiteiten. [Het is Dat waaruit het 'ik-besef' ontspringt]. Dat is het Zelf.

*yaḥ paśyati svayaṃ sarvaṃ yaṃ na paśyati kaścana |
yaścetayati buddhyādi na tadyaṃ cetayatyayam || 127||*

127. Dat ziet [uit zichzelf, zonder oorzaak] alles (*sarvaṃ*) maar kan zelf door niets worden gezien. Dat verlicht het intellect enz. maar kan zelf door niets worden verlicht. Dat is het Zelf.

*yena viśvamidaṃ vyāptam yaṃ na vyāpnoti kiñcana |
ābhārūpamidaṃ sarvaṃ yaṃ bhāntamanubhātyayam || 128||*

128. Dat doordringt het universum (*viśvamidaṃ*) maar kan zelf door niets worden doordrongen. Door Zijn licht straalt dit universum als Zijn reflectie. Dat is het Zelf.

*yasya sannidhimātreṇa dehendriyamanodhiyaḥ |
viśayeṣu svakīyeṣu vartante preritā iva || 129||*

129. In Zijn aanwezigheid leggen het lichaam, de zintuigen, het denkvermogen en het intellect (*dehendriyamanodhiyaḥ*), als zijn dienaren, zich ieder toe op hun eigen gebied van werkzaamheden.

*ahaṅkāradidehāntā viśayāśca sukhādayaḥ |
vedyante ghaṭavad yena nityabodhasvarūpiṇā || 130||*

130. Door Dat wordt alles gekend, van het ik-besef (*ahaṅkāra*) tot het lichaam, van zinsubjecten tot plezier toe, net zo tastbaar als een kruik. Want Het is de bron van eeuwige Kennis.

*eṣo'ntarātmā puruṣaḥ purāṇo nirantarākhaṇḍasukhānubhūtiḥ |
sadaikarūpaḥ pratibodhamātro yeneṣitā vāgasavaścaranti || 131||*

131. Dit is het meest innerlijke Zelf (*antarātmā*), het oerbestaan, het oorspronkelijke Zijn (*puruṣa*), waarvan de essentie de permanente ervaring van oneindige gelukzaligheid is. Het is altijd onveranderlijk en gelijk aan Zichzelf, ondanks dat het weerspiegeld wordt als verscheidenheid. Aan Dat gehoorzaamend doen spraak en de levenskrachten (*prāṇā*'s) hun werk.

*atraiva sattvātmani dhīguhāyā mavyākṛtākāśa usatprakāśaḥ |
ākāśa uccai ravivatprakāśate svatejasā viśvamidaṃ prakāśayan || 132||*

132. In dit lichaam schittert het Zelf in Zijn volle pracht in de verborgen kamer van het intellect (*buddhi*) [het Hart]⁶⁸, als de subtiële en alles doordringende doch ongemanifesteerde ether (*ākāśa*), en verlicht dit universum (*viṣvam-idam*) als de zon.

*jñātā mano'haṅkṛtīvikriyāṇāṁ dehendriyaprāṇakṛtakriyāṇāṁ |
ayo'gnivattānanuvartamāno na ceṣṭate no vikaroti kiñcana || 133||*

133. Het is de kenner van de veranderingen in het denken (*jñātāmano*), van het ego (*ahaṁkāra*), van de activiteiten van het lichaam, de organen en levenskrachten. Het neemt hun vormen aan zoals hitte in een ijzeren kogel⁶⁹. Het handelt niet, noch ondergaat Het de kleinste verandering.

*na jāyate no mriyate na vardhate
na kṣīyate no vikaroti nityaḥ |
vilīyamāne'pi vāpuṣyamūṣmin
na līyate kumbha ivāmbaraṇi svayam || 134||*

134. Het Zelf kent geboorte (*na jāyate*) noch dood (*na mriyate*). Het groeit noch vergaat noch ondergaat Het verandering (*na vikaroti*) want Het is onveranderlijk, eeuwig. Het houdt niet op te bestaan wanneer het lichaam uiteenvalt, zoals de ruimte in een pot onveranderd blijft als de pot breekt omdat het er onafhankelijk van is.

*prakṛtīvikṛtibhinnaḥ śuddhabodhasvabhāvaḥ
sadasadidamaśeṣaṁ bhāsayannirviśeṣaḥ |
vilāṣati paramātmā jāgradādiṣvavasthāsvahamāhamiti
sākṣātsākṣirūpeṇa buddheḥ || 135||*

135. Het opperste Zelf (*paramātmā*), apart van de 'natuur' (*prakṛti*)⁷⁰ en zijn modificaties⁷¹, is zuivere kennis. Het verlicht het gehele universum, grof en

⁶⁸ Dit vers geeft een hint waar naar het Zelf gezocht moet worden. Allereerst is er het grofstoffelijke lichaam; daarbinnen is het innerlijk instrument, de geest of *antahkaraṇa* te vinden waarvan het intellect (*buddhi*) het meest subtiële en ontwikkelde is; dat weer op zijn beurt wordt doordrongen door het causale lichaam bekend als het ongemanifesteerde. Daarbinnen straalt het Zelf dat alle drie de lichamen, alle dualiteit en stoffelijkheid overstijgt.

⁶⁹ Hitte (vuur) heeft op zichzelf geen vorm maar het lijkt de vorm van de ijzeren kogel aan te nemen. Hetzelfde geldt voor het Zelf, ofschoon vormloos manifesteert het zich als *buddhi* enz.

⁷⁰ De bron (Moeder) van al het geschapene, de oorzaakloze oorzaak van objectief bestaan.

⁷¹ Hier worden de vijf sluiers bedoeld die wijzigingen van *prakṛti* zijn (vers 149 en verder).

subtiel⁷². Het [straalt spontaan als het altijd aanwezige ‘Ik - Ik’⁷³ en] is de bestaansgrond van het hardnekkige ‘ik-gevoel’ (egoïsme) en manifesteert Zich als de getuige van het intellect (*buddhi*)⁷⁴ in de drie staten van bewust-zijn (waken, dromen en diepe slaap).

*nīyamitamanaśāmum tvam svamātmānamātman
yayamahamiti sāksādviddhi buddhiprasādāt |
janimaraṇataraṅgāpārasaṁsārasindhūm
pratara bhavakṛtārtho brahmarūpeṇa saṁsthaḥ || 136||*

136. Ken het Zelf met een beheerst denken (*manas*) en gezuiverd intellect (*buddhi*), door het Zelf in jezelf als ‘Dat ben Ik’⁷⁵, en steek de oceaan van *saṁsāra* over waarvan geboorte en dood de golven zijn. Blijf zo gevestigd in Brahman als je eigen Zelf en wees gezegend.

*atrānātmanyahamiti matirbandha eṣo’sya pumaṣaḥ
prāpto’jñānājjananamaraṇakleśasampātahetuḥ |
yenaivāyam vapuridamasatsatyamityātmabuddhyā
puṣyatyukṣatyavati viśayaistantubhiḥ kośakṛdvat || 137||*

137. Het niet-Zelf voor het Zelf houden is onwetendheid; dit leidt tot gebondenheid van de mens en is de oorzaak van geboorte en dood. Want het is door onwetendheid dat men dit vergankelijke lichaam als werkelijk (het Zelf) beschouwt, en zich daarmee identificeert. Als gevolg daarvan koestert, verzorgt, baadt en voedt men het door middel van aangename zinsobjecten en op deze wijze raakt men verstrikt als een rups in de draden van zijn co-con.

*atasmīnstadbuddhiḥ prabhavati vimūḍhasya tamasā
vivekābhāvādvai sphurati bhujage rajjudhiṣaṇā |
tato’narthavrāto nipatati samādāturadhikaḥ
tato yo’sadgrāhaḥ sa hi bhavati bandhaḥ śṛṇu sakhe || 138||*

138. Overmand door onwetendheid als gevolg van *tamas* houdt men iets voor wat het niet is; het is door gebrek aan onderscheidingsvermogen dat men een slang voor een stuk touw aanziet. Dergelijke valse noties zijn vol met gevaren. Het voorbijgaande als het werkelijke te beschouwen brengt gebondenheid voort, let hier op, mijn vriend.

⁷² De wereld van materie en gedachten.

⁷³ ‘*Aham sphurana*’, de openbaring van het Zelf in het Hart.

⁷⁴ Alle handelingen die wij menen zelf te verrichten worden in werkelijkheid door *buddhi* gedaan, terwijl het Zelf, de enige Absolute Entiteit, permanent onaangedaan blijft.

⁷⁵ In plaats van identificatie met het grofstoffelijke, subtiële en causale lichamen.

*akhaṇḍanityādvayabodhaśaktyā sphurantamātmānamanantavaibhavam |
samāvṛṇotyāvṛtiśaktireṣā tamomayī rāhurivārkaḥbimbam || 139||*

139. Het Zelf is vol glorie, ondeelbaar, eeuwig, zonder gelijke en manifesteert zich door de kracht van kennis. De versluijende kracht (*āvṛtiśakti*), teweegebracht door *tamas* omhult het Zelf volledig zoals bij een zonsverduistering *Rāhu*⁷⁶ de zon bedekt.

*tirobhūte svātmanyamalataratejovati pumān
anātmānaṁ mohādahamiti śarīraṁ kalayati |
tataḥ kāmakrodhaprabhṛtibhiramuṁ bandhanaguṇaiḥ
paraṁ vikṣepākhyā rajasa uruśaktirvyathayati || 140||*

140. Wanneer zijn stralende eigen Zelf op deze wijze uit het zicht verdwijnt, vereenzelvigd de door onwetendheid overmande mens zich met zijn lichaam, dat het niet-Zelf is. Dan wordt hij gekweld door de geweldige verbeeldende kracht van projectie (*vikṣepaśakti*) van *rajas* die hem bindt met de ketenen van lust (*kāma*), toorn (*krodha*) enz.

*mahāmohagrāhagrāsaganagalitātmāvagamano
dhiyo nānāvasthāṁ svayamabhinayaṁstadguṇatayā |
apāre saṁsāre viṣayaviṣapūre jalaṇidhau
nimajjyonmajjayaṁ bhramati kumatih kutsitagatiḥ || 141||*

141. De misleide mens wiens Zelfkennis is opgeslokt door de haai van totale onwetendheid (*tamas*) vereenzelvigd zich met de onwerkelijke denkbeelden die het Zelf bedekken. Daardoor drijft hij op en neer⁷⁷ in de golven op deze grenzenloze oceaan van *saṁsāra*, vol met het vergif van zingenot. Dit is werkelijk een ellendig lot.

*bhānuprabhāsañjanitābhraṇṇikṭiḥ bhānuṁ tirodhāya vijṛmbhate yathā |
ātmoditāhaṇṇṭirātmatattvaṁ tathā tirodhāya vijṛmbhate svayam || 142||*

142. Zoals wolkenformaties, die door de stralen van de zon zijn ontstaan, de zon verhullen en als enige [in de hemel] verschijnen, op dezelfde wijze verhuult het ego [het ik-besef], dat voortgebracht is door het Zelf zelf, het Zelf en verschijnt als enige [alsof het Zelf helemaal niet bestaat].

*kavalitadinanāthe durdine sāndrameghaiḥ
vyathayati himajhañjhāvāyurugro yathaitān |*

⁷⁶ Gerefereerd wordt aan zonsverduistering. In de Indiase mythologie wordt verondersteld dat de zon geregeld door de demon *Rāhu* overweldigd wordt.

⁷⁷ Op en neer: hij verwerft verschillende belichamingen van engelachtige tot dierlijke in overeenstemming met zijn goede en slechte daden en ondervindt de gevolgen als geluk en verdriet.

*aviratatamasātmanyāvṛte mūḍhabuddhiṃ
kṣapayati bahuduhkhaistīvravikṣepaśaktiḥ || 143||*

143. Zoals op een bewolkte dag de dikke wolken die de zon bedekken door koude en harde winden heen en weer worden geblazen, op dezelfde wijze kwelt de verschrikkelijke kracht van projectie (*vikṣepaśakti*) de mens, wiens ware natuur door onwetendheid (*tamas*) is versluierd met talrijke plagen.

*etābhyāmeva śaktibhyāṃ bandhaḥ puṃsaḥ samāgataḥ |
yābhyāṃ vimohito dehaṃ matvā 'tmānaṃ bhramatyayam || 144||*

144. Deze twee krachten (*āvṛtiśakti* en *vikṣepaśakti*) zijn de oorzaak van de gebondenheid van de mens. Misleid daardoor houdt de mens het lichaam (*dehaṃ*) voor het Zelf (*ātmānaṃ*) en zwerft van lichaam tot lichaam.

*bijaṃ saṃsṛtibhūmijasya tu tamo dehātmadhīraṅkuro
rāgaḥ pallavamambu karma tu vapuḥ skandho 'savaḥ śākhikāḥ |
agrāṇīndriyasamhatiśca viśayāḥ puṣpāṇi duḥkhaṃ phalaṃ
nānākarmasamudbhavaṃ bahuvidhaṃ bhoktātra jīvaḥ khaḡaḥ || 145||*

145. Van de boom van *saṃsāra* is onwetendheid (*tamas*) het zaad (*bijaṃ*), het idee 'ik ben het lichaam' is zijn scheut, gehechtheid aan zingenot (*rāga*) zijn bladeren, activiteit (*karma*) [leidend tot groei] zijn sap, het lichaam (*skandho*) zijn stam, de levenskrachten (*prāṇa*'s) zijn takken, de zintuigen (*indriya*) zijn twijgen, de zinsobjecten (*viśaya*) zijn bloemen, en de zorgen (*duḥkham*) ten gevolge van handelingen zijn vruchten. Het individu (*jīva*) is de vogel die de vruchten plukt⁷⁸.

*ajñānamūlo 'yamanātmabandho
naisargiko 'nādirananta īritāḥ |
janmāpyayavyādhi jarādīduḥkha pravāhapātāṃ
janayatyamuṣya || 146||*

146. Deze gebondenheid van het niet-Zelf is gegrondvest in onwetendheid, uit zichzelf ontstaan [oorzaakloos], en heeft geen begin en eind⁷⁹. Het onderwerpt de mens aan een lange reeks van misères zoals geboorte, dood, ziekte en oude dag.

*nāstrairna śastrairanilena vahninā
chettum na śakyo na ca karmakoṭibhiḥ |*

⁷⁸ In *Muṇḍaka Upaniṣad* is er een verhaal over twee vogels die dezelfde boom bewonen. De ene is de onbeweeglijke getuige terwijl de andere handelt en ondervindt. Bij het dagen van kennis zijn de vogels verenigd tot één en het Zelf alleen blijft over.

⁷⁹ Maar verdwijnt bij het dagen van kennis (*jñāna*).

*vivekavijñānamahāsinā vinā
dhātuḥ prasādena sitena mañjunā || 147||*

147. Deze gebondenheid kan noch door wapens, wind of vuur, noch door miljoenen daden vernietigd worden, maar alleen door het zwaard van kennis (*vijñānamaha*) dat gesmeed is door onderscheid (*viveka*) en gescherpt is door de (zuiverende) genade van de Heer.

*śrutipramāṇaikamateḥ svadharma
niṣṭhā tayaivātmaviśuddhirasya |
viśuddhabuddheḥ paramātmavedanaṁ
tenaiva saṁsārasamūlanāśaḥ || 148||*

148. Hij die hartstochtelijk aan de autoriteit van de geschriften (*śrutis*) toegewijd is verkrijgt gestadigheid in het uitvoeren van zijn levensplichten (*svadharma*)⁸⁰ en bereikt zuiverheid van het intellect (*viśuddha-buddhe*). Op deze wijze realiseert hij het opperste Zelf en alleen hierdoor wordt *saṁsāra* met wortel en tak uitgeroeid.

* * *

⁸⁰ Ieders eigen plicht, of de plicht waar men geschikt voor is, die men op zijn weg tegenkomt.

Deel 2: De werkelijkheid ontsluiert

*kośairannamayādyaiḥ pañcabhirātmā na saṁvṛto bhāti |
nijaśaktisamutpannaiḥ śaivālapaṭalairivāmbu vāpīstham || 149||*

149. Verhuld door de vijf sluiers, die uit zijn eigen vermogen zijn voortgebracht, blijft het Zelf verborgen, zoals het heldere water⁸¹ in een vijver bedekt is met wier.

*tacchaivāḷāpanaye samyak salilam pratīyate śuddham |
tṛṣṇāsantāpaharam śadyaḥ saukhyapradam param puṁsaḥ || 150||*

150. Wanneer het wier wordt verwijderd vertoont het zuivere water zich, lest de dorst, en geeft verkoeling en blijdschap.

*pañcānāmapi kośānāmapavāde vibhātyayam śuddham |
nityānandaikarasah pratyagrūpaḥ paraḥ svayāñjyotiḥ || 151||*

151. Wanneer alle vijf sluiers zijn geëlimineerd⁸² openbaart zich het opperste Zelf, waarvan de essentie (smaak) (*rasaḥ*) eeuwige en onvermengde gelukzaligheid (*ānanda*) is, stralend uit zichzelf in het Hart.

*ātmanātmavivekaḥ kartavyo bandhamuktaye viduṣā |
tenaivānandī bhavati svaṁ vijñāya saccidānandam || 152||*

152. Om zich van gebondenheid te bevrijden (*bandhamuktaye*) moet de verstandige mens onderscheid maken tussen het Zelf en het niet-Zelf (*ātmanātmavivekaḥ*). Alleen op deze wijze leert hij zijn eigen Zelf kennen (*vijñāya*) als Zijn, Bewustzijn en Gelukzaligheid (*saccidānandam*), en wordt hij gelukkig.

*muñjādiṣīkāmiva dṛśyavargāt pratyāñcamātmānamasaṅgamakriyam |
vivicya tatra pravilāpya sarvaṁ tadātmanā tiṣṭhati yaḥ sa muktaḥ || 153||*

153. Zoals men een grasspriet ontdoet van de schede die er omheen zit, zo ook dient men onderscheid te maken tussen dat wat gezien wordt (*dṛśya*)⁸³ en het inwonende Zelf, dat geen gehechtheid en actie kent [maar de getuige is van alle acties]. En door alles in dat Zelf te laten opgaan⁸⁴ verblijft men in de staat van eenzelvigheid met het Zelf.

⁸¹ Het water is er altijd en verandert niet.

⁸² Door onderscheid dat ze het niet-Zelf zijn.

⁸³ In het bijzonder het grofstoffelijk lichaam en zijn organen.

⁸⁴ Door het weten dat het Zelf zich door namen en vormen manifesteert.

*deho'yamannabhavano'nnamayastu koṣaḥ
cānnena jīvati vinaśyati tadvihīnaḥ |
tvakcarmamāṁsarudhirāsthīpurīṣarāśiḥ
nāyaṁ svayaṁ bhavitumarhati nityaśuddhaḥ || 154||*

154. Het grofstoffelijk lichaam is het voortbrengsel van voedsel en vormt de voedselsluis (annamāyākoṣaḥ). Door voedsel leeft het en zonder voedsel sterft het. Het bestaat uit opperhuid, vel, vlees, bloed, beenderen en water. Het kan nimmer het eeuwig zuivere Zelf zijn dat Zijn bestaan aan niets anders te danken heeft.

*pūrvam janeradhīmṛterapi nāyamasti
jātakṣaṇaḥ kṣaṇaguṇo'niyataśvabhāvaḥ |
naiko jaḍaśca ghaṭavatparidrīṣyamānaḥ
svātmā kathaṁ bhavati bhāvavikāravettā || 155||*

155. Het heeft geen bestaan vóór de geboorte, noch na de dood en gaat dus slechts een korte tijd mee. Zijn eigenschappen zijn voorbijgaand en zijn aard is aan verandering onderhevig. Het is een object als een pot en dus inert⁸⁵. Hoe kan het het Zelf zijn, de onveranderlijke getuige van de veranderingen in de existentiële wereld?

*pāṇipādādīmāndeho nātmā vyaṅge'pi jīvanāt |
tattacchakteranāśācca na niyamyō niyāmakāḥ || 156||*

156. Het lichaam, dat uit armen, benen en andere ledematen bestaat, kan niet het Zelf zijn (nātmā), want wanneer het lichaam bepaalde ledematen mist blijft het toch doorleven (jīvanāt) en ook zijn overige organen en functies blijven intact. Het lichaam, dat onder beheersing van iets anders staat, kan dus niet het Zelf zijn, dat de heerser van alles is.

*dehataddharmatatkarमतadavasthādisākṣiṇaḥ |
sata eva svataḥsiddhaṁ tadvailakṣaṇyamātmanaḥ || 157||*

157. Het is boven elke twijfel verheven dat het Zelf, de onvergankelijke inwonende werkelijkheid, zich onderscheidt van het lichaam en de getuige is van het lichaam en al zijn vergankelijke eigenschappen⁸⁶, activiteiten en staten⁸⁷.

*śalyarāśīrmāṁsalipto malapūrṇo'tikaśmalāḥ |
kathaṁ bhavedayaṁ vettā svayametadvilakṣaṇaḥ || 158||*

⁸⁵ Het is niet autonoom of zelfbewust, kan niet zelfstandig (uit zichzelf) bestaan, onbeziel.

⁸⁶ Zoals gezetheid, magerheid enz.

⁸⁷ Zoals jeugd en volwassenheid.

158. Kan het lichaam, dat een klomp is die bestaat uit beenderen omwikkeld met vlees en die vuil en hoogst onzuiver is, het uit zichzelf bestaande Zelf, de Kenner, zijn?

*tvaṁmāṁsamedo'sthipuriṣarāśāvahammatim mūdḥajanaḥ karoti |
vilakṣaṇaṁ vetti vicāraśilo nijasvarūpaṁ paramārthabhūtaṁ || 159||*

159. Alleen de dwaze mens denkt dat hij een verzameling is van huid, vlees, vet, beenderen en vuil. Maar de mens, begiftigd met onderscheidingsvermogen (*vicāra*), kent het Zelf als de enige werkelijkheid, los van het lichaam.

*deho'hamityeva jaḍasya buddhiḥ
dehe ca jīve viduṣastvāhandhīḥ |
vivekavijñānavato mahātmano
brahmāhamityeva matīḥ sadātmani || 160||*

160. De dwaas denkt dat hij het lichaam is (*deho aham*), de man van boekenkennis ziet zichzelf als een combinatie van lichaam en [de levende individuele] geest (*dehe ca jīve*), maar de werkelijk wijze mens, die de gave heeft onderscheid te maken (*vivekavijñānavato*), kent zichzelf als het eeuwige Zelf (*sadātmani*) en weet 'Ik ben Brahman' (*brahmāham*).

*atrātmabuddhiṁ tyaja mūdhabuddhe
tvaṁmāṁsamedo'sthipuriṣarāśau |
sarvātmani brahmaṇi nirvikalpe
kuruṣva śāntim paramāṁ bhajasva || 161||*

161. O dwaas, houd op te denken dat je deze klomp huid, vlees, vet, beenderen en afval bent. Vereenzelvig jezelf met de onveranderlijke Brahman (*brahmaṇi nirvikalpe*), het Zelf van alles, en verwerf opperste (*paramām*) vrede (*śāntim*).

*dehendriyādāvasati bhramoditām vidvānahantām na jahāti yāvat |
tāvanna tasyāsti vimuktivārtāpyastoeṣa vedāntanayāntadarśi || 162||*

162. Zolang de man van boekenkennis zich met het illusoire lichaam en de organen blijft identificeren, is bevrijding voor hem ver te zoeken, al is hij een geleerde in de filosofie van *Vedānta*.

*chāyāśarīre pratibimbagātre yatsvapnadehe hṛdi kalpitāṅge |
yathātmabuddhistava nāsti kācijjīvaccharīre ca tathaiḥ mā'stu || 163||*

163. Zoals je je niet vereenzelvigd met je schaduw, je spiegelbeeld, je droombeeld of je denkbeeld van het lichaam, zo moet je ook ophouden je met het levende lichaam⁸⁸ te identificeren.

*dehātmadhīreva nṛṇāmasaddhiyām janmādiduḥkhaprabhavasya bījam |
yatastatastvaṁ jahi tām prayatnāt tyakte tu citte na punarbhavāśā || 164||*

164. Het idee ‘ik ben het lichaam’ is de bron van alle ellende zoals geboorte enz. Vernietig daarom dit idee met uiterste zorg. Wanneer de gedachte ‘ik ben het lichaam’ er niet meer is, is er geen mogelijkheid meer tot een nieuwe geboorte.

*karmendriyaiḥ pañcabhirañcito’yaṁ prāṇo bhavetprāṇamayastu kośaḥ |
yenātmavānannamayo’nupūrṇaḥ pravartate’sau sakalakriyāsu || 165||*

165. De levenskracht tezamen met de vijf organen van handelen⁸⁹ vormt de levenssluier (*prāṇamāyākośaḥ*). Hij doordringt de voedselsluier (*annamāyākośa*) waardoor deze tot leven komt en zich in activiteit begeeft.

*naivātmāpi prāṇamayo vāyuvikāro
gantā’gantā vāyuvadantarabhireṣaḥ |
yasmātkiñcitkvāpi na vettiṣṭamanīṣṭaṁ
svaṁ vānyaṁ vā kiñcana nityaṁ paratantraḥ || 166||*

166. De levenssluier kan evenmin het Zelf zijn, want hij is slechts een modificatie van lucht (*vāyuvikāra*)⁹⁰ die als adem het lichaam in en uit gaat. Hij is altijd afhankelijk van het Zelf en kent geen begeerte of afkeer, noch van zichzelf noch van anderen.

*jñānendriyāṇi ca manaśca manomayaḥ syāt
kośo mamāhamiti vastuvikalpahetuḥ |
sañjñādibhedakalanākalito baliyām-
statpūrvakośamabhipūrya vijṛmbhate yaḥ || 167||*

167. Het denkvermogen (*manas*) tezamen met de organen van [waarnemen en] kennen (*jñānendriyāṇi*) vormt de ‘denksluier’ (*manomāyākośaḥ*)⁹¹. Deze is de oorzaak van verscheidenheid, te beginnen met de noties ‘ik’ en ‘mijn’. Hij is zeer krachtig en begiftigd met het vermogen tot scheppen van diversiteit (*bhedakala*) zoals namen. Hij doordringt de levenssluier.

⁸⁸ Het stoffelijke lichaam, de levenskrachten enz.

⁸⁹ Het stemorgaan, de handen, de benen en de organen van uitscheiding en voortplanting, zie vers 93-94.

⁹⁰ *Vikāra*: verandering van vorm of aard, of wijziging van een natuurlijke staat.

⁹¹ De verzen 167 t/m 183 behandelen de denksluier.

*pañcendriyaiḥ pañcabhireva hotrbhiḥ
 pracīyamāno viśayājyadhārayā |
 jājvalyamāno bahuvasānendhanaiḥ
 manomayāgnirvāhati prapañcam || 168||*

168. De denksluier is het offervuur, de vijf zintuigen zijn de offerende priesters. Zij storten de offerandes van de zinsobjecten⁹² in het vuur dat op gang gehouden wordt door latente neigingen (*vāsana* 's). De denksluier verteert de gehele wereld onophoudelijk.

*na hyastyavidyā manaso'tiriktā
 mano hyavidyā bhavabandhahetuḥ |
 tasmīnvinaṣṭe sakalāṁ vinaṣṭāṁ
 vijṛmbhite'smīnsakalāṁ vijṛmbhate || 169||*

169. Onwetendheid (*avidyā*) is nergens behalve in het denken (*manas*). Het denken alleen is onwetendheid (*avidyā mano*) en is de oorzaak van de gebondenheid aan hergeboorten. Met de verschijning van het denken verschijnt ook alles en als het ophoudt te verschijnen verdwijnt alles.

*svapne'rthasūnye sṛjati svaśaktyā bhoktrādiviśvaṁ mana eva sarvaṁ |
 tathaiva jāgratyapi no viśeṣaḥ tatsarvametanmanaso vijṛmbhaṇam || 170||*

170. In de droomstaat (*svapne*), waar geen objecten zijn, schept het denkvermogen (*manas*) zijn droomwereld. Hetzelfde gebeurt ook in de waaktostand (*jāgrat*), er is geen verschil. Wat er in de droomstaat en in de wakende staat wordt ervaren (het universum) is een projectie van het denken.

*suṣuptikāle manasi pralīne naivāsti kiñcitsakalaprasiddheḥ |
 ato manaḥkalpit eva puṁsaḥ saṁsāra etasya na vastuto'sti || 171||*

171. In droomloze slaap (*suṣupti*) is het denken opgelost in zijn causale staat en er bestaat niets. Dit is ieders ervaring. Dus de ervaring van dit voorbijgaande leven (*saṁsāra*) is de schepping van het denken en geen realiteit (*vastu*).

*vāyunā'nīyate medhaḥ punastenaiva nīyate |
 manasā kalpyate bandho mokṣastenaiva kalpyate || 172||*

172. Zoals de wind (*vāyu*) de wolken bij elkaar en ook uit elkaar drijft, zo ook schept en vernietigt het denken gebondenheid.

*dehādisarvaviśaye parikalpya rāgaṁ
 badhnāti tena puruṣaṁ paśuvadguṇena |*

⁹² Offerandes van zinsobjecten: geluid, tast, kleur, smaak en geur,

*vairasyamatra viṣavatsuvidhāya paścād
enam vimocayati tanmana eva bandhāt || 173||*

173. Het [denken] schept eerst gehechtheid aan het lichaam en andere zinsobjecten, en bindt de mens (*puruṣam*) als een dier (*paśu*) met een touw. Daarna schept hetzelfde denken een uiterste afkeer van zinsobjecten als ging het om vergif en bevrijdt hem van gebondenheid (*bandhāt*).

*tasmānmanah kāraṇamasya jantoh
bandhasya mokṣasya ca vā vidhāne |
bandhasya heturmalināṁ rajoguṇaiḥ
mokṣasya śuddhaṁ virajastamaskam || 174||*

174. Het denken (*manas*) is daarom de enige oorzaak van iemands gebondenheid en ook van zijn bevrijding. Aantasting door de invloed van *rajas* leidt het denken tot gebondenheid. Als het [onder invloed van *sattva*] zich zuivert van *rajas* en *tamas*, leidt het tot bevrijding (*mokṣa*).

*vivekavairāgyaguṇātirekācchuddhatva-
māsāḍya mano vimuktyai |
bhavatyato buddhimato mumukṣostābhyām
dṛḍhābhyām bhavitavyamagre || 175||*

175. Door onderscheid en onthechting⁹³ (*vivekavairāgya*) wordt het denken gezuiverd en is gereed voor bevrijding (*vimuktyai*). Daarom moet de verstandige zoeker (*buddhimato*) naar bevrijding eerst deze beide [deugden] in zich versterken.

*mano nāma mahāvyaḅhro viṣayāraṇyabhūmiṣu |
caratyaatra na gacchantu sādhave ye mumukṣavaḥ || 176||*

176. In het woud van zinsobjecten sluipt een tijger rond die ‘denken’ (*manas*) heet. Laat de zoeker naar bevrijding nooit daar naar toe gaan.

*manah prasūte viṣayānaśeṣān sthūlātmanā sūkṣmatayā ca bhoktuḥ |
śariravarṇāśramajātibhedāt guṇakriyāhetuphalāni nityam || 177||*

177. Het is alleen het denken dat voortdurend alle grove en subtiële zinsobjecten, zonder uitzondering [zowel in de wakende staat als in de droomstaat], aan het individu (*jīva*) voortovert. Het maken van onderscheid (*bhedān*) in lichaam (*śarīra*), kaste (*varṇa*), leefwijze (*āśrama*)⁹⁴, ras, kwaliteiten (*guṇa*’s), acties en uitkomsten is geheel een product van het denken.

⁹³ Van het niet-Zelf.

⁹⁴ Zie de voetnoot bij vers 91.

*asaṅgacidrūpamamurī vimohya
dehendriyaprāṇagunairnibaddhya |
ahammameti bhramayatyajasraṁ
manaḥ svakṛtyeṣu phalopabhuktiṣu || 178||*

178. Het denken misleidt de mens, die oorspronkelijk ongebonden puur bewustzijn is, en bindt hem aan lichaam, zintuigen en leven (*prāṇa*), waardoor hij met de ideeën ‘ik’ en ‘mijn’ rondzwerft en gelooft dat hij de doener en ondervinder van zijn handelingen is.

*adhyāsadoṣātpuruṣasya saṁsṛtiḥ adhyāsabandhastvamunaiva kalpitaḥ |
rajaṣtamodoṣavato 'vivekino janmādiduḥkhasya nidānametat || 179||*

179. Door aan valse veronderstellingen (*adhyāsa*) te hangen⁹⁵ schept alleen het denken de gebondenheid (*bandha*) van de mens. Dit is de grondoorzaak van de ellende (*duḥkhasya*) (zoals geboorte en dood) van de mens die onderscheidingsvermogen (*vivekino*) mist en besmet is met *rajas* en *tamas*.

*ataḥprāhurmano'vidyāṁ paṇḍitāstadvadarśinaḥ |
yenaiva bhrāmyate viśvaṁ vāyunevābhramaṇḍalam || 180||*

180. Daarom hebben de wijzen, die dit geheim hebben ontdekt, verklaard dat het denken (*manas*) onwetendheid (*avidyā*) is. Alleen daardoor wordt alles in het universum (*viśvaṁ*) naar alle kanten uitgeslingerd als wolkenmassa's door de wind.

*tanmanaḥśodhanaṁ kāryaṁ prayatnena mumukṣuṇā |
viśuddhe sati caitasminmuktiḥ karaphalāyate || 181||*

181. Daarom moet de zoeker naar bevrijding zijn denken (*manas*) [aan gedegen onderzoek onderwerpen en] zuiveren. Wanneer het denken [van de invloed van *rajas*] gezuiverd is, is bevrijding even gemakkelijk te bereiken als de vrucht die in de handpalm ligt.

*mokṣaikasaktyā viśayeṣu rāgaṁ
nirmūlya saṁnyasya ca sarvakarma |
sacchraddhayā yaḥ śravaṇādiniṣṭho
rajaḥsvabhāvaṁ sa dhunoti buddheḥ || 182||*

182. Hij die zich volledig inzet voor bevrijding roeit alle gehechtheid (*rāgaṁ*) aan zinsobjecten uit en ziet af van alle acties (*saṁnyasya ca sar-*

⁹⁵ Dit is het kernthema van de *Vedānta* filosofie die verklaart hoe het altijd-vrije Zelf tot gebondenheid raakte. Hij zegt dat het een verkeerde vereenzelviging is met iets dat opgelegd is aan het Zelf, een zelfhypnose als het ware. De bevrijding ligt dan in het ‘onthypnotiseren’ van onszelf.

vakarma). Met vertrouwen in Brahman luistert hij regelmatig naar de woorden in geschriften (*śravaṇa*) en slaagt erin zich van *rajas* te zuiveren.

*manomayo nāpi bhavetparātmā hyādyantavattvātpariṇāmibhāvāt |
duhkhātmatvādviṣayatvavahetoḥ draṣṭā hi dṛśyātmatayā na dṛṣṭaḥ || 183||*

183. De denksluier (*manomaya*) is niet het ultieme Zelf (*paramātmā*) daar het een begin en een eind heeft, aan verandering, pijn en smart onderworpen is en een object van waarneming (*dṛṣṭā*)⁹⁶ is. De kenner kan niet het gekende zijn.

*buddhirbuddhīndriyaiḥ sārddham savṛttiḥ kartṛlakṣaṇaḥ |
vijñānamayaakośaḥ syātpuruṣaḥ saṁsāra-kāraṇam || 184||*

184. Het intellect (*buddhi*) met zijn functies⁹⁷ en de vijf organen van waarnemen⁹⁸ is de kennissluier (*vijñānamāyākośaḥ*). Hij geeft het gevoel van 'de doener' te zijn en is [ook] de oorzaak van hergeboorten (*saṁsāra-kāraṇam*).

*anuvrajaccitpratibimbaśaktiḥ vijñānasañjñāḥ prakṛtervikāraḥ |
jñānakriyāvānaḥamityajasaṁ dehendriyādiṣvabhimanyate bhṛśam || 185||*

185. Deze kennissluier is een modificatie van het ongemanifesteerde (*prakṛter-vikāra*)⁹⁹. Het verricht alle activiteiten door het weerspiegelde licht van het bewustzijn (*cit*)¹⁰⁰. Het is begiftigd met het vermogen van kennen (*jñānakriya*) en vereenzelvigd zich constant met het lichaam en de zintuigen [ik en mijn].

*anādikālo'yamahamsvabhāvo
jīvaḥ samastavyavahāravodhā |
karoti karmāṇyapi pūrvavāsanāḥ
punyānyapunyāni ca tatphalāni || 186||*

*bhūṅkte vicitrāsvapi yoniṣu vrajannāyāti
niryātyadha ūrdhvameṣaḥ |*

⁹⁶ Waarneembaar door het Zelf, dat zelf het eeuwige en onveranderlijke subject is. Zie ook aanhangsel 1.

⁹⁷ Functies of modificaties (vormen die het aanneemt) zoals egoïsme bij verbinding met de denksluier.

⁹⁸ Oren, ogen, huid, neus en tong, zie vers 92.

⁹⁹ Verschijningsvorm van de oorspronkelijke natuur (*prakṛti*) die bestaat uit het effect van de vijf subtiële elementen als gevolg van onwetendheid.

¹⁰⁰ Ook de kennissluier is in werkelijkheid niet autonoom of zelfbewust, maar een weerspiegeling van het bewustzijn (*cit*) of het Zelf maakt dat het als intellect functioneert.

*asyaiva vijñānamayasya jāgratsvapnādyavasthāḥ
sukhaduḥkhabhogāḥ || 187||*

186-187. Het is beginloos, zijn aard is egoïsme en is bekend als het individu (*jīvaḥ*). Aangedreven door de latente neigingen (*vāsanāḥ*) voert het goede of slechte handelingen uit en ervaart daarvan de resultaten. Als gevolg hiervan neemt deze sluier verschillende belichamingen aan¹⁰¹. Het ervaart de staten waken, dromen en slapen alsmede vreugde en verdriet.

*dehādiniṣṭhāśramadharmakarmaguṇābhimānāḥ satataṁ mameti |
vijñānakośo 'yamati prakāśaḥ prakṛṣṭasānnidhyavaśātparātmanāḥ |
ato bhavatyēsa upādhirasya yadātmadhīḥ saṁsarati bhrameṇa || 188||*

188. De kennissluiser beschouwt het lichaam en de zintuigen als 'ik', en hun plichten (*dharma*), kwaliteiten (*guṇa*), acties (*karma*) en de leefwijzen (*āśrama*'s)¹⁰² als 'mijn'. Zijn straling is uiterst sterk ten gevolge van zijn nabijheid tot het opperste Zelf (*parātmanāḥ*), dat zich met deze sluier door misleiding identificeert en aan de kringloop van geboorte en dood onderworpen wordt. Het is daarom slechts een bedekking (*upādhi*) op het Zelf.

*yo 'yaṁ vijñānamayaḥ prāṇeṣu hr̥di sphuratyayaṁ jyotiḥ |
kūṭasthaḥ sannātmā kartā bhoktā bhavatyupādhisthaḥ || 189||*

189. Het uit zichzelf stralende Zelf, pure kennis, schittert in de subtiële levenskrachten in de holte van het Hart. Hoewel onveranderlijk (*kūṭasthaḥ*), wordt Het (het Zelf) de doener en de ondervinder als gevolg van Zijn bedekking (*upādhi*), de kennissluiser.

*svayaṁ paricchedamupetya buddheḥ
tādātmyadoṣeṇa paraṁ mṛṣātmanāḥ |
sarvātmakaḥ sannapi vīkṣate svayaṁ
svataḥ prthaktvena mṛdo ghaṭāniva || 190||*

190. Het Zelf, dat het Zelf is van alles wat bestaat, neemt echter de beperkingen van de kennissluiser (*buddhi*) aan, identificeert zich abusievelijk met deze onwerkelijke sluier en ziet zichzelf als iets verschillends, zoals een aarden pot verschillend lijkt van de klei waar hij van gemaakt is.

*upādhisambandhavaśātparātmā hyupādhidharmānanubhāti tadguṇāḥ |
ayovikārānavikārīvahnit sadaikarūpo 'pi paraḥ svabhāvāt || 191||*

¹⁰¹ Na zwerven in hoge en lage regionen tot het tot een hergeboorte aangetrokken wordt.

¹⁰² Zie de voetnoten bij vers 91.

191. Wanneer het opperste Zelf (*parātma*), dat onveranderlijk en volmaakt is, vanwege zijn verbinding met bedekkingen (*upādhi*) hun eigenschappen (*tadguṇa*) aanneemt, schijnt Het te handelen zoals de bedekkingen zelf dit doen, net als het vormloze vuur dat de vorm van een ijzeren kogel aanneemt (*saidakarūpo*).

śiṣya uvāca |
bhramenāpyanyathā vā'stu jīvabhāvaḥ parātmanah |
tadupādheranāditvānnānādernāśa iṣyate || 192||

192. De leerling vroeg: als door begoocheling of anderszins het opperste Zelf (*parātmanah*) zichzelf als het individu¹⁰³ beschouwt (*jīvabhāvaḥ*), hoe zou dan deze individualiteit, die een bedekking (*upādhi*) en zonder begin is, tot een einde komen daar verondersteld mag worden dat wat geen begin heeft evenmin een einde kan hebben?

ato'sya jīvabhāvo'pi nityā bhavati saṁsṛtiḥ |
na nivarteta tanmoksah kathariṁ me śrīguro vada || 193||

193. Daarom kan aan het bestaan als individu (*jīvabhāvo*) geen einde komen en zal wedergeboorte eeuwig doorgaan. Hoe kan er dan bevrijding zijn? Meester, wees zo goed mij dit uit te leggen.

śrī gururuvāca |
samyak prṣṭam tvayā vidvansāvadhānena tacchrṇu |
prāmāṇikī na bhavati bhrāntyā mohitakalpanā || 194||

194. De leermeester antwoordde: Je vraag is ter zake, O verstandige. Luister aandachtig naar mij. Verbeelding die door misleiding wordt opgewekt kan nooit als feit aanvaard worden.

bhrāntiṁ vinā tvasaṅgasya nīskriyasya nirākṛteḥ |
na ghaṭetārthasambandho nabhaso nīlatādivat || 195||

195. Tussen het Zelf, dat ongehecht, zonder handelen en vormloos is, en de objectieve wereld kan er geen verband zijn behalve in geval van begoocheling, zoals de blauwe kleur die aan de hemel wordt toegeschreven.

svasya draṣṭurnirguṇasyākriyasya
pratyagbodhānandarūpasya buddheḥ |
bhrāntyā prāpto jīvabhāvo na satyo
mohāpāye nāstyavastusvabhāvāt || 196||

¹⁰³ *Jīva* of het Zelf onder de zelfopgelegde beperkingen (*upādhi*).

196. Het Zelf, dat zich als het individu (*jīva*) voordoet, is de [innerlijke] getuige, kent geen eigenschappen (*nirguṇa*) en is vrij van handelen. Het wordt rechtstreeks ervaren als zuiver bewustzijn en oneindige gelukzaligheid. Individualiteit is onwerkelijk, het is een verbeelding van het misleide intellect (*buddhi*) en houdt op te bestaan wanneer de misleiding verdwenen is.

*yāvadbhrāntistāvadevāsya sattā mithyājñānojjrmbhitasya pramādāt |
rajivām sarpo bhrāntikālīna eva bhrānternāśe naiva sarpo'pi tadvat || 197||*

197. Het individu (*jīva*) bestaat zolang de begoocheling als gevolg van het falen van juist onderscheid door illusie [dat de waarheid versluiert] voortduurt. En zolang dit voortduurt schijnt het touw een slang; wanneer het eindigt houdt de slang op te bestaan. Zo ook hier.

*anāditvamavidyāyāḥ kāryasyāpi tatheṣyate |
utpannāyām tu vidyāyāmāvidyakamanādyapi || 198||*

*prabodhe svapnavatsarvaṁ sahamūlaṁ vinaśyati |
anādyapīdaṁ no nityaṁ prāgabdhāva iva sphuṭam || 199||*

198-199. Onwetendheid (*avidyā*) en de gevolgen daarvan zijn zonder begin maar verdwijnen wanneer juiste kennis (*vidyā*) daagt. Ze worden dan met wortel en tak uitgeroeid zoals dromen die verdwijnen bij het wakker worden. Zo is ook de wereld van verschijnselen (*sarvaṁ*), hoewel zonder begin (*anādyapi*), niet eeuwig (*no nityam*), zoals het niet-bestaan dat aan het bestaan vooraf gaat.¹⁰⁴

*anāderapi vidhvamsaḥ prāgabdhāvasya vīkṣitaḥ |
yadbuddhyupādhisambandhātparikalpitamātmani || 200||*

*jīvatvaṁ na tato'nyattu svarūpeṇa vilakṣaṇaḥ |
sambandhastvātmano buddhyā mithyājñānapuraḥ saraḥ || 201||*

200-201. Geconstateerd werd dat een voorafgaande staat van niet-bestaan tot een eind kan komen hoewel die zonder begin is. Dus het individu (*jīva*), dat door zijn relatie met de bedekkingen zoals *buddhi* (*upādhibuddhi*), ver-

¹⁰⁴ Het voorafgaande niet-bestaan (*prāgabdhāva*) wordt als een term van Hindoe logica beschouwd. Als er gezegd wordt dat iets op een bepaald tijdstip tot bestaan komt impliceert dit dat er iets als niet-bestaan is voorafgaande aan dat tijdstip. Dit niet-bestaan is klaarblijkelijk zonder begin. Maar het houdt op te bestaan als er iets tot bestaan komt. Op dezelfde wijze verdwijnt onwetendheid, ondanks dat die geen begin heeft, bij de realisatie van de waarheid. Overigens dient er niet te worden vergeten dat het tijdsbesef inherent is aan het bestaan van een existentiële wereld. Bij het verdwijnen van het effect verdwijnt ook de oorzaak ervan.

ondersteld wordt het Zelf te zijn, is onwerkelijk¹⁰⁵. Het Zelf is volkomen verschillend van het individu en staat er los van. De verbinding tussen het Zelf en *buddhi* berust op onjuiste kennis (*mithyājñāna*).

vinivṛttirbhavettasya samyagjñānena nānyathā |
brahmātmaikatvavijñānaṁ samyagjñānaṁ śruter matam || 202||

202. Alleen juiste kennis (*samyagjñānena*) lost de bedekkingen op. Volgens de geschriften is juiste kennis de realisatie dat het Zelf (*ātman*) en Brahman één en dezelfde zijn.

tadātmanātmanoḥ samyagvivekenaiva sidhyati |
tato vivekaḥ kartavyaḥ pratyagātmasadātmanoḥ || 203||

203. Deze realisatie wordt verworven door een perfect onderscheid tussen het Zelf en het niet-Zelf. Daarom moet de mens voortdurend onderscheid maken tussen het meest innerlijke Zelf (*pratyagātma*) [het Zelf vrij van bedekkingen] en het niet-Zelf (*asadātma*).

jalanṁ paṅkavadatyantaṁ paṅkāpāye jalanṁ sphuṭam |
yathā bhāti tathātmāpi doṣābhāve sphuṭaprabhaḥ || 204||

204. Evenals troebel water helder wordt wanneer de modder verwijderd wordt, zo straalt het Zelf ongehinderd wanneer de bedekkingen verwijderd zijn.

asannivṛttau tu sadātmanā sphuṭaṁ pratīretasya bhavetpraticāḥ |
tato nirāsaḥ karaṇīya evāsadātmanaḥ sādhvahamādivastunaḥ || 205||

205. Alleen wanneer de bedekkingen ophouden te verschijnen schittert het opperste Zelf (*sadātma*) ongehinderd (*sphuṭam*). Daarom moet men het onwerkelijke (*asadātma*), zoals egoïsme (*ahaṁkāra*), volledig uitroeien.

ato nāyaṁ parātmā syādvijñānamayaśabdabhāk |
vikāritvājjaḍatvācca paricchinnavahetutaḥ |
dṛśyatvādvyaḥcāritvānnānityo nitya iṣyate || 206||

206. Deze kennisluier (*vijñānamāyākośa*) is aan veranderingen onderhevig (*vikāritva*), onbezield (*jaḍatva*)¹⁰⁶, begrensd (*paricchinnavatva*), een waarneembaar object (*dṛśyatvā*) en niet permanent (*vyāḥcāritvān*). Daarom kan het niet het eeuwige, onveranderlijke en onbegrensde Zelf zijn (*nāyaṁ parātmā*).

¹⁰⁵ Zoals een helder kristal in de nabijheid van een rode bloem rood schijnt te zijn.

¹⁰⁶ Niet autonoom, zich niet bewust van zichzelf, kan niet uit zichzelf bestaan.

*ānandapratibimbacumbitatanurvṛttistamojṛmbhitā
syādānandamayaḥ priyādigunakaḥ sveṣṭārthalābhodayaḥ |
puṇyasyānubhave vibhāti kṛtīnāmānandarūpaḥ svayaṁ
sarvo nandati yatra sādhu tanubhṛnmātraḥ prayatnaṁ vinā || 207||*

207. De gelukzaligheidsluier (*ānandamāyākośa*) is die modificatie¹⁰⁷ van onwetendheid (*tamo*) die zich manifesteert als een weerkaatsing van het Zelf, dat absolute gelukzaligheid is. Hij wordt gekend als genot, zijn aard is geluk dat ervaren wordt wanneer een begeerd object verkregen wordt. Zijn gelukzalige aard wordt spontaan gevoeld door de gelukkige wezens die de beloning oogsten van hun goede daden en die grote vreugde ervaren zonder de minste moeite te doen.

*ānandamayakośasya susuptau sphūrtirutkaṭā |
svapnājāgarayoriṣaḍīṣṭasandarśanādinā || 208||*

208. De gelukzaligheidsluier komt spontaan en volledig tot uiting in diepe slaap (*susuptau*) en slechts nu en dan in de staten van dromen en waken (*svapnājagara*) in het zicht van of in contact met een begeerd object.

*naivāyamānandamayaḥ parātmā sopādhikatvātpakṣtervikārāt |
kāryatvahetoḥ sukṛtakriyāyā vikārasaṅghātasamāhitatvāt || 209||*

209. Maar zelfs deze sluier kan het Zelf niet zijn omdat het zijn oorzaak in de veranderlijke en begrensde objecten vindt; het is die modificatie van onwetendheid die zich onder invloed van *tamas* manifesteert (*prakṣtervikāra*)¹⁰⁸; hij is het gevolg van vroegere goede daden (*kāryatvahetoḥ*); en doordringt de andere vier sluiers die eveneens modificaties [van onwetendheid] zijn.

*pañcānāmapi kośānāṁ niṣedhe yuktitaḥ śruteḥ |
tanniṣedhāvadhi sākṣī bodharūpo'vaśiṣyate || 210||*

210. Wanneer de valse ideeën (door overweging van teksten uit geschriften¹⁰⁹) zijn [herkend en] uitgeschakeld, vallen alle vijf sluiers (*pañca kośānām*) af, en wat er uiteindelijk over blijft is de getuige (*sākṣi*), de absolute kennis (*bodharūpo*), het Zelf.

¹⁰⁷ *Vṛtti*, zie voetnoot bij vers 93-94.

¹⁰⁸ Zie voetnoot bij vers 185.

¹⁰⁹ Die teksten die het Zelf in ontkennende zin beschrijven door de 'niet dit, niet dit' methode.

*yo'yamātmā svayañjyotiḥ pañcakośavilakṣaṇaḥ |
avasthātrayasākṣī sannirvikāro nirañjanaḥ |
sadānandaḥ sa vijñeyaḥ svātmatvena vipāścītā || 211||*

211. Dit uit zichzelf stralende Zelf, de getuige van de drie staten (*avasthātrayasākṣī*), onderscheiden van de vijf sluiers, onveranderlijke (*nirvikāro*), onaantastbare (*nirañjanaḥ*) en eeuwige gelukzaligheid (*sadānandaḥ*), is je ware Zelf [dat in de geheel stille staat als 'Ik-Ik' wordt ervaren].

*śiṣya uvāca |
mithyātoena niṣiddheṣu koṣeṣveteṣu pañcasu |
sarvābhāvaṁ vinā kiñcinna paśyāmyatra he guro |
vijñeyam kimu vastvasti svātmanā'tmavipaścītā || 212||*

212. De leerling vroeg: Meester, na het besef van de onwerkelijkheid van deze vijf sluiers en bevrijding daarvan kom ik niets anders tegen dan afwezigheid van alles (*sarvābhāvaṁ*). Wat blijft er dan over waarmee ik mijn eenzelligheid met het Zelf moet herkennen?

*śrīgururuvāca |
satyamuktaṁ tvayā vidvannipuṇo'si vicāraṇe |
ahamādivikārāste tadabhāvo'yamapyanu || 213||*

*sarve yenānubhūyante yaḥ svayaṁ nānubhūyate |
tamātmānānveditāraṁ viddhi buddhyā susūkṣmayā || 214||*

213-214. De leermeester antwoordde: Dat zijn wijze woorden, O verstandige. Je toont bedrevenheid in onderscheid (*vicāra*)¹¹⁰. Dat, waardoor al deze manifestaties, zoals het ik-besef (*ahamvikāra*) [en de wereld] alsmede hun afwezigheid (in diepe slaap) worden waargenomen, maar wat zelf niet wordt waargenomen, ken dat met je scherpste verstand (*buddhi*) als het Zelf, de Kenner.¹¹¹

*tatsākṣikaṁ bhavettattadyadyadyenānubhūyate |
kasyāpyananubhūtārthesākṣitvaṁ nopayujyate || 215||*

¹¹⁰ Zie de voetnoot bij vers 11.

¹¹¹ De redenering is als volgt: het Zelf, of *ātman*, dient als de onveranderlijke getuige altijd over te blijven, anders is kennis (van iets) niet mogelijk. Zelfs in de staat van diepe slaap moet de eeuwige getuige op de achtergrond aanwezig zijn om de herinnering aan de gelukzaligheid in die staat te registreren. Beweging vooronderstelt rust. De altijd veranderlijke *prakṛti* moet dus het onveranderlijke Zelf achter zich hebben.

215. Dat wat waargenomen wordt door iets anders heeft dat laatste als zijn getuige (*sākṣi*). Als er geen waarnemer is om iets waar te nemen kan er geen sprake zijn van iets dat waargenomen wordt¹¹².

*asau svasākṣiko bhāvo yataḥ svenānubhūyate |
ataḥ paraṁ svayaṁ sākṣātpatyagātmā na cetaṛaḥ || 216||*

216. Dit Zelf (*ātman*), is zelfkennend, want Het wordt alleen door zichzelf gekend, [is zijn eigen getuige]. Daarom is het individuele Zelf zélf (*pratyagātmā*) onmiddellijk de opperste Brahman en niets anders.

*jāgratsvapnasuṣuptiṣu sphuṭataraṁ yo'sau samujjṛmbhate
pratyagrūpatayā sadāhamahamityantaḥ sphurannaikadhā |
nānākāravikārabhāgīna imān paśyannahandhīmukhān
nityānandacidātmanā sphurati taṁ viddhi svametam hr̥di || 217||*

217. Dat Zelf manifesteert Zichzelf onmiskénbaar in de staten van waken, dromen en diepe slaap (*jāgratsvapnasuṣuptiṣu*). Dat Zelf wordt innerlijk ervaren in verschillende vormen van de onafgebroken stroom van ideeën van het 'ik' (ego, *ahaṁkāra*). Dat Zelf is ook de getuige van het ego en het intellect (*buddhi*) enz. Het wordt ervaren in het eigen hart [als Ik-Ik, (*ahamahamiti*)¹¹³]. Het is absoluut bestaan, absolute kennis en gelukzaligheid (*sat-cit-ānanda*). Ken dit als je eigen Zelf, binnen je hart.

*ghaṭodake bimbitamarkabimbamālokyā
mūḍho ravimeva manyate |
tathā cidābhāsamupādhisamsthān
bhrāntyāhamityeva jaḍo'bhimanyate || 218||*

218. De dwaas ziet de reflectie van de zon in het water in een vat voor de zon zelf aan. Op dezelfde wijze ziet de door begoocheling misleide mens de weerspiegeling van het zuivere bewustzijn (*cit*) op de sluiers (*upādhi*) door het werk van *buddhi* voor zijn ware Zelf (*ātman*) aan.

*ghaṭam jalam tadgatamarkabimbam vihāya sarvaṁ vinirīkṣyate'rkaḥ |
taṭastha etattritayāvabhāsaḥ svayamprakāśo viduṣā yathā tathā || 219||*

219. De wijze mens wendt zijn blik van het vat, het water en de weerspiegeling van de zon in het water af en ziet de zelfstralende zon die deze drie (vat, water en reflectie) verlicht en er onafhankelijk van is.

¹¹² In vers 212 zegt de leerling: 'ik neem niets anders waar dan leegte', dus die leegte toont je eigen aanwezigheid als het enige dat bestaat, het is je eigen getuige, het is Jezelf, of het Zelf, de *ātman*. Er is niets anders om getuige van te zijn.

¹¹³ Niet als een object waaraan gerefereerd wordt met 'dit' en 'dat' (*idam*).

*dehaṁ dhiyaṁ citpratibimbamevaṁ
visrjya buddhaṁ nihitaṁ guhāyām |
draṣṭāramātmānamakhaṇḍabodhaṁ
sarvaprakāśaṁ sadasadvilakṣaṇam || 220||*

*nityaṁ vibhuṁ sarvagataṁ susūkṣmaṁ
antarbahihṣūnyamananyamātmanaḥ |
vijñāya samyānnijarūpametāt
pumān vipāpmā virajo vimṛtyuḥ || 221||*

*viśoka ānandaghano vipāścit
svayaṁ kutaścinna bibheti kaścit |
nānyo'sti panthā bhavabandhamukteḥ
vinā svatattvāvagamān mumukṣoḥ || 222||*

220-221-222. Op dezelfde wijze verwerpt de wijze mens het lichaam (*deham*), het intellect (*buddhi*) en de weerspiegeling (ik-besef) van het licht van het bewustzijn (*cit*) en dringt diep door in zijn ware Zelf dat deze drie verlicht, terwijl hij onaangedaan verborgen in de holte van het Hart verblijft. Dat is de alomtegenwoordige, alles verlichtende, allesdoordringende en uiterst subtiële, eeuwige getuige, onderscheiden van het grofstoffelijke en subtiële. Dat kent binnen noch buiten, is vrij van elke smet, zonde, smart of vrees en is de belichaming van oneindige gelukzaligheid. Voor een zoeker naar bevrijding is er geen andere weg dan de verwerkelijking van de waarheid van zijn eigen Zelf.

*brahmābhinnatvavijñānaṁ bhavamokṣasya kāraṇam |
yenādvitīyamānandaṁ brahma sampadyate budhaiḥ || 223||*

223. Het besef van niet-verschillend zijn van Brahman is voor de mens de weg naar bevrijding van de kringloop van geboorte en dood (*samsāra*), waardoor de wijze mens Brahman, de ene zonder tweede, absolute gelukzaligheid, verwerft.

*brahmabhūtaḥ sarisṛtyai vidvānnāvartate punaḥ |
vijñātavyamataḥ samyagbrahmābhinnatvamātmanaḥ || 224||*

224. Hij die Brahman is geworden, keert niet meer terug naar de kringloop van geboorte en dood. Word daarom door en door eenzelvig met Brahman.

*satyaṁ jñānamanantaṁ brahma viśuddhaṁ paraṁ svataḥsiddhaṁ |
nityānandaikaraṇaṁ pratyagabhinnam nirantaram jayati || 225||*

225. Brahman is bestaan (*satya*), kennis (*jñānam*), oneindigheid (*anantam*). Het is zuiver (*viśuddham*), is het opperste (*param*), bestaat zelfstandig (*svataḥsiddham*). Het is de eeuwige (*nitya*) en ondeelbare gelukza-

ligheid (*ānandai-karasam*). Het is niet verschillend van het individuele zijn (*pratyagabhinnam*), zonder binnenste en buitenste (*nirantaram*), altijd glorieus (*jayati*).

*sadidaṁ paramādvaitaṁ svasmādanasya vastuno'bhāvāt |
na hyanyadasti kiñcit samyak paramārthatattvabodhadaśāyām || 226||*

226. Het is de Opperste Eenheid (*paramādvaitam*), de enige werkelijkheid (*vastuno*), omdat er niets anders¹¹⁴ is dan het Zelf. In de staat van kennis van de opperste Waarheid (*paramārtha*) bestaat er geen andere onafhankelijke entiteit.

*yadidaṁ sakalaṁ viśvaṁ nānārūpaṁ pratītamajñānāt |
tatsarvaṁ brahmaiva pratyastāśeṣabhāvanādoṣam || 227||*

227. Dit hele universum (*sakalaṁ viśvam*), dat door onwetendheid (*tamajñānāt*) als vele vormen (*nānārūpam*) verschijnt, is niets anders dan Brahman, absoluut vrij van de beperkingen van het menselijk denken.

*mṛtkāryabhūto'pi mṛdo na bhinnah |
kumbho'sti sarvatra tu mṛtsvarūpāt |
na kumbharūpaṁ pṛthagasti kumbhah |
kuto mṛṣā kalpitanāmamātraḥ || 228||*

228. De pot is slechts een vorm van klei en bestaat alleen in naam, omdat het geen andere werkelijkheid heeft dan klei. Het is een modificatie¹¹⁵ van klei.

*kenāpi mṛdbhinnatayā svarūpaṁ ghaṭasya sandarśayitūṁ na śakyate |
ato ghaṭaḥ kalpita eva mohānmṛdeva satyaṁ paramārthabhūtam || 229||*

229. Niemand kan een pot tonen zonder de klei waar hij van gemaakt is. Het is dus door misleiding dat men de pot ziet als gescheiden van zijn substantie klei. Voor wat de pot betreft is alleen de klei de blijvende werkelijkheid (*paramārtha*).

*sadbrahmakāryaṁ sakalaṁ sadevaṁ tanmātrametanā tato'nyadasti |
astīti yo vakti na tasya moho vinirgato nidritavatprajalpaḥ || 230||*

230. Zo is ook het gehele universum (*sakalaṁ sadevam*) het effect van Brahman (*sadbrahmakāryam*) en in werkelijkheid niets anders dan Brah-

¹¹⁴ Omdat alles behalve het Zelf slechts schijn is.

¹¹⁵ Modificatie: een wijziging in manifestatie. Een naam is slechts een afspraak ten behoeve van communicatie.

man. Wie zegt dat dit universum verschillend van Brahman is, lijdt nog aan begoocheling. Hij is als iemand die praat in zijn slaap.

*brahmaivedaṁ viśvamityeva vāṇī
śrautī brūte'tharvaniṣṭhā variṣṭhā |
tasmādetadbrahmamātram hi viśvaṁ
nādhīṣṭhānādbhinnatā'ropitasya || 231||*

231. De gezaghebbende *Atharva Veda* verklaart ondubbelzinnig “Dit universum is waarlijk Brahman” (*brahma eva idaṁ viśvaṁ*). Het universum is alleen Brahman om die reden dat niets zelfstandig kan bestaan zonder dat waaruit het gemaakt is.

*satyaṁ yadi syāj jagadetadātmano'
nantattvahānīrnigamāpramāṇatā |
asatyavāditvamapīṣituḥ syānnaitattrayaṁ
sādhu hitaṁ mahātmanām || 232||*

232. Als het zelfstandig bestaan van de wereld (*jagat*) waar (*satyaṁ*) was, zou dit in tegenstelling zijn met de oneindigheid van het Zelf. De geschriften zouden onwaar zijn en de Heer, die de waarheid van de geschriften heeft geopenbaard, zou zich schuldig maken aan onwaarheid. Geen van deze drie veronderstellingen kunnen door enig weldenkend persoon als gewenst of heilzaam beschouwd worden.

*īśvaro vastutattvajño na cāhaṁ teṣvavasthitaḥ |
na ca matsthāni bhūtānītyevameva vyacīkrpat || 233||*

233. Dit is bevestigd door de volgende woorden van de Heer (*Īśvara*)¹¹⁶: ‘Ik, het ondeelbaar Geheel, ben niet in hen, noch zijn al deze schepselen in Mij’¹¹⁷.

¹¹⁶ *Īśvara*: De Heer, Goddelijke persoon. Het stelt voor wat wij zouden kunnen omschrijven als de gepersonifieerde God. Het is de eerste activiteit in Brahman en omvat de totale omvang van manifestatie: grofstoffelijk, subtiel en causaal, zowel vanuit het kosmische als vanuit het individuele gezichtspunt. Zie ook *Taittiriya Upaniṣad* 2.6.1: “Hij (de Opperste Ziel) schiep alles; alles scheppende trad Hij alles binnen; alles binnengaande, nam Hij vorm aan, bleef evenwel vormloos; nam Hij grenzen aan, bleef Hij evenwel grenzeloos; maakte Hij zich een tehuis, bleef evenwel zonder tehuis; schiep kennis en onwetendheid; werkelijkheid, onwerkelijkheid; werd alles; daarom is alles werkelijkheid”. Zie ook *Īśa Upaniṣad* 1: “Laat al het geschapene doordringen zijn van de naam van de Heer”.

¹¹⁷ *Bhagavad Gītā*, IX, 4-5: ”Door Mij, het Ongeopenbaarde, is dit ganse heelal doordrongen; alle schepselen zijn geworteld in Mij, Ik niet in hen. En toch zetelen de schepselen niet in Mij; aanschouw Mijn goddelijke *Yoga*! Mijn Zelf, dat de

*yadi satyari bhavedviśvari suṣuptāvrpalabhyatām |
yannopalabhyate kiñcidato'satsvapnavanmṛṣā || 234||*

234. Als het universum echt is, laat het dan ook in diepe slaap ervaren worden. Omdat het daar in het geheel niet wordt ervaren moet het onwerkelijk en vals zijn, net als een droom.

*ataḥ prthannāsti jagatparātmanah prthakpratitistu mṛṣā guṇādivat |
āropitasyāsti kimarthavattā'dhiṣṭhānamābhāti tathā bhrameṇa || 235||*

235. Daarom bestaat de wereld niet los van het opperste Zelf. De waarneming ervan als had het een onafhankelijk bestaan is vals (net zoals onze waarneming van de blauwheid van de hemel of de slang in het touw). Hoe kan een ergens aan opgelegde eigenschap enig bestaan hebben los van zijn onderliggende bestaansgrond? Het is de bestaansgrond die door begoocheling anders schijnt.

*bhrāntasya yadyadbhramataḥ pratītaṁ brahmaiva tattadrajatam hi śuktiḥ |
idaṁtayā brahma sadaiva rūpyate tvāropitaṁ brahmaṇi nāmamātram || 236||*

236. Wat een begoocheld mens ook denkt dat hij ziet, in werkelijkheid is er Brahman en Brahman alleen. Het zien van zilver in het parelmoer van een schelp is verbeelding. Het is Brahman alleen die voor dit universum wordt aangezien (*idaṁtayā brahma*), terwijl de op Brahman gelegde bedekking, namelijk het universum, slechts een naam (*nāma*) is.

*ataḥ param brahma sadadvitīyam
viśuddhavijñānaghanam nirañjanam |
praśāntamādyantavihīnamakriyam
nirantarānandarasaśvarūpam || 237||*

*nirastamāyākṛtasarvabhedaṁ
nityam sukhaṁ niṣkalamaprameyam |
arūpamavyaktamanākhyamavyayam
jyotiḥ svayam kiñcididaṁ cakāsti || 238||*

237-238. Daarom is al het gemanifesteerde, zoals dit universum, deze opperste Brahman (*parambrahma*) alleen, de ware (*sad*), niet-tweeledig (*advitīyam*), puur (*viśuddha*), essentie van Kennis (*viññānaghanam*), onbesmet (*nirañjanam*), sereen (*praśāntam*), zonder begin en eind (*ādyantavihīnam*), inactief (*akriyam*), de bron van pure gelukzaligheid

schepselen in stand houdt, maar niet in hen geworteld is, is hun werkelijke bestaansgrond”.

(*nirantarānandarasasvarupam*), voorbij alle differentiaties geschapen door *māyā* of onwetendheid (*nirastamāyākṛtasarva-bhedam*), eeuwig (*nityam*), plezierig (*sukham*), ondeelbaar (*niṣkalam*), onmeetbaar (*aprameyam*), vormloos (*arūpam*), ongemanifesteerd (*avyaktam*), naamloos (*anākhyam*), onveranderlijk (*avyayam*), zelfschitterend (*jyotiḥswayam*).

*jñātṛjñeyajñānaśūnyamanantaṁ nirvikalpakaṁ |
kevalākhaṇḍacinmātraṁ paraṁ tattvaṁ vidurbudhāḥ || 239||*

239. Zieners kennen Het als de hoogste waarheid (*paraṁ tattvaṁ*), oneindig, alles overstijgend, absolute kennis, vrij van het onderscheid tussen de kenner, het gekende en kennis.

*aheyanamanupādeyaṁ manovācāmagocaram |
aprameyamanādyantaṁ brahma pūrṇamaharṇ mahāḥ || 240||*

240. Dit Zelf [is geen object en daarom] kan noch tot zich genomen (*anupādeyam*) noch van zich afgeworpen (*aheyam*) worden. Het is voorbij het bereik van het denkvermogen [waarneming] en spraak [uiting]. Het is volheid (*pūrṇam*), onmeetbaar (*aprameyam*), zonder begin en einde (*anādyantaṁ*). Deze oneindigheid van Brahman is mijn Zelf [en de uwe], weergaloze glorie.

*tattoampadābhyāmabhidhīyamānayoḥ
brahmātmanoḥ śodhitayoryadīttam |
śrutyā tayostatattoamasīti samyag
ekatvameva pratipādyate muhuḥ || 241|*

*aikyaṁ tayorlakṣitayorna vācyayoḥ
nigadyate'nyonyaviruddhadharminōḥ |
khadyotabhānvoriva rājabhṛtyayoḥ
kūpāmburāśyoḥ paramāṇumervōḥ || 242||*

*tayorvirodho'yamupādhikalpito
na vāstavaḥ kaścidupādhireṣaḥ |
īśasya māyā mahadādīkāraṇaṁ
jīvasya kāryaṁ śṛṇu pañcakośam || 243||*

241-242-243. Uitspraken in geschriften zoals ‘Dat zijt gij’ (*tat tvam asi*) openbaren steeds de absolute eenzelvigheid van Brahman (of *Īśvara*, de Heer), aangeduid met ‘Dat’, en het individu (*jīva*), aangeduid met ‘gij’. Deze eenzelvigheid wordt echter niet aangetoond met de letterlijke betekenis van ‘Dat’ en ‘gij’. Want beide zijn niet-bestaande bedekkingen

(*upādhikalpito*) als gevolg van *māyā*¹¹⁸, de oorzaak en het effect van niet-bestaande verschijningen. De letterlijke betekenis van ‘Dat’ is de *māyā* van *Īśvara* (de Heer, God, de schepper) die de oorzaak is van het universum. De letterlijke betekenis van ‘gij’ wijst naar de vijf sluiers van het individu (*jīva*). Hun eigenschappen zijn tegengesteld, zoals de zon en de vuurvlieg, de koning en zijn dienaar, de oceaan en de bron, of de berg Meru en het atoom. Dus, er kan geen sprake zijn van eenzelligheid tussen Brahman en het individu in de letterlijke betekenis van ‘Dat’ en ‘gij’. Dit is niet de manier waarop de geschriften eenzelligheid postuleren.

*etāvopādhi parajīvayostayoḥ
samyannirāse na paro na jīvaḥ |
rājyaṁ narendrasya bhaṭasya khetakaḥ
taylorapohe na bhaṭo na rājā || 244||*

244. Wanneer deze bedekkingen (*upādhi*’s), respectievelijk *Īśvara* en *jīva*, worden verwijderd blijven noch God noch individu over. Als je een koning zijn koninkrijk afneemt en een krijger zijn wapens, is er noch een koning, noch een soldaat.¹¹⁹

*athāta ādeśa iti śrutiḥ svayaṁ niṣedhati brahmaṇi kalpitaṁ dvayam |
śrutipramāṇānugṛhītābodhā ttayornirāsaḥ karaṇīya eva || 245||*

245. De *Veda*’s verwerpen de veronderstelde dualiteit in Brahman¹²⁰. De verwijdering van deze twee bedekkingen (*Īśvara* en *jīva*) wordt bereikt door directe kennis gesteund door de autoriteit van de *Veda*’s.

*nedaṁ nedaṁ kalpitatvānna satyaṁ
rajjudrṣṭavyālavatsvapnavacca |
itthaṁ drśyaṁ sādhyuktyā vyapohya
jñeyāḥ paścādekabhāvastayoryaḥ || 246||*

246. Noch dit (grofstoffelijke universum) noch dit (subtiële universum) is het Zelf. Daar ze het product van verbeelding zijn, zijn ze onwerkelijk, net als het zien van een slang in een touw, of net als een droom. Door de volledige eliminatie van de objectieve wereld door middel van juiste redenering [niet dit, niet dit], dient men de eenheid te realiseren die aan *Īśvara* en *jīva* ten grondslag ligt.

¹¹⁸ Dat de oorzaak is van *mahat*, de kosmische intelligentie, de eerste modificatie van *māyā*.

¹¹⁹ Hij is dan alleen een mens. Zo ook bij *Īśvara* en *jīva*, als hun eigenschappen worden geëlimineerd blijft alleen Brahman over.

¹²⁰ *Bṛhadāraṇyaka Up.* 2.3.6. “Daarom is de leer ‘Niet dus! Niet zo!’” (*neti, neti*).

*tatastu tau lakṣaṇayā sulakṣyau
 tayorakhaṇḍaikaṛasatvasiddhaye |
 nālaṁ jahatyā na tathā 'jahatyā
 kintūbhayārthātmikayaiva bhāvyam || 247||*

247. Daarom dient de betekenis die deze termen (*Īśvara* en *jīva*, of 'Dat' en 'gij') inhouden zorgvuldig te worden overwogen zodat hun volkomen gelijkheid begrepen wordt. Noch de methode van volledig afwijzen noch die van volledig accepteren is juist. Men moet het proces volgen dat beide combineert.¹²¹

*sa devadatto 'yamitiha caikatā
 viruddhadharmāṁśamapāśya kathyate |
 yathā tathā tattvamasitīvākye
 viruddhadharmānubhayatra hitvā || 248||*

*samlakṣya cinmātratayā sadātmanoh
 akhaṇḍabhāvaḥ paricīyate budhaiḥ |
 evaṁ mahāvākyasātena kathyate
 brahmātmanoraikyamakhaṇḍabhāvaḥ || 249||*

248-249. In de uitdrukking: 'Die man is dezelfde Devadatta' (die ik eerder ontmoette) stellen wij iemands identiteit vast door aan de ongelijke kenmer-

¹²¹ Het proces van de bepaling van de bedoelde (of impliciete) betekenis van uitdrukkingen wordt bij Indiase logica *lakṣaṇa* genoemd. Het onderscheidt zich in drie soorten: *jahal-lakṣaṇā*, *ajahal-lakṣaṇā* en *bhāgal-lakṣaṇā*.

Bij het eerste wordt de directe betekenis van een uitdrukking verworpen en het indirecte behouden. Een klassiek voorbeeld hiervan is de uitdrukking 'een dorp aan de rivier', waarmee in werkelijkheid een dorp aan de oever van een rivier wordt bedoeld. De directe betekenis 'aan de rivier' wordt verworpen omdat het dorp anders onder water zou lopen.

In het tweede geval wordt zowel de directe betekenis als de indirecte behouden. Een klassiek voorbeeld hiervan is de uitdrukking 'het bruine galoppeert', verwijzend naar een bruin paard. De directe betekenis 'bruin' wordt niet verworpen, omdat het verwijst naar een paard dat bruin is. De indirecte betekenis van 'bruin' is een paard dat eerder als bruin was gekenmerkt.

In het derde geval wordt de directe betekenis deels verworpen en deels behouden. In het geval van 'Dat zijt Gij' worden de tijdelijke kenmerken verworpen en de eeuwige kenmerken behouden.

Van deze drie kunnen dus in het bovengenoemde geval de eerste twee als onbruikbaar buiten beschouwing worden gelaten en kan alleen het derde genomen worden.

ken voorbij te gaan die aan hem opgelegd zijn door de omstandigheden van onze eerdere ontmoeting (verschillen in plaats, tijd, kleding enz.). Hetzelfde geldt voor het aforisme (*mahāvākya*) ‘Dat zijt gij’ (*tat tvam asi*). In beide woorden wijst de wijze de tegengestelde elementen (*viruddhadharma*) af en herkent de volkomen gelijkheid van het persoonlijke Zelf en Brahman daar de aandacht uitsluitend gericht is op hun gemeenschappelijke essentie. Honderden heilige teksten spreken van de eenheid en eenzelvigheid van Brahman en *ātman*.

*asthūlamityetadasannirasya siddham svato vyomavadapratarikyam |
ato mṛṣāmātramidaṁ pratītiṁ jahīhi yatsvātmatayā grhītam |
brahmāhamityeva viśuddhabuddhyā
viddhi svamātmānamakhaṇḍabodham || 250||*

250. In het licht van passages in geschriften zoals ‘Het is niet grofstoffelijk enz.’¹²² maak je je vrij van het niet-Zelf en realiseer je je eigen Zelf, dat in Zichzelf gevestigd is, ongebonden als het uitspansel en voorbij het bereik van het denkvermogen. Geef daarom op deze schim van een lichaam dat je waarneemt en voor jezelf houdt. Weet door je helder geworden begripsvermogen dat je Brahman bent en verwerkelijk je eigen Zelf, absolute kennis.

*mṛtkāryaṁ sakalāṁ ghaṭādi satatāṁ mṛnmātramevāhitaṁ
tadvatsajjanitāṁ sadātmakamidaṁ sanmātramevākhilam |
yasmānnāsti sataḥ paraṁ kimapi tatsatyāṁ sa ātmā svayāṁ
tasmāttattvamasi praśāntamamalāṁ brahmādvayaṁ yatparam || 251||*

251. Alle wijzigingen van klei, zoals een kruik, waaraan door het denken een onafhankelijk bestaan wordt toegekend, zijn niets dan klei. Zo is ook dit universum een manifestatie van Brahman en niets anders. Omdat er niets anders is dan Brahman, de enige zelfstandig-bestaande werkelijkheid, ons eigen Zelf, daarom ‘zijt gij’ deze serene, pure, opperste Brahman, de ene zonder tweede.

*nīdrākalpitadeśakālavīṣayajñātrādi sarvaṁ yathā
mithyā tadvadīhāpi jāgrati jagatsvājñānakāryatvataḥ |
yasmādevamidaṁ śarīrakaraṇaprāṇāhamādyapyasat
tasmāttattvamasi praśāntamamalāṁ brahmādvayaṁ yatparam || 252||*

252. Zoals plaats, tijd, objecten, hun kenner enz. die beleefd worden in een droom, onwerkelijk [slechts verschijnselen, ‘*mithyā*’] zijn, zo geldt hetzelfde

¹²² *Bṛhadāraṇyaka Up.* 3.8.8: “Het is niet grof, noch fijn, niet kort, noch lang, niet gloeiend (als vuur), niet hechtend (als water), zonder schaduw en duisternis, geurloos, smaakloos, zonder oog en oor enz.”

de ook voor de wakende staat, want beide zijn een effect van de onwetendheid van de mens zelf. Omdat dit lichaam, de organen, de levensadem, het ik-besef enz. onwerkelijk (niet-bestaand, ‘*asat*’) zijn, zijt gij deze serene, pure, opperste Brahman, de ene zonder tweede.

*yatra bhrāntya kalpitam tadviveke
tattanmātram naiva tasmādvibhinnam |
svapne naṣṭe svapnaviśvaṁ vicitram
svasmādbhinnam kinnu dṛṣṭam prabodhe || 253||*

253. Dat waarvan abusievelijk verondersteld wordt dat het een zelfstandig object is, zal zich openbaren als niets anders dan zijn bestaansgrond (substraat, ‘Dat’), wanneer de waarheid van dat object gekend wordt. De droomwereld verschijnt en verdwijnt met de droom zelf, maar beseft men bij het ontwaken niet dat de droomwereld geen bestaan onafhankelijk van zijn eigen Zelf heeft?

*jātinītikulagotradūragam nāmarūpaḡṇadoṣavarjitam |
deśakālaṁviṣayātivartī yad brahma tattvamasī bhāvayātmani || 254||*

254. Brahman overstijgt kaste, geloof, familie en afkomst. Hij heeft naam noch vorm, Hij kent verdiensten noch tekortkomingen, Hij is voorbij ruimte, tijd en zinsobjecten. Dat (Brahman) zijt gij, overweeg dit in het diepst van je wezen (*bhāvātmani*)¹²³.

*yatparam sakalavāgagocaram
gocaram vimalabodhacakṣuṣaḥ |
śuddhacidghanamanādi vastu yad
brahma tattvamasī bhāvayātmani || 255||*

255. Deze opperste waarheid (*yatparam*) kan niet worden verwoord, maar is alleen toegankelijk voor het oog van zuivere kennis (*vimalabodhacakṣuṣaḥ*). Het is de belichaming van kennis, zuiver en zonder begin. Dat (Brahman) zijt gij, overweeg dit in het diepst van je wezen.

*śadbhirūrmibhirayogi yogihṛdbhāvitam
na karaṇairvibhāvitam |
buddhyavedyamanavadyamasti yad
brahma tattvamasī bhāvayātmani || 256||*

¹²³ Hier begint een serie van transcendente overwegingen (meditaties) op Brahman. De leerling heeft inmiddels zijn denken gezuiverd en de vereiste kennis verworven zoals het gemanifesteerde en ongemanifesteerde, de sluiers, *māyā*, ‘Dat zijt Gij’ enz. en nu is hij rijp voor de meditatie op Brahman, *nirguṇa dhyāna*.

256. Dat wat niet geraakt wordt door de zesvoudige golf¹²⁴. Dat waarop in het hart van de *Yogi* gemediteerd wordt. Dat wat niet door de zintuigen gevat noch door het intellect (*buddhi*) gekend wordt en onberispelijk is. Dat (Brahman) zijt gij, overweeg dit in het diepst van je wezen.

*bhrāntikalpitajagatkālāśrayaṃ
svāśrayaṃ ca sadasadvilakṣaṇam |
niṣkalaṃ nirupamānavaddhi yad
brahma tattvamasi bhāvayātmani || 257||*

257. Dat wat de onderliggende waarheid is waarin het universum met zijn talloze illusoire aspecten zich manifesteert. Dat wat nergens door wordt gedragen, wat zich onderscheidt van het grofstoffelijke en het subtiele, wat zonder delen (*niṣkalaṃ*) en zonder gelijke (*nirupamānam*) is. Dat (Brahman) zijt gij, overweeg dit in het diepst van je wezen.

*janmavṛddhiparinatyapakṣayaavyādhināśanavihīnamavyayaṃ |
viśvasṛṣṭyavavighātakāraṇaṃ brahma tattvamasi bhāvayātmani || 258||*

258. Dat wat vrij is van geboorte, groei, ontwikkeling, verval, ziekte en dood. Dat wat onvernietigbaar is. Dat wat de oorzaak is van de schepping, de instandhouding en de ontbinding van het universum. Dat (Brahman) zijt gij, overweeg dit in het diepst van je wezen.

*astabhedamanapāstalakṣaṇaṃ nistaraṅgajalarāśiniścalaṃ |
nityamuktamavibhaktamūrti yad brahma tattvamasi bhāvayātmani || 259||*

259. Dat wat geen verscheidenheid (*bheda*) kent. Waarvan de essentie nimmer niet-bestaand is. Dat wat onbeweeglijk is als de golfloze oceaan, eeuwig vrij (*nityamukta*) en ongedeeld. Dat (Brahman) zijt gij, overweeg dit in het diepst van je wezen.

*ekameva sadanekakāraṇaṃ kāraṇāntaranirāśakāraṇam |
kāryakāraṇavilakṣaṇaṃ svayaṃ brahma tattvamasi bhāvayātmani || 260||*

260. Dat wat, hoewel één (*eka*), de oorzaak is van de veelheid [die Hem bedekt]. Dat wat alle andere oorzaken weerlegt maar zelf zonder oorzaak (*anekakāraṇam*) is. Dat wat onafhankelijk (*svayaṃ*) is, op zichzelf bestaat

¹²⁴ Volgens Śrī Ramaṇa Maharṣi bestaat deze golf uit geboorte, jeugd, volwassenheid, ouderdom, verval en dood. Andere bronnen spreken over de zes golven van honger, dorst, smart, begoocheling, verval en dood (Zie, Arthur Osborne, "The Collected Works of Ramaṇa Maharṣi" p.226).

en zich onderscheidt van *māyā* en haar gevolg (het universum). Dat (Brahman) zijt gij, overweeg dit in het diepst van je wezen.

*nirvikalpakamanalpamakṣaraṇi
yatṣarākṣaravilakṣaṇaṇi param |
nityamaṇḍayasukhaṇi nirañjanaṇi
brahma tattvaṁ māsī bhāvayātmani || 261||*

261. Dat wat vrij is van verandering (*nirvikalpakam*); wat oneindig (*analpam*) en onvergankelijk (*akṣaram*) is; dat wat los staat van het universum, *māyā* en haar gevolg; oppermachtig (*param*), eeuwig (*nityam*); dat wat de nimmer afnemende gelukzaligheid (*avyaya sukham*) is; dat wat onbevlekt is (*nirañjanam*). Dat (Brahman) zijt gij, overweeg dit in het diepst van je wezen.

*yadvibhāti sadanekadhā bhramānnāmarūpaṇavikriyātmanā |
hemavatsvayamavikriyaṇi sadā brahma tattvaṁ māsī bhāvayātmani || 262||*

262. Het is die ene onveranderlijke werkelijkheid die zich aan onze onwetendheid voordoet als een verscheidenheid van namen, vormen en eigenschappen (*nāmārūpaṇa*), maar zelf onveranderlijk is zoals goud dat vele vormen en namen aanneemt (sieraden). Dat (Brahman) zijt gij, overweeg dit in het diepst van je wezen.

*yaccakāstyānaparaṇi parātparaṇi
pratyagekarasamātmalakṣaṇam |
satyacitsukhamanantamaṇḍayaṇi
brahma tattvaṁ māsī bhāvayātmani || 263||*

263. Dat enkelvoudige (*anaparam*), boven het allerhoogste (*parātparam*) en wat schittert zelfs boven *māyā* die op haar beurt boven haar gevolg (het universum) staat. Het is het meest innerlijke Zelf (*pratyak*) van allen, de essentie van eenheid (*ekasaram*), vrij van verscheidenheid, het ware Zelf, de absolute waarheid-kennis-gelukzaligheid (*satyacitsukhamanantam*), onbegrensd (*anantam*) en onveranderlijk (*avyayam*). Dat (Brahman) zijt gij, overweeg dit in het diepst van je wezen.

*uktamarthamimamātmani svayaṇi bhāvayetprathitayuktibhirdhiyā |
saṁśayādirahitaṇi karāmbuvat tena tattvanigamo bhaviṣyati || 264||*

264. Overweeg de hierboven besproken waarheid in het diepst van je wezen met zuivere rede en herken de aangereikte kennis uit de geschriften (*prathitayuktibhir*). Zo zul je de waarheid verwezenlijken, vrij van twijfel en verwarring, even helder als water in de palm van je hand.

*svabodhamātraṃ parīśuddhatattvaṃ vijñāya saṅghe nṛpavacca sainya |
tadāśrayaḥ svātmani sarvādā sthito vilāpaya brahmaṇi viśvajātam || 265||*

265. Herken jezelf in dit lichaam als de pure kennis, vrij van onwetendheid en zijn uitwerking, zoals een koning te midden van zijn leger, verblijf eeuwig gevestigd (*sthito*) in je eigen Zelf (*svātmani*) en laat het universum (*viśva*) zich in Brahman oplossen.

*buddhau guhāyām sadasadvilakṣaṇaṃ brahmāsti satyaṃ paramadvitīyaṃ |
tadātmanā yo'tra vasedguhāyām punarna tasyāṅgaguhāpraveśaḥ || 266||*

266. In de holte van het intellect¹²⁵ (*buddhauguhāyām*) is de enige waarheid (*satyaṃ*) van Brahman, los van zijn en niet-zijn. Het opperste, de ene zonder tweede (*paramadvitīyaṃ*). Hij die eeuwig daarin verblijft, O beminde, zal nimmer weer in een lichaam geboren worden.

*jñāte vastunyapi balavatī vāsanā'nādireṣā
kartā bhoktāpyahamitī dṛḍhā yā'sya sarisārahetuḥ
pratyagdrṣṭyā'tmani nivasatā sāpaneyā prayatnānmuktiṃ
prāhustadiha munayo vāsanātānavam yat || 267||*

267. Zelfs wanneer de waarheid gekend is, zal de sterke, hardnekkige en beginloze neiging (*vāsanā*) van 'ik ben de doener' en 'ik ondervind de gevolgen', die de oorzaak is van *samsāra*, voortbestaan. Deze neiging kan alleen overwonnen worden door [de innerlijke staat van] voortdurende eenzelligheid met het Zelf. Zieners hebben verklaard dat het afnemen van de neigingen (*vāsana*'s) bevrijding (*muktim*) is.

*ahaṃ mameti yo bhāvo dehākṣādāvanātmani |
adhyāso'yaṃ nirastavyo viduṣā svātmaniṣṭhayaḥ || 268||*

268. De valse identificatie (*adhyāso*) met het niet-Zelf (*anātman*), zoals het lichaam (*deha*), organen enz. te beschouwen als 'Ik, mij en mijn' (*ahaṃ mameti yo bhāvo*), dient bij de verstandige mens op te houden (*nirastavyo*) door zich met het Zelf te vereenzelvigen.

*jñātva svaṃ pratyagātmānaṃ buddhitadṛṣṭisākṣiṇam |
so'hamityeva sadṛṣṭyā'nātmanyātmatamatiṃ jahi || 269||*

269. Ken je meest innerlijke eigen Zelf, de getuige van het intellect (*buddhi*) en van zijn modificaties (wijzigingen) die het aanneemt. Herinner onafgebroken 'Ik ben Dat' en overwin de identificatie met het niet-Zelf.

*lokānuvartanaṃ tyaktvā tyaktvā dehānuvartanam |
śāstrānuvartanaṃ tyaktvā svādhyāsāpanayaṃ kuru || 270||*

¹²⁵ Het intellect (*buddhi*) wordt vaak op deze wijze aangeduid.

270. Wees gelijkmoedig ten opzichte van sociale normen (*lokānuvartanam*), het lichaam (*dehānuvartanam*) en de geschriften (*sāstrānuvartanam*). Ontdoe je van je onjuiste veronderstellingen over jezelf.

*lokavāsanayā jantoh śāstravāsanayāpi ca |
dehavāsanayā jñānam yathāvannaiva jāyate || 271*

271. Bindingen met omgangsvormen (*lokavāsanayā*), neigingen om het lichaam te koesteren (*dehavāsanayā*) en hartstocht voor mateloze studie van geschriften (*śāstravāsanayāpi*) zijn de belemmeringen op de weg naar bevrijding.

*saṁsārakārāgrhamokṣamicchorayomayaṁ
pādanibandhaśrīkhalam |
vadanti tajjñāṇaḥ paṭu vāsanātrayaṁ
yo'smādvimuktaḥ samupaiti muktim || 272||*

272. De wijzen verklaren dat deze drie neigingen (*vāsanātrayaṁ*) als sterke ijzeren boeien de voeten van de mens binden die uit de gevangenis van deze wereld probeert te ontsnappen. Hij die zich ervan losmaakt komt tot bevrijding.

*jalādīsaṁsargavaśātprabhūtaḍḍurgandhadhūtā 'garuḍivyaḍḍaṁ
saṅgharṣaṇenaiva vibhāti samyagvidhūyamāne sati bāhyagandhe || 273||*

273. Sandelhout is van nature welriekend, maar zijn geur blijft verborgen door de stank als het in aanraking met water komt en het herwint zijn geur weer als er aan gewreven wordt.

*antaḥścitānantadurantavāsanādhūlīvilīptā
paramātmavāsanā |
prajñātīsaṅgharṣaṇato viśuddhā
pratiyate candanagandhavat sphuṭā || 274||*

274. Zoals bij sandelhout wordt de geur¹²⁶ van het opperste Zelf (*parātmavāsanā*), dat bedekt is met het stof van eindeloze, hardnekkige neigingen (*anātmavāsanā*), gezuiverd door aanhoudende aanraking met kennis en komt zo op klare wijze weer tevoorschijn.

*anātmavāsanājālaistirobhūtātmavāsanā |
nityātmanīṣṭhayaḥ teṣāṁ nāśe bhāti svayaṁ sphuṭā || 275||*

275. Het verlangen naar zelfrealisatie wordt versluisd door ontelbare verlangens naar andere zaken dan het Zelf. Wanneer deze door voortdurende

¹²⁶ *Vāsanā* kan in Sanskrit zowel 'geur' als 'neiging' betekenen.

verbinding met het Zelf (*nityātmaniṣṭhayā*) vernietigd worden, manifesteert het Zelf zich weer uit Zichzelf.

*yathā yathā pratyagavasthitaṁ manaḥ tathā tathā muñcati bāhuvāsanāḥ |
niḥśeṣamokṣe sati vāsanānāṁ ātmānubhūtiḥ pratibandhaśūnyā || 276||*

276. Naarmate de aandacht (*manas*) zich naar binnen keert (*pratyak*) en zich in het binnenste Zelf vestigt (*sthitam manas*), zullen de begeerten naar zins-objecten (*bāhuvāsanāḥ*) afnemen. Wanneer deze begeerten volledig zijn verdwenen, verschijnt het stralende Zelf ongehinderd.

*svātmanyeva sadā sthitoṽ mano naśyati yoginaḥ |
vāsanānāṁ kṣayaścātaḥ svādhyāsāpanayaṁ kuru || 277||*

277. Door onophoudelijk het denken (*manas*) op het Zelf gericht te houden zal dit stil worden (*manonaśyati*) en de latente neigingen (*vāsanā's*) zullen verdwijnen. Ontdoe je daarom van je bedekkingen.

*tamo dvābhyāṁ rajaḥ sattvātsattvaṁ śuddhena naśyati |
tasmātsattvamavaśṭabhya svādhyāsāpanayaṁ kuru || 278||*

278. *Tamas* wordt vernietigd door zowel *rajas* als *sattva*, *rajas* wordt vernietigd door *sattva*, *sattva* wordt vernietigd wanneer het gezuiverd wordt. Ontdoe je dus van je bedekkingen met de hulp van *sattva*.

*prārabdhaṁ puṣyati vapuriti niścitya niṣcalaḥ |
dhairyamālambya yatnena svādhyāsāpanayaṁ kuru || 279||*

279. Je *prārabdha*¹²⁷ zal zonder twijfel je lichaam in stand houden. Blijf daarom kalm en ontdoe je van je bedekkingen met zorg en geduld.

*nāhaṁ jīvaḥ paraṁ brahmetyetadvyāvṛttipūrvakam |
vāsanāvegataḥ prāptasvādhyāsāpanayaṁ kuru || 280||*

280. Overweeg 'Ik ben niet dit individu (*jīva*), maar de opperste Brahman' (*nāhaṁ jīvaḥ paraṁ brahman*), verwerp aldus alles wat niet-Zelf is, ontdoe je van je bedekkingen die oprijzen als gevolg van de vasthoudendheid (inertie) van ideeën geschapen in het verleden (*vāsanā*).

*śrutyā yuktyā svānubhūtyā jñātvā sārvaśāmyamātmanah |
kvacidābhāṣataḥ prāptasvādhyāsāpanayaṁ kuru || 281||*

281. Ontdoe je van je bedekkingen door het besef dat je eigen zelf en het Zelf een en hetzelfde zijn, door studie van geschriften (*śrutyā*), door intelli-

¹²⁷ Het deel van de uit vorige levens opgehoopte *karma* dat in het huidige leven opgelost moet worden. Voor nadere toelichting zie voetnoot bij vers 445.

gente redenering (*yuktyā*) en rechtstreekse eigen ervaring (*svānubhūtyā*) zodat zelfs niet het geringste spoor ervan overblijft.

*annādānavisargābhyāmīṣannāsti kriyā muneh |
tadekaniṣṭhayā nityam svādhyāsāpanayam kuru || 282||*

282. Een wijs mens heeft niets met handeling te maken daar hij zich niet bewust is van wat hij krijgt en wat hij geeft. Ga dus in Brahman op en ont-doe je van je bedekkingen.

*tattvāmasyādīvākyotthabrahmātmakatvabodhataḥ |
brahmaṇyātmatvādārḍhyāya svādhyāsāpanayam kuru || 283||*

283. Streef ernaar je eenzelveigheid met Brahman te versterken, ont-doe je van je bedekkingen door de kennis van de eenzelveigheid van het Zelf (*ātman*) en Brahman zoals verkondigd in uitspraken als ‘Dat zijt Gij’ (*tat tvam asi*).

*ahambhāvasya dehe’sminniḥśeṣavilayāvadhi |
sāvadhānena yuktātmā svādhyāsāpanayam kuru || 284||*

284. Ont-doe je van je bedekkingen met behoedzaamheid en concentratie [op het Zelf] tot de vereenzelviging met het lichaam volkomen is uitgeroeid.

*pratitirjīvajagatoḥ svapnavadbhāti yāvatā |
tāvannirantaram vidvansvādhyāsāpanayam kuru || 285||*

285. O verstandige, ont-doe je onophoudelijk van je bedekkingen, zolang de ervaring van de wereld (*jagat*) en het individu (*jīva*), ook al is het slechts op droomachtige wijze, de overhand heeft.

*nidrāyā lokavārtāyāḥ śabdāderapi vismṛteḥ |
kvacinnāvasaram dattvā cintayātmānamātmani || 286||*

286. Mediteer op het Zelf zonder de minste veronachtzaming ter wille van slaap (*nidrāyā*), werelds gepraat (*lokavārtāyāḥ*) of zinsobjecten [als muziek] (*śabdadeḥ*).

*mātāpitṛormalodbhūtam malamāmsamayam vapuḥ |
tyaktvā cāṇḍālavaddūram brahmībhūya kṛti bhava || 287||*

287. Word Brahman en bereik het einddoel van je leven door veilige afstand te houden van het lichaam dat uit uitscheidingen van de ouders is ontstaan, en zelf uit vlees en onzuiverheden bestaat, alsof het een uitgestotene was.

*ghaṭākāśam mahākāśe ivātmānam parātmani |
vilāpyākhaṇḍabhāvena tūṣṇīm bhava sadā mune || 288||*

288. Los je eigen zelf op in het opperste Zelf (*jīvātmanam parātmani*), zoals de ruimte begrensd door een vat in de onbegrensde ruimte, door middel van het besef van hun eenzelligheid en wees stil, O verstandige.

*svaprakāśamadhiṣṭhānaṁ svayambhūya sadātmanā |
brahmāṇḍamapi piṇḍāṇḍam tyajyatā malabhāṇḍavat || 289||*

289. Wees je eigen Zelf, de uit zichzelf stralende Brahman, de enige werkelijke basis van alle bestaan en doe afstand van de wereld¹²⁸ en het lichaam als afvalbakken.

*cidātmani sadānande dehārūḍhāmahandhiyam |
niveśya līngamutsrjya kevalo bhava sarvadā || 290||*

290. Draag de identificatie die tegenwoordig vast geworteld zit in het lichaam (*deha*) aan het Zelf over, dat het absolute bestaan-kennis-gelukzaligheid (*saccidānanda*) is. Dank ook je subtiele lichaam (*līnga*) af¹²⁹ en wees voor altijd alleen (*kaivalya*) en onafhankelijk.

*yatraiśa jagadābhāso darpaṇāntaḥ purāṁ yathā |
tadbrahmāhamiti jñātva kṛtakṛtyo bhaviṣyasi || 291||*

291. Dat waarin het universum zich weerspiegelt, zoals een stad in een spiegel (*jagadābhāso*), deze Brahman (*tadbrahma*) ben jij (*ahamiti*); dit wetende zul je het doel van je leven bereiken.

*yatsatyabhūtaṁ nijarūpamādyam cidadvayānandamarūpamakriyam |
tadetya mithyāvapurutsrjeta śailūṣavadveṣamupāttamātmanaḥ || 292||*

292. Het bereiken van dat wat werkelijk en je oorspronkelijke Zelf is, deze absolute kennis en gelukzaligheid, de ene zonder tweede, die elke vorm en activiteit overstijgt, zal je vereenzelviging met de valse lichamen¹³⁰ tot een einde brengen, zoals een toneelspeler die aan het einde van het spel zijn masker afdankt.

*sarvātmanā dṛśyamidaṁ mṛṣaiva naivāhamarthaḥ kṣaṇikatvadarśanāt |
jānāmyaham sarvamiti pratitiḥ kuto'hamādeḥ kṣaṇikasya sidhyet || 293||*

293. Als het universum onwerkelijk is en de individualiteit eveneens onwerkelijk, daar ze vergankelijk zijn, hoe kan dan de bewering 'ik weet alles' waar zijn; ze veranderen immers onophoudelijk.

¹²⁸ Houd op je te bekommeren om de wereld daar het niet-Zelf is. In het aangezicht van het Zelf verbleekt de wereld als iets onbeduidends.

¹²⁹ Door je daarmee niet te vereenzelvigen.

¹³⁰ De grofstoffelijke, subtiele en causale lichamen daar ze bedekkingen op het Zelf zijn.

*ahampadārthastvahaṁmādisākṣī
nityaṁ suṣuptāvapi bhāvadarśanāt |
brūte hyaṁ nitya itī śrutiḥ svayaṁ
tatpratyagātmā sadasadvilakṣaṇaḥ || 294||*

294. Maar de werkelijke ‘Ik’ is de getuige (*sākṣi*) van de gedachte ‘ik’ (het ego, individu) en al het overige. Het bestaat altijd, zelfs in diepe slaap. De geschriften verklaren dat het ongeborn en eeuwig is. Dat innerlijke Zelf is voorbij het zijn (*sad*) en niet-zijn (*asad*).

*vikāriṇāṁ sarvavikāravettā
nityāvikāro bhavitum samarhati |
manorathasvapnasuṣuptiṣu sphuṭaṁ
punaḥ punardṛṣṭamasattvametaḥ || 295||*

295. De kenner van alle veranderingen in dingen die veranderlijk zijn moet noodzakelijkerwijs zelf eeuwig en onveranderlijk zijn. De onwerkelijkheid van de grofstoffelijke en subtiële lichamen beseft men telkens opnieuw in het denken (wakende staat), in de droom en in diepe slaap.

*ato'bhīmānaṁ tyaja māmśapiṇḍe
piṇḍābhīmāninyapi buddhikalpite |
kālatrayābādhyamakhaṇḍabodhaṁ
jñātvā svamātmānamupaihi śāntim || 296||*

296. Houd daarom op je te vereenzelvigen met deze klomp vlees, het grofstoffelijke lichaam, en ook met het ego, of het subtiële lichaam. Beide zijn voorstellingen van het intellect (*buddhi*). Herken je eigen Zelf als onveranderlijke aanwezigheid, absolute kennis, die begrippen als verleden, heden en toekomst overstijgt, en vind vrede (*śāntim*).

*tyajābhimānaṁ kulagotranāma-
rūpāśrameṣvādrasāvāśriteṣu |
liṅgasya dharmānapi kartṛtādīṁstyaktvā
bhavākhaṇḍasukhasvarūpaḥ || 297||*

297. Houd op je te vereenzelvigen met familie, afkomst, naam, vorm en maatschappelijke stand. Deze zaken behoren tot het grofstoffelijke lichaam (dat voor de wijze slechts een bedorven lijk is). Verwerp zo ook het denkbeeld de doener van je handelingen te zijn, daar dit eigenschappen van het subtiële lichaam zijn, en verblijf in de staat van onbegrensde gelukzaligheid.

Deel 3: De weg naar binnen

*santanyane pratibandhāḥ puṁsaḥ saṁsārahetavo dr̥ṣṭāḥ |
teṣāmekam mūlaṁ prathamavikāro bhavatyahaṅkāraḥ || 298||*

298. De wortel van alle obstakels¹³¹, die [kennis van het Zelf in de weg staan en daardoor] de mens naar *saṁsāra* leiden, is de allereerste modificatie (*prathama-vikāro*) van onwetendheid die ‘ego’ (*ahaṅkāra*) heet.

*yāvatsyātsvasya sambandho’haṅkāreṇa durātmanā |
tāvanna leśamātrāpi muktivārtā vilakṣaṇā || 299||*

299. Zolang er een verbinding is met dit verderfelijke ego, kan er niet gesproken worden over bevrijding (*muktivārtā*), die gebondenheid uitsluit.

*ahaṅkāragrahānmuktaḥ svarūpamupapadyate |
candravadvimalaḥ pūrṇaḥ sadānandaḥ svayamprabhaḥ || 300||*

300. Hij die zich van de greep van het ego (*ahaṅkāra*) heeft bevrijd her-vindt zijn ware aard (*svarūpa*), zoals de maan die bevrijd is van de klauwen van de demon *Rāhu*¹³²: volmaakt (*pūrṇaḥ*), onbegrensd, eeuwig gelukzalig en zelfstralend.

*yo vā pure so’hamiti pratīto buddhyā prakṛptastamasā’timūḍhayā |
tasyaiva niḥśeṣatayā vināśe brahmātmabhāvaḥ pratibandhaśūnyaḥ || 301||*

301. Wanneer het egoïsme, dat door het onder *tamas* versufte intellect is geschapen en zich in dit lichaam als ‘ik ben die en ik ben zo’¹³³ (*sa ahamiti*) voordoet, volledig wordt vernietigd, is de eenzelveheid met Brahman verkregen.

*brahmānandanidhirmahābalavatā’haṅkāraghorāhinā
saṁveṣṭyātmani rakṣyate guṇamayaiścaṇḍestribhirmastakaiḥ |
vijñānākhyamahāsinā śrutimatā vicchidya śīrṣatrayaṁ
nirmūlyāhimimaṁ nidhiṁ sukhakaraṁ dhīro’nubhoktuṁ kṣamaḥ || 302||*

302. De verborgen schat van de gelukzaligheid van Brahman wordt omringd en voor zijn eigen gebruik bewaakt door de slang van zelfzucht (*ahaṅkāra*) met de drie koppen bestaande uit de drie *guṇa*’s. Alleen de verstandige mens geniet van deze schat na het afhakken van de drie koppen van de slang

¹³¹ Zoals begeerte.

¹³² In de Hindoe mythologie worden de zons- en de maansverduistering toegeschreven aan de terugkerende aanvallen van hun vijand *Rāhu*, een demon die door hen belet werd de nectar te drinken.

¹³³ Bijvoorbeeld: ik ben sterk of zwak, slim of dom, gelukkig of ellendig.

door het zwaard van de zelfverwerkelijking, in overeenstemming met de leer van de geschriften.

*yāvadvā yatkiñcidviṣaḍoṣasphūrtirasti ceddehe |
kathamārogyāya bhavettadvadahantāpi yogino muktyai || 303||*

303. Hoe kan men gezond zijn zolang enig spoor van vergif in zijn lichaam achterblijft? Net zo is het effect van egoïsme op de zoeker naar bevrijding (*yogino muktyai*).

*ahamo'tyantaniṛṭṭyā tatkr̥tanānāvikalpasamhr̥tyā |
pratyaktattvavivekādidamahamasmīti vindate tattvam || 304||*

304. Door het volledig ophouden van egoïsme, dat samengaat met het uitsterven van zijn misleidende mentale manifestaties¹³⁴ en door het inzien van de innerlijke werkelijkheid, realiseert men de opperste waarheid 'Ik ben Dat (Brahman)'.

*ahaṅkāre kartaryahamiti matiṁ muñca sahasā
vikāratmanyātmapratiphalajuṣi svasthitimuṣi |
yadadhyāsātprāptā janimṛtjarādūḥkhabahulā
pratiścinmūrtestava sukhatanoh̐ saṁsṛtirim || 305||*

305. Stop er onmiddellijk mee jezelf te identificeren met het 'ik' (*ahaṅkāra*), de 'doener' (*karta*), die slechts een vorm (*vikāra*) van onwetendheid is, een weerspiegeling van het Zelf en die de mens er van afhoudt in het Zelf gevestigd te zijn. Deze identificatie is er de oorzaak van dat jij onderworpen bent aan de ellende van dit veranderlijke bestaan met geboorte, ouder worden, dood en lijden, ook al ben jij de eeuwige getuige en al is je aard puur bewustzijn en gelukzaligheid.

*sadaikarūpasya cidātmano vibhorānandamūrteranavadyakīrteḥ |
naivānyathā kvāpyavikāriṇaste vināhamadhyāsamamuṣya saṁsṛtiḥ ||
306||*

306. Als je je niet vereenzelvigd met egoïsme, het 'ik', kan er geen *saṁsāra* voor je zijn, daar je aard onveranderlijk, eeuwig dezelfde, absolute kennis, alomtegenwoordig, absolute gelukzaligheid en onbesmette glorie is.

*tasmādahaṅkāramimaṁ svaśatruṁ
bhokturgale kaṇṭakavatpratitam |
vicchidya vijñānamahāsinā sphuṭam
bhuṅkṣvātmasāmrajyasukhaṁ yatheṣṭam || 307||*

¹³⁴ Zoals twijfel en valse noties.

307. Vernietig daarom egoïsme, dat je vijand is - zoals een doorn in de keel van een etende steekt - met het zwaard van kennis (*jñāna*) en geniet de vreugde en gelukzaligheid van je eigen koninkrijk, de majesteit van het Zelf (*ātman*)¹³⁵.

*tato'hamāderivinivartya vṛttim
santyaktarāgaḥ paramārthālābhāt |
tūṣṇīm samāssvātmasukhānubhūtyā
pūrṇātmanā brahmaṇi nirvikalpaḥ || 308||*

308. Wanneer je alle zelfzuchtige activiteiten (*vṛttim*) beteugelt en alle gehechtheden (*rāgaḥ*) opgeeft, bereik je daarmee de hoogste werkelijkheid. Wees vrij van alle dualiteit en geniet, verblijvend in de stilte van Brahman, van de gelukzaligheid van het Zelf (*pūrṇātmanā*). Zo heb je je ware natuur bereikt.

*samūlakṛtto'pi mahānahaṁ punaḥ vyullekhiṭaḥ syādyadi cetasā kṣaṇam |
sañjīvyo vikṣepaśataṁ karoti nabhasvatā prāvṛṣi vārido yathā || 309||*

309. [Maar weet dat] zelfs wanneer dit machtige ego of 'ik' (*ahaṁkāra*) met wortel en tak is uitgeroeid, komt het weer tot leven, als het ook maar één ogenblik de aandacht krijgt en het scheidt honderden kwellingen, zoals een wolk die door de storm wordt voortgedreven in de regentijd.

*nigṛhya śatrorahamo'vakāśaḥ kvacinna deyo viṣayānucintayā |
sa eva sañjīvanaheturasya prakṣīṇajambīratarorivāmbu || 310||*

310. Wanneer deze vijand, het ego, eenmaal is overwonnen moet men geen moment meer aan objecten denken (*viṣayānucintayā*) waardoor het een kans zou krijgen te herleven, zoals water doet bij een vrijwel verdorde citroenboom.

*dehātmanā saṁsthita eva kāmī vilakṣaṇaḥ kāmāyitā kathāṁ syāt |
ato'rthasandhānaparatvameva bhedaprasaktyā bhavabandhahetuḥ || 311||*

311. Hij alleen die zich met het lichaam identificeert, begeert (*kāma*) zinge-not. Kan hij die zich niet met het lichaam identificeert door begeerte gekweld worden? Daarom is de neiging om aan objecten te denken de ware oorzaak van gebondenheid (*bhavabandha*) aan de kringloop van geboorte

¹³⁵ Vergelijk met 'Evangelië van Thomas' logion 98: Jezus sprak: "Het Koninkrijk van de Vader is gelijk aan een man die een machtige man wil doden. Thuis trok hij een zwaard en stiet het in de muur, om zich te vergewissen of zijn hand sterk zou zijn. Toen doodde hij de machtige."

en dood (*saṃsāra*) en van het idee van afgescheidenheid (*bheda*) (of dualiteit).

*kāryapravardhanādbijapravṛddhiḥ paridrśyate |
kāryanāśādbijanāśastasmātkāryaṃ nirodhayet || 312||*

312. Uit een zaad ontwikkelen zich gevolgen die weer zaad vormen¹³⁶. De vernietiging van de gevolgen vernietigt eveneens het zaad. Daarom moet men de gevolgen¹³⁷ beteugelen.

*vāsanāvṛddhitāḥ kāryaṃ kāryavṛddhyā ca vāsanā |
vardhate sarvathā puṃsaḥ saṃsāro na nivartate || 313||*

313. Wanneer de neigingen (*vāsanā*) toenemen nemen ook hun gevolgen toe en als de gevolgen toenemen nemen ook de neigingen toe. Zo komt *saṃsāra* nimmer tot een eind.

*saṃsārabandhavicchittiyai taddvayaṃ pradahedyatiḥ |
vāsanāvṛddhiretābhyāṃ cintayā kriyayā bahiḥ || 314||*

314. Om de keten van de kringloop van geboorte en dood (*saṃsāra*) te verbreken moet de zoeker naar bevrijding twee dingen tot as verbranden: gedachten (verwijlen bij zinsobjecten) en (zelfzuchtige) activiteit. Want deze stimuleren de groei van de neigingen.

*tābhyāṃ pravardhamānā sā sūte saṃsṛtimātmanaḥ |
trayāṇāṃ ca kṣayopāyaḥ sarvāvasthāsu sarvadā || 315||*

*sarvatra sarvataḥ sarvabrahmamātrāvalokanaiḥ |
sadbhāvavāsanādārḍhyāttatrayaṃ layamaśnute || 316||*

315-316. De groei van de neigingen (*vāsanā*) als gevolg van deze twee factoren¹³⁸ is de oorzaak van *saṃsāra*. De beste manier om deze drie¹³⁹ te vernietigen is alles te zien als Brahman en niets anders dan Brahman, onder alle omstandigheden, altijd, overal en in alle opzichten¹⁴⁰. Door versterking van de wil tot vereenzelviging met Brahman zullen deze drie in het niets oplossen.

*kriyānāśe bhavēccintānāśo 'smādvāsanākṣayaḥ |
vāsanāprakṣayo mokṣaḥ sā jīvanmuktiriṣyate || 317||*

¹³⁶ Begeerte naar zingenot leidt tot zelfzuchtige handelingen in het heden, die op hun beurt de oorzaak zijn voor begeerte naar zingenot in de toekomst.

¹³⁷ Bedoeld wordt de bevrediging van begeerten beteugelen.

¹³⁸ Gedachten (aan zinsobjecten) en (zelfzuchtige) activiteit.

¹³⁹ Neigingen (*vāsanā*), gedachten (aan zinsobjecten) en (zelfzuchtige) handelingen.

¹⁴⁰ Al wat verschijnt als aparte namen en vormen is Brahman zelf.

317. Wanneer zelfzuchtige activiteit ophoudt, stopt ook het verwijlen bij de zinsobjecten, gevolgd door het uitsterven van neigingen (*vāsanā*). Het uitsterven van neigingen wordt als ‘bevrijding tijdens het leven’¹⁴¹ beschouwd.

*sadvāsanāṣphūrtivijṛmbhaṇe sati hyasau vilīnāpyahamādivāsanā |
atiprakṛṣṭāpyaruṇaprabhāyām vilīyate sādhu yathā tamisrā || 318||*

318. Wanneer het innerlijk verlangen naar Brahman tot bloei komt, verdwijnen de egoïstische verlangens gewoonweg, zoals de duisternis verdwijnt bij het heldere licht van de rijzende zon.

*tamastamaḥkāryamanarthajālaṁ
na dṛśyate satyudite dīnē |
tathā’dvayānandarasānubhūtau
na vāsti bandho na ca duḥkhagandhaḥ || 319||*

319. Duisternis en haar verderfelijke gevolgen (*tamaḥkārya*) verdwijnen als de zon oprijst. Zo ook is er bij de realisatie van de absolute gelukzaligheid geen gebondenheid meer noch enig spoor van verdriet.

*dṛśyam pratītam pravilāpayansan sanmātramānandaghanam vibhāvayan |
samāhitaḥ sanbahirantaram vā kālam nayethāḥ sati karmabandhe || 320||*

320. Laat de waargenomen uiterlijke en innerlijke wereld¹⁴² los¹⁴³ en verblijf standvastig in het gewaarzijn van het Zelf, dat de belichaming is van gelukzaligheid, zolang de gebondenheid als uitvloeisel van je vroegere daden (*karma*) voortduurt.

*pramādo brahmaniṣṭhāyām na kartavyaḥ kadācana |
pramādo mṛtyurityāha bhagavānbrahmaṇaḥ sutaḥ || 321||*

321. “De herinnering ‘Ik ben Brahman’ (*brahmaniṣṭha*) mag nimmer worden veronachtzaamd (*pramādo*). Anders rijst er een valse notie over de waarheid op die dodelijk is, aldus *Brahmā*’s zoon *Sanatkumāra*¹⁴⁴.”

*na pramādādanartho’nyo jñāninaḥ svasvarūpataḥ |
tato mohastato’handhīstato bandhastato vyathā || 322||*

322. Voor de zoeker naar waarheid is er geen groter gevaar dan achteloosheid met betrekking tot zijn eigen ware natuur (*svasvarūpataḥ*). Daaruit

¹⁴¹ ‘*Jīvanmukta*’, zie verzen 428-441.

¹⁴² De uiterlijke wereld van materie en de innerlijke wereld van gedachten.

¹⁴³ Door het eliminatieproces *neti, neti* (Brahman is niet dit, niet dit).

¹⁴⁴ ‘Onachtzaamheid is synoniem met dood’ *Mahābhārata* 5.42/43. Als *Brahmā*’s zoon wordt *Sanatkumāra* een autoriteit op het gebied van spirituele onderwerpen beschouwd.

vloeit begoocheling (*mohā*) voort. Uit begoocheling ontstaat egoïsme of het ik-besef (*ahamkāra*). Hieruit komt gebondenheid (*bandha*) voort en van gebondenheid komt ellende (*vyathā*).

viṣayābhimukhaṁ dṛṣṭvā vidvāṁsamapi vismṛtiḥ |
vikṣepayati dhīdoṣairyoṣā jāramiva priyaṁ || 323||

323. Vergetelheid [van eigen ware aard] kwelt zelfs een wijs mens, die door de onzuivere neigingen van het intellect naar zinsobjecten hunkert, zoals de kwellingen van een minnaar die door zijn geliefde is verlaten¹⁴⁵.

yathāpakṛṣṭaṁ śaivālaṁ kṣaṇamātraṁ na tiṣṭhati |
āvṛṇoti tathā māyā prājñaṁ vāpi parāṇmukhaṁ || 324||

324. Zoals kroos [dat aan het wateroppervlak ligt] nadat het weggehaald is zich gelijk weer sluit en het water bedekt, zo ook bedekt onwetendheid (*māyā*) het zicht van een wijs mens zo gauw zijn zinnen naar buiten zijn gericht¹⁴⁶.

lakṣyacyutaṁ cedyadi cittamīṣad
bahirmukhaṁ sannipatettatastataḥ |
pramādataḥ pracyutakelikandukaḥ
sopānapaṅktau patito yathā tathā || 325||

325. Als de geest (*citta*)¹⁴⁷ ook maar een klein beetje van zijn doel (Brahman) afdwaalt (*pramāda*) en zich naar buiten richt, rent hij van het een naar

¹⁴⁵ De herinnering aan zijn geliefde achtervolgt en kwelt hem.

¹⁴⁶ Door met een stok te roeren kan de dichtsluiting van kroos worden voorkomen. Zo werkt ook meditatie om onwetendheid van zich weg te houden.

¹⁴⁷ De gebruikte terminologie van ‘het richten van de aandacht’ (of de geest of het denken) op een object enerzijds én op het Zelf (*ātman*) anderzijds wijst op twee totaal van elkaar verschillende staten die niet met elkaar verward mogen worden. In het eerste geval is er sprake van een gedeeld bewustzijn in de vorm van een ‘denker’ of ‘doener’ en een ‘object’ (dus ‘ik’ en ‘de wereld’) als van elkaar onafhankelijke entiteiten (dualiteit). Met andere woorden, het denken (*buddhi*) richt zich als het ware ‘naar buiten’ (*manas*), waardoor de mens bij objecten verwijlt. In het tweede geval richt het denken zich als het ware ‘naar binnen’ (*cit*) en dat leidt tot het verwijlen bij het gewaarzijn van het Zelf (*ātman*), zonder een deling in het bewustzijn (*cit*) als de ‘verwijler’ én het Zelf. Er is hierbij geen sprake van dualiteit en een benoembare verscheidenheid. Hier lost het persoonlijke bewustzijn (*citta*) op in het onbegrensde, eeuwige bewustzijn (*cit*) zoals een waterdruppel die in de oceaan valt. Het onderscheid dat *Vedānta* hier maakt door gebruik van specifieke termen zoals *buddhi*, *manas* en *citta* raakt in de vertalingen verloren doordat in het Nederlands voor deze begrippen hetzelfde woord wordt gebruikt n.l. geest of denken (Engels: mind). Dit geldt evenzeer voor andere Sanskrit begrippen als

het ander, zoals een bal die achteloos losgelaten wordt op een trap van trede naar trede stuitert.

viṣayeṣvāviśaccetaḥ saṅkalpayati tadguṇān |
samyaksaṅkalpanātkāmaḥ kāmātpuṁsaḥ pravartanam || 326||

326. In de geest (*cetaḥ*), die op zinsobjecten rust, ontwikkelen zich ideeën over de eigenschappen (*tadguṇān*) van het waargenomene. Daaruit rijst begeerte op en uit begeerte actie om het te verkrijgen¹⁴⁸.

ataḥ pramādānna paro'sti mṛtyuḥ
vivekino brahmaṇyaḥ samādhau |
samāhitaḥ siddhimupaiti samyak
samāhitātma bhava sāvadhānaḥ || 327||

327. Daarom is er voor hem die Brahman kent geen slechtere dood dan onachtzaamheid met betrekking tot concentratie¹⁴⁹ [op het Zelf]. Hij die standvastig is in concentratie bereikt zijn einddoel. Verblijf daarom standvastig in het gewaarzijn van het Zelf (*ātman*).

tataḥ svarūpavibhramīso vibhraṣṭastu patatyadhā |
patitasya vinā nāśaṁ punarnāroha iṅśyate || 328||

328. Door onachtzaamheid wijkt men van zijn ware aard af en raakt in de val. De gevallen richt zich te gronde en zelden rijst hij weer op.

saṅkalpaṁ varjayettasmātsarvānarthasya kāraṇam |
jīvato yasya kaivalyaṁ videhe sa ca kevalaḥ |
yatkiñcitpaśyato bhedaṁ bhayaṁ brūte yajuhśrutiḥ || 329||

329. Men moet dus ophouden te verwijlen bij zinsobjecten, omdat dit de wortel van alle kwaad is. Alleen hij die tijdens zijn leven afstand bewaart ten opzichte van zinsobjecten zal na de ontbinding van het lichaam deze

‘*antahkaraṇa*’ en ‘*ahamkāra*’ die vaak ook simpelweg met ‘geest’ worden vertaald.

¹⁴⁸ Vergelijk *Bhagavadgītā II*, 62-63. ‘De mens die verwijlt bij de objecten der zinnen, raakt eraan gehecht; uit gehechtheid ontstaat begeerte; uit begeerte toorn. Uit toorn ontstaat begoocheling; uit begoocheling een verward geheugen; uit een verward geheugen het verloren gaan van de rede (*buddhi*); en door het verloren gaan van de rede gaat hij ten onder’.

¹⁴⁹ Het éénpuntig richten van de aandacht.

staat behouden (*kaivalyam*). De *Yajur Veda* verklaart dat een mens onderhevig is aan angst zolang hij ook maar het geringste verschil ervaart¹⁵⁰.

*yadā kadā vāpi vipāścideṣa
brahmaṇyanante'pyaṇumātrabhedam |
paśyatyathāmuṣya bhayaṁ tadaiva
yadvīkṣitaṁ bhinnatayā pramādāt || 330||*

330. Telkens wanneer de wijze mens de geringste verscheidenheid in de oneindige Brahman waarneemt, wordt dat wat per vergissing als verschilend wordt gezien onmiddellijk een bron van verschrikking.

*śrutismṛtinyāyaśatairniṣiddhe dṛṣye'tra yaḥ svātmamatiṁ karoti |
upaiti duḥkhopari duḥkhaḥjātāṁ niṣiddhakartā sa malimluco yathā || 331||*

331. Hij die zich met [het lichaam en] objecten vereenzelvigt, waarvan de werkelijkheid door de *śruti*, de *smṛti*¹⁵¹ en honderden redeneringen wordt ontkend, stelt zich bloot aan kwellingen zoals een dief, omdat deze iets doet dat verboden is¹⁵².

*satyābhisandhānarato vimukto
mahattvamātmīyamupaiti nityam |
mithyābhisandhānaratastu naśyed
dṛṣṭaṁ tadetadyadacauracaurayoḥ || 332||*

332. Hij die toegewijd is aan de innerlijke aanschouwing van de werkelijkheid is bevrijd van onwetendheid en verwerft de eeuwige glorie van het Zelf. Maar hij die in het onwerkelijke verwijlt (de wereld), gaat verloren. Dit blijkt in het geval van iemand die geen dief is en een dief¹⁵³.

*yatirasadanusandhiṁ bandhaheturīṁ vihāya
svayamayamahamasmītyātmadrṣṭyaiva tiṣṭhet |*

¹⁵⁰ *Taittiriya Upaniṣad: II, IX, 1.* “De kenner van de gelukzaligheid van Brahman wordt verlost van alle vrees en van alle zedelijk zelfverwijt. Zie ook voetnoot bij vers 396.

¹⁵¹ De *Veda*'s behoren tot de heilige geschriften (*śruti*) die verder gaan dan het begrijpelijke; de teksten die tot de menselijke traditie behoren worden als *smṛti* beschouwd.

¹⁵² De dief wordt bestraft voor het stelen en de mens die zich met het niet-Zelf identificeert valt oneindig veel lijden ten deel.

¹⁵³ Dit vers refereert aan een parabel in *Chāndogya Up. VI.16.* waarin melding wordt gemaakt van een proef voor het vaststellen van diefstal. De beschuldigde wordt gevraagd een roodgloeiende bijl vast te houden. Het verbranden van de hand zou de diefstal bewijzen en de dief zou tot straf veroordeeld worden. Het niet verbranden van de hand zou zijn onschuld aantonen.

*sukhayati nanu niṣṭhā brahmaṇi svānubhūtyā
harati paramavidyākāryaduhkhaṃ pratītam || 333||*

333. De zoeker (*yati*) moet het verwijlen bij het onwerkelijke (*asad*), wat tot gebondenheid (*bandha*) leidt, opgeven en zich op het Zelf richten als ‘Ik zelf ben Dit’ (*ahamasmītyātma*). Want standvastige contemplatie op Brahman als gevolg van de realisatie van zijn eenzelveigheid met Hem brengt gelukzaligheid en wist het lijden dat veroorzaakt werd door onwetendheid uit.

*bāhyānusandhiḥ parivardhayetphalaṃ
durvāsanāmeva tatastato’dhikāṃ |
jñātvā vivekaiḥ parihṛtya bāhyaṃ
svātmānusandhinvidadhīta nityam || 334||*

334. Het verwijlen bij zinsobjecten versterkt de bindende neigingen die erger en erger worden. Het gebruik van onderscheidingsvermogen (*viveka*) laat dit inzien, waardoor men de zinsobjecten kan negeren en zich onafgebroken op het Zelf kan richten.

*bāhye niruddhe manasaḥ prasannatā
manaḥprasāde paramātmadarśanam |
tasmīnsudrṣṭe bhavabandhanāśo
bahirnirodhaḥ padavī vimukteḥ || 335||*

335. Vrijheid van de zinsobjecten brengt vrede in de geest en in een vredige geest (*manaḥ prasāde*) toont het Zelf zich. Met de realisatie van het Zelf wordt de keten van geboorte en dood verbroken. Daarom is weigering om aandacht te schenken aan zinsobjecten de weg naar bevrijding (*vimukteḥ*).

*kaḥ paṇḍitaḥ sansadasadvivekī śrutipramāṇaḥ paramārthadarśī |
jñānāhi kuryādasato’valambanāṃ svapātahetoḥ śīśuvānnumukṣuḥ || 336||*

336. Welke mens die onderlegt (*paṇḍita*) is, die in staat is onderscheid te maken tussen het werkelijke en het onwerkelijke, overtuigd van het gezag van de geschriften, met zijn blik gericht op het Zelf, de opperste werkelijkheid (*paramārtha*) en die vol verlangen is naar bevrijding, zal zich als een kind¹⁵⁴ vastklampen aan wat onwerkelijk is terwijl dat zijn ondergang betekent?

*dehādisamsaktimato na muktiḥ
muktasya dehādyabhimatyabhāvaḥ |*

¹⁵⁴ In de betekenis van ‘dwaselijk’.

*suptasya no jāgaranam na jāgrataḥ
svapnastayorbhinnagunāśrayatvāt || 337||*

337. Voor hem die gehecht is aan het lichaam enz. kan er geen bevrijding zijn, terwijl hij die bevrijd is vrij is van gehechtheid aan het lichaam enz. Wie slaapt is niet wakker en wie wakker is slaapt niet, want de aard van deze staten zijn tegengesteld.

*antarbahiḥ svaṁ sthirajaṅgameṣu jñātvā''tmanādhāratayā vilokya |
tyaktākhillopādhirakhaṇḍarūpaḥ pūrṇātmanā yaḥ sthita eṣa muktaḥ || 338||*

338. Hij die met het zuivere intellect het Zelf herkent als de bestaansgrond van al wat bestaat, bewegend en niet bewegend, is vrij van gebondenheid. Hij geeft alle bedekkingen op en blijft als het absolute, oneindige Zelf.

*sarvātmatā bandhavimuktihetuḥ
sarvātmabhāvānna paro'sti kaścit |
dṛśyāgrahe satyupapadyate'sau
sarvātmabhāvo'sya sadātmaniṣṭhaya || 339||*

339. Het herkennen van de gehele existentiële wereld als het Zelf (*sarvātmanā*) is de weg naar de bevrijding van gebondenheid (*bandha-vimukti*). Er is niets hogers dan de vereenzelviging van het universum met het Zelf (*sarvātmā-bhāva*). Deze staat wordt bereikt door het standvastig verblijven in het eeuwige Zelf, waarbij de existentiële wereld ophoudt zelfstandig te bestaan.

*dṛśyasyāgrahaṇam katham nu ghaṭate dehātmanā tiṣṭhato
bāhyārthānubhavaprasaktamanasastattatkriyāḥ kurvataḥ |
sannyastākhilladharmakarmaviṣayairnityātmaniṣṭhāparaiḥ
tattvājñaiḥ karaṇīyamātmani sadānandecchubhīryatnataḥ || 340||*

340. Hoe is de uitsluiting van de existentiële wereld (*dṛśyasyāgrahaṇam*) mogelijk voor hem die leeft in vereenzelviging met het lichaam, wiens geest gehecht is aan zinsobjecten en die de vervulling van zijn verlangens najaagt? Deze uitsluiting kan bereikt worden door de zoeker die afstand heeft gedaan van alle wereldse plichten (*dharma*)¹⁵⁵, acties (*karma*)¹⁵⁶ en [zins]objecten (*viśaya*), die hartstochtelijk aan het Zelf toegewijd is en naar eeuwige gelukzaligheid verlangt.

¹⁵⁵ Behorende tot de verschillende standen van het leven.

¹⁵⁶ Die door de geschriften voorgeschreven en verboden zijn en handelingen uit zelfzucht.

*sarvātmasiddhaye bhikṣoḥ kṛtaśravaṇakarmaṇaḥ |
samādhim vidadhātyeṣā śānto dānta iti śrutiḥ || 341||*

341. Het is ten behoeve van de ervaring van de eenzelveigheid van het universum met het Zelf (*sarvātmābhāva*) dat de *śruti* tekst ‘kalm en zelfbeheerst’ (*śānto dhānta*)¹⁵⁷ aan de asceet (*bhikṣoḥ*) *samādhi* voorschrijft.

*ārūḍhaśakterahamo vināśaḥ
kartunna śakyāḥ sahasāpi paṇḍitaiḥ |
ye nirvikalpākhyasamādhiniṣcalāḥ
tānantarā’nantabhavā hi vāsanāḥ || 342||*

342. Het egoïsme (*ahamkāra*) is zo sterk geworteld dat zelfs mensen die onderlegd zijn (*paṇḍitaiḥ*) zich daarvan niet eensklaps kunnen ontdoen, uitgezonderd zij die door *nirvikalpa samādhi*¹⁵⁸ een perfecte kalmte hebben bereikt. Want neigingen (*vāsanā*) zijn het gevolg van ontelbare geboorten.

*ahambuddhyaiva mohinyā yojayitvā’vṛterbalāt |
vikṣepasaktiḥ puruṣaṁ vikṣepayati tadgunaiḥ || 343||*

343. Het is de projecterende kracht van *māyā* (*vikṣepasakti*) tezamen met haar versluierende kracht (*āvṛtiśakti*) die het Zelf met het ego verbindt en de mens met de eigenschappen van dat ego misleidt.

*vikṣepasaktivijayo viśamo vidhātum
niḥśeṣamāvaraṇasaktinivṛttyabhāve |
dṛgdrśyayoḥ sphuṭapayojalavadvibhāge
naśyettadāvaraṇamātmani ca svabhāvāt |
niḥsaṁsayena bhavati pratibandhaśūnyo
vikṣepaṇām nahi tadā yadi cenmṛṣārthe || 344||*

344. Het is uitzonderlijk moeilijk de macht der projectie te overwinnen tenzij de versluierende kracht van de onwetendheid volkomen uitgeroeid is. De bedekking op het Zelf verdwijnt echter op natuurlijke wijze wanneer het

¹⁵⁷ *Brhadarāṇyaka Upaniṣad: 4, 4, 23*. “Dit is de eeuwige grootsheid van de kenner van Brahman. Handelingen veranderen Hem niet. Door Hem te kennen wordt men niet aangetast door het kwade. Het is daarom dat wie Hem kent zelfbeheerst, kalm, ingetogen, geduldig en eenpuntig gericht is. Hij ziet zichzelf en alles als het Zelf. Kwaad overwint Hem niet; Hij overwint alle kwaad. Het kwaad verbrandt hem niet; Hij verbrandt het kwaad. Vrij van het kwade, vrij van onzuiverheden, vrij van twijfel, wordt Hij een Brahman. O Koning, dit is de wereld van Brahman”, zei *Yājñavalkya*.

¹⁵⁸ De hoogste soort *samādhi* waarin alle relatieve ideeën zijn overstegen en het Zelf is gerealiseerd zoals Het Is. Voor een nader toelichting over *samādhi* zie aanhangsel 2.

subject en het object (*dr̥gdr̥śyayoh*)¹⁵⁹ op klare wijze van elkaar worden onderscheiden, zoals melk van water. De overwinning is ongetwijfeld volledig en vrij van belemmeringen, wanneer er niet de minste afleiding in de geest ten gevolge van zinsobjecten plaatsvindt.

*samyagvivekaḥ sphuṭabodhajanyo
vibhajya dr̥gdr̥śyapadārthatattvam |
chinatti māyākṛtamohabandham
yasmādvimuktasya punarna saṁsṛtiḥ || 345||*

345. Perfect onderscheidingsvermogen (*samyagvivekaḥ*), teweegebracht door perfecte kennis (*sphuṭabodhajanyo*), laat het verschil tussen de aard van het subject en het object zien en vernietigt de begoocheling die door onwetendheid (*māyā*) werd geschapen. Voor hem die zich hiervan heeft bevrijd (*muktasya*) is er geen *saṁsāra* meer.

*parāvaraikatvavivekavahniḥ
dahatyavidyāgahanam hyaśeṣam |
kiṁ syātpunaḥ saṁsāraṇasya bījaṁ
advaitabhāvaṁ samupeyuso'sya || 346||*

346. De kennis van de eenzelvigheid van het individu (*jīva*) en Brahman verteert het ondoordringbare woud van onwetendheid (*avidyā*). Kan er voor hem die zijn eenzelvigheid met Brahman verwezenlijkt heeft, dan nog enig zaad (*bījaṁ*) van toekomstige dood en wedergeboorte (*saṁsāraṇasya*) overblijven?

*āvaraṇasya nivṛttirbhavati hi samyakpadārthadarśanataḥ |
mithyājñānavināśastadvikṣepajaniṭaduḥkhanivṛttiḥ || 347||*

347. De sluier die de werkelijkheid bedekt verdwijnt alleen wanneer de werkelijkheid volledig is gerealiseerd. Dit gaat gepaard met de vernietiging van de valse kennis (*mithyājñāna*) en zijn misleidende invloed die de bron van ellende (*duḥkhani*) is.

*etattritayaṁ dr̥ṣṭaṁ samyagrajjusvarūpavijñānāt |
tasmādvastusatattvaṁ jñātaavyaṁ bandhamuktaye viduṣā || 348||*

348. Deze drie¹⁶⁰ worden herkend wanneer de betekenis van de ware natuur (*svarūpavijñātāt*) van het touw [dat als slang wordt gezien] wordt begrepen. Voor het doorbreken van zijn bindingen (*bandha muktaye*) moet daarom de wijze mens de ware aard van objecten [die waargenomen worden] kennen.

¹⁵⁹ Zie aanhangsel 1 voor nader uitleg.

¹⁶⁰ De verdwijning van de versluiering, valse kennis en het lijden.

*ayo'gniyogādiva satsamanvayān
mātrādirūpeṇa vijṛmbhate dhīḥ |
tatkāryametaddvīṭayān yato mṛṣā
dṛṣṭān bhramasvapnāmanoratheṣu || 349||*

*tato vikārāḥ prakṛterahammukhā
dehāvasānā viśayāśca sarve |
kṣaṇe'nyathābhāvitayā hyamīṣāmasattvamātmā
tu kadāpi nānyathā || 350||*

349-350. Net zoals ijzer dat bij contact met hitte gloeit, manifesteert het intellect (*buddhi*) zich als de kenner en het gekende¹⁶¹ door zijn verbinding met Brahman. De kenner en het gekende, effecten van het intellect (*buddhi*), zijn onwerkelijk in geval van begoocheling, droom en fantasie. Zo ook zijn alle modificaties van de *prakṛti*, van het ego tot het lichaam en de zinsobjecten, onwerkelijk¹⁶² en van moment tot moment onderhevig aan verandering. Alleen het Zelf verandert nimmer.

*nityādvayākhaṇḍacidekarūpo buddhyādisākṣī sadasadvilakṣaṇaḥ |
ahampadapratyayaalakṣitārthaḥ pratyaksadānandaghanah parātmā || 351||*

351. De aard van het Zelf (*parātmā*) is eeuwig (*nitya*), ondeelbaar (*akhaṇḍa*), pure kennis en bewustzijn (*cit*). Het is een zonder tweede (*advaya*), de getuige van het intellect (*buddhyādisākṣī*) en van andere vermogens, het is niet grofstoffelijk noch subtiel (*sadasadvilakṣaṇaḥ*). Het is de onderliggende innerlijke werkelijkheid (*pratyak*) die zich als 'Ik, Ik' manifesteert¹⁶³, de eeuwige gelukzaligheid (*sadānadaghanah*).

*itthaṁ vipaścitsadasadvibhajya
niścitya tattvaṁ nijabodhadṛṣṭyā |
jñātvā svamātmānamakhaṇḍabodhan
tebhyo vimuktaḥ svayamevā śāmyati || 352||*

352. Op deze wijze maakt de wijze mens onderscheid tussen het werkelijke en het onwerkelijke (*cidsadasad*), herkent de waarheid¹⁶⁴ met zijn eigen ogen van inzicht, kent het Zelf waarvan de aard absolute kennis is, bevrijdt zich van de obstakels en bereikt vrede.

¹⁶¹ Het is vuur waardoor het ijzer gloeit. Zo is het ook het vermogen van Brahman dat als het intellect verschijnt.

¹⁶² Omdat ook zij de gevolgen en afgeleiden van *prakṛti* zijn die door *buddhi* worden gezien.

¹⁶³ Ontbloot van zijn bijkomstige condities in tijd en omstandigheden.

¹⁶⁴ De eenzelvigheid van Brahman en *jīva*.

*ajñānahrdayagrantherniḥśeṣavilayastadā |
samādhinā'vikalpena yadā'dvaitātmadarśanam || 353||*

353. Wanneer het Zelf, de ene zonder tweede, doormiddel van *nirvikalpa samādhi* is verwerkelijk, dan is daarmee de knoop van onwetendheid in het Hart (*ajñānahrdayagranther*)¹⁶⁵ volledig doorgehakt.

*tvamahamidamitīyaṁ kalpanā buddhidoṣāt
prabhavati paramātmānyadvaye nirviśeṣe |
pravilasati samādhāvāsya sarvo vikalpo
vilayanamupagacchedvastutattvādvadhṛtyā || 354||*

354. Alle vormen van verbeelding als 'jij', 'ik', 'dit' (*tvamahamidamitīyaṁ*) zijn het gevolg van onzuiverheid van het intellect (*buddhidoṣāt*). Maar wanneer het Zelf (*paramātmā*), de ene zonder tweede, zich in *samādhi* manifesteert, worden al dergelijke valse verbeeldingen opgelost door de kennis van de waarheid van Brahman.

*śānto dāntaḥ paramuparataḥ kṣāntiyyuktaḥ samādhin
kurvannityaṁ kalayati yatiḥ svasya sarvātmabhāvam |
tenāvīdyātimirajanitānsādhu dagdhvā vikalpān
brahmākṛtyā nivasati sukhaṁ niṣkriyo nirvikalpaḥ || 355||*

355. De asceet die de eigenschappen bezit van kalmte, zelfbeheersing, uiterste teruggetrokkenheid van de wereld der zinnen en verdraagzaamheid¹⁶⁶ en die zich overgeeft aan de beoefening van *samādhi*, ervaart altijd zijn eigen zelf als het Zelf van het gehele universum. Zo vernietigt hij volledig de verbeeldingen die voortkomen uit de duisternis van onwetendheid, en verblijft hij in de gelukzaligheid van Brahman, vrij van storende gedachten en zelf-zuchtige bezigheden.

*samāhitā ye pravilāpya bāhyaṁ
śrotrādi cetaḥ svamahān cidātmani |
ta eva muktā bhavapāśabandhaiḥ
nānye tu pāroḥṣyakathābhidhāyinaḥ || 356||*

356. Zij alleen zijn bevrijd van de boeien van *samsāra* die *samādhi* hebben bereikt waardoor de uiterlijke wereld, de zintuigen, het denken en het 'ik' ondergedompeld zijn in het zuivere bewustzijn van het Zelf (*cidātmani*), de absolute kennis, en niet zij die anderen napraten¹⁶⁷.

¹⁶⁵ De verbinding van *cit*, of absolute kennis, met het inerte lichaam, of van het Zelf met het niet-Zelf. Zie ook de verzen 423 en 558.

¹⁶⁶ Zie de verzen 22 t/m 24.

¹⁶⁷ En lezen uit boeken.

*upādhibhedātsvayameva bhidyate
copādhyapohe svayameva kevalaḥ |
tasmādupādhervilayāya vidvān
vasetsadā'kalpasamādhiniṣṭhayā || 357||*

357. Door identificatie met de bedekkingen (*upādhi*) denkt iemand dat hij die verscheidenheid zelf is. Maar met de verwijdering¹⁶⁸ van de bedekkingen is hij weer zijn eigen onveranderlijke Zelf. Voor het oplossen van de bedekkingen moet de wijze mens zich daarom toewijden aan de beoefening van *nirvikalpa samādhi*.

*sati sakto naro yāti sadbhāvaṁ hyekaniṣṭhayā |
kīṭako bhramaraṁ dhyāyan bhramaratvāya kalpate || 358||*

358. Een worm wordt een wesp door onophoudelijk aan niets anders te denken dan aan een wesp¹⁶⁹. Zo ook wordt hij die met standvastige toewijding zich op de werkelijkheid (*sat*) richt zelf die werkelijkheid.

*kriyāntarāsaktimapāsyā kīṭako
dhyāyannathālini hyalibhāvamṛcchati |
tathaiva yogī paramātmataṭṭvaṁ
dhyātvā samāyāti tadekaniṣṭhayā || 359||*

359. Net zoals de worm een wesp wordt omdat hij iedere andere activiteit opgeeft en aan niets anders denkt dan aan de wesp, zo bereikt de zoeker naar waarheid, die op de waarheid van het Zelf (*paramātmā*) mediteert, het Zelf vanwege zijn eenpuntig gerichte toewijding op het Zelf.

*atīva sūkṣmaṁ paramātmataṭṭvaṁ
na sthūladrṣṭyā pratipattumarhati |
samādhinātyantasusūkṣmavṛtyā
jñātavyamāryairatisuddhabuddhibhiḥ || 360||*

360. De ware aard van het Zelf (*paramātmā*) is uiterst subtiel en kan niet worden gevat door het naar buiten gerichte (grove) denken (*sthūladrṣṭya*). Het is alleen toegankelijk voor edelmoedigen met het zuiverste intellect (*buddhi*) die door het beoefenen van *samādhi* een buitengewoon fijne staat hebben bereikt.

¹⁶⁸ Een kristal schijnt rood als het voor een roos wordt geplaatst, maar na het weghalen van de roos is het weer blank doorschijnend.

¹⁶⁹ Volgens een Indiaas volksgeloof redt een soort worm (*kīṭakaḥ*), die door een wesp (*bhramara*) wordt belaagd, zich doordat hij door zijn angst zijn aandacht onafgebroken op de wesp houdt en - hoewel verschillend van de wesp - de vorm van een wesp aanneemt.

*yathā suvarṇaṁ puṭapākaśodhitaṁ
tyaktvā malaṁ svātmaguṇaṁ samṛcchati |
tathā manaḥ sattvarajastamomalaṁ
dhyānena santyajya sameti tattvam || 361||*

361. Zoals goud dat gelouterd wordt in het vuur zich van zijn onzuiverheden ontdoet en zijn ware staat herwint, zo zuivert ook de geest (*manas*) zich door meditatie (*dhyānena*) van de verontreinigingen van *sattva*, *rajas* en *tamas* en bereikt de werkelijkheid van Brahman.

*nirantarābhyāsavaśāttaditthaṁ
pakvaṁ mano brahmaṇi līyate yadā |
tadā samādhiḥ savikalpavarjitaḥ
svato'dvayānandarasānubhāvakaḥ || 362||*

362. Wanneer de geest (*manas*), die door onophoudelijke meditatie gezuiverd en geheel vrij is van valse noties (*vikalpa*), in Brahman verzinkt, gaat *samādhi* van *savikalpa* over naar het *nirvikalpa*¹⁷⁰ stadium, waarop de directe ervaring volgt van de gelukzaligheid van Brahman, de ene zonder tweede.

*samādhinā'nena samastavāsanāgranthervināśo'khilakarmanāśaḥ |
antarbahih sarvata eva sarvadā svarūpavisphūrtirayatnataḥsyāt || 363||*

363. Door deze *samādhi* vindt de vernietiging plaats van alle *vāsanā*'s, die als knopen de mens binden, en van alle karma's. Daarop volgt de manifestatie van de eigen ware natuur (*svarūpa*) zonder de minste inspanning (*ayatnataḥ*), binnen, buiten, overal en altijd.

*śruteḥ śataguṇaṁ vidyānmananaṁ mananādapi |
nididhyāsaṁ lakṣaguṇamanantaṁ nirvikalpakam || 364||*

364. Reflectie (*manana*) wordt beschouwd als honderd keer effectiever dan horen (*śrutiḥ*), meditatie (*nididhyāsana*) als honderdduizend keer effectiever dan reflectie, maar het effect van *nirvikalpa samādhi* is oneindig.

*nirvikalpakasamādhinā sphuṭaṁ brahmatattoavamavagamya dhrūvam |
nānyathā calatayā manogateḥ pratyayāntaravimīśritaṁ bhavet || 365||*

365. In *nirvikalpa samādhi* wordt de ware aard van Brahman duidelijk en volledig onthuld. Er is geen andere weg, daar de geest (*manas*) door zijn ongedurige aard geneigd is zich met andere waarnemingen te associëren.

*ataḥ samādhatsva yatendriyaḥ san nirantaraṁ śāntamaṇāḥ pratīci |
vidhvansaya dhvāntamanādyavidyayā kṛtaṁ sadekatvavilokanena || 366||*

¹⁷⁰ Zie appendix 2 voor een nadere toelichting op de stadia van *samādhi*.

366. Blijf daarom, met kalme geest (*śāntāmanah*) en beheerste zinnen (*yatendriyaḥ*), onafgebroken verzonken in het opperste Zelf binnen in je en realiseer je eenzelveïgheid met die realiteit. Zodoende zal de duisternis, geschapen door de beginloze onwetendheid (*avidyā*), voor altijd vernietigd worden.

*yogasya prathamadvāraṁ vānnirodho'parigrahaḥ |
nirāśā ca nirīhā ca nityamekāntaśīlatā || 367||*

367. De eerste stappen naar yoga zijn de beheersing van spraak (*vak*), mijden van overbodig bezit (*aparigrahaḥ*), afstand doen van verwachtingen (*nirāśā*), ophouden met activiteit (*nirīhā*) en leven in teruggetrokkenheid (*nityamekāntaśīlatā*).

*ekāntasthitirindriyoparamaṇe heturdamaścetasah
saṁrodhe karaṇaṁ śamena vilayaṁ yāyādahamvāsanā |
tenānandarasaṁubhūtiracalā brāhmī sadā yoginaḥ
tasmācittanirodha eva satataṁ kāryaḥ prayatnānmuneḥ || 368||*

368. Leven in teruggetrokkenheid (*ekāntasthitir*) helpt de beheersing van de zintuigen (*indriyoparamaṇe*), beheersing van de zinnen (*dama*) helpt de beheersing van de geest (*śama*), beheersing van de geest vernietigt [de *vasanā*'s en bijgevolg] het ego en dit leidt tot de blijvende realisatie van de gelukzaligheid van Brahman (*ānandarasa brāhmī*). Daarom moet de wijze mens zich altijd inspannen de geest [door beoefening van meditatie] tot stilte te brengen.

*vācaṁ niyacchātmani taṁ niyaccha
buddhau dhiyaṁ yaccha ca buddhisākṣiṇi |
taṁ cāpi pūrṇātmani nirvikalpe
vilāpya śāntiṁ paramāṁ bhajasva || 369||*

369. Beteugel de spraak (*vācam*) in het denken (*manas*), beteugel het denken in het intellect (*buddhi*), beteugel het intellect in zijn getuige¹⁷¹ (*sākṣiṇi*), dompel ook dat in het oneindige absolute Zelf en bereik de opperste vrede¹⁷².

*dehaprāṇendriyamanobuddhyādibhirupādhibhiḥ |
yairyairvṛtteḥ samāyogastatadbhāvo'sya yoginaḥ || 370||*

¹⁷¹ De *jīvātman*, het individuele aspect van het Zelf

¹⁷² Dit vers is nagenoeg identiek aan Kaṭha Up. 3.6.13 ' De verstandige mens bedwingt zijn spraak (*vak*) in zijn geest (*manas*), zijn geest in kennis (*jñāna ātman*), kennis in het grote Zelf (*buddhi*) en dat in het stille Zelf (*śānta ātman*)'.

370. Het lichaam, de levenskracht, de zintuigen, het denken, het intellect enz. zijn de bedekkingen op het Zelf. Met welke van deze bedekkingen ook maar de *yogi*¹⁷³ zich vereenzelvigt, daar neemt hij de aard van aan.

tannivṛtṭyā munēḥ samyak sarvoparamaṇaṁ sukham |
sandṛśyate sadānandarasānubhavaviplavaḥ || 371||

371. Wanneer deze vereenzelviging ophoudt komt de wijze mens gemakkelijk los van alles en ervaart hij voortdurend de volheid van eeuwige gelukzaligheid (*sadānandarasa*).

antastyāgo bahistyāgo viraktasyaiva yuiyate |
tyajatyantarabahiḥsaṅgaṁ viraktastu mumukṣayā || 372||

372. Hij die vrij is van begeerte (*viraktasyaiva*) is rijp voor totale onthechting [van de wereld en van zichzelf], want door zijn verlangen vrij te zijn (*mumukṣayā*) geeft hij de innerlijke en uiterlijke gehechtheden (*antastyāgo bahistyāgo*) op.

bahistu viṣayaiḥ saṅgaṁ tathāntarahamādibhiḥ |
virakta eva śaknoti tyaktuṁ brahmaṇi niṣṭhitaḥ || 373||

373. Hij alleen die zonder begeerte (*virakta*) is en standvastig gevestigd in Brahman (*brahmaṇiṣṭhitaḥ*), kan zich vrij maken van de uiterlijke gehechtheid aan zinsobjecten (*bahistu viṣayaiḥ saṅgaṁ*) en van de innerlijke gehechtheid aan het ego, het 'ik' (*antaraham*).

vairāgyabodhau puruṣasya pakṣivat
pakṣau vijānīhi vicakṣaṇa tvam |
vimuktisaudhāgralatādhirohaṇaṁ
tābhyāṁ vinā nānyatareṇa sidhyati || 374||

374. Weet dit, O verstandige: wat twee vleugels voor een vogel zijn, zijn onthechting (*vairāgya*) en inzicht (*bodhau*) voor de mens (*puruṣa*). Bij het ontbreken van een ervan kan een mens niet opstijgen naar de hoogten waar bevrijding (*mukti*) groeit.

atyantavairāgyavataḥ samādhiḥ
samāhitasyaiva dṛḍhaprabodhaḥ |
prabuddhatattvasya hi bandhamuktiḥ
muktātmano nityasukhānubhūtiḥ || 375||

375. Alleen hij die uiterst onthecht (*vairāgya*) is, kan *samādhi* verwerven; alleen hij die in *samādhi* verwijlt, bevindt zich in standvastige realisatie;

¹⁷³ Hij die zijn zinnen onder beheersing houdt.

alleen hij die op deze wijze de waarheid heeft gerealiseerd, is vrij van gebondenheid (*muktibandha*) en hij die vrij is van gebondenheid geniet eeuwige gelukzaligheid.

*vairāgyānna paraṁ sukhasya janakaṁ paśyāmi vaśyātmanaḥ
taccicchuddhatarātmabodhasahitaṁ svārājyasāmrajyadhuk |
etaddvāramajasramuktiyuvateryasmāttvamasmatparam
sarvatrāsprhayā sadātmani sadā prajñāṁ kuru śreyase || 376||*

376. *Vairāgya*, [onthechting of vrij zijn van hartstocht] zie ik als de enige bron van geluk voor de mens met zelfbeheersing. In algehele alliantie met de zuiverste kennis van het Zelf (*ātmabodha*) leidt *vairāgya* tot de soevereiniteit¹⁷⁴ van absolute onafhankelijkheid (*svārājya*). Dit is de poort naar de eeuwige vrijheid. Wees daarom innerlijk en uiterlijk zonder hartstochten en gehechtheden, vestig je aandacht onafgebroken op het eeuwige Zelf.

*āsāṁ chinddhi viśopameṣu viśayeṣveṣaiva mṛtyoḥ kṛtistiyaktvā
jātikulāśrameṣvabhīmatim muñcātidūrātkriyāḥ |
dehādāvasati tyajātmadhiṣaṇāṁ prajñāṁ kuruṣvātmani
tvam draṣṭāsyamalo'pi nirdvayaparam brahmāsi yadvastutaḥ || 377||*

377. Verbreek alle hunkering naar zinsobjecten die dodelijk zijn als vergif. Geef de trots op die je ontleent aan kaste, familie of levenswijze (*jātikulāśrame*) en neem afstand van actie [uit gehechtheid]. Geef je identificatie met onwerkelijke dingen zoals het lichaam op en vestig je aandacht op het Zelf. Want je bent de getuige, Brahman (*brahmāsi*), onbelemmerd door dualiteit, de ene zonder tweede en de allerhoogste (*nirdvayaparam*).

*lakṣye brahmaṇi mānasaṁ dṛḍhataṁ saṁsthāpya bāhyendriyaṁ
svasthāne viniveśya niścalatanuścopekṣya dehasthitim |
brahmātmaikyamupetya tanmayatayā cākhaṇḍavṛttyā'niśaṁ
brahmānandarasaṁ pibātmani mudā śūnyaiḥ kimanyairbhṛṣam || 378||*

378. Vestig je geest (*mānasam*) constant op Brahman die je doel is. Laat de zintuigen in hun centra (*bāhyendriyam*) verblijven¹⁷⁵ en wees niet bezorgd voor het onderhoud van je lichaam. Wees vereenzelvigd met Brahman en les je dorst bij de bron, je eigen Zelf. Wat voor nut hebben de lege dingen¹⁷⁶ van deze wereld?

¹⁷⁴ Omdat de vereenzelviging met het Zelf, de ene zonder tweede, de werkelijke onafhankelijkheid is. Wie is er dan nog om te redetwisten?

¹⁷⁵ Dat wil zeggen niet toelaten zich naar buiten te begeven.

¹⁷⁶ Om als doel voor geluk nagejaagd te worden.

*anātmacintanāni tyaktvā kāśmalāni duḥkhakāraṇam |
cintayātmānamānandarūpaṁ yanmuktikāraṇam || 379||*

379. Geef alles op wat het niet-Zelf (*anātma*) is, daar het de oorzaak van lijden is (*duḥkharāṇam*). Mediteer onafgebroken op het Zelf (*cintayātmānam*) dat gelukzaligheid is en de weg naar bevrijding (*muktikāraṇam*).

*eṣa svayañjyotiraśeśasākṣī
vijñānakoṣe vilasatyajasram |
lakṣyaṁ vidhāyainamasadvilakṣaṇama
khaṇḍavṛttyā''tmatayā' nubhāvaya || 380||*

380. Binnen in je straalt het eeuwige Zelf, de getuige van alles, gezeteld in het intellect (*vijñānakoṣe*). Maak dit Zelf, dat los staat van het onwerkelijke, je doel. Mediteer daarop als je eigen Zelf (*ātmatayā*) zonder andere gedachten toe te laten.

*etamacchīnnayā vṛttyā pratyayāntaraśūnyayā |
ullekhyānvijñānīyātsvasvarūpatayā sphuṭam || 381||*

381. Onafgebroken mediterend op dit Zelf, zonder tussenkomst van andere gedachten, zul je het op klare wijze als ['Ik' – 'Ik' (*aham sphuṭam*),] je eigen ware aard (*svarūpatayā*) realiseren.

*atrātmatvaṁ dṛḍhīkurvannāhamādiṣu santyajan |
udāsīnatayā teṣu tiṣṭhetsphuṭaghaṭādivat || 382||*

382. Versterk je eenzelligheid met het Zelf en geef je identificatie met egoïsme enz. op, zo onverschillig alsof het om onbeduidende dingen gaat zoals een gebroken kruik.

*viśuddhamantaḥkaraṇaṁ svarūpe
niveśya sāksīnyavabodhamātre |
śanaiḥ śanairniścalatāmupānayan
pūrṇaṁ svamevānuvilokayettataḥ || 383||*

383. Vestig je gelouterde innerlijk instrument (*antaḥkaraṇa*)¹⁷⁷ in het Zelf, de getuige (*sāksin*), de absolute kennis, en breng het (*antaḥkaraṇa*) geleidelijk tot stilte en realiseer je eigen onbegrensde Zelf.

¹⁷⁷ *Antaḥkaraṇa*: het interne orgaan, aangeduid meestal met 'geest' (Engels: 'mind') wordt gekend door zijn modificaties nl. *buddhi* (intellect, intuïtief waarnemen of direct onderscheid), *ahaṁkāra* (ego, het 'ik'), *citta* (projecterend geheugen, neerslag van neigingen en aanleg) en *manas* (denkvermogen). Zie ook vers 93-94.

*dehendriyaprāṇamano'hamādibhiḥ
svājñānakṛptairakhilairupādhibhiḥ |
vimuktamātmānamakhaṇḍarūpaṁ
pūrṇaṁ mahākāśamivāvalokayet || 384||*

384. Word het Zelf gewaar, als ondeelbaar, onbegrensd als de hemel¹⁷⁸ (*mahākāśam*), vrij van alle beperkingen (*upādhi*) als het lichaam, de zintuigen, de levenskrachten, het denken (*manas*) en het ego (ik), die producten van onwetendheid (*ajñāna*) zijn.

*ghaṭakalaśakusūlasūcimukhyaṁ
gaganamupādhiśatairvimuktamekaṁ |
bhavati na vividhaṁ tathaiṣa śuddhaṁ
paramahamādivimuktamekameva || 385||*

385. Zoals de ruimte (*ākāśa*) geen verscheidenheid kent maar één is wanneer ze wordt ontdaan van de honderden objecten zoals een kruik, een pot, een graanschuur of een naald, zo ook is het zuivere Zelf één en hetzelfde wanneer het bevrijd is van de beperkingen van het denken als het ego enz.

*brahmādistambaparyantā mṛṣāmātrā upādhayaḥ |
tataḥ pūrṇaṁ svamātmānaṁ paśyede kātmanā sthitam || 386||*

386. Al het benoembare (*upādhayaḥ*) van *Brahmā*¹⁷⁹ tot aan een grasspriet is geheel onwaar. Realiseer daarom je eigen onbegrensde Zelf als het enige dat Is.

*yatra bhrāntyā kalpitaṁ tadviveke
tattanmātraṁ naiva tasmādvibhinnaṁ |
bhrānternāśe bhāti dṛṣṭāhitattovaṁ
rajjustadvadviśvamātmasvarūpaṁ || 387||*

387. Dat wat men abusievelijk voor iets anders houdt, blijkt bij juist onderscheid niet te verschillen van zijn bestaansgrond. Als de verbeelding voorbij is wordt de ingebeelde slang het touw. Zo ook is dit gehele universum (*viśvam*) niets anders dan het Zelf.

*svayaṁ brahmā svayaṁ viṣṇuḥ svayamindiraḥ svayaṁ śivaḥ |
svayaṁ viśvamidaṁ sarvaṁ svasmādanyanna kiñcana || 388||*

¹⁷⁸ De hemel, of ruimte (*ākāśa*), is één en ondeelbaar ondanks het feit, dat potten, gebouwen en dergelijke de ruimte schijnen te omsluiten.

¹⁷⁹ Zelfs de Schepper is een voorbijgaande manifestatie van het Zelf dat al Zijn manifestaties overtreft.

388. Het Zelf is *Brahmā*, het Zelf is *Viṣṇu*, het Zelf is *Indra*, het Zelf is *Śiva*, het Zelf is dit hele universum. Niets bestaat behalve het Zelf.

*antaḥ svayaṁ cāpi bahiḥ svayaṁ ca
svayaṁ purastāt svayameva paścāt |
svayaṁ hyāvācyāṁ svayamapyudīcyāṁ
tathopariṣṭātsvayamapyadhastāt || 389||*

389. Het Zelf is binnen (*antaḥ*) en het Zelf is buiten (*bahiḥ*); het Zelf is vóór (*purastāt*) en het Zelf is achter (*paścāt*); het Zelf is in het zuiden (*avācyām*) en het Zelf is in het noorden (*ūdīcyām*) het Zelf is evenzeer boven (*upariṣṭāt*) als ook beneden (*adhastāt*).

*taraṅgaphenabhramabudbudādi
sarvaṁ svarūpeṇa jalaṁ yathā tathā |
cideva dehādyahamantametat
sarvaṁ cidevaikarasaṁ viśuddham || 390||*

390. De golf, het schuim, de draaikolk en de luchtbel zijn alle in wezen water. Evenzo is alles, van het lichaam tot het 'ik' (*dehādyahamantametat*), niets anders dan bewustzijn (*cit*). Alles is in wezen bewustzijn, gelijksoortig en zuiver.

*sadevedaṁ sarvaṁ jagadavagataṁ vānmanasayoh
sato'nyannāstyeva prakṛtiparasīmni sthitavataḥ |
prṛthak kiṁ mṛtsnāyāḥ kalaśaghaṭakumbhādyavagataṁ
vadatyēṣa bhrāntastvamahamiti māyāmadirayā || 391||*

391. Dit hele universum (*sarvaṁ jagad*) dat door spraak en denken gekend wordt is niets dan Brahman; er is niets anders dan Brahman, dat voorbij het uiterste bereik van *prakṛti* bestaat. Zijn kruiken, potten en vaten anders dan de klei waarvan ze gemaakt zijn? Het is de begoochelde mens die het over "jij" en "ik" (*tvamaham*) heeft ten gevolge van de uitwerking van de wijn van *māyā*.

*kriyāsamabhihāreṇa yatra nānyaditi śrutih |
bravīti dvaitarāhityaṁ mithyādhyāsanivṛttaye || 392||*

392. De tekst uit de *śruti* die begint met: 'waar men niets anders ziet...' ¹⁸⁰ openbaart de afwezigheid van dualiteit en verwijdt daarmee de valse toevoegsels ¹⁸¹ (*adhyāsa*).

¹⁸⁰ *Chandogya Up. VII, 24,1*: 'Waar men niets anders ziet, niets anders hoort, niets anders weet, dat is het oneindige. Waar men iets anders ziet, dat is het eindige.

*ākāśavannirmalanirvikalpaṃ
niḥsīmanihspandananirvikāram |
antarbahihśūnyamananyamadvayaṃ
svayaṃ paraṃ brahma kimasti bodhyam || 393||*

393. Dit zelfbestaande opperste Zelf (*parambrahma*) is zuiver (onverontreinigd) als de ruimte (*ākāśavatnirmalam*), onveranderlijk (*nirvikalpaṃ*), oneindig (*nissīmaṃ*), bewegingloos (*nisspandanam*), onvergankelijk (*nirvikarāṃ*), zonder binnen en buiten (*antarbahih*), het ene bestaan, vrij van dualiteit (*advayaṃ*). Wat valt er nog meer te weten¹⁸²?

*vaktavyaṃ kimu vidyate'tra bahudhā brahmaiva jīvaḥ svayaṃ
brahmaitajjagadātataṃ nu sakalaṃ brahmādvitīyaṃ śrutiḥ |
brahmaivāhamiti prabuddhamatayaḥ santyaktabāhyāḥ sphuṭaṃ
brahmībhūya vasanti santatacidānandātmanaitaddhruvaṃ || 394||*

394. Wat valt er nog te zeggen? Het individuele Zelf (*jīva*) is niet anders dan het universele Zelf, Brahman. Dit gehele geopenbaarde universum is Brahman Zelf. De *śruti* verklaart Brahman als de ene zonder tweede (*Brahmādvitīyaṃ*). Het is zeker een onweerlegbaar feit, dat zij die ontwaakt zijn tot het gewaarzijn van “Ik ben Brahman” (*prabuddhamatayaḥ*) en die hun eenzelvigheid met Brahman kennen, de objectieve wereld [van namen en vormen] hebben opgegeven en in eenheid met Brahman leven als eeuwige kennis en gelukzaligheid (*santata-cidānanda*).

*jahi malamayakośe'handhiyotthāpitāsāṃ
prasabhamanilakalpe liṅgadehe'pi paścāt |
nigamagaditakīrtiṃ nityamānandamūrtiṃ
svayamiti paricīya brahmarūpeṇa tiṣṭha || 395||*

395. Verwerp [eerst] de ideeën die door het ego in dit onzuivere grofstoffelijke lichaam zijn aangekweekt en doe vervolgens hetzelfde in het subtiële lichaam dat zo vluchtig is als lucht¹⁸³. Ken jezelf als het ware Zelf wiens glorie in de geschriften verheerlijkt is als de belichaming van eeuwige gelukzaligheid, en leef als Brahman.

Waarlijk, het oneindige is hetzelfde als het onsterfelijke en het eindige is hetzelfde als het sterfelijke.’

¹⁸¹ Bedoeld wordt het beschouwen van kenner, kennen en gekende als aparte entiteiten.

¹⁸² Brahman is zowel het subject als het object.

¹⁸³ Beide lichamen zijn bedekkingen op het Zelf, de absolute zijn-bewustzijn-gelukzaligheid.

*śavākāraṁ yāvadbhajati manuḥjastāvadaśucih
parebhyaḥ syātkleśo jananamaraṇavyādhinilayaḥ |
yadātmānaṁ śuddhaṁ kalayati śivākāramacalam
tadā tebhyo mukto bhavati hi tadāha śrutirapi || 396||*

396. Zolang iemand dit sterfelijke lichaam liefheeft blijft hij onzuiver, wordt hij op allerlei wijzen belaagd door zijn vijanden¹⁸⁴ en blijft hij onderworpen aan wedergeboorte, ziekte en dood. Maar als hij zich toelegt op de innerlijke beschouwing van het Zelf als zuiver, onveranderlijk, onbeweeglijk en het wezen van het goede, wordt hij bevrijd van alle kwaad. Ook dit wordt door de geschriften bevestigd.

*svātmanyāropitāśeṣābhāsarvastunirāsataḥ |
svayameva paraṁ brahma pūrṇamadvayamakriyam || 397||*

397. Bij het verdwijnen van alle ogenschijnlijke bedekkingen op het Zelf¹⁸⁵ blijft er niets anders over dan de opperste Brahman (*parambrahma*), oneindig (*purnam*), de ene zonder tweede (*advayam*) en vrij van handeling, als zichZelf.

*samāhitāyām sati cittavṛttau
parātmani brahmaṇi nirvikalpe |
na dṛśyate kaścidayaṁ vikalpaḥ
prajalpamātraḥ pariśiṣyate yataḥ || 398||*

398. Wanneer de golvende gedachten (*cittavṛttau*)¹⁸⁶ in het opperste Zelf (*parātmani*), de ongedifferentieerde Brahman (*brahmaṇi nirvikalpe*), zijn opgelost¹⁸⁷, houdt de wereld der verschijnselen¹⁸⁸ op te bestaan. Op dit punt verliezen woorden hun betekenis (*prajalpamātraḥ*).

*asatkalpo vikalpo'yaṁ viśvamityekavastuni |
nirvikāre nirākāre nirviśeṣe bhidā kutaḥ || 399||*

399. In de ene entiteit (Brahman) is de ingebeelde wereld (*viśva*) slechts een schim (*vikalpo*). Hoe kan er sprake zijn van verscheidenheid (*bhidā*) in Dat wat onveranderlijk (*nirvikāre*), vormloos (*nirākāre*) en absoluut (vrij van kwaliteiten) (*nirviśeṣe*) is?

*draṣṭṛdarsanadrśyādi bhāvaśūnyaikavastuni |
nirvikāre nirākāre nirviśeṣe bhidā kutaḥ || 400||*

¹⁸⁴ 'Zolang er een tweede is, is er vrees', *Bṛhadāraṇyaka Up. I, 4, 2*.

¹⁸⁵ Zoals egoïsme.

¹⁸⁶ Zie de voetnoot bij vers 93-94.

¹⁸⁷ In *nirvikalpa samādhi*.

¹⁸⁸ Die geschapen zijn door vormen en namen.

400. Hoe kan er sprake zijn van verscheidenheid in de ene entiteit, die onveranderlijk, vormloos, absoluut en vrij is van de begrippen ziener, zien en geziene (*draṣṭṛdarśanadrśya*)?

*kalpārṇava ivātyantaparipūrṇaikavastuni |
nirvikāre nirākāre nirviśeṣe bhidā kutaḥ || 401||*

401. Hoe kan er sprake zijn van verscheidenheid in de ene entiteit, die onveranderlijk, vormloos, absoluut, allesdoordringend en stil is als de oceaan na het oplossen van het universum?

*tejasīva tamo yatra pralīnaṁ bhrāntikāraṇam |
advitīye pare tattve nirviśeṣe bhidā kutaḥ || 402||*

402. Hoe kan er sprake zijn van verscheidenheid in de opperste werkelijkheid (*paretattve*), de ene zonder tweede, het absolute, waarin de oorzaak van begoocheling oplost als duisternis (*tamo*) in licht (*tejasīva*)?

*ekātmake pare tattve bhedaḥ katham vaset |
susuptau sukhamātrāyām bhedaḥ kenāvalokitaḥ || 403||*

403. Hoe kan er gesproken worden over verscheidenheid in de opperste werkelijkheid die één en gelijksoortig (*ekātmake*) is? Wie heeft ooit verscheidenheid waargenomen in de onvermengde gelukzaligheid van de diepe slaap?

*na hyasti viśvaṁ paratattvabodhāt sadātmani brahmaṇi nirvikalpe |
kālatraye nāpyahirikṣito guṇe na hyambubindurmr̥gatṛṣṇikāyām || 404||*

404. Zelfs vóór de realisatie van de hoogste waarheid (*paratattvabodhāt*) bestaat de wereld [van namen en vormen (*viśvaṁ*)] niet in de absolute Brahman (*brahmaṇi nirvikalpe*), het zuivere Zijn. In geen van de drie perioden van tijd (*kālatraye*)¹⁸⁹ kan er sprake zijn van het zien van een slang in het touw of een druppel water in de luchtspiegeling.

*māyāmātramidaṁ dvaitamadvaitaṁ paramārthataḥ |
iti brūte śrutiḥ sāṁsṛtāsuṣuptāvanubhūyate || 405||*

405. De geschriften verklaren dat dualiteit (*dvaita*) slechts schijn is, geschapen door begoocheling (*māyā*), terwijl de opperste werkelijkheid (*paramārthataḥ*) geen dualiteit (*advaita*) kent. Dit wordt ook in diepe slaap ervaren.

*ananyatvamadhiṣṭhānādāropyasya nirīkṣitam |
paṇḍitai rajjusarpādau vikalpo bhrāntijīvanaḥ || 406||*

¹⁸⁹ Verleden, heden en toekomst.

406. De wijzen hebben gezien dat wat opgelegd wordt (superimpositie) op iets anders (substraat, bestaansgrond) niet daarvan verschilt, zoals in het geval van het touw dat als slang wordt gezien. Het schijnbare verschil berust op verbeelding.

*cittamūlo vikalpo'yaṁ cittābhāve na kaścana |
ataścittam samādhehi pratyagrūpe parātmani || 407||*

407. Dit ingebeeelde (*vikalpo*) universum heeft zijn oorsprong (*mūlo*) in de geest (*citta*) en verdwijnt wanneer de geest zich [in het Zelf] oplost. Richt daarom je aandacht (*citta*)¹⁹⁰ op het Zelf en laat de geest daarin oplossen.

*kimapi satatabodham kevalānandarūpaṁ
nirupamamativelaṁ nityamuktaṁ nirīham |
niravadhigaganābhaṁ niṣkalaṁ nirvikalpaṁ
hr̥di kalayati vidvān brahma pūrṇaṁ samādhau || 408||*

408. In *samādhi* realiseert de wijze mens in zijn hart de oneindige Brahman (*pūrṇaṁ brahma*) wiens aard eeuwige kennis en gelukzaligheid is. Hij is ongeëvenaard (*nirupamam*), overstijgt alle begrenzungen (*ativelaṁ*), altijd vrij (*nityamuktaṁ*) en zonder activiteit (*nirīham*). Zoals de grenzeloze ruimte (*ākāśa*) is Hij ondeelbaar (*nirvikalpaṁ*) en absoluut (*kevala*).

*prakṛtivyākṛtiśūnyaṁ bhāvanātītabhāvaṁ
samarasamasamānaṁ mānasambandhadūram |
nigamavacanasiddhaṁ nityamasmatprasiddhaṁ
hr̥di kalayati vidvān brahma pūrṇaṁ samādhau || 409||*

409. In *samādhi* realiseert de wijze mens in zijn hart de oneindige Brahman die vrij is van de samenhang oorzaak-en-gevolg (*prakṛtivyākṛtiśūnyaṁ*). Hij is de werkelijkheid voorbij al het denkbare. Hij is onvergelijkkelijk (*asamānaṁ*) en onaantoonbaar¹⁹¹ (*mānasambandhadūram*). Hij is onthuld door de *Veda*'s en openbaart zich voortdurend in ons door middel van ons Ik-besef¹⁹².

*ajaramamaramastābhāvavastusvarūpaṁ
stīmitasalilarāśiprakhyamākhyāvihīnam |
śamitaḡuṇavikāraṁ śāśvataṁ śāntamekaṁ
hr̥di kalayati vidvān brahma pūrṇaṁ samādhau || 410||*

¹⁹⁰ Zie de voetnoot bij vers 325.

¹⁹¹ Op een andere wijze dan openbaring.

¹⁹² Waarvan de aanwezigheid nimmer kan worden ontkend.

410. In *samādhi* realiseert de wijze mens in zijn hart¹⁹³ de oneindige Brahman die vrij is van verval, onsterfelijk en die niet aangetast kan worden door onwetendheid (*ajñāna*). Brahman sluit alle dualiteit uit, is oeverloos en kalm als een oceaan die geen naam heeft. Hij overstijgt het spel van de *guṇa* 's, is onveranderlijk, zonder begin, vredig en één.

*samāhitāntaḥkaraṇaḥ svarūpe
vilokayātmānamakhaṇḍavaibhavam |
vicchinddhi bandhaṁ bhavagandhagandhitam
yatnena puṁstvaṁ saphalīkuruṣva || 411||*

411. Aanschouw de onbegrensde glorie van het Zelf in jezelf met de geest (*antaḥkaraṇa*) standvastig gevestigd in *samādhi*. Snijd de geurige banden van je verleden (*vāsanā* 's en *samsāra*) door en streef er ijverig naar de vervolmaking¹⁹⁴ van je menselijk bestaan te verwezenlijken.

*sarvopādhivīnirmuktaṁ saccidānandamadhvayam |
bhāvayātmānamātmasthaṁ na bhūyaḥ kalpase'dhvaṇe || 412||*

412. Mediteer op het Zelf dat in je gevestigd is [als je eigen Zelf] en dat vrij is van beperkende bedekkingen (*upādhi* 's), wiens natuur de absolute 'zijn-bewustzijn-gelukzaligheid' (*saccidānandam*) is, de ene zonder tweede, en je zult niet meer verstrikt raken in het wiel van geboorte en dood (*samsāra*).

*chāyeva puṁsaḥ paridṛśyamānamābhāsarūpeṇa phalānubhūtyā |
śārīramārācchavavannirastaṁ punarṇa sandhatta idaṁ mahātmā || 413||*

413. Wanneer hij het lichaam eenmaal als een lijk heeft beschouwd, hecht de grote wijze (*mahātmā*) zich er niet meer aan, maar ziet het door de handelingen in het verleden (*karma*) als een menselijke schaduw.

*satatavimalabodhānandarūpaṁ sametya
tyaja jaḍamalarūpopādhimetaṁ sudūre |
atha punarapi naiṣa smaryatāṁ vāntavastu
smaraṇaviṣayabhūtaṁ kalpate kutsanāya || 414||*

414. Wanneer je je eenzelvigheid met het Zelf beseft, de eeuwige, pure kennis en gelukzaligheid, maak je dan los van dit lichaam, dat je gevangen houdt en inert en onzuiver is. Denk er dan nooit meer aan terug, want aan je eigen braaksel terugdenken is alleen maar walgelijk.

*samūlametatparidāhya vanhausadātmani brahmaṇi nirvikalpe |
tataḥ svayaṁ nityaviśuddhabodhānandātmanātiṣṭhati vidvariṣṭhaḥ || 415||*

¹⁹³ Het hart staat hier voor *buddhi*.

¹⁹⁴ Dat is bevrijding, en bij uitstek in een menselijke geboorte mogelijk.

415. Nadat hij dit alles¹⁹⁵ met wortel¹⁹⁶ en al heeft verbrand in het vuur van Brahman, het eeuwige en absolute Zelf, blijft de waarlijk wijze mens alleen, als het Zelf, eeuwig, zuiver, absolute kennis en gelukzaligheid (*bodhānandātmana*).

*prārabdhasūtragrathitaṁ śarīraṁ prayātu vā tiṣṭhatu goriva śrak
na tatpunaḥ paśyati tattvavettānandātmani brahmaṇi līnavṛttiḥ || 416||*

416. De kenner van de waarheid bekommert zich niet over het wel en wee van dit lichaam, dat voortleeft als gevolg van zijn daden in het verleden. Bekommert een koe zich om de bloemenkrans die om haar nek hangt? Het denken van de wijze is in rust en zo verblijft hij in Brahman, de intense gelukzaligheid.

*akhaṇḍānandamātmānaṁ vijñāya svasvarūpaḥ |
kimicchān kasya vā hetordehaṁ puṣṇāti tattvavit || 417||*

417. Nadat de kenner van de waarheid de onbegrensde gelukzaligheid heeft gerealiseerd als zijn eigen Zelf, welke beweegreden zou hij dan kunnen hebben om dit lichaam nog langer te koesteren?

*saṁsiddhasya phalaṁ tvetajjīvanmuktasya yoginaḥ |
bahirantaḥ sadānandarasāṁsvādanamātmāni || 418||*

418. De *yogi* die de volmaaktheid heeft bereikt en ‘in het leven bevrijd’ (*jīvanmukta*)¹⁹⁷ is, geniet de eeuwige gelukzaligheid (*sadānandarasa*) en ervaart het zowel innerlijk als uiterlijk (*bahirantaḥ*).

*vairāgyasya phalaṁ bodho bodhasyoparatīḥ phalaṁ |
svānandānubhavācchāntireṣaivoparateḥ phalaṁ || 419||*

419. De vrucht van onthechting (*vairāgyasya*) is kennis (*bodho*), die van kennis is teruggetrokkenheid van zingenot. Dat leidt tot gelukzaligheid (*svānandānubhava*), die op haar beurt tot opperste vrede leidt (*uparateḥ*).

*yadyuttarottarābhāvaḥ pūrvapūrvantu niṣphalaṁ |
nīvṛttiḥ paramā trptirānando'nupamaḥ svataḥ || 420||*

420. Wanneer de vruchten van een stadium [van de *sādhana*] niet herkend worden betekent dit dat het voorafgaande stadium niet vervolmaakt is. Bij

¹⁹⁵ De existentiële wereld, het niet-Zelf of *anātman*.

¹⁹⁶ Onwetendheid.

¹⁹⁷ Hij die de toestand van innerlijke verlichting heeft bereikt tijdens het aardse leven. Dit ter onderscheiding van *videhamukta* die de toestand van innerlijke verlichting heeft bereikt nadat hij zich van het stoffelijke lichaam heeft bevrijd. Zie ook verzen 428-441.

het vervolmaken van de achter elkaar volgende stadia is er toenemende gelukzaligheid en ten slotte is de oplossing van de wereld der verschijnselen onvermijdelijk.

*drṣṭaduhkheṣvanudvego vidyāyāḥ prastutaṁ phalam |
yatkrtaṁ bhrāntivelāyāṁ nānā karma jugupsitaṁ |
paścānnaro vivekena tatkathaṁ kartumarhati || 421||*

421. De vrucht van kennis (*vidyāphalam*) is het ophouden van het wereldse lijden¹⁹⁸. Hoe kan hij, die in het verleden als gevolg van begoocheling walgelijke dingen heeft gedaan, dat nog blijven doen wanneer in hem het onderscheidingsvermogen (*viveka*) ontwaakt is?

*vidyāphalaṁ syādasato nivṛttiḥ
pravṛttirajñānaphalaṁ tadīkṣitaṁ |
tajjñāñayoryanmr̥gatṛṣṇikādau
nocedvidāṁ drṣṭaphalaṁ kimasmāt || 422||*

422. De vrucht van kennis is het zich afwenden van het onwerkelijke, terwijl gehechtheid aan het onwerkelijke de vrucht van onwetendheid (*ajñānaphalam*) is. Dit blijkt in het geval van hem die weet¹⁹⁹ wat een luchtspiegeling en dergelijke is en diegene die het niet weet. Wat zou anders de beloning van de kenner van Brahman zijn als dit onderscheid er niet was?

*ajñānahṛdayagranthervināśo yadyaśeṣataḥ |
anicchorviṣayaḥ kiṁ nu pravṛtteḥ kāraṇaṁ svataḥ || 423||*

423. Als de knoop van onwetendheid (*ajñānahṛdayagranther*) in het hart volledig doorgehakt is, wat kan dan alsnog de wijze mens aansporen tot zelfzuchtige handeling, daar hij niet naar zingenot op zoek is.

*vāsanānudayo bhogye vairāgasya tadāvadhiḥ |
ahambhāvodayābhāvo bodhasya paramāvadhiḥ |
līnavṛtteranutpattirmaryādoparatestu sā || 424||*

424. Wanneer de voorwerpen niet langer enig verlangen opwekken is dat volmaakte verzaking (*vairāgasya*). Volmaakte kennis (*bodhasya*) is de afwezigheid van elke impuls van een zelfzuchtige gedachte. Wanneer de geest verzonken is in Brahman en niet langer door andere gedachten wordt afgeleid, is dat de volmaakte inkeer (*uparate*).

¹⁹⁸ Lijden dat in dit leven wordt ervaren.

¹⁹⁹ Hij die weet wat de luchtspiegeling is lacht erom en gaat er aan voorbij, maar de onwetende verwacht het met water en loopt er achteraan. Voor de wijze verschijnt de wereld zonder twijfel, maar hij kent de onwerkelijkheid ervan en wordt er niet door beroerd.

*brahmākāratayā sadā sthitatayā nirmuktabāhyārtha
dhīranyāveditabhogyabhogakalano nidrāluvadbālavat |
svapnālokalokavajjagadidaṁ paśyankvacillabdhadhīrāste
kaścidanantapuṇyaphalabhugdhanyaḥ sa māṇyo bhuvi || 425||*

425. Vrij van de illusie van zinsobjecten verblijft de wijze onophoudelijk (*sthitatayā*) in eenzelvigheid met Brahman. Hij beziet de wereld als een droomwereld en als hij iets aangeboden krijgt is zijn vreugde alleen ongeschijnlijk; in feite gedraagt hij zich als een slaperige (*nidrā*) of als een kind (*balā*) daar hij geen waarde hecht aan deze vergankelijke wereld (*jagad*). Zo iemand is werkelijk zeldzaam op deze wereld; maar hij plukt de vruchten van zijn ontelbare verdiensten, en aan hem komt alle eerbied en zegen toe.

*sthitaprajñō yatirayaṁ yaḥ sadānandamaśnute |
brahmaṇyeva vilīnātmā nirvikāro viniṣkriyaḥ || 426||*

426. Dit wezen²⁰⁰ van standvastige wijsheid (*sthitsprajñō*) verwijft in eenzelvigheid met Brahman, en geniet eeuwige gelukzaligheid (*sadānanda*), voorbij alle modificaties (*nirvikāro*) en alle activiteit (*kriyaḥ*).

*brahmātmanoḥ śodhitayorekabhāvāvagāhīnī |
nirvikalpā ca cinmātrā vṛttiḥ prajñēti kathyate |
susthitā'sa bhavedyasya sthitaprajñāḥ sa ucyate || 427||*

427. Die staat wordt de staat van verlichting genoemd waarin alleen de eenzelvigheid met Brahman (*brahmātmanoḥ*) wordt gekend, die gezuiverd is van alle bedekkingen, die vrij is van dualiteit en doordrongen is door zuivere intelligentie. Hij die dit heeft bereikt wordt een mens van standvastige wijsheid genoemd (*sthitaprajñāḥ*).

*yasya sthitā bhavetprajñā yasyānando nirantaraḥ |
prapañco vismṛtaprāyaḥ sa jīvanmukta iṣyate || 428||*

428. Hij wiens verlichting (*prajñāḥ*) standvastig (*sthitā*) is, die in onafgebroken (*nirāntara*) gelukzaligheid (*ānanda*) verkeert en die de existentiële wereld (*prapañco*) vrijwel vergeten heeft, wordt als een in dit leven bevrijde (*jīvanmukta*) beschouwd (*iṣyate*).

*līnadhīrapi jāgarti jāgraddharmavivarjitāḥ |
bodho nirvāsano yasya sa jīvanmukta iṣyate || 429||*

429. Hij die zelfs in eenzelvigheid met Brahman waakzaam is, maar tegelijkertijd vrij van de eigenschappen²⁰¹ van de wakende staat, en wiens bewust-

²⁰⁰ *Yati*, asceet, *sanyāsin*.

zijn vrij is van begeerte, wordt als een in dit leven bevrijde (*jīvanmukta*) beschouwd.

*śāntasaṁsārakalanaḥ kalāvānapi niṣkalaḥ |
yasya cittaṁ viniścintaṁ sa jīvanmukta iṣyate || 430||*

430. Hij wiens zorgen over de wereld²⁰² zijn bedaard (*śanta*), die zonder delen is²⁰³ ondanks het bezit van een lichaam dat uit ledematen bestaat en wiens geest (*cittam*) vrij van angst is, wordt als een in dit leven bevrijde (*jīvanmukta*) beschouwd.

*vartamāne'pi dehe'smiñchāyāvadanuvartini |
ahantāmamatā'bhāvo jīvanmuktasya lakṣaṇam || 431||*

431. Zelfs in dit lichaam dat hem als een schaduw volgt is de afwezigheid van de gedachten 'ik' en 'mijn' kenmerkend voor hem die in dit leven bevrijd is.

*atitānanusandhānaṁ bhaviṣyadavicāraṇam |
audāsīnyamapi prāpte jīvanmuktasya lakṣaṇam || 432||*

432. Het niet verwijlen in het verleden, het niet denken aan de toekomst en het zien van het heden zonder er door beroerd te worden (*audāsīnyamapi*) zijn de kenmerken (*lakṣaṇam*) van hem die in dit leven bevrijd is.

*guṇadoṣaviśiṣṭe'sminsvabhāvena vilakṣaṇe |
sarvatra samadarśitvaṁ jīvanmuktasya lakṣaṇam || 433||*

433. Het bezien van alles in deze eigenaardige wereld, vol met tegenstrijdigheden en halsstarrige elementen, met een oog van gelijkmoedigheid (*samadarśitvam*) is het kenmerk van hem die in dit leven bevrijd is.

*iṣṭāniṣṭārthasamprāptau samadarśitaya''tmani |
ubhayatrāvīkārītvam jīvanmuktasya lakṣaṇam || 434||*

434. Het even onbewogen blijven in geval van aangename en onaangename dingen door een gelijkmoedige houding (*samadarśitvam*) is het kenmerk van hem die in dit leven bevrijd is.

*brahmānandarasāsvādāsaktacittatayā yateḥ |
antarbahiravijñānaṁ jīvanmuktasya lakṣaṇam || 435||*

²⁰¹ Vrij zijn van het kennen van de wereld der verschijnselen door de zintuigen en daaraan gehecht zijn zoals een onwetende.

²⁰² Hoe zich van *samsāra* te bevrijden enz.

²⁰³ Als Brahman

435. Daar zijn geest volledig in beslag is genomen door de smaak van de gelukzaligheid van Brahman, is de afwezigheid van alle ideeën betreffende het uiterlijke en het innerlijke²⁰⁴ het kenmerk van hem die in dit leven bevrijd is.

*dehendriyādaḥ kartavye mamāhambhāvarjitāḥ |
audāśīnyena yastiṣṭheta jīvanmuktalakṣaṇaḥ || 436||*

436. Hij die onbekommerd leeft ontdaan van de noties van ‘ik’ en ‘mijn’ zowel met betrekking tot het lichaam, de zintuigen enz. alsmede ten opzichte van zijn plichten (*kartavye*), wordt gekend als iemand die in dit leven bevrijd is.

*vijñāta ātmano yasya brahmabhāvaḥ śruterbalāt |
bhavabandhavinirmuktaḥ sa jīvanmuktalakṣaṇaḥ || 437||*

437. Hij die op basis van de diepgaande kennis (*vijñāta*)²⁰⁵ die in de geschriften is ontvouwd zijn eenzelvigheid met Brahman heeft gerealiseerd en bevrijd is van de banden met *samsāra*, wordt gekend als iemand die in dit leven bevrijd is.

*dehendriyeṣvabhāva idambhāvastadanyake |
yasya no bhavataḥ kōṃpi sa jīvanmukta iṣyate || 438||*

438. Hij in wie nimmer de notie ‘ik’ met betrekking tot het lichaam, de organen enz. (*dehendriyeṣvabhāva*), noch de notie ‘dit’ met betrekking tot andere objecten oprijst, wordt gekend als iemand die in dit leven bevrijd is.

*na pratyagbrahmaṇorbhedam kadāpi brahmasargayoḥ |
prajñayā yo vijñāti sa jīvanmuktalakṣaṇaḥ || 439||*

439. Hij die door zijn kennis (*prajñayā*) geen onderscheid maakt tussen *jīva* en Brahman, noch tussen het universum en Brahman, wordt gekend als iemand die in dit leven bevrijd is.

*sādhubhiḥ pūjyamāne’ sminpīḍyamāne’pi durjanaiḥ |
samabhāvo bhavedyasya sa jīvanmuktalakṣaṇaḥ || 440||*

440. Hij die gelijkmoedig (*samabhāvo*) blijft bij verering door de goede en bij kwelling door de slechte mensen, wordt gekend als iemand die in dit leven bevrijd is.

*yatra praviṣṭā viṣayāḥ pareritā nadīpravāhā iva vārīrāsau |
linanti sanmātratayā na vikriyāṃ utpādayantyēṣa yatirovimuktaḥ || 441||*

²⁰⁴ Daar er slechts één bestaan is: Brahman.

²⁰⁵ Over de eenzelvigheid van *jīva* en Brahman.

441. Hij die als gevolg van zijn eenzelvigheid met Brahman de aangeboden zinsobjecten²⁰⁶ ontvangt zonder erdoor geraakt te worden, zoals de oceaan het water van de rivieren ontvangt, wordt gekend als iemand die in dit leven bevrijd is.

* * *

²⁰⁶ Die door anderen zijn opgedrongen.

Deel 4: Bevrijding

*vijñātabrahmatattvasya yayāpūrvam na saṁsṛtiḥ |
asti cenna sa vijñātabrahmabhāvo bahirmukhaḥ || 442||*

442. Voor de kenner van (de waarheid van) Brahman (*vijñātabrahmatattvasya*) is er geen gehechtheid aan zinsobjecten (*saṁsṛtiḥ*) meer. Als dit wel het geval is dan heeft hij Brahman niet verwerkelijk maar is hij iemand wiens zinnen door de kracht van de latente neigingen (*vāsanā's*) naar buiten zijn gericht.

*prācīnavāsanāvegādasau saṁsaratīti cet |
na sadekatvavijñānānmandī bhavati vāsanā || 443||*

443. Als er beweerd wordt dat de kenner van Brahman nog gehecht is aan zinsobjecten door de aanhoudende kracht²⁰⁷ van zijn oude neigingen, dan is deze bewering niet juist omdat neigingen bij de realisatie van eenzelveheid met Brahman hun kracht verliezen.

*atyantakāmukasyāpi vṛttiḥ kuṇṭhati mātari |
tathaiva brahmaṇi jñāte pūrṇānande maṇiṣiṇaḥ || 444||*

444. Zoals een zeer wellustig man geen begeerte voelt in de nabijheid van zijn moeder, zo ook zijn er bij de realisatie van de oneindige gelukzaligheid van Brahman geen wereldse neigingen meer.

*nididhyāsanaśīlasya bāhyapratyaya īkṣyate |
bravīti śrutiretasya prārabdham phaladarsanāt || 445||*

445. Van hem die ijverig meditatie beoefent (*nididhyāsana śīlasya īkṣyate*)²⁰⁸ wordt gezegd dat hij zich desondanks bewust is van de uiterlijke wereld²⁰⁹ (*bāhyapratyaya*). De geschriften verklaren dat dit zijn oorzaak

²⁰⁷ Zoals het pottenbakkerswiel niet onmiddellijk tot stilstand komt.

²⁰⁸ De tekst spreekt hier van '*nididhyāsana*'. *Śravaṇa*, *manana* en *nididhyāsana*, in het kort 'horen, reflectie en contemplatie', kunnen opgevat worden als de drie stadia van *vicāra*, of zelfonderzoek, dat naar bevrijding (*mokṣa*) leidt. Het horen van de waarheid van de leermeester is *śravaṇa*. Het overwegen van het gehoorde tot het begrepen is en elke twijfel erover geheel verdwenen is heet *manana*. Het verwezenlijken van wat tot dan toe een begrip was, is ten slotte *nididhyāsana*.

²⁰⁹ En betrokkenheid toont zoals de bevrediging van stoffelijke behoeften en het onderwijzen van hen die erom vragen.

vindt in *prārabdha karma*²¹⁰, hetgeen men kan afleiden uit de waargenomen ‘gevolgen’ (*phaladarśanāt*).

*sukhādyanubhavo yāvattāvatprārabdhamiṣyate |
phalodayaḥ kriyāpūrvo niṣkriyo na hi kutracit || 446||*

446. Zolang vreugde en smart wordt ervaren zal *prārabdha karma* blijven voortbestaan. Elk gevolg wordt voorafgegaan door een handeling. Nergens ziet men iets gebeuren zonder een voorafgaande handeling.

*aham brahmeti vijñānātkalpakoṭīsatārjitam |
sañcitam vilayaṁ yāti prabodhātsvapnakarmavat || 447||*

447. Met de realisatie van ‘Ik ben Brahman’ (*aham brahmeti vijñāna*) lossen alle handelingen (*sañcitakarma*), die gedurende een miljard geboorten zijn verzameld, op zoals de droomhandelingen (*svapnakarma*) die bij het ontwaken in het niets oplossen.

*yatkṛtaṁ svapnavelāyāṁ puṇyaṁ vā pāpamulbaṇam |
suptotthitasya kintatsyātsvargāya narakāya vā || 448||*

448. Kunnen de goede daden (*puṇyam*) of de afschuwelijke zonden (*pāpam*), die iemand zich in zijn droom inbeeldt (*svapnavelāyam*) hem naar de hemel of de hel brengen, nadat hij uit zijn slaap is ontwaakt?

*svamasaṅgamudāsīnaṁ parijñāya nabho yathā |
na śliṣyati ca yatkiñcitkadācidbhāvikarmabhiḥ || 449||*

449. De kenner van het Zelf, die ongebonden en onverschillig (*udānisam*) is als de ruimte (*ākāśa*), wordt nimmer en niet in het minst geraakt door handelingen die nog moeten plaatsvinden²¹¹.

*na nabho ghaṭayogena surāgandhena lipyate |
tathātmopādhiyogena taddharmairnaiva lipyate || 450||*

450. De ruimte in een kruik blijft onaangetast door de eigenschappen van de vloeistof in de kruik (zoals vloeibaarheid en geur). Zo ook wordt het Zelf

²¹⁰ *Karma* betekent ‘handeling’ of ‘actie’ en dus het scheppen van een oorzaak die onvermijdelijk tot een effect zal leiden. Er worden drie soorten *karma*’s onderscheiden: (1) *sañcitakarma*: de som van karma’s uit handelingen in voorbije levens die in toekomstige levens vrucht zullen dragen, (2) *prārabdhakarma*: dat deel van *sañcitakarma* dat voorbestemd is in het huidige leven vrucht te dragen, en (3) *āgāmikarma*: nieuw karma opgedaan in het huidige leven, dat overgedragen wordt naar toekomstige levens.

²¹¹ Omdat na de realisatie van het Zelf (*ātmānubhava*) zijn handelingen niet meer uit gehechtheid plaatsvinden; hij is niet meer de ‘doener’.

niet beroerd door de eigenschappen van de bedekkingen (*taddharmairnaiva*) waarmee Het verbonden is.

*jñānodayātpurārabdham karmajñānānna naśyati |
adatvā svaphalaṁ lakṣyamuddiśyotsrṣṭabāṇavat || 451||*

451. Actie (*karma*), die vóór het dagen van kennis (*jñāna*)²¹² op gang is gebracht, wordt echter niet vernietigd door die kennis (*jñāna*) en zal dus vrucht dragen, net als een pijl die afgeschoten is op zijn doel.

*vyāghrabuddhyā vinirmukto bāṇaḥ paścāttu gomatau |
na tiṣṭhati chinatyeva lakṣyaṁ vegena nirbharam || 452||*

452. Gesteld dat een koe voor een tijger wordt aangezien en dat er op haar geschoten is. De pijl zal niet stoppen wanneer ontdekt wordt dat de koe geen tijger is maar zal de koe met volle kracht treffen.

*prābdham balavattaraṁ khalu vidāṁ bhogena tasya kṣayaḥ
samyagjñānahutāśanena vilayaḥ prākṣaṇcitāgāminām |
brahmātmaikyamavekṣya tanmayatayā ye sarvadā saṁsthitāḥ
teṣāṁ tattritayaṁ nahi kvacidapi brahmaiva te nirguṇam || 453||*

453. *Prārabdha karma* is inderdaad zeer krachtig, zelfs voor de gerealiseerde mens, en kan alleen verteerd worden door de vruchten ervan te verduren²¹³. Het vuur van volmaakte kennis vernietigt wel de overige twee soorten *karma* [de reeds in het verleden opgebouwde (*sañcita*) en de nog op te bouwen (*āgāmi*) *karma* 's]. Maar geen van deze drie *karma* 's treft de kenners van Brahman die onafgebroken in eenzelvigheid met Brahman verblijven. Ze zijn de ongedifferentieerde Brahman zelf.

*upādhitādātmyavihīnakevala
brahmātmanaivātmanitiṣṭhato muneh |
prārabdhasadbhāvakathā na yuktā
svapnārthasambandhakatheva jāgrataḥ || 454||*

454. Voor hem die leeft in zijn eigen Zelf als Brahman alleen, vrij van eenzelviging met de bedekkingen, is het bestaan van *prārabdha karma* even betekenisloos als na het ontwaken nog belangstelling te hebben voor zaken die men gedroomd heeft.

²¹² De realisatie van het Zelf als de niet-doener (*akartā*).

²¹³ Deze uitspraak is slechts een voorzichtige samenvatting van de algemene zienswijze. In werkelijkheid is de bevrijde (*jñānin*) zich zelfs niet eens bewust van zijn bestaan. Dit wordt verwoord in de laatste helft van dit vers en in vers 454 en verder.

*na hi prabuddhaḥ pratibhāsadehe
dehopayoginyapi ca prapañce |
karōtyahantāṁ mamatāmidantāṁ
kintu svayaṁ tiṣṭhati jāgareṇa || 455||*

455. De uit de slaap ontwaakte mens vereenzelvigt zich niet langer met ‘ik’, ‘mijn’ en ‘dit’ (*ahantāṁ*, *mamatāṁ*, *idantāṁ*) met betrekking tot zijn droomlichaam, zijn droomhandelingen of objecten die in zijn droom voorkwamen, maar hij leeft wakker en bewust van zichzelf.

*na tasya mithyārthasamarthanecchā
na saṅgrahastajjagato’pi dṛṣṭaḥ |
tatrānuvṛttiryadi cenmṛṣārthe
na nidrayā mukta itiṣyate dhruvam || 456||*

456. Hij heeft er geen belang bij droomobjecten als werkelijk te beschouwen noch om zijn droomwereld voort te zetten. Als hij nog steeds de dingen van zijn droomwereld najaagt, is hij beslist nog niet ontwaakt uit zijn slaap.

*tadvatpare brahmaṇi vartamānaḥsadātmanā tiṣṭhati nānyadīkṣate |
smṛtiryathā svapnāvīlokitārthe tathā vīdaḥ prāśanamocanāḍau || 457||*

457. Evenzo leeft hij die verzonken is in Brahman in eenzelvigheid met die eeuwige werkelijkheid en ziet niets anders. Dagelijkse bezigheden als eten, drinken enz. zijn voor hem herinneringen zoals iemand zich de objecten herinnert die hij in een droom heeft gezien.

*karmaṇā nirmito dehaḥ prārabdhaṁ tasya kalpyatām |
nānāderātmano yuktaṁ naivātmā karmanirmitaḥ || 458||*

458. Het is *karma* dat dit lichaam heeft gevormd, dus de vroegere handelingen en het lichaam staan met elkaar in verband (*prārabdha karma*). Maar het is onredelijk het Zelf aan *karma* toe te schrijven daar het beginloze Zelf nimmer het gevolg van enige handeling kan zijn.

*ajo nityaḥ śāśvata iti brūte śrutiramoghaṇā |
tadātmanā tiṣṭhato’sya kutaḥ prārabdhakalpanā || 459||*

459. De onfeilbare woorden van de geschriften verkondigen: ‘het Zelf wordt niet geboren, is eeuwig en nimmer onderhevig aan verval.’²¹⁴ Hoe kan dan enig *karma* aan de mens toegeschreven worden die leeft in eenzelvigheid met het Zelf?

²¹⁴ *Kaṭha Up. 1.2.18*: ‘Het Zelf dat bewustzijn is, wordt niet geboren en sterft niet. Het heeft geen begin en geen gevolg. Het is zonder geboorte, tijdloos, onveranderlijk en aloud. Wanneer het lichaam sterft, sterft Het niet’.

*prārabdham sidhyati tadā yadā dehātmanā sthitiḥ |
dehātmabhāvo naiveṣṭaḥ prārabdham tyajyatāmataḥ || 460||*

460. Zolang de mens zich met het lichaam vereenzelvigt, is *prārabdha karma* werkzaam. Maar de gerealiseerde mens identificeert zichzelf nimmer met het lichaam en is dus vrij van de werking van causaliteit (*karma*).

*śarīrasyāpi prārabdhakalpanā bhrāntireva hi |
adhyastasya kutaḥ sattoamasatyasya kuto janiḥ |
ajāstasya kuto nāśaḥ prārabdhamasataḥ kutaḥ || 461||*

461. Zelfs de notie dat er een verband is tussen het lichaam en *prārabdha karma* berust op vergissing²¹⁵. Hoe kan iets denkbeeldigs een werkelijk bestaan hebben en hoe kan iets dat onwerkelijk is geboren worden? Hoe kan wat nooit geboren is sterven? Hoe kan er *prārabdha karma* zijn voor iets dat niet werkelijk bestaat?

*jñānenājñānakāryasya samūlasya layo yadi |
tiṣṭhatyayaṁ katham deha iti śaṅkāvatō jaḍān || 462||*

*samādhātum bāhyadrṣṭyā prārabdham vadati śrutiḥ |
na tu dehādisatyatvabodhanāya vipaścitām || 463||*

462-463. Als bij het dagen van kennis onwetendheid met wortel en tak wordt uitgeroeid, hoe kan dan het lichaam van een verlichte voortleven? Het is om de onwetende, die met een dergelijke vraag komt, uit de twijfel te halen, dat de geschriften spreken over *prārabdhakarma* vanuit het conventionele standpunt, en niet om aan de wijze de werkelijkheid van het lichaam en dergelijke te onderwijzen.

*paripūrṇamanādyantamaprameyamavikriyam |
ekamevādvayaṁ brahma neha nānāsti kiñcana || 464||*

464. Alleen Brahman bestaat, de ene zonder tweede, volmaakt, zonder begin en einde (*anādyantam*), onveranderlijk (*avikriyam*), onmetelijk (*aprameya*). In Brahman is geen enkele verscheidenheid (*deha nānāsti kiñcana advayam*).

*sadghanam cidghan nityamānandaghanamakriyam |
ekamevādvayaṁ brahma neha nānāsti kiñcana || 465||*

²¹⁵ Deze uitspraak is in eerste instantie in tegenspraak met die van vers 458. Echter, omdat het lichaam een product van *māyā*, dus onwerkelijk is, kan er geen sprake zijn dat *prārabdha karma* in verband staat met een niet-bestaand lichaam.

465. Alleen Brahman bestaat, de ene zonder tweede, zijn wezen is bestaan, bewustzijn en eeuwige gelukzaligheid. Hij is vrij van elke handeling (*akriyam*). In Brahman is geen enkele verscheidenheid.

*pratyagekarasaṁ pūrṇamanantaṁ sarvatomukham |
ekamevādvayaṁ brahma neha nānāsti kiñcana || 466||*

466. Alleen Brahman bestaat, de ene zonder tweede, alomtegenwoordig (Hij is in alles), eenvormig²¹⁶, oneindig (*anantam*), volledig (*pūrṇam*), alles doordringend (*sarvatomukham*). In Brahman is geen enkele verscheidenheid.

*aheyananupādeyamanādeyamanāśrayam |
ekamevādvayaṁ brahma neha nānāsti kiñcana || 467||*

467. Alleen Brahman bestaat, de ene zonder tweede, onvatbaar, onafwijsbaar²¹⁷ (*aheyam*), door niets gedragen (*anāśrayam*). In Brahman is geen enkele verscheidenheid.

*nirguṇaṁ niṣkalaṁ sūkṣmaṁ nirvikalpaṁ nirañjanam |
ekamevādvayaṁ brahma neha nānāsti kiñcana || 468||*

468. Alleen Brahman bestaat, de ene zonder tweede, zonder delen (*niṣkalam*) of eigenschappen (*nirguṇam*), subtiel (*sūkṣmam*), onveranderlijk (*nirvikalpaṁ*) en smetteloos (*nirañjanam*). In Brahman is geen enkele verscheidenheid.

*anirūpyasvarūpaṁ yanmanovācāmagocaram |
ekamevādvayaṁ brahma neha nānāsti kiñcana || 469||*

469. Alleen Brahman bestaat, de ene zonder tweede, wiens ware aard onbegrijpelijk (*anirūpya svarūpaṁ*) is en het bereik van denken en spraak te boven gaat (*manovācāmagocaram*). In Brahman is geen enkele verscheidenheid.

*satsamṛddhaṁ svataḥsiddhaṁ śuddhaṁ buddhamanīḍṛṣam |
ekamevādvayaṁ brahma neha nānāsti kiñcana || 470||*

470. Alleen Brahman bestaat, de ene zonder tweede, de uit zichzelf stralende werkelijkheid (*satsamṛddham*), zuiver (*śuddham*), bewust (*buddham*), onvergelijkbaar (met iets dat begrensd is). In Brahman is geen enkele verscheidenheid.

²¹⁶ Homogeen, laat geen verscheidenheid toe.

²¹⁷ Omdat het het Zelf van alles is.

*nirastarāgā vinirastabhogaḥ śāntāḥ sudāntā yatayo mahāntaḥ |
vijñāya tattvaṁ parametadante prāptāḥ parāṁ nirvṛtimātmayogāt || 471||*

471. De nobele zielen (*mahāntaḥ*), die zich bevrijd hebben van alle gehechtheden (*nirastarāgā*), alle zingenot van zich hebben afgeworpen (*vinirastabhogaḥ*), die vredig (*śāntāḥ*)²¹⁸ en volmaakt zelfbeheerst (*sudāntā*)²¹⁹ zijn, realiseren als resultaat van hun inspanning (*yatayo*) deze hoogste waarheid en bereiken ten slotte de hoogste gelukzaligheid.

*bhavānapīdaṁ paratattvamātmanaḥ
svarūpamānandaghanam vicārya |
vidhūya moham svamaṇapṛakalpitaṁ
muktaḥ kṛtārtho bhavatu prabuddhaḥ || 472||*

472. Ook jij moet door onderzoek (*vicārya*), de hoogste waarheid (*paratattva*), de zuivere aard van het Zelf, absolute²²⁰ gelukzaligheid (*svarūpamānandaghanam*), onderscheiden. Schud de misleidende verbeeldingen (*moham*) af die je eigen geest (*manas*) geschapen heeft (*svamaṇapṛakalpitaṁ*), wees vrij en verlicht²²¹, en bereik het doel van je bestaan.

*samādhinā sādhuvinīścalātmanā
paśyātmatattvaṁ sphuṭabodhacakṣuṣā |
niḥsaṁśayaṁ samyagavekṣitaścecchrutaḥ
padārtho na punarvikalpyate || 473||*

473. Zie in [*nirvikalpa*] *samādhi*, waarin de geest (*antaḥkaraṇa*) volkomen stil is, de waarheid van het Zelf rechtstreeks met de helderheid van je spirituele oog²²². Dan zal er geen twijfel meer zijn over de waarheid van de woorden²²³ uit de geschriften die je van je leermeester hebt ontvangen.

*svasyāvīdyābandhasambandhamokṣāt
satyajñānānandarūpātmalabdhau |
śāstraṁ yuktirdeśikoktiḥ pramāṇam
cāntaḥsiddhā svānubhūtiḥ pramāṇam || 474||*

²¹⁸ Als gevolg van het beheersen van het denken.

²¹⁹ Refereert naar de beheersing van de zinnen.

²²⁰ Niet vermengd of verdund.

²²¹ Ontwaak uit deze onwerkelijke droom van dualiteit!

²²² Het is evident dat deze staat het dagelijkse ervaringsniveau overstijgt en daardoor niet met de gewone taal kan worden verwoord.

²²³ Woorden zoals ‘Dat zijt Gij’.

474. De geschriften²²⁴, de rede²²⁵ (*yukti*) en de woorden van de leermeester (*deśikoktiḥ*) zijn de bewijzen van de verwerkelijking van het Zelf, de absolute waarheid (*satya*), kennis (*jñāna*) en gelukzaligheid (*ānanda*), die door het verbreken van de banden met onwetendheid (*avidyā*) wordt bereikt. Het absolute bewijs is echter je eigen innerlijke ervaring²²⁶ (*svānubhūtiḥ*) van de waarheid.

bandho mokṣaśca tṛptiśca cintā''rogyakṣudhādayaḥ |
svenaiva vedyā yajjñānaṁ pareṣāmānumānikam || 475||

475. Gebondenheid (*bandho*), bevrijding (*mokṣa*), tevredenheid (*tṛpti*), bezorgdheid (*cinta*), gezondheid (*arogya*), honger enzovoort, worden allemaal door de betrokken persoon rechtstreeks gekend. Anderen kennen ze door gevolgtrekking²²⁷.

taṭasthitā bodhayanti guravaḥ śrutayo yathā |
prajñayaiva taredvidvānīśvarānugrhitayā || 476||

476. Zowel de leermeesters als de geschriften instrueren de zoeker, maar zichzelf blijven aan de kant, terwijl de zoeker in zijn eentje de oceaan van onwetendheid oversteekt²²⁸ dank zij innerlijke verlichting en geholpen door de genade van de Heer (*Īśvara*).

svānubhūtyā svayaṁ jñātva svamātmānamakhaṇḍitam |
sarīsiddhaḥ sammukhaṁ tiṣṭhennirvikalpātmanā''tmani || 477||

477. Bij het kennen van zijn eenzelvigheid met het ondeelbare Zelf bereikt de gerealiseerde mens volmaaktheid. Zo bevindt hij zich oog in oog²²⁹ met het Zelf.

vedāntasiddhāntaniruktireṣā
brahmaiva jīvaḥ sakalaṁ jagacca |

²²⁴ Die de eeuwige eenzelvigheid van de mens met het Zelf verkondigen, en de onwerkelijkheid van dualiteit.

²²⁵ Over de verklaringen van geschriften die tot de overtuiging van hun waarheid leiden. Bijvoorbeeld, men kan afleiden dat gebondenheid een schepping van het denken is en dus onwerkelijk moet zijn.

²²⁶ Dit is het ultieme bewijs en anders is er geen volmaakte vrede.

²²⁷ Anderen leiden ze af uit de signalen die ze ontvangen.

²²⁸ Deze instructie, of *parokṣa*, is indirect, terwijl de ervaring van de aspirant in *samādhi aparokṣa*, of direct is. Het eerste (instructies van de leraar) is het middel tot het laatste (eigen ervaring).

²²⁹ Leeft in eenzelvigheid met het Zelf.

*akhaṇḍarūpasthitireva mokṣo
brahmādvitīye śrutayahī pramāṇam || 478||*

478. De uiteindelijke verklaring (*anta*) van *Vedānta* is dat het individu (*jīva*) en het gehele universum niets anders zijn dan Brahman (*brahmaiva jīvah sakalam jagacca*). Bevrijding (*mokṣa*) is het gevestigd verblijven in Brahman, het ondeelbaar bestaan. De geschriften (*śruti*) verklaren (*pramāṇam*) dat Brahman een zonder tweede is (*brahmādvitīye*)²³⁰.

*iti guruvacanācchrutipramāṇāt
paramavagamya satattvamātmamayuktyā |
prasaṁsitakaraṇaḥ samāhitātmā
kvacidacalākṛtirātmaniṣṭhato'bhūta || 479||*

479. Door de instructies van zijn leermeester (*guruvacanāt*), de verklaringen van de geschriften en zijn eigen onderscheidingsvermogen, met zijn zinnen bedaard en in volle concentratie, realiseerde de leerling (*śiṣya*) de opperste waarheid in een genadevol ogenblik en bleef bewegingsloos en volmaakt gevestigd in Brahman.

*kiñcitkālān samādhāya pare brahmaṇi mānasam |
utthāya paramānandādidān vacanamabravīt || 480||*

480. Na een poosje in de opperste Brahman (*para brahmaṇi*) te hebben verwijld (*samādhāya*) rees de leerling op en zei uit de volheid van gelukzaligheid (*paramānandādidam*) het volgende:

*buddhirvinaṣṭā galitā pravṛttiḥ brahmātmanorekatayā' dhigatyā |
idaṁ na jāne' pyanidaṁ na jāne kiṁ vā kiyadvā sukhāmastyapāraṁ || 481||*

481. Nu het Zelf (*ātman*) met Brahman vereenzelvigd is (*brahmātmanor ekatayā adhigatyā*), is mijn geest met al zijn activiteiten verdwenen (*buddhir vinaṣṭā galitā pravṛttiḥ*). Ik ken noch dit noch dat²³¹, noch kan Ik de mate van deze gelukzaligheid peilen²³².

*vācā vaktumaśakyameva manasā mantunī na vā śakyate
svānandāmṛtapūrapūritaparabrahmāmbudhervaibhavam |
ambhorāśiṁśīṣṇavāṣṇikaśilābhāvanī bhajanī me mano
yasyāṁśīṣṇāśilave vilīnamadhunā' nandātmanā nirvṛtam || 482||*

²³⁰ Hier eindigt de toespraak van de leermeester die bij vers 213 was begonnen.

²³¹ nl. alle betrekkelijke ideeën.

²³² De gelukzaligheid die in *samādhi* wordt ervaren is onuitsprekbaar en onmeetbaar.

482. De grootheid van de oceaan van de opperste Brahman, overladen met de nectar van de gelukzaligheid van het Zelf, kan niet door spraak (*vācā*) uitgedrukt noch door het denken (*manasā*) gevat worden. Mijn geest (*mano*) loste op in een oneindig kleine fractie van de oceaan van Brahman als een hagelsteen in de zee, en is nu²³³ tevreden met de vreugde van die gelukzaligheid.

*kva gataṁ kena vā nītaṁ kutra līnamidaṁ jagat |
adhunaiva mayā dṛṣṭaṁ nāsti kiṁ mahadadbhūtaṁ || 483||*

483. Waar is het universum gebleven? Wie heeft het weggehaald? Is het opgegaan in iets anders? Zojuist zag Ik het nog, nu bestaat het niet langer. Wat een wonder!

*kiṁ heyam kimupādeyaṁ kimanyatkiṁ vilakṣaṇam |
akhaṇḍānandaṁ pīyūṣapūrṇe brahmamahārṇave || 484||*

484. Wat kan in de oceaan van Brahman, vol van de nectar van gelukzaligheid (*akhaṇḍānanda*), worden afgewezen en wat kan worden aanvaard²³⁴? Wat onderscheidt zich van het Zelf en wat bestaat zelfstandig?

*na kiñcidatra paśyāmi na śṛṇomi na vedmyaham |
svātmanaiva sadānandarūpeṇāsmi vilakṣaṇaḥ || 485||*

485. Hier²³⁵ zie ik niets noch hoor of weet Ik iets. Ik besta simpelweg als het Zelf (*svātmaniva*), de eeuwige gelukzaligheid (*sadānanda*), verschillend van al het andere (*vilakṣaṇaḥ*)²³⁶.

*namo namaste gurave mahātmane
vimuktasaṅgāya saduttamāya |
nityādvayānandarasasvarūpiṇe
bhūmne sadā'pāradayāmbudhāmne || 486||*

486. Ik buig mij keer op keer voor U neer, O nobele Leermeester! U bent vrij van alle gehechtheid, de grootste onder de wijzen, de belichaming van de eeuwige gelukzaligheid, de ene zonder tweede, de oneindige, grenzeloze oceaan van genade.

*yatkaṭākṣaśaśisāndracandrikāpātadhūta
bhavatāpajaśramaḥ |*

²³³ Na terugkeer tot het persoonlijke vlak.

²³⁴ Er is niets dan de ene Brahman en de aspirant is vereenzelvigd met Dat.

²³⁵ In eenzelvigheid met Brahman.

²³⁶ nl. het eeuwige subject, waarbij al het andere zoals de bedekkingen objecten zijn.

*prāptavānahamakhaṇḍavaibhavānanda
mātmapadamakṣayaṇi kṣaṇāt || 487||*

487. Uw blik, als gerichte manestrallen, heeft mijn uitputting als gevolg van de kwellingen²³⁷ van de wereld doen verdwijnen. Dank zij uw genade heb Ik in een ogenblik de onvergankelijke (*akṣayam*) staat van het Zelf, die de aard van onuitputtelijke gelukzaligheid heeft, bereikt.

*dhanyo'haṁ kṛtakṛtyo'haṁ vimukto'haṁ bhavagrahāt |
nityānandasvarūpo'haṁ pūrṇo'haṁ tvadanugrahāt || 488||*

488. Ik ben waarlijk gezegend! Ik heb het doel van mijn leven bereikt. Ik ben bevrijd van de greep van *samsāra*. Ik ben het wezen van eeuwige gelukzaligheid (*nityānandasvarūpo*). Ik ben volmaakt (*ahaṁ pūrṇo*). En dit alles door Uw genade!

*asaṅgo'hamanaṅgo'hamaliṅgo'hamabhaṅguraḥ |
praśānto'hamananto'hamamalo'haṁ cirantanah | || 489||*

489. Ik ben niet gebonden (*asaṅgo aham*), Ik ben ontdaan van het lichaam (*anaṅgo'ham*)²³⁸, Ik ben voorbij het subtiele lichaam²³⁹ (*aliṅgo'ham*) en onvergankelijk (*abhaṅguraḥ*). Ik ben vrede (*praśānto'ham*), Ik ben onbegrensd (*anānto'ham*), Ik ben smetteloos (*amalo'ham*) en aloud (*cirantanah*).

*akartāhamabhoktāhamavikāro'hamakriyaḥ |
śuddhabodhasvarūpo'haṁ kevalo'haṁ sadāśivaḥ || 490||*

490. Ik ben niet de doener (*akartāham*), Ik ben niet de ondervinder²⁴⁰ (*abhoktāham*), Ik ben onveranderlijk (*avikāro'ham*) en sta los van handelen (*akriyaḥ*). Ik ben de essentie van zuivere kennis, Ik ben de enige (*kevalo'ham*), altijd welwillend.

*draṣṭuḥ śroturvaktuḥ karturbhokturvibhinna evāham |
nityanirantaraniṣkriyaniḥsīmāsaṅgapūrṇabodhātma || 491||*

²³⁷ Deze kwellingen zijn: 1. 'ādhyātmika': psychisch-fysische kwellingen zoals angst en pijn; 2. 'ādhidaivika': kwellingen teweegebracht door niet-menselijke wezens en natuurrampen; 3. 'ādhibautika': kwellingen teweegebracht door soortgenoten (mensen).

²³⁸ Ik ben niet het [grofstoffelijke] lichaam.

²³⁹ Heb mij vereenzelvigd met het Zelf en beschouw mijzelf niet langer als een lichaam of geest.

²⁴⁰ Alleen de begoochelde denkt dat hij de doener en de ondervinder is. Maar Ik ben verlicht.

491. Ik ben verschillend van degene die ziet, hoort, spreekt, handelt en ondervindt²⁴¹. Ik ben eeuwig, permanent, voorbij handelen, ongebonden, onbegrensd en het wezen van alles doordringende kennis.

*nāhamidaṃ nāhamado'pyubhayoravabhāsakaṃ paraṃ śuddhaṃ |
bāhyābhyantaraśūnyaṃ pūrṇaṃ brahmādvitīyamevāhaṃ || 492||*

492. Ik ben dit noch dat²⁴² maar Ik ben Datgene wat beide openbaart (verlicht). Ik ben Brahman, de allerhoogste, de ene zonder tweede (*brahmādvitīyamevāhaṃ*), zuiver, zonder binnen en buiten, zonder begin en einde en onbegrensd.

*nirupamamanāditattvaṃ tvamahamidamada iti kalpanādūram |
nityānandaikarasaṃ satyaṃ brahmādvitīyamevāhaṃ || 493||*

493. Ik ben Brahman, de ene zonder tweede (*brahmādvitīyamevāhaṃ*), de werkelijkheid (*tattvaṃ*) zonder begin en gelijke, vrij van verbeeldingen als 'jij' en 'ik', of 'dit' en 'dat'. Ik ben het wezen van de eeuwige gelukzaligheid (*nityānandaikarasaṃ*), de waarheid (*satyaṃ*).

*nārāyaṇo'haṃ narakāntako'haṃ purāntako'haṃ puruṣo'haṃśaḥ |
akhaṇḍabodho'hamaśeśasākṣī nirīśvaro'haṃ nirahaṃ ca nirmamaḥ || 494||*

494. Ik ben *Nārāyaṇa*, de doder van *Naraka*²⁴³, Ik ben de vernietiger van *Tripura*²⁴⁴, het opperste wezen (*puruṣo'haṃ*), de heer (*Īśaḥ*). Ik ben de absolute kennis (*akhaṇḍabodho*), de getuige van alles (*ahamaśeśasākṣī*). Ik heb geen andere heer dan mijzelf (*nirīśvaro'haṃ*). Ik ben vrij van het besef van 'ik' en 'mijn'.

*sarveṣu bhūteṣvahameva saṃsthito
jñānātmanā'ntarbahirāśrayaḥ saṃ |
bhoktā ca bhogyaṃ svayameva sarvaṃ
yadyatprthagdr̥ṣṭamidantayā purā || 495||*

495. Ik alleen woon als kennis in alle wezens en ben hun innerlijke en uiterlijke bestaansgrond (*antarbahirāśrayaḥ*). Ik zelf ben de ondervinder en alles

²⁴¹ Ik vereenzelvig mijzelf nimmer met ledematen of het denken, daar Ik niet meer begrensd ben.

²⁴² Noch dingen die waargenomen worden noch dingen die buiten de directe waarneming staan. Het is overigens alleen het lichaam dat ideeën als 'dichtbij' of 'veraf' op na houdt.

²⁴³ Een machtige demon, zoon van de Aarde, gedood door *Viṣṇu*.

²⁴⁴ De demon van de onkwetsbare 'drie steden', vernietigd door *Śiva*.

wat ondervonden wordt [het subject en het object van ervaring]. Ik ben alles wat Ik in het verleden²⁴⁵ beschouwd heb als ‘dit’ of het ‘niet-Zelf’.

*mayyakhandaśukhāmbhodhau bahudhā viśvavīcayaḥ |
utpadyante vilīyante māyāmārutavibhramāt || 496||*

496. In Mij, de oceaan van oneindige gelukzaligheid, rijzen de golven van het universum op en in Mij lossen ze weer op door de wind van het spel van māyā (māyāmārutavibhramāt).

*sthulādibhāvā mayi kalpitā bhramādāropitānuspuraṇenalokaiḥ |
kāle yathā kalpakavatsarāyaṇanartvādayo niṣkalanirvikalpe || 497||*

497. Door de manifestatie van de opgelegde verschijningsvormen beelden de mensen zich bij vergissing talrijke grove en subtiele objecten in Mij in, precies zoals zij zich tijdperken, jaren, seizoenen enz. in de ondeelbare en absolute tijd inbeelden.

*āropitaṁ nāśrayadūṣakaṁ bhavet kadāpi mūḍhairatidośadūṣitaiḥ |
nārdrikarotyūṣarabhūmibhāgaṁ marīcikāvārimahāpravāhaḥ || 498||*

498. Maar wat de onwetende dwazen zich verbeelden kan de bestaansgrond van die verbeelding nimmer besmetten. De machtige waterstroom in de luchtspiegeling kan de droge woestijn niet bevochtigen.

*ākāśavallepavidūrago’haṁ ādityavadbhāsyavilakṣaṇo’haṁ |
ahāryavannityaviniścalo’haṁ ambhodhivatpāravivarjito’haṁ || 499||*

499. Zoals de [onbegrensde] ruimte (ākāśa) ben Ik vrij van elke smet. Zoals de zon sta Ik los van wat verlicht wordt. Zo onbeweeglijk als de berg en zo onbegrensd als de oceaan ben Ik.

*na me dehena sambandho megheneva vihāyasaḥ |
ataḥ kuto me taddharmā jāgratsvapnasuṣuptayaḥ || 500||*

500. Zoals de hemel niet aangetast wordt door de aanwezigheid van wolken zo word Ik ook niet aangetast door het lichaam. Hoe kan Ik dan aangetast worden door de toestanden van waken, dromen of diepe slaap, die tot het lichaam behoren.

*upādhirāyāti sa eva gacchati sa eva karmāṇi karoti bhuṅkte |
sa eva jīryan mriyate sadāhaṁ kulādrivanniścala eva saṁsthitaḥ || 501||*

501. Het is de opgelegde bedekking (upādhi) alleen die verschijnt en die weer verdwijnt. Het is die bedekking alleen die handelt en daarvan de

²⁴⁵ Vóór de realisatie.

vruchten plukt. Die alleen veroudert en sterft, terwijl Ik onbeweeglijk blijf als de Kula berg²⁴⁶.

*na me pravṛttirna ca me nivṛttih
sadaikarūpasya niramśakasya |
ekātmako yo nibiḍo nirantaro
vyomeva pūrṇaḥ sa katham nu ceṣṭate || 502||*

502. Voor Mij is er handelen (*pravṛttir*) noch vervreemding van handelen (*nivṛttih*). Ik ben altijd dezelfde en zonder delen. Hoe kan wat één (*ekātmako*), onverdond²⁴⁷ (*nibiḍo*), zonder onderbreking (*nirantaro*), en oneindig (*pūrṇaḥ*) is zoals de ruimte handelen?

*punṇyāni pāpāni nirindriyasya
niścetaso nirvikṛternirākṛteḥ |
kuto mamākhaṇḍasukhānubhūteḥ
brūte hyananvāgatamityapi śrutiḥ || 503||*

503. Hoe kan voor Mij verdienste (*punya*) of tekortkoming (*pāpa*) bestaan? Ik ben immers zonder organen (*nirindriyasya*), zonder geest (*niścetaso*), onveranderlijk (*nirvikṛter*), vormloos (*nirākṛteḥ*). Ik ben de ondeelbare gelukzaligheid zelf. De *śruti* verklaart dit ook met de passage ‘Hij wordt niet beroerd ...’²⁴⁸.

*chāyayā sprṣṭamuṣṇaṁ vā śītaṁ vā suṣṭhu duḥṣṭhu vā |
na sprṣatyeva yatkiñcitpuruṣaṁ tadvilakṣaṇaṁ || 504||*

504. Wat ook zijn schaduw raakt - hitte of kou, goed of kwaad - de mens blijft volkomen onaangeraakt daar hij verschillend is van zijn schaduw.

*na sāksinaṁ sāksyadharmāḥ saṁsprṣanti vilakṣaṇaṁ |
avikāramudāsīnaṁ grhadharmāḥ pradīpavat || 505||*

505. De eigenschappen van de waargenomen objecten hebben geen invloed op de getuige, die los van hen staat en onverschillig en onveranderlijk is, zoals het huisraad geen invloed heeft op de lamp die het verlicht.

²⁴⁶ Kula berg wordt in de *Purāṇa*’s genoemd als voorbeeld van onbeweeglijkheid.

²⁴⁷ Zoals een klomp zout die uit niets anders dan zout bestaat.

²⁴⁸ *Bṛhadarāṇyaka Upaniṣad*: 4, 3, 22. “[In diepe slaap] wordt hij niet beroerd door het goede noch door het slechte daar hij boven alle kwellingen van het hart is uit gestegen”. Hierbij mag opgemerkt worden dat de ervaring van diepe slaap (*śusupti*) in de *śruti* geciteerd is slechts ter illustratie van de bevrijde staat, die de werkelijke staat van het Zelf is, vrij van kwellingen.

*raveryathā karmaṇi sākṣibhāvo vanheryathā dāhaniyāmakatvam |
rajjoryathā''ropitavastusaṅgaḥ tathaiva kūṭasthacidātmano me || 506||*

506. Zoals de zon slechts getuige (*sākṣibhāvo*) is van activiteiten (*karmaṇi*), zoals vuur alles verhit zonder onderscheid, en zoals het touw zich verhoudt tot dat waar het voor wordt gehouden, zo ben Ik²⁴⁹ [met betrekking tot mijn bedekkingen] het onveranderlijke Zelf, zuiver bewustzijn (*cidātmano*).

*kartāpi vā kārayitāpi nāham bhoktāpi vā bhojayitāpi nāham |
draṣṭāpi vā darśayitāpi nāham so'ham svayañjyotiranīdṛgātmā || 507||*

507. Ik handel niet, noch doe Ik anderen handelen, Ik ondervind niet, noch doe Ik anderen ondervinden, Ik zie niet, noch doe Ik anderen zien. Ik ben het uit zichzelf stralende, alles overstijgende Zelf.

*calatyupādḥau pratibimbalaulyamaupādhikarṇi
mūḍhadhiyo nayanti |
svabimbabhūtaṁ ravivadviniṣkriyaṁ
kartāsmi bhoktāsmi hato'smi hetī || 508||*

508. Als de bedekking (*upādhi*) beweegt, kent de dwaze deze beweging aan zijn bestaansgrond toe, zoals de bewegende weerspiegeling van de zon op bewegend water (*upādhi*) aan de beweging van de onbeweeglijke zon wordt toegeschreven. Zo denkt de dwaze 'ik handel, ik ervaar, ach, ik word gedood.'

*jale vāpi sthale vāpi luṭhatveṣa jaḍātmaḥ |
nāham vilipyē taddharmairghaṭadharmairnabho yathā || 509||*

509. Als dit lichaam dood neervalt in het water of op het land, word Ik daar niet door beïnvloed zoals de ruimte (*nabhaḥ*) in een kruik niet wordt aangetaast wanneer de kruik breekt.

*kartrtvabhoktrtvakhalatvamattatājāḍatva
baddhatvavimuktatādayaḥ |
buddhervikalpā na tu santi vastutaḥ
svasminpare brahmaṇi kevala'dvaye || 510||*

510. De voorbijgaande staten van het denken (*buddhi*) zoals handelen, ondervinden, sluwheid, bedwelming, domheid, gebondenheid en vrijheid hebben nimmer betrekking op het Zelf, de opperste Brahman, de ene zonder tweede, (*brahmaṇi kevala advaye*).

²⁴⁹ Onberoerd door de activiteiten van *buddhi*.

*santu vikārāḥ prakṛterdaśadhā śatadhā sahasradhā vāpi |
kiriṁ me'saṅgacitastairna ghaṇaḥ kvacidambaraṁ sprśati || 511||*

511. Laat *prakṛti*²⁵⁰ tien, honderd of duizend vormen aannemen, wat maakt dat Mij, de ongebonden absolute kennis, uit? Kunnen wolken de hemel bezoedelen?

*avyaktādisthūlaparyantametat
viśva yatrābhāsamātraṁ pratītam |
vyomaprakhyam sūkṣmamādyantahīnam
brahmādvaitam yattadevāhamasmi || 512||*

512. Ik ben deze Brahman, de ene zonder tweede, subtiel als ruimte (*ākāśa*), zonder begin of einde, in wie dit hele universum - van het ongedifferentieerde tot de uiterlijke fysieke vormen toe (*avyaktādisthūla*) - enkel als een schaduw verschijnt.

*sarvādhāraṁ sarvavastuprakāśam
sarvākāraṁ sarvagam sarvaśūnyam |
nityam śuddham niścalaṁ nirvikalpaṁ
brahmādvaitam yattadevāhamasmi || 513||*

513. Ik ben deze Brahman, de ene zonder tweede, de bestaansgrond van al het bestaande (*sarvādhāraṁ*). Dat verlicht alles en heeft ontelbare vormen. Dat is alomtegenwoordig (*sarvagam*), eeuwig (*nityam*), puur (*śuddham*), zonder delen (*sarvaśūnyam*), onbewogen (*niścalaṁ*) en absoluut (*nirvikalpaṁ*).

*yatpratyaśāśaṁ māyāviśeṣam
pratyaḥ rūpaṁ pratyayāgamya mānam |
satyajñānānantamānandarūpaṁ
brahmādvaitam yattadevāhamasmi || 514||*

514. Ik ben deze Brahman, de ene zonder tweede, die de eindeloze verscheidenheid van *māyā* overstijgt, die het innerlijkste wezen van alles is, voorbij het begripsvermogen (*pratyaḥ*). Ik ben de waarheid (*satya*)²⁵¹, kennis (*jñāna*), oneindigheid (*ananta*) en absolute gelukzaligheid (*ānanda*).

*niṣkriyo'smyavikāro'smi niṣkalo'smi nirākṛtiḥ |
nirvikalpo'smi nityo'smi nirālambo'smi nirdvayaḥ || 515||*

²⁵⁰ Het ongedifferentieerde, zie verzen 108 en verder.

²⁵¹ Het woord 'waarheid' kan begrepen worden als 'bestaan' of 'zijn'. Dit vers verwoordt de *svarūpa lakṣaṇa*, of de essentiële eigenschappen van Brahman, los van zijn *tatastha lakṣaṇa* ofwel de indirecte eigenschappen zoals projectie, onderhoud en oplossing van het universum.

515. Ik ben zonder activiteit (*niṣkriyo*), zonder verandering (*avikāro*), zonder delen (*noṣkalo*) en zonder vorm (*nirākṛtiḥ*). Ik ben ongedifferentieerd (*nirvikalpo*), tijdloos (*nityo*) en sta op mijzelf²⁵² (*nirālambo*). Ik ben de ene zonder tweede (*nirdvayaḥ*).

sarvātmako'haṁ sarvo'haṁ sarvātīto'hamadvayaḥ |
kevalākhaṇḍabodho'hamānando'haṁ nirantaraḥ || 516||

516. Ik ben universeel²⁵³ (*sarvātmako*), Ik ben het Al²⁵⁴ (*aḥaṁ sarvo*), Ik ga alle dingen te boven (*sarvātīto*). Ik ben de ene zonder tweede (*aḥaṁ advayaḥ*). Ik ben de absolute en oneindige kennis (*aḥamalākhaṇḍabodho*). Ik ben gelukzaligheid (*aḥamānando*). Ik ben ondeelbaar²⁵⁵ (*aḥaṁ nirantaraḥ*).

svārājyasāmrājyavibhūtiṣṭhā
bhavaṭkṛpāśrīmahimaprasādāt |
prāptā mayā śrīgurave mahātmane
namo namaste'stu punarnamo'stu || 517||

517. Dank zij uw genade en zegen heb Ik de verheven soevereiniteit van het uit zichzelf stralende²⁵⁶ Zelf bereikt. Ik groet u hoogst edele heer, mijn Leermeester, Ik groet u steeds weer.

mahāśvapne māyākṛtajanijarāmṛtyugahane
bhramantaṁ kliśyantaṁ bahulataratāpairanudinam |
aḥaṅkāravvyāghravvyathitamimamatyantakṛpayā
prabodhya prasvāpātparamavitavānmāmasi guro || 518||

518. In mijn grote droom dwaalde Ik door het woud van de begoocheling van geboorte, ouder worden en dood, die geschapen was door *māyā*, bedrukt door allerlei moeilijkheden en ellende en gekweld door de wrede tijger van egoïsme (*aḥaṅkāra*). O Leermeester, u heeft mij dankzij uw oneindig mededogen uit mijn slaap²⁵⁷ gewekt en mij voor eeuwig bevrijd.

namastasmai sadaikasmai kasmaicinmahase namaḥ |
yadetadviśvarūpeṇa rājate gururāja te || 519||

²⁵² Word nergens door gedragen of ondersteund.

²⁵³ Van dezelfde aard als alles.

²⁵⁴ Kennende de eenheid van zichzelf en het gehele universum als het Zelf. Vergelijk 'Het Evangelie van Thomas', logion 77, "Jezus sprak: Ik ben het licht dat boven allen is. Ik ben het Al. Het Al is uit Mij voortgekomen en het Al is tot Mij geraakt".

²⁵⁵ Zonder onderbreking.

²⁵⁶ De staat van volledige onafhankelijkheid.

²⁵⁷ De slaap van onwetendheid die de droom had geschapen.

519. Wees gegroet, O koning van Leermeesters (*gururāja*), U van onnoembare grootheid, die altijd één en dezelfde bent, die zich als het universum manifesteert²⁵⁸. Ik buig mij voor u.

*iti natamavalokya śiṣyavaryam
samadhigatātmasukhaṁ prabuddhatattvam |
pramuditahṛdayaḥ sa deśikendraḥ
punaridamāha vacaḥ paraṁ mahātmā || 520||*

520. En de lofwaardige leerling die de gelukzaligheid van het Zelf had bereikt, de waarheid kende en vol vreugde was, boog zich voor de leermeester. Daarop richtte de nobele leermeester de volgende woorden vol wijsheid tot hem.

*brahmapratyayasantatirjagadato brahmaiva tatsarvataḥ
paśyādhyātmadrśā praśāntamanasā sarvāsvavasthāsvapi |
rūpādanyadavekṣitam kimabhitaścakṣuṣmatām vidyate
tadvadbrahmavidaḥ sataḥ kimaparaṁ buddhervihārāspadam || 521||*

521. Het universum is een onafgebroken reeks van waarnemingen van Brahman²⁵⁹. Dus het is in alle opzichten niets dan Brahman. Zie dit in onder alle omstandigheden met je inzicht (*paśyādhyātmadrśā*) en een vredig hart. Hoe kan het [stoffelijk] oog iets anders zien dan vormen? Zo ook, hoe kan de aandacht (*buddhi*) van de verlichte mens zich op iets anders richten dan op Brahman?

*kastām parānandarasānubhūtimutsṛjya
śūnyeṣu rameta vidvān |
candre mahālhādini dīpyamāne
citrendumālokayitum ka icchet || 522||*

522. Welk wijs mens zou de vreugde van de allerhoogste gelukzaligheid (*parānanda*) verwerpen en behagen scheppen in dingen die in werkelijkheid niet bestaan? Wie zou, wanneer de maan in al haar schittering schijnt, naar een geschilderde maan willen kijken?

*asatpadārthānubhavena kiñcin
na hyasti tṛptirna ca duḥkhahāniḥ |
tadadvayānandarasānubhūtyā
tṛptaḥ sukhaṁ tiṣṭha sadātmaniṣṭhaya || 523||*

²⁵⁸ De leermeester wordt hier door de dankbare leerling toegesproken als Brahman zelf.

²⁵⁹ Brahman, wiens essentie Zijn, Kennis en Gelukzaligheid is, is de onderliggende bestaansgrond van elke waarneming.

523. De waarneming van het onwerkelijke biedt geen voldoening, noch doet het ellende ophouden. Verblijf daarom onophoudelijk in eenzelvigheid met het Zelf (*sadātmaniṣṭhayā*), genietend van de onafgebroken gelukzaligheid van Brahman, de ene zonder tweede (*advayānandarasa*), en dat alleen geeft voldoening.

*svameva sarvathā paśyanmanyamānaḥ svamadṛṣyam |
svānandamanubhūjānaḥ kālān naya mahāmate || 524||*

524. O edele mens, breng je dagen (*kālam*) door met het zien van het Zelf overal, met de aandacht gevestigd op het Zelf en genietend van de gelukzaligheid van het Zelf, de ene zonder tweede.

*vikalpanān vyomni puraprakalpanam |
tadadvayānandamayātmanā sadā
śāntiṁ parāmetya bhajasva maunam || 525||
akhaṇḍabodhātmani nirvikalpe*

525. De notie van verscheidenheid (*vikalpanam*) in het Zelf, dat onbegrensde kennis en ondeelbaar is, lijkt op het zien van luchtkastelen. Verblijf daarom onafgebroken in het gewaarzijn van de opperste gelukzaligheid, de ene zonder tweede; blijf in stilte, in de vrede van het Zelf.

*tūṣṇīmavasthā paramopaśāntiḥ
buddherasatkalpavikalpahetoḥ |
brahmātmanā brahmavido mahātmano
yatrādvayānandasukhaṁ nirantaram || 526||*

526. Het denken (*buddhi*), dat de oorzaak is van valse noties, is bij de kenner van Brahman volkomen stil. In deze stilte geniet hij, verblijvend in eenzelvigheid met Brahman (*brahmanātmanā*), de ene zonder tweede, van onophoudelijke gelukzaligheid.

*nāsti nirvāsanānmaunātparam sukhaḥṛduttamam |
vijñātātmasvarūpasya svānandarasapāyinaḥ || 527||*

527. Voor de mens die zijn eigen ware aard heeft gerealiseerd en de onvermengde nectar van de gelukzaligheid van het Zelf drinkt, is er niets vreugdevoller dan de staat van stilte waarin geen hartstochten zijn.

*gacchaṁstisṭhannupaviśaṁchayāno vā'nyathāpi vā |
yathecchayā vasedvidvānātmarāmaḥ sadā munīḥ || 528||*

528. De verlichte mens, die van de vreugde van het Zelf geniet, leeft altijd in vrede wat hij ook doet: gaan, staan, zitten, liggen of elke andere handeling.

*na deśakālāsanadigyamādilakṣyādyapekṣā'pratibaddhavr̥tteḥ |
sarīsiddhatattvasya mahātmano'sti svavedane kā niyamādyavasthā || 529||*

529. De nobele mens (*mahātmano*), die de waarheid heeft gevonden en wiens denken nergens door beroerd wordt, is onafhankelijk van condities als plaats (*deśa*)²⁶⁰, tijd (*kāla*)²⁶¹, [lichaams]houding (*āsana*), richting (*dik*)²⁶², morele regels (*niyamādyavasthā*) en objecten waarop hij mediteert. Welk nut kunnen dergelijke bepalingen hebben voor het kennen van het Zelf?

*ghaṭo'yamiti vijñātum niyamaḥ ko'nvapekṣate |
vinā pramāṇasusṭhutaṁ yasminsati padārthadhīḥ || 530||*

530. Aan welke voorwaarde (*niyamaḥ*) moet voldaan worden om te kunnen vaststellen 'dit is een kruik', behalve dat men beschikt over een deugdelijk middel om die kennis te verkrijgen²⁶³ (*pramāṇa*)? Dat middel alleen waarborgt het kennen van een object (*padārtha*).

*ayamātmā nityasiddhaḥ pramāṇe sati bhāṣate |
na deśaṁ nāpi vā kālaṁ na śuddhiṁ vāpyapekṣate || 531||*

531. Dit Zelf (*ayamātmā*), de onvergankelijke waarheid (*nityasiddhaḥ*), openbaart Zichzelf, zo gauw de juiste middelen tot kennis aanwezig zijn. Dit is niet afhankelijk van plaats (*na deśam*), tijdstip (*nāpivākālam*) of [uiterlijke] zuiverheid (*śuddhiṁ*).

*devadatto'hamityetadvijñānaṁ nirapekṣakam |
tadvadbrahmavido'pyasya brahmāhamiti vedanam || 532||*

532. Het bewust zijn van zichzelf (*vijñānam*) als 'ik ben Devadatta', is onafhankelijk van alle omstandigheden (*nirapekṣakam*). Zo ook weet de kenner van Brahman (*tadvadbrahmavido*) dat hij Brahman is (*vedanam brahmāhamiti*).

*bhānuneva jagatsarvaṁ bhāṣate yasya tejasā |
anātmakamasattucchaṁ kiṁ nu tasyāvabhāṣakam || 533||*

533. Wat kan Dat onthullen, dat - net als de zon - door zijn schittering (*tejasā*), dit universum (*jagat*) doet verschijnen, dat zo onwerkelijk (*anātman*), onwaar (*asat*) en betekenisloos is?

²⁶⁰ Heilige plaatsen.

²⁶¹ Aangewezen tijden voor heilige handelingen.

²⁶² Waarin het gezicht gericht wordt.

²⁶³ Zoals het oog in geval van zien enz.

*vedaśāstrapurāṇāni bhūtāni sakalānyapi |
yenārthavanti taṁ kinnu vijñātāraṁ prakāśayet || 534||*

534. Wat kan de opperste kenner verlichten, door wie de *Veda's*, de *Purana's* en andere geschriften (*vedaśāstrapurāṇāni*) en het bestaan van levende wezens (*bhūtāni*) betekenis krijgen?

*eṣa svayaṅjyotiranantaśaktiḥ
ātmā' prameyaḥ sakalānubhūtiḥ |
yameva vijñāya vimuktabandho
jayatyayaṁ brahmaviduttamottamaḥ || 535||*

535. Dit door zijn eigen licht stralende Zelf, met grenzeloze macht (*anantaśaktir*), kan door niets gekend worden [wordt niettemin door iedereen als 'Ik-Ik' in het hart ervaren]. Bij het verwerkelijken van dit Zelf wordt de weergaloze kenner van Brahman (*brahmavit*)²⁶⁴ bevrijd van gebondenheid en ervaart de permanente gelukzaligheid.

*na khidyate no viśayaiḥ pramodate
na sajjate nāpi virajyate ca |
svasminsadā krīḍati nandati svayaṁ
nirantarānandarasena tṛptaḥ || 536||*

536. Zinsobjecten doen hem noch verdriet, noch plezier, hij is er niet aan gehecht noch ervan afkerig. [In elke situatie waarin hij zich bevindt] schept hij voortdurend vreugde in het Zelf en is verzadigd (*tṛptaḥ*) van de onophoudelijke gelukzaligheid.

*kṣudhāṁ dehavyathāṁ tyaktvā bālaḥ krīḍati vastuni |
tathaiva vidoān ramate nirmamo nirahaṁ sukhī || 537||*

537. Zoals een kind (*bālaḥ*) plezier schept in zijn spel en erdoor zodanig in beslag wordt genomen dat hij zijn honger vergeet, evenzo schept de kenner van Brahman (*vidvān*) vreugde in zichzelf en vergeet alle gedachten van 'ik' en 'mijn'.

*cintāśūnyamadainyabhaikṣamaśanaṁ pānaṁ saridvāriṣu
svātantryeṇa niraṅkuṣā sthitirabhīrnidrā śmaśāne vane |
vastraṁ kṣālaṇaśoṣaṇādirahitaṁ digvāstu śayyā mahī
sañcāro nīgamāntavīthiṣu vidvāṁ krīḍā pare brahmaṇi || 538||*

538. Hij verkrijgt zijn voedsel door uit bedelen te gaan (*bhaikṣamaśanam*), zonder bezorgdheid (*cintāśūnyam*) of vernedering (*adainya*) en drinkt water

²⁶⁴ 'Brahmavit' is nader uitgelegd in de tweede voetnoot bij aanhangsel 2 over *samādhi*.

uit de rivieren. Hij leeft ongehinderd en onafhankelijk, slaapt onbevreesd²⁶⁵ in het woud of op de crematieplaats, hoeft zijn kleren niet te wassen of te drogen of hij draagt geen kleren. De aarde is zijn bed, hij bewandelt de brede wegen der *Vedānta*, zijn speelgenoot is de opperste Brahman (*para brahmaṇi*).

*vimānamālambya śārīrametad bhunaktyaśeṣānviṣayānupasthitān |
parecchayā bālavadātmavettā yo 'vyaktaliṅgo' nānuṣaktabāhyaḥ || 539||*

539. De kenner van het Zelf draagt geen uiterlijk teken²⁶⁶, kent geen gehechtheid aan uiterlijke dingen, bewoont dit lichaam zonder zich daarmee te identificeren. Als een kind ervaart hij de zinsobjecten²⁶⁷ die tot hem komen²⁶⁸ door toedoen van anderen (*parecchayā*).

*digambaro vāpi ca sāmbaro vā tvagambaro vāpi cidambarasthaḥ |
unmattavadvāpi ca bālavadvā isācavadvāpi caratyavanyām || 540||*

540. Gevestigd in de hemelse regio van absolute kennis (*cit*) zwerft hij door de wereld soms als een dwaas, soms als een kind of als een boze geest²⁶⁹. Hij draagt geen of gewone kleren en soms een dierenvel.

*kāmānniṣkāmarūpī saṁscaratyekacaro munīḥ |
svātmanaiva sadā tuṣṭaḥ svayam sarvātmanā sthitaḥ || 541||*

541. De wijze, die in eenzaamheid leeft, geniet ogenschijnlijk van de zinsobjecten²⁷⁰ in de staat van begeerteloosheid en verblijft in de eeuwige vol-doening van het Zelf als het Al.

*kvacinmūḍho vidvān kvacidapi mahārājavibhavaḥ |
kvacidbhrāntaḥ saumyaḥ kvacidaḥ jagarācārakalitaḥ |
kvacitpātrībhūtaḥ kvacidavamataḥ kvāpyaviditaḥ |
caratyevam prājñāḥ satataparamānandasukhitaḥ || 542||*

542. De wijze mens die altijd verzonken in de hoogste gelukzaligheid leeft, lijkt soms een dwaas, soms een wijs mens. Soms schittert hij in koninklijke gewaden. Soms gedraagt hij zich als een krankzinnige, soms is hij fatsoen-

²⁶⁵ Omdat hij vereenzelvigd is met Brahman, de ene zonder tweede.

²⁶⁶ En vandaar dat hij moeilijk te herkennen is.

²⁶⁷ Met name voedsel.

²⁶⁸ Ten gevolge van *prārabdha karma*.

²⁶⁹ Bijvoorbeeld met het oogmerk het gezelschap van 'wereldse' mensen te mijden.

²⁷⁰ Die ongevraagd tot hem komen.

lijk. Soms is hij bewegingloos als een python²⁷¹. Soms wordt hij geëerd, soms beledigd en soms blijft hij onopgemerkt.

*nirdhano'pi sadā tuṣṭo'pyasahāyo mahābalaḥ |
nityatrpto'pyabhuñjāno'pyasamaḥ samadarśanaḥ || 543||*

543. Hij bezit geen rijkdommen, maar is altijd tevreden. Hij is hulpeloos, maar bezit grote macht. Hij scheidt in niets behagen, maar leeft in voortdurende vreugde. Hij heeft geen gelijke (*asamaḥ*), maar ziet alle mensen als zijn gelijken (*samadarśanaḥ*).

*api kurvannakurvāṇaścābhoktā phalabhogyapi |
śārīryapyāśārīryeṣa paricchinno'pi sarvagaḥ || 544||*

544. Hij handelt maar blijft innerlijk stil. Hij oogst de vruchten van zijn vroegere handelingen, maar wordt er niet door beroerd. Hij heeft een lichaam, maar vereenzelvigd zich er niet mee. Hoewel begrensd als een individu is hij overal aanwezig.

*aśarīraṁ sadā santamimaṁ brahmavidam kvacit |
priyāpriye na sprṣatastathaiva ca śubhāśubhe || 545||*

545. Plezier noch pijn (*priyāpriye*), goed noch kwaad (*śubhāśubhe*) beroert de kenner van Brahman (*brahmavit*), die altijd zonder identificatie met het lichaam (*aśarīraṁ*) leeft.

*sthūlādisambandhavato'bhimāninaḥ
sukham ca duḥkham ca śubhāśubhe ca |
vidhvastabandhasya sadātmano muneh
kutaḥ śubhaṁ vā'pyaśubhaṁ phalaṁ vā || 546||*

546. Vreugde of verdriet (*sukham ca duḥkham ca*), goed of kwaad (*śubhāśubhe*) beroert alleen diegene die zich verbonden acht met het lichaam. Hoe kunnen de vruchten van goed of kwaad de wijze mens beroeren, die geen gebondenheid kent en zich met het Zelf (*sadātmano*) heeft vereenzelvigd?

*tamaśa grastavadbhānādagrasto'pi ravirjanaiḥ |
grasta ityucyate bhrāntyā hyajñātva vastulakṣaṇam || 547||*

547. Tijdens een zonsverduistering overschaduwde de maan de zon. De onwetende, die de ware aard van de zon niet kent, zegt dat de zon verzwolgen is door de demon *Rāhu*²⁷². Maar de zon kan nooit verzwolgen worden.

²⁷¹ Die zelden beweegt maar wacht tot zijn prooi voorbij komt.

²⁷² Zie de voetnoot bij vers 300.

*tadvaddehādibandhebhyo vimuktāṁ brahmavittamam |
paśyanti dehivanmūḍhāḥ śarīrābhāsadarśanāt || 548||*

548. Op dezelfde wijze zien onwetenden het lichaam van een kenner van Brahman en vereenzelvigen hem daarmee. In werkelijkheid is hij vrij van elke gehechtheid aan het lichaam.

*ahirnirvayanīvāyaṁ muktadehastu tiṣṭhati |
itastataścālyamāno yatkiñcitprāṇavāyuna || 549||*

549. Hij verblijft in het lichaam, maar beschouwt het als iets dat van hem gescheiden is, zoals de afgeworpen huid van een slang. Het lichaam beweegt zich nu eens hier-, dan weer daarheen²⁷³, daartoe aangezet door de levenskracht.

*strotasā nīyate dāru yathā nimnonnatasthalam |
daivena nīyate deho yathākālopabhuktiṣu || 550||*

550. Zoals een stuk hout door de rivier wordt meegevoerd naar een hogere of lagere plek, zo wordt ook zijn lichaam meegevoerd door de impulsen van zijn vroegere handelingen en ondergaat de gevolgen daarvan.

*prārabdhakarmaparikalpitavāsanābhīḥ
saṁsārivaccarati bhuktiṣu muktadehaḥ |
siddhaḥ svayaṁ vasati sāksivadatra tūṣṇīm
cakrasya mūlamiva kalpavikalpaśūnyaḥ || 551||*

551. Bevrijd van de notie van het lichaam lijkt de wijze zich, vanwege *prārabdha karma*, te midden van zinsobjecten te gedragen als iemand die aan *saṁsāra* is onderworpen. In zijn staat van innerlijke stilte leeft hij echter als een getuige onbewogen in het lichaam, zoals de spil van het pottenbakkerswiel.

*naivendriyāṇi viśayeṣu niyuktam eṣa
naivāpayuktam upadarśanalakṣaṇasthaḥ |
naiva kriyāphalamapiśadavekṣate sa
svānandasāndrarasapānasumattacittaḥ || 552||*

552. Hij wendt zijn zintuigen niet naar zinsobjecten, noch trekt hij ze daarvan terug maar hij blijft als de onaangedane toekijker²⁷⁴. Hij verlangt ook niet naar het resultaat van zijn handelingen, want hij is in vervoering door het drinken van de onvermengde nectar van de gelukzaligheid van het Zelf.

²⁷³ Zoals de afgeworpen huid van de slang door de wind.

²⁷⁴ Vergelijk 'Het Evangelie van Thomas', logion 42, "Jezus sprak: Wordt voorbijgaanden".

lakṣyālakṣyagatirī tyaktvā yastiṣṭhetkevalātmanā |
śiva eva svayam sākṣādayam brahmaividuttamaḥ || 553||

553. Hij geeft alle ideeën op over wat wel en wat niet moet worden geweten, want hij is het Zelf, hij is Śiva, hij is de beste van alle kenners van Brahman (*brahmaividuttamaḥ*).

jīvanneva sadā muktaḥ kṛtārtho brahmavittamaḥ |
upādhiṇāśādbrahmaiva san brahmāpyeti nirdvayam || 554||

554. Door de vernietiging van de bedekkingen (*upādhi*) is de kenner van Brahman opgelost in de ene Brahman zonder tweede (*nirdvayam*). Ook al vertoeft hij in het lichaam, hij is eeuwig vrij en heeft het doel van zijn leven bereikt.

śailūṣo veśasadbhāvābhāvayośca yathā pumān |
tathaiva brahmavicchreṣṭhaḥ sadā brahmaiva nāparaḥ || 555||

555. Een toneelspeler blijft dezelfde persoon, ook al is hij aangekleed voor een bepaalde rol. Zo is ook de perfecte kenner van Brahman altijd Brahman en niets anders.

yatra kvāpi viśīrṇaṁ satparṇamiva tarorvapuh patanāt |
brahmībhūtasya yateḥ prāgeva taccidagninā dagdham || 556||

556. Waar het lichaam van de asceet, die vereenzelvigd is met Brahman (*brahmībhūta*), ook maar heen gaat en waar het ook maar neervalt, zoals een blad van een boom, is hem om het even, daar het reeds verbrand is door het vuur van kennis.

sadātmani brahmaṇi tiṣṭhato muneḥ
pūrṇā'dvayānandamayātmanā sadā |
na deśakālādyucitapratikṣā
tvaṁmāṁsavitṭ piṇḍavisarjanāya || 557||

557. Als het werkelijke Zelf (*sadātmani*) leeft hij onafgebroken in de gelukzaligheid van Brahman, de ene zonder tweede. Wat kan het hem schelen waar en wanneer hij zijn lichaam aflegt²⁷⁵, dat een voertuig is bestaande uit vel, vlees en onzuiverheden?

dehasya mokṣo no mokṣo na daṇḍasya kamaṇḍaloḥ |
avidyāhṛdayagranthimokṣo mokṣo yatastataḥ || 558||

²⁷⁵ Het lichaam heeft immers zijn doel gediend.

558. Niet het opgeven van het lichaam is bevrijding, noch van de staf of de bedelnap²⁷⁶. Bevrijding is het doorhakken van de knoop van onwetendheid (*ajñānahrdayagranther*) in het hart²⁷⁷.

*kulyāyāmatha nadyām vā śivakṣetre'pi catvare |
parṇam patati cettena taroḥ kiṁ nu śubhāśubham || 559||*

559. Wat wint of verliest een boom omdat zijn blad in een greppel of in een rivier valt, of op (door Śiva) gewijde grond of op een kruising van wegen?

*patrasya puṣpasya phalasya nāśavaddehendriyaprāṇadhiyām vināśaḥ |
naivātmanaḥ svasya sadātmakasyānandākṛtervrkṣavadasti caiśaḥ || 560||*

560. Het vergaan van het lichaam, de zintuigen, de levensadem (*prāṇa*) en het denken (*buddhi*) is niet anders dan het vergaan van een blad, een bloem of een vrucht [voor een boom]. Het tast het Zelf niet aan, dat de werkelijkheid, de belichaming van gelukzaligheid en de ware aard van de mens is. Het Zelf overleeft het net als de boom.

*prajñānaghana ityātmalakṣaṇam satyasūcakam |
anūdayaupādhikasyaiva kathayanti vināśanam || 561||*

561. De geschriften verwoorden de werkelijke aard van het Zelf als “De Belichaming van Kennis²⁷⁸ (*prajñānaghana*)” enz. die de werkelijkheid is. Ze stellen dat alleen de bedekkingen (*upādhi*) worden vernietigd.

*avināśi vā are'yamātmeti śrutirātmanaḥ |
prabravītyavināśitvaṁ vinaśyatsu vikāriṣu || 562||*

562. De passage in de geschriften 'Waarlijk, het Zelf is onsterfelijk, mijn dierbare²⁷⁹, duidt op de onvergankelijkheid van het Zelf temidden van dingen die veranderen en vergaan.

*pāśānavrkṣatrṇadhānyakadaṅkarādyā
dagdhā bhavanti hi mṛdeva yathā tathaiva |*

²⁷⁶ De enige bezittingen van een bedelmonnik.

²⁷⁷ De verbinding van *cit* of absolute kennis, met het inerte lichaam, of van het Zelf met het niet-Zelf. Zie ook de verzen 353 en 423.

²⁷⁸ *Bṛhadarāṇyaka Upaniṣad: 4, 5, 13*. “Zoals een klomp zout, zonder binnenste, zonder buitenste, volledig een massa van smaak is, waarlijk, zo is ook dit Zelf, zonder binnenste, zonder buitenste, volledig een massa van kennis. Door contact met de elementen neemt Hij verscheidenheid aan en maakt zich daarvan weer vrij wanneer deze elementen door kennis vernietigd worden.”

²⁷⁹ *Bṛhadarāṇyaka Upaniṣad: 4, 5, 14*. “Waarlijk, dit Zelf is onsterfelijk, mijn dierbare, daar zijn aard onvernietigbaar is, zei Yājñavalkya tegen Maitreyī”.

*dehendriyāsumana ādi samastadṛśyaṁ
jñānāgniḍagdhamupayāti parātmabhāvam* || 563||

563. Zoals stenen, bomen, gras, graan, stro, kleden, enz. bij verbranding tot aarde (as) terugkeren, zo lost ook het gehele universum van objecten (*kṣatṛṇa*) dat het lichaam, de organen, de levenskrachten (*prāṇa*), het denken (*manas*) enz. bevat, op in het opperste Zelf (*parātma*) bij verbranding door het vuur van kennis (*jñānāgni*).

*vilakṣaṇaṁ yathā dhvāntaṁ līyate bhānutejasi |
tathaiva sakalaṁ dṛśyaṁ brahmaṇi pravilīyate* || 564||

564. Zoals duisternis in haar tegendeel, zonlicht, op gaat, zo gaat ook dit waarneembare universum (*dṛśyam*) op in Brahman.

*ghaṭe naṣṭe yathā vyoma vyomaiva bhavati sphuṭam |
tathaivopādhivilaye brahmaiva brahmavitsvayam* || 565||

565. Zoals de ruimte binnen en buiten één wordt wanneer de kruik is gebroken, zo ook wordt de kenner van Brahman (*brahmavit*) Brahman (*brahmaiva*) wanneer de schijnbare bedekkingen (*upādhi*) worden opgelost.

*kṣīraṁ kṣīre yathā kṣiptaṁ tailaṁ taile jalaṁ jale |
saṁyuktamekatāṁ yāti tathā' 'tmanyātmavinmunīḥ* || 566||

566. Wanneer melk bij melk gegoten wordt, olie bij olie, en water bij water, worden zij één en hetzelfde, zo ook wordt de kenner van het Zelf één met het Zelf.

*evaṁ videhakaivalyaṁ sanmātratvamakhaṇḍitam |
brahmabhāvaṁ prapadyaiṣa yatirnāvartate punaḥ* || 567||

567. De asceet (*yati*), die zich verlost heeft van het lichaam, en daardoor de uiterste eenzaamheid (*kaivalyam*) heeft bereikt en zich eeuwig vereenzelvigd heeft met de absolute werkelijkheid, Brahman, komt niet weer terug (geen *saṁsāra* meer).

*sadātmaikatvavijñānadagdhāvidyādivarṣmaṇaḥ |
amuṣya brahmabhūtātvaḥ brahmaṇaḥ kuta udbhavaḥ* || 568||

568. Omdat zijn lichamen, bestaande uit onwetendheid (*avidyā*) enz.²⁸⁰, door de verwerkelijking van zijn eenzelvigheid met Brahman verbrand

²⁸⁰ De drie lichamen, causaal, subtiel en grofstoffelijk. Het causale lichaam bestaat uit onwetendheid. Het subtiel lichaam bestaat uit zeventien ingrediënten: vijf zintuigen, vijf organen van handelen, vijf levenskrachten (*prāṇa*'s) (of volgens sommige bronnen vijf subtiel elementen (*tanmātra*'s)), *manas* en *buddhi*. Het grofstof-

zijn²⁸¹ wordt hij zelf Brahman. Hoe kan hij (Brahman) wedergeboren worden?

*māyāklṛptau bandhamokṣau na staḥ svātmani vastutaḥ |
yathā rajjau niṣkriyāyām sarpābhāsavinirgamau || 569||*

569. Evenzo zijn zowel gebondenheid als bevrijding (*bandhamokṣau*) verbeeldingen geschapen door *māyā* (*māyāklṛptau*). In het Zelf, de ware aard van de mens die eeuwig onveranderd (*niṣkriyāyām*) blijft, bestaan ze niet werkelijk, net zoals de illusoire slang, die verschijnt en verdwijnt, niet in het onveranderlijke touw bestaat.

*āvṛteḥ sadasattvābhyānī vaktavye bandhamokṣaṇe |
nāvṛtirbrahmaṇaḥ kācidanyābhāvādanāvṛtam |
yadyastyadvaitahānīḥ syād dvaitaṁ no saḥate śrutiḥ || 570||*

570. Van gebondenheid en bevrijding (*bandhamokṣaṇe*) kan alleen sprake zijn bij aanwezigheid of afwezigheid van bedekkende sluiers. Maar in werkelijkheid kan Brahman niet bedekt worden, want er is niets dat Brahman kan bedekken. Anders zou Brahman niet enig zijn en de geschriften erkennen geen dualiteit.

*bandhañca mokṣaṇca mṛṣaiva mūḍhā
buddherguṇaṁ vastuni kalpayanti |
dṛgāvṛtiṁ meghakṛtām yathā ravau
yato' dvayā'saṅgacitetadakṣaram || 571||*

571. Gebondenheid en bevrijding zijn onwerkelijk en bestaan slechts in het denken (*buddhi*), maar de onwetenden schrijven ze ten onrechte toe aan het Zelf zelf, net zoals ze zeggen dat de zon verduisterd is wanneer die alleen maar bedekt is door een wolk. Maar deze werkelijkheid is onvergankelijk, absolute kennis, de ene zonder tweede, zuiver bewustzijn (*cit*).

*astīti pratyayo yaścayaśca nāstīti vastuni |
buddhereva guṇāvetau na tu nityasya vastunaḥ || 572||*

572. Ideeën over het al of niet bestaan van gebondenheid zijn toe te schrijven aan het denken (*buddhi*), zij behoren nimmer tot Brahman, de eeuwig werkelijkheid.

felijke lichaam is opgebouwd uit de vijf grove elementen die door de vijf zinnen worden waargenomen. Deze lichamen komen tot manifestatie door de vijf sluiers (*kośa's*) die aan geboorte en dood onderworpen zijn en de nimmer veranderende getuige, het Zelf, omhullen. Zie ook verzen 72 e.v.

²⁸¹ Uit het bewustzijn verdwenen.

*atastau māyayā klrptau bandhamokṣau na cātmani |
 niṣkale niṣkriye śānte niravadye nirañjane |
 advitīye pare tattve vyomavatkalanā kutaḥ || 573||*

573. Daarom zijn zowel gebondenheid als bevrijding verbeeldingen gescha-
 pen door *māyā*; ze bestaan niet in het Zelf (*na cātmani*). Het Zelf is de op-
 perste werkelijkheid (*pare tattve*), zonder delen (*niṣkale*), vrij van activiteit
 (*niṣkriye*), vredig (*śānte*), zonder onzuiverheid (*niravadye*), zonder smet
 (*nirañjane*), de ene zonder tweede, net zo grenzeloos als ruimte (*ākāṣa*).

*na nirodho na cotpattirna baddho na ca sādhaḥ |
 na mumukṣurna vai mukta ityeṣā paramārthatā || 574||*

574. Er bestaat dood noch geboorte, [schepping noch oplossing], er is
 niemand die gebonden is noch een zoeker, geen asceet noch een bevrijde;
 dit is de uiteindelijke en absolute waarheid (*paramārthatā*)²⁸².

*sakalanigamacūḍāsāntasiddhāntarūpaṁ
 paramidamatiguhyaṁ darśitaṁ te mayādyā |
 apagatakalidoṣaṁ kāmānirmuktabuddhiṁ
 svasutavadasakṛttvāṁ bhāvayitvā mumukṣum || 575||*

575. Omdat je bent gezuiverd van alle smetten van deze donkere tijd, vrij
 van begeerte en op zoek naar bevrijding, heb ik heden jou, als mijn eigen
 zoon, het hoogste geheim²⁸³ onthuld. Het is het diepste wezen van heel de
Vedānta, het kroonjuweel van alle geschriften.

*iti śrutvā gurorvākyam praśrayeṇa kṛtānatiḥ |
 sa tena samanujñāto yayau nirmuktabandhanaḥ || 576||*

576. Bij het horen van deze woorden van zijn leermeester wierp de leerling
 zich vol eerbied voor hem neer. En dan vervolgde hij met de zegen van zijn
 leermeester zijn weg, bevrijd van gebondenheid.

*gurureva sadānandasindhau nirmagnamānasah |
 pāvayanvasudhām sarvām vicacāra nirantaraḥ || 577||*

²⁸² Dit is in overeenstemming met *Gauṇa*’s *Kārikā II. 32* (commentaar op *Māṇḍūkya Upaniṣad* vers 12): ‘Er is oplossing noch schepping, niemand in gebon-
 denheid en niemand die disciplines in praktijk brengt. Er is niemand die bevrijding
 zoekt en niemand wordt bevrijd. Dit is de absolute waarheid’. Zie ook *Yoga*
Vasiṣṭha V:71:27) “Er is gebondenheid noch bevrijding, nooit, nergens en voor
 niemand”

²⁸³ Het geheim van onderscheid tussen het werkelijke en onwerkelijke dat verbor-
 gen is voor de grote massa.

577. En de leermeester (*gurūdeva*) vervolgde zijn eigen weg, met zijn geest (*mānasah*) verzonken in de oceaan van het absolute bestaan en in gelukzaligheid (*sadānandasindhau*), met zijn absolute kennis zuiverheid brengend aan de hele wereld (*sarvām*).

ityācāryasya śiṣyasya saṁvādenātmalakṣaṇam |
nirūpitaṁ mumukṣūṇāṁ sukhābodhopapattaye || 578 ||

578. In deze tweespraak tussen de leermeester (*acārya*) en de leerling (*śiṣya*) is de ware aard van het Zelf (*ātman*) uiteengezet op een wijze die zoekers naar bevrijding (*mumukṣūṇam*) gemakkelijk kunnen begrijpen.

hitamidamupadeśamādriyāntāṁ
vihitānirastasamastacittadoṣāḥ |
bhavasukhaviratāḥ praśāntacittāḥ
śrutirasikā yatayo mumukṣavo ye || 579 ||

579. Mogen die zoekers naar bevrijding die zich hebben vrij gemaakt van alle onzuiverheden van het hart (*vihitānirasta samastacittadoṣāḥ*) door het naleven van voorgeschreven disciplines, die zich van de wereldse genietingen hebben afgewend, die kalm en vredig zijn (*praśāntacittāḥ*) en die behagen scheppen in de woorden van de geschriften (*śrutirasikā*), [mogen al deze zoekers] dit heilzame onderricht (*upadeśa*) met eerbied verwelkomen!

saṁsārādhvani tāpabhānukiraṇaprodhūtadāhavyathākhinnānāṁ
jalakāṅkṣayā marubhuvi bhrāntyā paribhrāmyatām |
atyāsannasudhāmbudhiṁ sukhākaraṁ brahmādvayaṁ darśayatyeṣā
śaṅkarabhāratī vijayate nirvāṇasandāyini || 580 ||

580. Aan hen die gekweld worden door de pijn van de verzengende hitte van de drievoudige ellende²⁸⁴ in het veranderlijke wereldse bestaan (*saṁsāra*) en die door begoocheling door een woestijn zwerven op zoek naar water²⁸⁵ wordt deze glorierijke boodschap van Śaṅkara aangeboden. Deze boodschap wijst hen naar de eenvoudig bereikbare²⁸⁶ oceaan van nectar, Brahman, de ene zonder tweede, en leidt hen naar bevrijding²⁸⁷.

Om

Vrede, Vrede, Vrede.

²⁸⁴ Zie voetnoot bij vers 487.

²⁸⁵ Die in verwachting van geluk door voorbijgaande zaken verlokt worden zoals een luchtspiegeling in de woestijn.

²⁸⁶ Omdat dit hun werkelijke natuur is en ze niets anders hoeven te doen dan dit te beseffen.

²⁸⁷ Door hen te bewegen om hun zelfopgelegde sluier weg te halen.

Aanhangsel 1

ONDERSCHIED TUSSEN DE KENNER EN HET GEKENDE *dr̥gdr̥śyaviveka*²⁸⁸

Al onze waarnemingen behoren tot het niet-Zelf (*anātman*). De onveranderlijke Ziener is waarlijk het Zelf. De ontelbare geschriften verkondigen enkel en alleen het onderscheid tussen het Zelf en het niet-Zelf.

De wereld die wij zien, gezien door het oog, is object (*dr̥śya*); het oog dat ziet is subject (*dr̥g*). Maar het oog, waargenomen door de geest is object en de geest die het ziet is subject. De geest, met zijn gedachten waargenomen door het Zelf is object en het Zelf is subject. Het Zelf kan echter geen object zijn daar het door niets anders wordt waargenomen. De vormen die waargenomen worden zijn gevarieerd, blauw en geel, grof of subtiel, lang en kort enz.; maar het oog dat ze ziet blijft een en hetzelfde. Op dezelfde wijze worden de verschillende hoedanigheden van het oog - zoals blindheid, dofheid, scherpheid - en van de oren en andere organen uitsluitend door de geest waargenomen. Zo ook worden de verschillende eigenschappen van de geest - zoals begeerte, vastberadenheid, twijfel, geloof, gebrek aan geloof, moed, gebrek aan moed, angst, verlegenheid, onderscheid, goed en slecht - alle waargenomen door het Zelf alleen. Dit Zelf rijst niet op noch gaat het onder, het groeit noch raakt het in verval. Het straalt vanuit zijn eigen glans. Het verlicht al het andere zonder de behoefte aan hulp van andere bronnen.

Het onderstaande schema is een nadere uitwerking van *dr̥gdr̥śyaviveka* door Śrī Ramaṇa Maharṣi²⁸⁹.

Het object dat gekend, gezien enz. wordt (zonder gewaarzijn):	De kenner, degene die ziet enz. (met gewaarzijn):
Het lichaam, een pot enz.	Het oog
Het oog	Het gezichtsvermogen
Het gezichtsvermogen	Het denkvermogen (<i>manas</i>)
Het denkvermogen (<i>manas</i>)	Het individu (<i>jīva</i>)
Het individu (<i>jīva</i>)	Louter Bewustzijn, het Zelf

²⁸⁸ *Dr̥g Dr̥śya Viveka*, Śaṅkarā, de eerste vijf verzen.

²⁸⁹ Śrī Ramaṇa Maharṣi “*Vicāra Sangrahaṁ*” (Zelfonderzoek).

Aanhangsel 2

OVER SAMĀDHI

In zijn zoektocht naar zijn essentie zal de aspirant, die door verschillende *upadeśa*'s en meditatie voldoende rijpheid heeft bereikt, verschillende stadia van bewustzijn doorlopen die tot het domein van *samādhi* behoren.

Hieronder is een samenvatting gegeven van de stadia van *samādhi*, ontleend aan uitleg van Śrī Ramaṇa Maharṣi aan zijn discipels en bezoekers bij verschillende gelegenheden²⁹⁰.

Samādhi is de staat van onafgebroken ervaring van het Zelf. Als de geest in gemeenschap verkeert met het Zelf in duisternis, dan heet dit *nidrā* (slaap), dat wil zeggen het opgaan van de geest in onwetendheid. Hierbij is de verbondenheid met het Zelf een onbewuste staat. Het opgaan in een bewuste of wakende staat, innig verbonden met het Zelf, heet *samādhi*.

Er zijn verschillende stadia van *samādhi*. Wanneer de Zelfgewaarwording als gevolg van mentale onrust slechts door voortdurende inspanning in stand wordt gehouden dan heet dit *savikalpa samādhi*. Het verblijven in *savikalpa samādhi* is afhankelijk van de inspanning die gedaan wordt. Het onderscheid tussen de kenner, het kennen en het gekende is nog niet verdwenen. Wanneer de mentale onrust geheel afwezig is heet het *nirvikalpa samādhi*. Hierbij zijn de zintuigen inactief en gedachten zijn totaal afwezig. Er is geen differentiatie en geen enkele inspanning, het is puur bewustzijn dat het vermogen heeft zowel kennis als onwetendheid te verlichten; het is voorbij licht en duisternis.

Bij *nirvikalpa samādhi* worden twee gradaties onderscheiden: *kevala nirvikalpa samādhi* en *sahaja nirvikalpa samādhi*. Bij *kevala nirvikalpa samādhi* is er een tijdelijke maar moeiteloze Zelfgewaarwording, maar het ego is niet geheel verdwenen. Er is een tijdelijke gewaarwording van het Zelf zonder lichaamsbewustzijn. Men kan bij deze staat niet in de wereld functioneren daar de zintuiglijke waarneming afwezig is. Als het lichaamsbewustzijn terugkeert komt het ego weer naar boven en bevindt men zich in dualiteit. *Kevala nirvikalpa samādhi* kan reeds in het *tanumānasā*²⁹¹ stadium ervaren worden.

²⁹⁰ "Talks with Ramaṇa Maharṣi", Ramanasramam, 1989, Tiruvannamalai, India.

²⁹¹ De stadia van kennis (*jñānabhūmika*) zijn (1) *śubhecchā* (verlangen naar verlichting), (2) *vicāraṇa* (onderzoek, horen en reflecteren), (3) *tanumanasā* (verfijnde geest), (4) *sattvāpatti* (zelfrealisatie), (5) *asamsakti* (totale onthechtheid), (6) *padārthābhāvanā* (het absolute niet-waarnemen van objecten), (7) *turyagā* (voorbij

In *sahaja nirvikalpa samādhi* is de *jñāni* voorgoed vrij van zijn ego. *Sahaja* betekent ‘natuurlijk’ en *nirvikalpa* betekent ‘zonder differentiatie’. Hij die deze toestand heeft bereikt is in staat in de wereld te functioneren als een gewoon mens. Wetende dat hij het Zelf is, ziet de *jñāni* geen verschil tussen hemzelf en anderen of de wereld. Voor hem is alles een manifestatie van het Zelf.

Het onderscheid tussen *kevala nirvikalpa samādhi* en *sahaja nirvikalpa samādhi* wordt geïllustreerd door een emmer die volledig in water is ondergedompeld. Bij *kevala nirvikalpa samādhi* is het touw nog altijd aan de katrol bevestigd en de emmer kan uit het water getrokken worden. Bij *sahaja nirvikalpa samādhi* is de geest geheel in het Zelf verzonken zoals de emmer die met touw en al in de diepte verzonken is: niets blijft er over om hem naar de wereld terug te brengen.

Er is ook een onderscheid tussen externe en interne *samādhi*: externe *nirvikalpa samādhi* bijvoorbeeld, is het verblijven in de werkelijkheid terwijl de wereld wordt waargenomen maar zonder innerlijk erdoor te worden beroerd. Het is de stilte van de golfloze oceaan. Bij interne *nirvikalpa samādhi* is er geen lichaamsbewustzijn.

De beschrijving van de verschillende stadia van *samādhi* is in het onderstaande schema overzichtelijk weergegeven.

woorden). De zes kwaliteiten, onderscheidingsvermogen, onthechting en verlangen naar bevrijding (zie de verzen 19 en verder) gaan aan het eerste stadium (*śubecchā*) vooraf. Zie ook Yoga Vāsiṣṭha VII.126. Zij die de laatste vier stadia hebben bereikt worden respectievelijk *brahmavit*, *brahmavidvara*, *brahmavidvara* en *brahmavidvariṣṭha* genoemd.

Stadia van *samādhi*

<i>SAVIKALPA SAMĀDHI</i>		<i>NIRVIKALPA SAMĀDHI</i>	
Externe (<i>bāhya</i>)	Interne (<i>antar</i>)	Externe (<i>bāhya</i>)	Interne (<i>antar</i>)
<i>(drśyānuvidha)</i> ²⁹² Het denken springt van het ene object naar het andere. Houd het gevestigd in de waarheid daarachter.	De geest wordt gekweld door begeerte, boosheid enz. Zie waaruit zij oprijzen en waaruit zij bestaan. Houd vast aan hun oorsprong (bron).	Opgaan in de Ene Werkelijkheid die ten grondslag ligt aan alle verschijnselen en zich niet bewust zijn van de voorbijgaande manifestaties.	Opgaan in het meest innerlijke Zijn dat de Ene Werkelijkheid is, waaruit alle gedachten enz. oprijzen, en zich van niets anders bewust zijn.
<i>(śābdānuvidha)</i> ²⁹³ Er zijn externe verschijnselen waarvan gezegd wordt dat hun oorsprong bij de Ene Werkelijkheid ligt. Zoek deze op en houd daaraan vast.	Er zijn allerlei soorten gedachten die uit de innerlijke werkelijkheid oprijzen en zich manifesteren. Houd vast aan die werkelijkheid.	Deze staat wordt vergeleken met de oceaan waarvan het water zonder golven, rustig en kalm is.	Deze staat wordt vergeleken met een vlam die niet bewogen wordt door luchtstromen en maar standvastig blijft branden.
Al deze vier soorten van <i>savikalpa samādhi</i> worden met inspanning bereikt.		Wanneer deze soorten van <i>nirvikalpa samādhi</i> zonder inspanning bereikt zijn, en er gezien wordt dat de golfloze oceaan van externe <i>samādhi</i> en de standvastige vlammen van interne <i>samādhi</i> identiek zijn, wordt deze staat <i>sahaja nirvikalpa samādhi</i> genoemd.	

²⁹² Meegaand met objecten.

²⁹³ Meegaand met verbale begrippen.

Aanhangsel 3**Adi Sankaracharya's Viveka-Chudamani**

Translated by Swami Madhavananda - Published by Advaita Ashram, Kolkata

1. I bow to Govinda, whose nature is Bliss Supreme, who is the Sadguru, who can be known only from the import of all Vedānta, and who is beyond the reach of speech and mind.
2. For all beings a human birth is difficult to obtain, more so is a male body; rarer than that is Brahmanahood; rarer still is the attachment to the path of Vedic religion; higher than this is erudition in the scriptures; discrimination between the Self and not-Self, Realisation, and continuing in a state of identity with Brahman – these come next in order. (This kind of) Mukti (Liberation) is not to be attained except through the well-earned merits of a hundred crore of births.
3. These are three things which are rare indeed and are due to the grace of God – namely, a human birth, the longing for Liberation, and the protecting care of a perfected sage.
4. The man who, having by some means obtained a human birth, with a male body and mastery of the Vedas to boot, is foolish enough not to exert himself for self-liberation, verily commits suicide, for he kills himself by clinging to things unreal.
5. What greater fool is there than the man who having obtained a rare human body, and a masculine body too, neglects to achieve the real end of this life ?
6. Let people quote the Scriptures and sacrifice to the gods, let them perform rituals and worship the deities, but there is no Liberation without the realisation of one's identity with the Atman, no, not even in the lifetime of a hundred Brahmas put together.
7. There is no hope of immortality by means of riches – such indeed is the declaration of the Vedas. Hence it is clear that works cannot be the cause of Liberation.

8. Therefore the man of learning should strive his best for Liberation, having renounced his desire for pleasures from external objects, duly approaching a good and generous preceptor, and fixing his mind on the truth inculcated by him.

9. Having attained the Yogarudha state, one should recover oneself, immersed in the sea of birth and death by means of devotion to right discrimination.

10. Let the wise and erudite man, having commenced the practice of the realisation of the Atman give up all works and try to cut loose the bonds of birth and death.

11. Work leads to purification of the mind, not to perception of the Reality. The realisation of Truth is brought about by discrimination and not in the least by ten million of acts.

12. By adequate reasoning the conviction of the reality about the rope is gained, which puts an end to the great fear and misery caused by the snake worked up in the deluded mind.

13. The conviction of the Truth is seen to proceed from reasoning upon the salutary counsel of the wise, and not by bathing in the sacred waters, nor by gifts, nor by a hundred Pranayamas (control of the vital force).

14. Success depends essentially on a qualified aspirant; time, place and other such means are but auxiliaries in this regard.

15. Hence the seeker after the Reality of the Atman should take to reasoning, after duly approaching the Guru – who should be the best of the knowers of Brahman, and an ocean of mercy.

16. An intelligent and learned man skilled in arguing in favour of the Scriptures and in refuting counter-arguments against them – one who has got the above characteristics is the fit recipient of the knowledge of the Atman.

17. The man who discriminates between the Real and the unreal, whose mind is turned away from the unreal, who possesses calmness and the allied virtues, and who is longing for Liberation, is alone considered qualified to enquire after Brahman.

18. Regarding this, sages have spoken of four means of attainment, which alone being present, the devotion to Brahman succeeds, and in the absence of which, it fails.

19. First is enumerated discrimination between the Real and the unreal; next comes aversion to the enjoyment of fruits (of one's actions) here and hereafter; (next is) the group of six attributes, viz. calmness and the rest; and (last) is clearly the yearning for Liberation.

20. A firm conviction of the mind to the effect that Brahman is real and the universe unreal, is designated as discrimination (Viveka) between the Real and the unreal.

21. Vairagya or renunciation is the desire to give up all transitory enjoyments (ranging) from those of an (animate) body to those of Brahmahood (having already known their defects) from observation, instruction and so forth.

22. The resting of the mind steadfastly on its Goal (viz. Brahman) after having detached itself from manifold sense-objects by continually observing their defects, is called Shama or calmness.

23. Turning both kinds of sense-organs away from sense-objects and placing them in their respective centres, is called Dama or self-control. The best Uparati or self-withdrawal consists in the mind-function ceasing to be affected by external objects.

24. The bearing of all afflictions without caring to redress them, being free (at the same time) from anxiety or lament on their score, is called Titiksha or forbearance.

25. Acceptance by firm judgment as true of what the Scriptures and the Guru instruct, is called by sages Shraddha or faith, by means of which the Reality is perceived.

26. Not the mere indulgence of thought (in curiosity) but the constant concentration of the intellect (or the affirming faculty) on the ever-pure Brahman, is what is called Samadhana or self-settledness.

27. Mumukshuta or yearning for Freedom is the desire to free oneself, by realising one's true nature, from all bondages from that of egoism to that of the body – bondages superimposed by Ignorance.

28. Even though torpid or mediocre, this yearning for Freedom, through the grace of the Guru, may bear fruit (being developed) by means of Vairagya (renunciation), Shama (calmness), and so on.

29. In his case, verily, whose renunciation and yearning for Freedom are intense, calmness and the other practices have (really) their meaning and bear fruit.

30. Where (however) this renunciation and yearning for Freedom are torpid, there calmness and the other practices are as mere appearances, like water in a desert.

31. Among things conducive to Liberation, devotion (Bhakti) holds the supreme place. The seeking after one's real nature is designated as devotion.

32. Others maintain that the inquiry into the truth of one's own self is devotion. The inquirer about the truth of the Atman who is possessed of the above-mentioned means of attainment should approach a wise preceptor, who confers emancipation from bondage.

33. Who is versed in the Vedas, sinless, unsmitten by desire and a knower of Brahman par excellence, who has withdrawn himself into Brahman; who is calm, like fire that has consumed its fuel, who is a boundless reservoir of mercy that knows no reason, and a friend of all good people who prostrate themselves before him.

34. Worshipping that Guru with devotion, and approaching him, when he is pleased with prostration, humility and service, (he) should ask him what he has got to know:

35. O Master, O friend of those that bow to thee, thou ocean of mercy, I bow to thee; save me, fallen as I am into this sea of birth and death, with a straightforward glance of thine eye, which sheds nectar-like grace supreme.

36. Save me from death, afflicted as I am by the unquenchable fire of this world-forest, and shaken violently by the winds of an untoward lot, terrified and (so) seeking refuge in thee, for I do not know of any other man with whom to seek shelter.

37. There are good souls, calm and magnanimous, who do good to others as does the spring, and who, having themselves crossed this dreadful ocean of birth and death, help others also to cross the same, without any motive whatsoever.

38. It is the very nature of the magnanimous to move of their own accord towards removing others' troubles. Here, for instance, is the moon who, as everybody knows, voluntarily saves the earth parched by the flaming rays of the sun.

39. O Lord, with thy nectar-like speech, sweetened by the enjoyment of the elixir-like bliss of Brahman, pure, cooling to a degree, issuing in streams from thy lips as from a pitcher, and delightful to the ear – do thou sprinkle me who am tormented by worldly afflictions as by the tongues of a forest-fire. Blessed are those on whom even a passing glance of thy eye lights, accepting them as thine own.

40. How to cross this ocean of phenomenal existence, what is to be my fate, and which of the means should I adopt – as to these I know nothing. Condescend to save me, O Lord, and describe at length how to put an end to the misery of this relative existence.

41. As he speaks thus, tormented by the afflictions of the world – which is like a forest on fire – and seeking his protection, the saint eyes him with a glance softened with pity and spontaneously bids him give up all fear.

42. To him who has sought his protection, thirsting for Liberation, who duly obeys the injunctions of the Scriptures, who is of a serene mind, and endowed with calmness – (to such a one) the sage proceeds to inculcate the truth out of sheer grace.

43. Fear not, O learned one, there is no death for thee; there is a means of crossing this sea of relative existence; that very way by which sages have gone beyond it, I shall inculcate to thee.

44. There is a sovereign means which puts an end to the fear of relative existence; through that thou wilt cross the sea of Samsara and attain the supreme bliss.

45. Reasoning on the meaning of the Vedānta leads to efficient knowledge, which is immediately followed by the total annihilation of the misery born of relative existence.

46. Faith (Shraddha), devotion and the Yoga of meditation – these are mentioned by the Shruti as the immediate factors of Liberation in the case of a seeker; whoever abides in these gets Liberation from the bondage of the body, which is the conjuring of Ignorance.

47. It is verily through the touch of Ignorance that thou who art the Supreme Self findest thyself under the bondage of the non-Self, whence alone proceeds the round of births and deaths. The fire of knowledge, kindled by the discrimination between these two, burns up the effects of Ignorance together with their root.

48. Condescend to listen, O Master, to the question I am putting (to thee). I shall be gratified to hear a reply to the same from thy lips.

49. What is bondage, forsooth ? How has it come (upon the Self) ? How does it continue to exist ? How is one freed from it ? What is this non-Self ? And who is the Supreme Self ? And how can one discriminate between them ? -- Do tell me about all these.

50. The Guru replied: Blessed art thou ! Thou hast achieved thy life's end and hast sanctified thy family, that thou wishest to attain Brahmanhood by getting free from the bondage of Ignorance !

51. A father has got his sons and others to free him from his debts, but he has got none but himself to remove his bondage.

52. Trouble such as that caused by a load on the head can be removed by others, but none but one's own self can put a stop to the pain which is caused by hunger and the like.

53. The patient who takes (the proper) diet and medicine is alone seen to recover completely – not through work done by others.

54. The true nature of things is to be known personally, through the eye of clear illumination, and not through a sage: what the moon exactly is, is to be known with one's own eyes; can others make him know it ?

55. Who but one's own self can get rid of the bondage caused by the fetters of Ignorance, desire, action and the like, aye even in a hundred crore of cycles ?

56. Neither by Yoga, nor by Sankhya, nor by work, nor by learning, but by the realisation of one's identity with Brahman is Liberation possible, and by no other means.

57. The beauty of a guitar's form and the skill of playing on its chords serve merely to please a few persons; they do not suffice to confer sovereignty.

58. Loud speech consisting of a shower of words, the skill in expounding the Scriptures, and likewise erudition - these merely bring on a little personal enjoyment to the scholar, but are no good for Liberation.

59. The study of the Scriptures is useless so long as the highest Truth is unknown, and it is equally useless when the highest Truth has already been known.

60. The Scriptures consisting of many words are a dense forest which merely causes the mind to ramble. Hence men of wisdom should earnestly set about knowing the true nature of the Self.
61. For one who has been bitten by the serpent of Ignorance, the only remedy is the knowledge of Brahman. Of what avail are the Vedas and (other) Scriptures, Mantras (sacred formulae) and medicines to such a one ?
62. A disease does not leave off if one simply utter the name of the medicine, without taking it; (similarly) without direct realisation one cannot be liberated by the mere utterance of the word Brahman.
63. Without causing the objective universe to vanish and without knowing the truth of the Self, how is one to achieve Liberation by the mere utterance of the word Brahman ? -- It would result merely in an effort of speech.
64. Without killing one's enemies, and possessing oneself of the splendour of the entire surrounding region, one cannot claim to be an emperor by merely saying, 'I am an emperor'.
65. As a treasure hidden underground requires (for its extraction) competent instruction, excavation, the removal of stones and other such things lying above it and (finally) grasping, but never comes out by being (merely) called out by name, so the transparent Truth of the self, which is hidden by Maya and its effects, is to be attained through the instructions of a knower of Brahman, followed by reflection, meditation and so forth, but not through perverted arguments.
66. Therefore the wise should, as in the case of disease and the like, personally strive by all the means in their power to be free from the bondage of repeated births and deaths.
67. The question that thou hast asked today is excellent, approved by those versed in the Scriptures, aphoristic, pregnant with meaning and fit to be known by the seekers after Liberation.
68. Listen attentively, O learned one, to what I am going to say. By listening to it thou shalt be instantly free from the bondage of Samsara.
69. The first step to Liberation is the extreme aversion to all perishable things, then follow calmness, self-control, forbearance, and the utter relinquishment of all work enjoined in the Scriptures.
70. Then come hearing, reflection on that, and long, constant and unbroken meditation on the Truth for the Muni. After that the learned seeker attains

the supreme Nirvikalpa state and realises the bliss of Nirvana even in this life.

71. Now I am going to tell thee fully about what thou oughtst to know – the discrimination between the Self and the non-Self. Listen to it and decide about it in thy mind.

72. Composed of the seven ingredients, viz. marrow, bones, fat, flesh, blood, skin and cuticle, and consisting of the following limbs and their parts – legs, thighs, the chest, arms, the back and the head:

73. This body, reputed to be the abode of the delusion of ‘I and mine’, is designated by sages as the gross body. The sky, air, fire, water and earth are subtle elements. They –

74. Being united with parts of one another and becoming gross, (they) form the gross body. And their subtle essences form sense-objects – the group of five such as sound, which conduce to the happiness of the experiencer, the individual soul.

75. Those fools who are tied to these sense-objects by the stout cord of attachment, so very difficult to snap, come and depart, up and down, carried amain by the powerful emissary of their past action.

76. The deer, the elephant, the moth, the fish and the black-bee – these five have died, being tied to one or other of the five senses, viz. sound etc., through their own attachment. What then is in store for man who is attached to all these five.

77. Sense-objects are even more virulent in their evil effects than the poison of the cobra. Poison kills one who takes it, but those others kill one who even looks at them through the eyes.

78. He who is free from the terrible snare of the hankering after sense-objects, so very difficult to get rid of, is alone fit for Liberation, and none else – even though he be versed in all the six Shastras.

79. The shark of hankering catches by the throat those seekers after Liberation who have got only an apparent dispassion (Vairagya) and are trying to cross the ocean of samsara (relative existence), and violently snatching them away, drowns them half-way.

80. He who has killed the shark known as sense-object with the sword of mature dispassion, crosses the ocean of Samsara, free from all obstacles.

81. Know that death quickly overtakes the stupid man who walks along the dreadful ways of sense-pleasure; whereas one who walks in accordance with the instructions of a well-wishing and worthy Guru, as also with his own reasoning, achieves his end – know this to be true.

82. If indeed thou hast a craving for Liberation, shun sense-objects from a good distance as thou wouldst do poison, and always cultivate carefully the nectar-like virtues of contentment, compassion, forgiveness, straight-forwardness, calmness and self-control.

83. Whoever leaves aside what should always be attempted, viz. emancipation from the bondage of Ignorance without beginning, and passionately seeks to nourish this body, which is an object for others to enjoy, commits suicide thereby.

84. Whoever seeks to realise the Self by devoting himself to the nourishment of the body, proceeds to cross a river by catching hold of a crocodile, mistaking it for a log.

85. So for a seeker after Liberation the infatuation over things like the body is a dire death. He who has thoroughly conquered this deserves the state of Freedom.

86. Conquer the dire death of infatuation over thy body, wife, children etc., - conquering which the sages reach that Supreme State of Vishnu.

87. This gross body is to be deprecated, for it consists of the skin, flesh, blood, arteries and veins, fat, marrow and bones, and is full of other offensive things.

88. The gross body is produced by one's past actions out of the gross elements formed by the union of the subtle elements with each other, and is the medium of experience for the soul. That is its waking state in which it perceives gross objects.

89. Identifying itself with this form, the individual soul, though separate, enjoys gross objects, such as garlands and sandal-paste, by means of the external organs. Hence this body has its fullest play in the waking state.

90. Know this gross body to be like a house to the householder, on which rests man's entire dealing with the external world.

91. Birth, decay and death are the various characteristics of the gross body, as also stoutness etc., childhood etc., are its different conditions; it has got various restrictions regarding castes and orders of life; it is subject to vari-

ous diseases, and meets with different kinds of treatment, such as worship, insult and high honours.

92. The ears, skin, eyes, nose and tongue are organs of knowledge, for they help us to cognise objects; the vocal organs, hands, legs, etc., are organs of action, owing to their tendency to work.

93-94. The inner organ (Antahkarana) is called Manas, Buddhi, ego or Chitta, according to their respective functions: Manas, from its considering the pros and cons of a thing; Buddhi, from its property of determining the truth of objects; the ego, from its identification with this body as one's own self; and Chitta, from its function of remembering things it is interested in.

95. One and the same Prana (vital force) becomes Prana, Apana, Vyana, Udana and Samana according to their diversity of functions and modifications, like gold, water, etc.

96. The five organs of action such as speech, the five organs of knowledge such as the ear, the group of five Pranas, the five elements ending with the ether, together with Buddhi and the rest as also Nescience, desire and action – these eight "cities" make up what is called the subtle body.

97. Listen – this subtle body, called also the Linga body, is produced out of the elements before their subdividing and combining with each other, is possessed of latent impressions and causes the soul to experience the fruits of its past actions. It is a beginningless superimposition on the soul brought on by its own ignorance.

98-99. Dream is a state of the soul distinct from the waking state, where it shines by itself. In dreams Buddhi, by itself, takes on the role of the agent and the like, owing to various latent impressions of the waking state, while the supreme Atman shines in Its own glory – with Buddhi as Its only superimposition, the witness of everything, and is not touched by the least work that Buddhi does. As It is wholly unattached, It is not touched by any work that Its superimpositions may perform.

100. This subtle body is the instrument for all activities of the Atman, who is Knowledge Absolute, like the adze and other tools of a carpenter. Therefore this Atman is perfectly unattached.

101. Blindness, weakness and sharpness are conditions of the eye, due merely to its fitness or defectiveness; so are deafness, dumbness, etc., of the ear and so forth – but never of the Atman, the Knower.

102. Inhalation and exhalation, yawning, sneezing, secretion, leaving this body, etc., are called by experts functions of Prana and the rest, while hunger and thirst are characteristics of Prana proper.

103. The inner organ (mind) has its seat in the organs such as the eye, as well as in the body, identifying with them and endowed with a reflection of the Atman.

104. Know that it is egoism which, identifying itself with the body, becomes the doer or experienter, and in conjunction with the Gunas such as the Sattva, assumes the three different states.

105. When sense-objects are favourable it becomes happy, and it becomes miserable when the case is contrary. So happiness and misery are characteristics of egoism, and not of the ever-blissful Atman.

106. Sense-objects are pleasurable only as dependent on the Atman manifesting through them, and not independently, because the Atman is by Its very nature the most beloved of all. Therefore the Atman is ever blissful, and never suffers misery.

107. That in profound sleep we experience the bliss of the Atman independent of sense-objects, is clearly attested by the Shruti, direct perception, tradition and inference.

108. Avidya (Nescience) or Maya, called also the Undifferentiated, is the power of the Lord. She is without beginning, is made up of the three Gunas and is superior to the effects (as their cause). She is to be inferred by one of clear intellect only from the effects She produces. It is She who brings forth this whole universe.

109. She is neither existent nor non-existent nor partaking of both characters; neither same nor different nor both; neither composed of parts nor an indivisible whole nor both. She is most wonderful and cannot be described in words.

110. Maya can be destroyed by the realisation of the pure Brahman, the one without a second, just as the mistaken idea of a snake is removed by the discrimination of the rope. She has her Gunas as Rajas, Tamas and Sattva, named after their respective functions.

111. Rajas has its Vikshepa-Shakti or projecting power, which is of the nature of an activity, and from which this primeval flow of activity has emanated. From this also, mental modifications such as attachment and grief are continually produced.

112. Lust, anger, avarice, arrogance, spite, egoism, envy, jealousy, etc., -- these are the dire attributes of Rajas, from which the worldly tendency of man is produced. Therefore Rajas is a cause of bondage.

113. Avriti or the veiling power is the power of Tamas, which makes things appear other than what they are. It is this that causes man's repeated trans-migrations, and starts the action of the projecting power (Vikshepa).

114. Even wise and learned men and men who are clever and adept in the vision of the exceedingly subtle Atman, are overpowered by Tamas and do not understand the Atman, even though clearly explained in various ways. What is simply superimposed by delusion, they consider as true, and attach themselves to its effects. Alas ! How powerful is the great Avriti Shakti of dreadful Tamas!

115. Absence of the right judgment, or contrary judgment, want of definite belief and doubt – these certainly never desert one who has any connection with this veiling power, and then the projecting power gives ceaseless trouble.

116. Ignorance, lassitude, dullness, sleep, inadvertence, stupidity, etc., are attributes of Tamas. One tied to these does not comprehend anything, but remains like one asleep or like a stock or stone.

117. Pure Sattva is (clear) like water, yet in conjunction with Rajas and Tamas it makes for transmigration. The reality of the Atman becomes reflected in Sattva and like the sun reveals the entire world of matter.

118. The traits of mixed Sattva are an utter absence of pride etc., and Ni-yama, Yama, etc., as well as faith, devotion, yearning for Liberation, the divine tendencies and turning away from the unreal.

119. The traits of pure Sattva are cheerfulness, the realisation of one's own Self, supreme peace, contentment, bliss, and steady devotion to the Atman, by which the aspirant enjoys bliss everlasting.

120. This Undifferentiated, spoken of as the compound of the three Gunas, is the causal body of the soul. Profound sleep is its special state, in which the functions of the mind and all its organs are suspended.

121. Profound sleep is the cessation of all kinds of perception, in which the mind remains in a subtle seed-like form. The test of this is the universal verdict, "I did not know anything then".

122. The body, organs, Pranas, Manas, egoism, etc., all modifications, the sense-objects, pleasure and the rest, the gross elements such as the ether, in fact, the whole universe, up to the Undifferentiated – all this is the non-Self.

123. From Mahat down to the gross body everything is the effect of Maya: These and Maya itself know thou to be the non-Self, and therefore unreal like the mirage in a desert.

124. Now I am going to tell thee of the real nature of the supreme Self, realising which man is freed from bondage and attains Liberation.

125. There is some Absolute Entity, the eternal substratum of the consciousness of egoism, the witness of the three states, and distinct from the five sheaths or coverings:

126. Which knows everything that happens in the waking state, in dream and in profound sleep; which is aware of the presence or absence of the mind and its functions; and which is the background of the notion of egoism. – This is That.

127. Which Itself sees all, but which no one beholds, which illumines the intellect etc., but which they cannot illumine. – This is That.

128. By which this universe is pervaded, but which nothing pervades, which shining, all this (universe) shines as Its reflection. – This is That.

129. By whose very presence the body, the organs, mind and intellect keep to their respective spheres of action, like servants !

130. By which everything from egoism down to the body, the sense-objects and pleasure etc., is known as palpably as a jar – for It is the essence of Eternal Knowledge.

131. This is the innermost Self, the primeval Purusha (Being), whose essence is the constant realisation of infinite Bliss, which is ever the same, yet reflecting through the different mental modifications, and commanded by which the organs and Pranas perform their functions.

132. In this very body, in the mind full of Sattva, in the secret chamber of the intellect, in the Akasha known as the Unmanifested, the Atman, of charming splendour, shines like the sun aloft, manifesting this universe through Its own effulgence.

133. The Knower of the modifications of mind and egoism, and of the activities of the body, the organs and Pranas, apparently taking their forms,

like the fire in a ball of iron; It neither acts nor is subject to change in the least.

134. It is neither born nor dies, It neither grows nor decays, nor does It undergo any change, being eternal. It does not cease to exist even when this body is destroyed, like the sky in a jar (after it is broken), for It is independent.

135. The Supreme Self, different from the Prakriti and its modifications, of the essence of Pure Knowledge, and Absolute, directly manifests this entire gross and subtle universe, in the waking and other states, as the substratum of the persistent sense of egoism, and manifests Itself as the Witness of the Buddhi, the determinative faculty.

136. By means of a regulated mind and the purified intellect (Buddhi), realise directly thy own Self in the body so as to identify thyself with It, cross the boundless ocean of Samsara whose waves are birth and death, and firmly established in Brahman as thy own essence, be blessed.

137. Identifying the Self with this non-Self – this is the bondage of man, which is due to his ignorance, and brings in its train the miseries of birth and death. It is through this that one considers this evanescent body as real, and identifying oneself with it, nourishes, bathes, and preserves it by means of (agreeable) sense-objects, by which he becomes bound as the caterpillar by the threads of its cocoon.

138. One who is overpowered by ignorance mistakes a thing for what it is not; It is the absence of discrimination that causes one to mistake a snake for a rope, and great dangers overtake him when he seizes it through that wrong notion. Hence, listen, my friend, it is the mistaking of transitory things as real that constitutes bondage.

139. This veiling power (Avriti), which preponderates in ignorance, covers the Self, whose glories are infinite and which manifests Itself through the power of knowledge, indivisible, eternal and one without a second – as Rahu does the orb of the sun.

140. When his own Self, endowed with the purest splendour, is hidden from view, a man through ignorance falsely identifies himself with this body, which is the non-Self. And then the great power of rajas called the projecting power sorely afflicts him through the binding fetters of lust, anger, etc.,

141. The man of perverted intellect, having his Self-knowledge swallowed up by the shark of utter ignorance, himself imitates the various states of the

intellect (Buddhi), as that is Its superimposed attribute, and drifts up and down in this boundless ocean of Samsara which is full of the poison of sense-enjoyment, now sinking, now rising – a miserable fate indeed!

142. As layers of clouds generated by the sun's rays cover the sun and alone appear (in the sky), so egoism generated by the Self, covers the reality of the Self and appears by itself.

143. Just as, on a cloudy day, when the sun is swallowed up by dense clouds, violent cold blasts trouble them, so when the Atman is hidden by intense ignorance, the dreadful Vikshepa Shakti (projecting power) afflicts the foolish man with numerous griefs.

144. It is from these two powers that man's bondage has proceeded – beguiled by which he mistakes the body for the Self and wanders (from body to body).

145. Of the tree of Samsara ignorance is the seed, the identification with the body is its sprout, attachment its tender leaves, work its water, the body its trunk, the vital forces its branches, the organs its twigs, the sense-objects its flowers, various miseries due to diverse works are its fruits, and the individual soul is the bird on it.

146. This bondage of the non-Self springs from ignorance, is self-caused, and is described as without beginning and end. It subjects one to the long train of miseries such as birth, death, disease and decrepitude.

147. This bondage can be destroyed neither by weapons nor by wind, nor by fire, nor by millions of acts – by nothing except the wonderful sword of knowledge that comes of discrimination, sharpened by the grace of the Lord.

148. One who is passionately devoted to the authority of the Shrutis acquires steadiness in his Svadharma, which alone conduces to the purity of his mind. The man of pure mind realises the Supreme Self, and by this alone Samsara with its root is destroyed.

149. Covered by the five sheaths – the material one and the rest – which are the products of Its own power, the Self ceases to appear, like the water of a tank by its accumulation of sedge.

150. On the removal of that sedge the perfectly pure water that allays the pangs of thirst and gives immediate joy, appears unobstructed before the man.

151. When all the five sheaths have been eliminated, the Self of man appears – pure, of the essence of everlasting and unalloyed bliss, indwelling, supreme and self-effulgent.

152. To remove his bondage the wise man should discriminate between the Self and the non-Self. By that alone he comes to know his own Self as Existence-Knowledge-Bliss Absolute and becomes happy.

153. He indeed is free who discriminates between all sense-objects and the indwelling, unattached and inactive Self – as one separates a stalk of grass from its enveloping sheath – and merging everything in It, remains in a state of identity with That.

154. This body of ours is the product of food and comprises the material sheath; it lives on food and dies without it; it is a mass of skin, flesh, blood, bones and filth, and can never be the eternally pure, self-existent Atman.

155. It does not exist prior to inception or posterior to dissolution, but lasts only for a short (intervening) period; its virtues are transient, and it is changeful by nature; it is manifold, inert, and is a sense-object, like a jar; how can it be one's own Self, the Witness of changes in all things ?

156. The body, consisting of arms, legs, etc., cannot be the Atman, for one continues to live even when particular limbs are gone, and the different functions of the organism also remain intact. The body which is subject to another's rule cannot be the Self which is the Ruler of all.

157. That the Atman as the abiding Reality is different from the body, its characteristics, its activities, its states, etc., of which It is the witness, is self-evident.

158. How can the body, being a pack of bones, covered with flesh, full of filth and highly impure, be the self-existent Atman, the Knower, which is ever distinct from it ?

159. It is the foolish man who identifies himself with a mass of skin, flesh, fat, bones and filth, while the man of discrimination knows his own Self, the only Reality that there is, as distinct from the body.

160. The stupid man thinks he is the body, the book-learned man identifies himself with the mixture of body and soul, while the sage possessed of realisation due to discrimination looks upon the eternal Atman as his Self, and thinks, "I am Brahman".

161. O foolish person, cease to identify thyself with this bundle of skin, flesh, fat, bones and filth, and identify thyself instead with the Absolute Brahman, the Self of all, and thus attain to supreme Peace.

162. As long as the book-learned man does not give up his mistaken identification with the body, organs, etc., which are unreal, there is no talk of emancipation for him, even if he be ever so erudite in the Vedānta philosophy.

163. Just as thou dost not identify thyself with the shadow-body, the image-body, the dream-body, or the body thou hast in the imaginations of thy heart, cease thou to do likewise with the living body also.

164. Identifications with the body alone is the root that produces the misery of birth etc., of people who are attached to the unreal; therefore destroy thou this with the utmost care. When this identification caused by the mind is given up, there is no more chance for rebirth.

165. The Prana, with which we are all familiar, coupled with the five organs of action, forms the vital sheath, permeated by which the material sheath engages itself in all activities as if it were living.

166. Neither is the vital sheath the Self – because it is a modification of Vayu, and like the air it enters into and comes out of the body, and because it never knows in the least either its own weal and woe or those of others, being eternally dependent on the Self.

167. The organs of knowledge together with the mind form the mental sheath – the cause of the diversity of things such as "I" and "mine". It is powerful and endowed with the faculty of creating differences of name etc., It manifests itself as permeating the preceding, i.e. the vital sheath.

168. The mental sheath is the (sacrificial) fire which, fed with the fuel of numerous desires by the five sense-organs which serve as priests, and set ablaze by the sense-objects which act as the stream of oblations, brings about this phenomenal universe.

169. There is no Ignorance (Avidya) outside the mind. The mind alone is Avidya, the cause of the bondage of transmigration. When that is destroyed, all else is destroyed, and when it is manifested, everything else is manifested.

170. In dreams, when there is no actual contact with the external world, the mind alone creates the whole universe consisting of the experiencer etc.

Similarly in the waking state also; there is no difference. Therefore all this (phenomenal universe) is the projection of the mind.

171. In dreamless sleep, when the mind is reduced to its causal state, there exists nothing (for the person asleep), as is evident from universal experience. Hence man's relative existence is simply the creation of his mind, and has no objective reality.

172. Clouds are brought in by the wind and again driven away by the same agency. Similarly, man's bondage is caused by the mind, and Liberation too is caused by that alone.

173. It (first) creates an attachment in man for the body and all other sense-objects, and binds him through that attachment like a beast by means of ropes. Afterwards, the selfsame mind creates in the individual an utter distaste for these sense-objects as if they were poison, and frees him from the bondage.

174. Therefore the mind is the only cause that brings about man's bondage or Liberation: when tainted by the effects of Rajas it leads to bondage, and when pure and divested of the Rajas and Tamas elements it conduces to Liberation.

175. Attaining purity through a preponderance of discrimination and renunciation, the mind makes for Liberation. Hence the wise seeker after Liberation must first strengthen these two.

176. In the forest-tract of sense-pleasures there prowls a huge tiger called the mind. Let good people who have a longing for Liberation never go there.

177. The mind continually produces for the experiencer all sense-objects without exception, whether perceived as gross or fine, the differences of body, caste, order of life, and tribe, as well as the varieties of qualification, action, means and results.

178. Deluding the Jiva, which is unattached Pure Intelligence, and binding it by the ties of body, organs and Pranas, the mind causes it to wander, with ideas of "I" and "mine", amidst the varied enjoyment of results achieved by itself.

179. Man's transmigration is due to the evil of superimposition, and the bondage of superimposition is created by the mind alone. It is this that causes the misery of birth etc., for the man of non-discrimination who is tainted by Rajas and Tamas.

180. Hence sages who have fathomed its secret have designated the mind as Avidya or ignorance, by which alone the universe is moved to and fro, like masses of clouds by the wind.

181. Therefore the seeker after Liberation must carefully purify the mind. When this is purified, Liberation is as easy of access as a fruit on the palm of one's hand.

182. He who by means of one-pointed devotion to Liberation roots out the attachment to sense-objects, renounces all actions, and with faith in the Real Brahman regularly practices hearing, etc., succeeds in purging the Rajasika nature of the intellect.

183. Neither can the mental sheath be the Supreme Self, because it has a beginning and an end, is subject to modifications, is characterised by pain and suffering and is an object; whereas the subject can never be identified with the objects of knowledge.

184. The Buddhi with its modifications and the organs of knowledge, forms the Vijñanamaya Kosha or knowledge sheath, of the agent, having the characteristics which is the cause of man's transmigration.

185. This knowledge sheath, which seems to be followed by a reflection of the power of the Chit, is a modification of the Prakriti, is endowed with the function of knowledge, and always wholly identifies itself with the body, organs, etc.

186-187. It is without beginning, characterised by egoism, is called the Jiva, and carries on all the activities on the relative plane. Through previous desires it performs good and evil actions and experiences their results. Being born in various bodies, it comes and goes, up and down. It is this knowledge sheath that has the waking, dream and other states, and experiences joy and grief.

188. It always mistakes the duties, functions and attributes of the orders of life which belong to the body, as its own. The knowledge sheath is exceedingly effulgent, owing to its close proximity to the Supreme Self, which identifying itself with it suffers transmigration through delusion. It is therefore a superimposition on the Self.

189. The self-effulgent Atman, which is Pure Knowledge, shines in the midst of the Pranas, within the heart. Though immutable, It becomes the agent and experiencer owing to Its superimposition, the knowledge sheath.

190. Though the Self of everything that exists, this Atman, Itself assuming the limitations of the Buddhi and wrongly identifying Itself with this totally unreal entity, looks upon Itself as something different – like earthen jars from the clay of which they are made.

191. Owing to Its connection with the super-impositions, the Supreme Self, even thou naturally perfect (transcending Nature) and eternally unchanging, assumes the qualities of the superimpositions and appears to act just as they do – like the changeless fire assuming the modifications of the iron which it turns red-hot.

192. The disciple questioned: Be it through delusion or otherwise that the Supreme Self has come to consider Itself as the Jiva, this superimposition is without beginning, and that which has no beginning cannot be supposed to have an end either.

193. Therefore the Jivahood of the soul also must have no end, and its transmigration must continue for ever. How then can there be Liberation for the soul ? Kindly enlighten me on this point, O revered Master.

194. The Teacher said: Thou hast rightly questioned, O learned man ! Listen therefore attentively: The imagination which has been conjured up by delusion can never be accepted as a fact.

195. But for delusion there can be no connection of the Self – which is unattached, beyond activity and formless – with the objective world, as in the case of blueness etc., with reference to the sky.

196. The Jivahood of the Atman, the Witness, which is beyond qualities and beyond activity, and which is realised within as Knowledge and Bliss Absolute – has been superimposed by the delusion of the Buddhi, and is not real. And because it is by nature an unreality, it ceases to exist when the delusion is gone.

197. It exists only so long as the delusion lasts, being caused by indiscrimi-
nation due to an illusion. The rope is supposed to be the snake only so long as the mistake lasts, and there is no more snake when the illusion has vanished. Similar is the case here.

198-199. Avidya or Nescience and its effects are likewise considered as beginningless. But with the rise of Vidya or realisation, the entire effects of Avidya, even though beginningless, are destroyed together with their root – like dreams on waking up from sleep. It is clear that the phenomenal uni-

verse, even though without beginning, is not eternal – like previous non-existence.

200-201. Previous non-existence, even though beginningless, is observed to have an end. So the Jivahood which is imagined to be in the Atman through its relation with superimposed attributes such as the Buddhi, is not real; whereas the other (the Atman) is essentially different from it. The relation between the Atman and the Buddhi is due to a false knowledge.

202. The cessation of that superimposition takes place through perfect knowledge, and by no other means. Perfect knowledge, according to the Shrutis, consists in the realisation of the identity of the individual soul and Brahman.

203. This realisation is attained by a perfect discrimination between the Self and the non-Self. Therefore one must strive for the discrimination between the individual soul and the eternal Self.

204. Just as the water which is very muddy again appears as transparent water when the mud is removed, so the Atman also manifests Its undimmed lustre when the taint has been removed.

205. When the unreal ceases to exist, this very individual soul is definitely realised as the eternal Self. Therefore one must make it a point completely to remove things like egoism from the eternal Self.

206. This knowledge sheath (Vijnanamaya Kosha) that we have been speaking of, cannot be the Supreme Self for the following reasons - because it is subject to change, is insentient, is a limited thing, an object of the senses, and is not constantly present: An unreal thing cannot indeed be taken for the real Atman.

207. The blissful sheath (Anandamaya Kosha) is that modification of Ne-science which manifests itself catching a reflection of the Atman which is Bliss Absolute; whose attributes are pleasure and the rest; and which appears in view when some object agreeable to oneself presents itself. It makes itself spontaneously felt by the fortunate during the fruition of their virtuous deeds; from which every corporeal being derives great joy without the least effort.

208. The blissful sheath has its fullest play during profound sleep, while in the dreaming and wakeful states it has only a partial manifestation, occasioned by the sight of agreeable objects and so forth.

209. Nor is the blissful sheath the Supreme Self, because it is endowed with the changeable attributes, is a modification of the Prakriti, is the effect of past good deeds, and imbedded in the other sheaths which are modifications.

210. When all the five sheaths have been eliminated by the reasoning on Shruti passages, what remains as the culminating point of the process, is the Witness, the Knowledge Absolute – the Atman.

211. This self-effulgent Atman which is distinct from the five sheaths, the Witness of the three states, the Real, the Changeless, the Untainted, the everlasting Bliss – is to be realised by the wise man as his own Self.

212. The disciple questioned: After these five sheaths have been eliminated as unreal, I find nothing, O Master, in this universe but a Void, the absence of everything. What entity is there left forsooth with which the wise knower of the Self should realise his identity.

213-214. The Guru answered: Thou has rightly said, O learned man ! Thou art clever indeed in discrimination. That by which all those modifications such as egoism as well as their subsequent absence (during deep sleep) are perceived, but which Itself is not perceived, know thou that Atman – the Knower – through the sharpest intellect.

215. That which is perceived by something else has for its witness the latter. When there is no agent to perceive a thing, we cannot speak of it as having been perceived at all.

216. This Atman is a self-cognised entity because It is cognised by Itself. Hence the individual soul is itself and directly the Supreme Brahman, and nothing else.

217. That which clearly manifests Itself in the states of wakefulness, dream and profound sleep; which is inwardly perceived in the mind in various forms as an unbroken series of egoistic impressions; which witnesses the egoism, the Buddhi, etc., which are of diverse forms and modifications; and which makes Itself felt as the Existence-Knowledge-Bliss Absolute; know thou this Atman, thy own Self, within thy heart.

218. Seeing the reflection of the sun mirrored in the water of a jar, the fool thinks it is the sun itself. Similarly the stupid man, through delusion, identifies himself with the reflection of the Chit caught in the Buddhi, which is Its superimposition.

219. Just as the wise man leaves aside the jar, the water and the reflection of the sun in it, and sees the self-luminous sun which illumines these three and is independent of them;

220-222. Similarly, discarding the body, the Buddhi and the reflection of the Chit in it, and realising the Witness, the Self, the Knowledge Absolute, the cause of the manifestation of everything, which is hidden in the recesses of the Buddhi, is distinct from the gross and subtle, eternal, omnipresent, all-pervading and extremely subtle, and which has neither interior nor exterior and is identical with one self – fully realising this true nature of oneself, one becomes free from sin, taint, death and grief, and becomes the embodiment of Bliss. Illumined himself, he is afraid of none. For a seeker after Liberation there is no other way to the breaking of the bonds of transmigration than the realisation of the truth of one's own Self.

223. The realisation of one's identity with Brahman is the cause of Liberation from the bonds of Samsara, by means of which the wise man attains Brahman, the One without a second, the Bliss Absolute.

224. Once having realised Brahman, one no longer returns to the realm of transmigration. Therefore one must fully realise one's identity with Brahman.

225. Brahman is Existence, Knowledge, Infinity, pure, supreme, self-existent, eternal and indivisible Bliss, not different (in reality) from the individual soul, and devoid of interior or exterior. It is (ever) triumphant.

226. It is this Supreme Oneness which alone is real, since there is nothing else but the Self. Verily, there remains no other independent entity in the state of realisation of the highest Truth.

227. All this universe which through ignorance appears as of diverse forms, is nothing else but Brahman which is absolutely free from all the limitations of human thought.

228. A jar, though a modification of clay, is not different from it; everywhere the jar is essentially the same as the clay. Why then call it a jar ? It is fictitious, a fancied name merely.

229. None can demonstrate that the essence of a jar is something other than the clay (of which it is made). Hence the jar is merely imagined (as separate) through delusion, and the component clay alone is the abiding reality in respect of it.

230. Similarly, the whole universe, being the effect of the real Brahman, is in reality nothing but Brahman. Its essence is That, and it does not exist apart from It. He who says it does is still under delusion – he babbles like one asleep.

231. This universe is verily Brahman – such is the august pronouncement of the Atharva Veda. Therefore this universe is nothing but Brahman, for that which is superimposed (on something) has no separate existence from its substratum.

232. If the universe, as it is, be real, there would be no cessation of the dualistic element, the scriptures would be falsified, and the Lord Himself would be guilty of an untruth. None of these three is considered either desirable or wholesome by the noble-minded.

233. The Lord, who knows the secret of all things has supported this view in the words: "But I am not in them" ... "nor are the beings in Me".

234. If the universe be true, let it then be perceived in the state of deep sleep also. As it is not at all perceived, it must be unreal and false, like dreams.

235. Therefore the universe does not exist apart from the Supreme Self; and the perception of its separateness is false like the qualities (of blueness etc., in the sky). Has a superimposed attribute any meaning apart from its substratum? It is the substratum which appears like that through delusion.

236. Whatever a deluded man perceives through mistake, is Brahman and Brahman alone: The silver is nothing but the mother-of-pearl. It is Brahman which is always considered as this universe, whereas that which is superimposed on the Brahman, viz. the universe, is merely a name.

237-238. Hence whatever is manifested, viz. this universe, is the Supreme Brahman Itself, the Real, the One without a second, pure, the Essence of Knowledge, taintless, serene, devoid of beginning and end, beyond activity, the Essence of Bliss Absolute – transcending all the diversities created by Maya or Nescience, eternal, ever beyond the reach of pain, indivisible, immeasurable, formless, undifferentiated, nameless, immutable, self-luminous.

239. Sages realise the Supreme Truth, Brahman, in which there is no differentiation of knower, knowledge and known, which is infinite, transcendent, and the Essence of Knowledge Absolute.

240. Which can be neither thrown away nor taken up, which is beyond the reach of mind and speech, immeasurable, without beginning and end, the Whole, one's very Self, and of surpassing glory.

241-242. If thus the Shruti, in the dictum "Thou art That" (Tat-Tvam-Asi), repeatedly establishes the absolute identity of Brahman (or Ishwara) and Jiva, denoted by the terms That (Tat) and thou (Tvam) respectively, divesting these terms of their relative associations, then it is the identity of their implied, not literal, meanings which is sought to be inculcated; for they are of contradictory attributes to each other – like the sun and a glow-worm, the king and a servant, the ocean and a well, or Mount Meru and an atom.

243. This contradiction between them is created by superimposition, and is not something real. This superimposition, in the case of Ishwara (the Lord), is Maya or Nescience, which is the cause of Mahat and the rest, and in the case of the Jiva (the individual soul), listen – the five sheaths, which are the effects of Maya, stand for it.

244. These two are the superimpositions of Ishwara and the Jiva respectively, and when these are perfectly eliminated, there is neither Ishwara nor Jiva. A kingdom is the symbol of a king, and a shield of the soldier, and when these are taken away, there is neither king nor soldier.

245. The Vedas themselves in the words "now then is the injunction" etc., repudiate the duality imagined in Brahman. One must needs eliminate those two superimpositions by means of realisation supported by the authority of the Vedas.

246. Neither this gross nor this subtle universe (is the Atman). Being imagined, they are not real – like the snake seen in the rope, and like dreams. Perfectly eliminating the objective world in this way by means of reasoning, one should next realise the oneness that underlies Ishwara and the Jiva.

247. Hence those two terms (Ishwara and Jiva) must be carefully considered through their implied meanings, so that their absolute identity may be established. Neither the method of total rejection nor that of complete retention will do. One must reason out through the process which combines the two.

248-249. Just as in the sentence, "This is that Devadatta", the identity is spoken of, eliminating the contradictory portions, so in the sentence "Thou art That", the wise man must give up the contradictory elements on both sides and recognise the identity of Ishwara and Jiva, noticing carefully the essence of both, which is Chit, Knowledge Absolute. Thus hundreds of scriptural texts inculcate the oneness and identity of Brahman and Jiva.

250. Eliminating the not-Self, in the light of such passages as "It is not gross" etc., (one realises the Atman), which is self-established, unattached like the sky, and beyond the range of thought. Therefore dismiss this mere phantom of a body which thou perceivest and hast accepted as thy own self. By means of the purified understanding that thou art Brahman, realise thy own self, the Knowledge Absolute.

251. All modifications of clay, such as the jar, which are always accepted by the mind as real, are (in reality) nothing but clay. Similarly, this entire universe which is produced from the real Brahman, is Brahman Itself and nothing but That. Because there is nothing else whatever but Brahman, and That is the only self-existent Reality, our very Self, therefore art thou that serene, pure, Supreme Brahman, the One without a second.

252. As the place, time, objects, knower, etc., called up in dream are all unreal, so is also the world experienced here in the waking state, for it is all an effect of one's own ignorance. Because this body, the organs, the Pranas, egoism, etc., are also thus unreal, therefore art thou that serene, pure, supreme Brahman, the One without a second.

253. (What is) erroneously supposed to exist in something, is, when the truth about it has been known, nothing but that substratum, and not at all different from it: The diversified dream universe (appears and) passes away in the dream itself. Does it appear on waking as something distinct from one's own Self?

254. That which is beyond caste and creed, family and lineage; devoid of name and form, merit and demerit; transcending space, time and sense-object – that Brahman art thou, meditate on this in thy mind.

255. That Supreme Brahman which is beyond the range of all speech, but accessible to the eye of pure illumination; which is pure, the Embodiment of Knowledge, the beginningless entity – that Brahman art thou, meditate on this in thy mind.

256. That which is untouched by the sixfold wave; meditated upon by the Yogi's heart, but not grasped by the sense-organs; which the Buddhi cannot know; and which is unimpeachable – that Brahman art thou, meditate on this in thy mind.

257. That which is the substratum of the universe with its various subdivisions, which are all creations of delusion; which Itself has no other support; which is distinct from the gross and subtle; which has no parts, and has verily no exemplar – that Brahman art thou, meditate on this in thy mind.

258. That which is free from birth, growth, development, waste, disease and death; which is indestructible; which is the cause of the projection, maintenance and dissolution of the universe – that Brahman art thou, meditate on this in thy mind.
259. That which is free from differentiation; whose essence is never non-existent; which is unmoved like the ocean without waves; the ever-free; of indivisible Form – that Brahman art thou, meditate on this in thy mind.
260. That which, though One only, is the cause of the many; which refutes all other causes, but is Itself without cause; distinct from Maya and its effect, the universe; and independent – that Brahman art thou, meditate on this in thy mind.
261. That which is free from duality; which is infinite and indestructible; distinct from the universe and Maya, supreme, eternal; which is undying Bliss; taintless – that Brahman art thou, meditate on this in thy mind.
262. That Reality which (though One) appears variously owing to delusion, taking on names and forms, attributes and changes, Itself always unchanged, like gold in its modifications – that Brahman art thou, meditate on this in thy mind.
263. That beyond which there is nothing; which shines even above Maya, which again is superior to its effect, the universe; the inmost Self of all, free from differentiation; the Real Self, the Existence-Knowledge-Bliss Absolute; infinite and immutable – that Brahman art thou, meditate on this in thy mind.
264. On the Truth, inculcated above, one must oneself meditate in one's mind, through the intellect, by means of the recognised arguments. By that means one will realise the truth free from doubt etc., like water in the palm of one's hand.
265. Realising in this body the Knowledge Absolute free from Nescience and its effects – like the king in an army – and being ever established in thy own Self by resting on that Knowledge, merge the universe in Brahman.
266. In the cave of the Buddhi there is the Brahman, distinct from the gross and subtle, the Existence Absolute, Supreme, the One without a second. For one who lives in this cave as Brahman, O beloved, there is no more entrance into the mother's womb.
267. Even after the Truth has been realised, there remains that strong, beginningless, obstinate impression that one is the agent and experiencer,

which is the cause of one's transmigration. It has to be carefully removed by living in a state of constant identification with the Supreme Self. Sages call that Liberation which is the attenuation of Vasanas (impressions) here and now.

268. The idea of "me and mine" in the body, organs, etc., which are the non-Self – this superimposition the wise man must put a stop to, by identifying himself with the Atman.

269. Realising thy own Inmost Self, the Witness of the Buddhi and its modifications, and constantly revolving the positive thought, "I am That", conquer this identification with the non-Self.

270. Relinquishing the observance of social formalities, giving up all ideas of trimming up the body, and avoiding too much engrossment with the Scriptures, do away with the superimposition that has come upon thyself.

271. Owing to the desire to run after society, the passion for too much study of the Scriptures and the desire to keep the body in good trim, people cannot attain to proper Realisation.

272. For one who seeks deliverance from the prison of this world (Samsara), those three desires have been designated by the wise as strong iron fetters to shackle one's feet. He who is free from them truly attains to Liberation.

273. The lovely odour of the Agaru (agallochum) which is hidden by a powerful stench due to its contact with water etc., manifests itself as soon as the foreign smell has been fully removed by rubbing.

274. Like the fragrance of the sandal-wood, the perfume of the Supreme Self, which is covered with the dust of endless, violent impressions imbedded in the mind, when purified by the constant friction of Knowledge, is (again) clearly perceived.

275. The desire for Self-realisation is obscured by innumerable desires for things other than the Self. When they have been destroyed by the constant attachment to the Self, the Atman clearly manifests Itself of Its own accord.

276. As the mind becomes gradually established in the Inmost Self, it proportionately gives up the desires for external objects. And when all such desires have been eliminated, there takes place the unobstructed realisation of the Atman.

277. The Yogi's mind dies, being constantly fixed on his own Self. Thence follows the cessation of desires. Therefore do away with thy superimposition.

278. Tamas is destroyed by both Sattva and Rajas, Rajas by Sattva, and Sattva dies when purified. Therefore do way with thy superimposition through the help of Sattva.

279. Knowing for certain that the Prarabdha work will maintain this body, remain quiet and do away with thy superimposition carefully and with patience.

280. "I am not the individual soul, but the Supreme Brahman" – eliminating thus all that is not-Self, do away with thy superimposition, which has come through the momentum of (past) impressions.

281. Realising thyself as the Self of all by means of Scripture, reasoning and by thy own realisation, do away thy superimposition, even when a trace of it seems to appear.

282. The sage has no connection with action, since he has no idea of accepting or giving up. Therefore, through constant engrossment on the Brahman, do away with thy superimposition.

283. Through the realisation of the identity of Brahman and the soul, resulting from such great dicta as "Thou art That", do away with thy superimposition, with a view to strengthening thy identification with Brahman.

284. Until the identification with this body is completely rooted out, do away with thy superimposition with watchfulness and a concentrated mind.

285. So long as even a dream-like perception of the universe and souls persists, do away with thy superimposition, O learned man, without the least break.

286. Without giving the slightest chance to oblivion on account of sleep, concern in secular matters or the sense-objects, reflect on the Self in thy mind.

287. Shunning from a safe distance the body which has come from impurities of the parents and itself consists of flesh and impurities – as one does an outcast – be thou Brahman and realise the consummation of thy life.

288. Merging the finite soul in the Supreme Self, like the space enclosed by a jar in the infinite space, by means of meditation on their identity, always keep quiet, O sage.

289. Becoming thyself the self-effulgent Brahman, the substratum of all phenomena – as that Reality give up both the macrocosm and the microcosm, like two filthy receptacles.

290. Transferring the identification now rooted in the body to the Atman, the Existence-Knowledge-Bliss Absolute, and discarding the subtle body, be thou ever alone, independent.

291. That in which there is this reflection of the universe, as of a city in a mirror – that Brahman art thou; knowing this thou wilt attain the consummation of thy life.

292. That which is real and one's own primeval Essence, that Knowledge and Bliss Absolute, the One without a second, which is beyond form and activity – attaining That one should cease to identify oneself with one's false bodies, like an actor giving up his assumed mask.

293. This objective universe is absolutely unreal; neither is egoism a reality, for it is observed to be momentary. How can the perception, "I know all", be true of egoism etc., which are momentary ?

294. But the real 'I' is that which witnesses the ego and the rest. It exists always, even in the state of profound sleep. The Shruti itself says, "It is birthless, eternal", etc. Therefore the Paramatman is different from the gross and subtle bodies.

295. The knower of all changes in things subject to change should necessarily be eternal and changeless. The unreality of the gross and subtle bodies is again and again clearly observed in imagination, dream and profound sleep.

296. Therefore give up the identification with this lump of flesh, the gross body, as well as with the ego or the subtle body, which are both imagined by the Buddhi. Realising thy own Self, which is Knowledge Absolute and not to be denied in the past, present or future, attain to Peace.

297. Cease to identify thyself with the family, lineage, name, form and the order of life, which pertain to the body that is like a rotten corpse (to a man of realisation). Similarly, giving up ideas of agency and so forth, which are attributes of the subtle body, be the Essence of Bliss Absolute.

298. Other obstacles are also observed to exist for men, which lead to transmigration. The root of them, for the above reasons, is the first modification of Nescience called egoism.

299. So long as one has any relation to this wicked ego, there should not be the least talk about Liberation, which is unique.

300. Freed from the clutches of egoism, as the moon from those of Rahu, man attains to his real nature, and becomes pure, infinite, ever blissful and self-luminous.

301. That which has been created by the Buddhi extremely deluded by Ne-science, and which is perceived in this body as "I am such and such" – when that egoism is totally destroyed, one attains an unobstructed identity with Brahman.

302. The treasure of the Bliss of Brahman is coiled round by the mighty and dreadful serpent of egoism, and guarded for its own use by means of its three fierce hoods consisting of the three Gunas. Only the wise man, destroying it by severing its three hoods with the great sword of realisation in accordance with the teachings of the Shrutis, can enjoy this treasure which confers bliss.

303. As long as there is a trace of poisoning left in the body, how can one hope for recovery ? Similar is the effect of egoism on the Yogi's Liberation.

304. Through the complete cessation of egoism, through the stoppage of the diverse mental waves due to it, and through the discrimination of the inner Reality, one realises that Reality as "I am This".

305. Give up immediately thy identification with egoism, the agent, which is by its nature a modification, is endued with a reflection of the Self, and diverts one from being established in the Self – identifying thyself with which thou hast come by this relative existence, full of the miseries of birth, decay and death, though thou art the Witness, the Essence of Knowledge and Bliss Absolute.

306. But for thy identification with that egoism there can never be any transmigration for thee who art immutable and eternally the same, the Knowledge Absolute, omnipresent, the Bliss Absolute, and of untarnished glory.

307. Therefore destroying this egoism, thy enemy - which appears like a thorn sticking in the throat of a man taking meal – with the great sword of realisation, enjoy directly and freely the bliss of thy own empire, the majesty of the Atman.

308. Checking the activities of egoism etc., and giving up all attachment through the realisation of the Supreme Reality, be free from all duality

through the enjoyment of the Bliss of Self, and remain quiet in Brahman, for thou hast attained thy infinite nature.

309. Even though completely rooted out, this terrible egoism, if revolved in the mind even for a moment, returns to life and creates hundreds of mischiefs, like a cloud ushered in by the wind during the rainy season.

310. Overpowering this enemy, egoism, not a moment's respite should be given to it by thinking on the sense-objects. That is verily the cause of its coming back to life, like water to a citron tree that has almost dried up.

311. He alone who has identified himself with the body is greedy after sense-pleasures. How can one, devoid of the body-idea, be greedy (like him)? Hence the tendency to think on the sense-objects is verily the cause of the bondage of transmigration, giving rise to an idea of distinction or duality.

312. When the effects are developed, the seed also is observed to be such, and when the effects are destroyed, the seed also is seen to be destroyed. Therefore one must subdue the effects.

313. Through the increase of desires selfish work increases, and when there is an increase of selfish work, there is an increase of desire also. And man's transmigration is never at an end.

314. For the sake of breaking the chain of transmigration, the Sannyasin should burn to ashes those two; for thinking of the sense-objects and doing selfish acts lead to an increase of desires.

315-316. Augmented by these two, desires produce one's transmigration. The way to destroy these three, however, lies in looking upon everything, under all circumstances, always, everywhere and in all respects, as Brahman and Brahman alone. Through the strengthening of the longing to be one with Brahman, those three are annihilated.

317. With the cessation of selfish action the brooding on the sense-objects is stopped, which is followed by the destruction of desires. The destruction of desires is Liberation, and this is considered as Liberation-in-life

318. When the desire for realising Brahman has a marked manifestation, the egoistic desires readily vanish, as the most intense darkness effectively vanishes before the glow of the rising sun.

319. Darkness and the numerous evils that attend on it are not noticed when the sun rises. Similarly, on the realisation of the Bliss Absolute, there is neither bondage nor the least trace of misery.
320. Causing the external and internal universe, which are now perceived, to vanish, and meditating on the Reality, the Bliss Embodied, one should pass one's time watchfully, if there be any residue of Prarabdha work left.
321. One should never be careless in one's steadfastness to Brahman. Bhagavan Sanatkumara, who is Brahma's son, has called inadvertence to be death itself.
322. There is no greater danger for the Jnanin than carelessness about his own real nature. From this comes delusion, thence egoism, this is followed by bondage, and then comes misery.
323. Finding even a wise man hankering after the sense-objects, oblivion torments him through the evil propensities of the Buddhi, as a woman does her doting paramour.
324. As sedge, even if removed, does not stay away for a moment, but covers the water again, so Maya or Nescience also covers even a wise man, if he is averse to meditation on the Self.
325. If the mind ever so slightly strays from the Ideal and becomes outgoing, then it goes down and down, just as a play-ball inadvertently dropped on the staircase bounds down from one step to another.
326. The mind that is attached to the sense-objects reflects on their qualities; from mature reflection arises desire, and after desiring a man sets about having that thing.
327. Hence to the discriminating knower of Brahman there is no worse death than inadvertence with regard to concentration. But the man who is concentrated attains complete success. (Therefore) carefully concentrate thy mind (on Brahman).
328. Through inadvertence a man deviates from his real nature, and the man who has thus deviated falls. The fallen man comes to ruin, and is scarcely seen to rise again.
329. Therefore one should give up reflecting on the sense-objects, which is the root of all mischief. He who is completely aloof even while living, is alone aloof after the dissolution of the body. The Yajur-Veda declares that there is fear for one who sees the least bit of distinction.

330. Whenever the wise man sees the least difference in the infinite Brahman, at once that which he sees as different through mistake, becomes a source of terror to him.

331. He who identifies himself with the objective universe which has been denied by hundreds of Shrutis, Smritis and reasonings, experiences misery after misery, like a thief, for he does something forbidden.

332. He who has devoted himself to meditation on the Reality (Brahman) and is free from Nescience, attains to the eternal glory of the Atman. But he who dwells on the unreal (the universe) is destroyed. That this is so is evidenced in the case of one who is not a thief and one who is a thief.

333. The Sannyasin should give up dwelling on the unreal, which causes bondage, and should always fix his thoughts on the Atman as "I myself am This". For the steadfastness in Brahman through the realisation of one's identity with It gives rise to bliss and thoroughly removes the misery born of nescience, which one experiences (in the ignorant state).

334. The dwelling on external objects will only intensify its fruits, viz. furthering evil propensities, which grow worse and worse. Knowing this through discrimination, one should avoid external objects and constantly apply oneself to meditation on the Atman.

335. When the external world is shut out, the mind is cheerful, and cheerfulness of the mind brings on the vision of the Paramatman. When It is perfectly realised, the chain of birth and death is broken. Hence the shutting out of the external world is the stepping-stone to Liberation.

336. Where is the man who being learned, able to discriminate the real from the unreal, believing the Vedas as authority, fixing his gaze on the Atman, the Supreme Reality, and being a seeker after Liberation, will, like a child, consciously have recourse to the unreal (the universe) which will cause his fall ?

337. There is no Liberation for one who has attachment to the body etc., and the liberated man has no identification with the body etc. The sleeping man is not awake, nor is the waking man asleep, for these two states are contradictory in nature.

338. He is free who, knowing through his mind the Self in moving and un-moving objects and observing It as their substratum, gives up all superimpositions and remains as the Absolute and the infinite Self.

339. To realise the whole universe as the Self is the means of getting rid of bondage. There is nothing higher than identifying the universe with the Self. One realises this state by excluding the objective world through steadfastness in the eternal Atman.

340. How is the exclusion of the objective world possible for one who lives identified with the body, whose mind is attached to the perception of external objects, and who performs various acts for that end ? This exclusion should be carefully practised by sages who have renounced all kinds of duties and actions and objects, who are passionately devoted to the eternal Atman, and who wish to possess an undying bliss.

341. To the Sannyasin who has gone through the act of hearing, the Shruti passage, "Calm, self-controlled." Etc., prescribes Samadhi for realising the identity of the universe with the Self.

342. Even wise men cannot suddenly destroy egoism after it has once become strong, barring those who are perfectly calm through the Nirvikalpa Samadhi. Desires are verily the effect of innumerable births.

343. The projecting power, through the aid of the veiling power, connects a man with the siren of an egoistic idea, and distracts him through the attributes of that.

344. It is extremely difficult to conquer the projecting power unless the veiling power is perfectly rooted out. And that covering over the Atman naturally vanishes when the subject is perfectly distinguished from the objects, like milk from water. But the victory is undoubtedly (complete and) free from obstacles when there is no oscillation of the mind due to the unreal sense-objects.

345. Perfect discrimination brought on by direct realisation distinguishes the true nature of the subject from that of the object, and breaks the bond of delusion created by Maya; and there is no more transmigration for one who has been freed from this.

346. The knowledge of the identity of the Jiva and Brahman entirely consumes the impenetrable forest of Avidya or Nescience. For one who has realised the state of Oneness, is there any seed left for future transmigration ?

347. The veil that hides Truth vanishes only when the Reality is fully realised. (Thence follow) the destruction of false knowledge and the cessation of misery brought about by its distracting influence.

348. These three are observed in the case of a rope when its real nature is fully known. Therefore the wise man should know the real nature of things for the breaking of his bonds.

349-350. Like iron manifesting as sparks through contact with fire, the Buddhi manifests itself as knower and known through the inherence of Brahman. As these two (knower and known), the effects of the Buddhi, are observed to be unreal in the case of delusion, dream and fancy, similarly, the modifications of the Prakriti, from egoism down to the body and all sense-objects are also unreal. Their unreality is verily due to their being subject to change every moment. But the Atman never changes.

351. The Supreme Self is ever of the nature of eternal, indivisible knowledge, one without a second, the Witness of the Buddhi and the rest, distinct from the gross and subtle, the implied meaning of the term and idea "I", the embodiment of inward, eternal bliss.

352. The wise man, discriminating thus the real and the unreal, ascertaining the Truth through his illuminative insight, and realising his own Self which is Knowledge Absolute, gets rid of the obstructions and directly attains Peace.

353. When the Atman, the One without a second, is realised by means of the Nirvikalpa Samadhi, then the heart's knot of ignorance is totally destroyed.

354. Such imaginations as "thou", "I" or "this" take place through the defects of the Buddhi. But when the Paramatman, the Absolute, the One without a second, manifests Itself in Samadhi, all such imaginations are dissolved for the aspirant, through the realisation of the truth of Brahman.

355. The Sannyasin, calm, self-controlled, perfectly retiring from the sense-world, forbearing, and devoting himself to the practice of Samadhi, always reflects on his own self being the Self of the whole universe. Destroying completely by this means the imaginations which are due to the gloom of ignorance, he lives blissfully as Brahman, free from action and the oscillations of the mind.

356. Those alone are free from the bondage of transmigration who, attaining Samadhi, have merged the objective world, the sense-organs, the mind, nay, the very ego, in the Atman, the Knowledge Absolute – and none else, who but dabble in second-hand talks.

357. Through the diversity of the supervening conditions (Upadhis), a man is apt to think of himself as also full of diversity; but with the removal of

these he is again his own Self, the immutable. Therefore the wise man should ever devote himself to the practice of Nirvikalpa Samadhi, for the dissolution of the Upadhis.

358. The man who is attached to the Real becomes Real, through his one-pointed devotion. Just as the cockroach thinking intently on the Bhramara is transformed into a Bhramara.

359. Just as the cockroach, giving up the attachment to all other actions, thinks intently on the Bhramara and becomes transformed into that worm, exactly in the same manner the Yogi, meditating on the truth of the Paramatman, attains to It through his one-pointed devotion to that.

360. The truth of the Paramatman is extremely subtle, and cannot be reached by the gross outgoing tendency of the mind. It is only accessible to noble souls with perfectly pure minds, by means of Samadhi brought on by an extraordinary fineness of the mental state.

361. As gold purified by thorough heating on the fire gives up its impurities and attains to its own lustre, so the mind, through meditation, gives up its impurities of Sattva, Rajas and Tamas, and attains to the reality of Brahman.

362. When the mind, thus purified by constant practice, is merged in Brahman, then Samadhi passes on from the Savikalpa to the Nirvikalpa stage, and leads directly to the realisation of the Bliss of Brahman, the One without a second.

363. By this Samadhi are destroyed all desires which are like knots, all work is at an end, and inside and out there takes place everywhere and always the spontaneous manifestation of one's real nature.

364. Reflection should be considered a hundred times superior to hearing, and meditation a hundred thousand times superior even to reflection, but the Nirvikalpa Samadhi is infinite in its results.

365. By the Nirvikalpa Samadhi the truth of Brahman is clearly and definitely realised, but not otherwise, for then the mind, being unstable by nature, is apt to be mixed up with other perceptions.

366. Hence with the mind calm and the senses controlled always drown the mind in the Supreme Self that is within, and through the realisation of thy identity with that Reality destroy the darkness created by Nescience, which is without beginning.

367. The first steps to Yoga are control of speech, non-receiving of gifts, entertaining of no expectations, freedom from activity, and always living in a retired place.

368. Living in a retired place serves to control the sense-organs, control of the senses helps to control the mind, through control of the mind egoism is destroyed; and this again gives the Yogi an unbroken realisation of the Bliss of Brahman. Therefore the man of reflection should always strive only to control the mind.

369. Restrain speech in the Manas, and restrain Manas in the Buddhi; this again restrain in the witness of Buddhi, and merging that also in the Infinite Absolute Self, attain to supreme Peace.

370. The body, Pranas, organs, manas, Buddhi and the rest – with whichever of these supervening adjuncts the mind is associated, the Yogi is transformed, as it were, into that.

371. When this is stopped, the man of reflection is found to be easily detached from everything, and to get the experience of an abundance of everlasting Bliss.

372. It is the man of dispassion (Vairagya) who is fit for this internal as well as external renunciation; for the dispassionate man, out of the desire to be free, relinquishes both internal and external attachment.

373. It is only the dispassionate man who, being thoroughly grounded in Brahman, can give up the external attachment to the sense-objects and the internal attachment for egoism etc.

374. Know, O wise man, dispassion and discrimination to be like the two wings of a bird in the case of an aspirant. Unless both are there, none can, with the help of either one, reach the creeper of Liberation that grows, as it were, on the top of an edifice.

375. The extremely dispassionate man alone has Samadhi, and the man of Samadhi alone gets steady realisation; the man who has realised the Truth is alone free from bondage, and the free soul only experiences eternal Bliss.

376. For the man of self-control I do not find any better instrument of happiness than dispassion, and if that is coupled with a highly pure realisation of the Self, it conduces to the sovereignty of absolute Independence; and since this is the gateway to the damsel of everlasting liberation, therefore for thy welfare, be dispassionate both internally and externally, and always fix thy mind on the eternal Self.

377. Sever thy craving for the sense-objects, which are like poison, for it is the very image of death, and giving up thy pride of caste, family and order of life, fling actions to a distance. Give up thy identification with such unreal things as the body, and fix thy mind on the Atman. For thou art really the Witness, Brahman, unshackled by the mind, the One without a second, and Supreme.

378. Fixing the mind firmly on the Ideal, Brahman, and restraining the external organs in their respective centres; with the body held steady and taking no thought for its maintenance; attaining identity with Brahman and being one with It – always drink joyfully of the Bliss of Brahman in thy own Self, without a break. What is the use of other things which are entirely hollow ?

379. Giving up the thought of the non-Self which is evil and productive of misery, think of the Self, the Bliss Absolute, which conduces to Liberation.

380. Here shines eternally the Atman, the Self-effulgent Witness of everything, which has the Buddhi for Its seat. Making this Atman which is distinct from the unreal, the goal, meditate on It as thy own Self, excluding all other thought.

381. Reflecting on this Atman continuously and without any foreign thought intervening, one must distinctly realise It to be one's real Self.

382. Strengthening one's identification with This, and giving up that with egoism and the rest, one must live without any concern for them, as if they were trifling things, like a cracked jar or the like.

383. Fixing the purified mind in the Self, the Witness, the Knowledge Absolute, and slowly making it still, one must then realise one's own infinite Self.

384. One should behold the Atman, the Indivisible and Infinite, free from all limiting adjuncts such as the body, organs, Pranas, Manas and egoism, which are creations of one's own ignorance – like the infinite sky.

385. The sky, divested of the hundreds of limiting adjuncts such as a jar, a pitcher, a receptacle for grains or a needle, is one, and not diverse; exactly in a similar way the pure Brahman, when divested of egoism etc., is verily One.

386. The limiting adjuncts from Brahma down to a clump of grass are all wholly unreal. Therefore one should realise one's own Infinite Self as the only Principle.

387. That in which something is imagined to exist through error, is, when rightly discriminated, that thing itself, and not distinct from it. When the error is gone, the reality about the snake falsely perceived becomes the rope. Similarly the universe is in reality the Atman.

388. The Self is Brahma, the Self is Vishnu, the Self is Indra, the Self is Shiva; the Self is all this universe. Nothing exists except the Self.

389. The Self is within, and the Self is without; the Self is before and the Self is behind; the Self is in the south, and the Self is in the north; the Self likewise is above as also below.

390. As the wave, the foam, the whirlpool, the bubble, etc., are all in essence but water, similarly the Chit (Knowledge Absolute) is all this, from the body up to egoism. Everything is verily the Chit, homogeneous and pure.

391. All this universe known through speech and mind is nothing but Brahman; there is nothing besides Brahman, which exists beyond the utmost range of the Prakriti. Are the pitcher, jug, jar, etc., known to be distinct from the clay of which they are composed ? It is the deluded man who talks of "thou" and "I", as an effect of the wine of Maya.

392. The Shruti, in the passage, "Where one sees nothing else", etc., declares by an accumulation of verbs the absence of duality, in order to remove the false superimpositions.

393. The Supreme Brahman is, like the sky, pure, absolute, infinite, motionless and changeless, devoid of interior or exterior, the One Existence, without a second, and is one's own Self. Is there any other object of knowledge ?

394. What is the use of dilating on this subject ? The Jiva is no other than Brahman; this whole extended universe is Brahman Itself; the Shruti inculcates the Brahman without a second; and it is an indubitable fact that people of enlightened minds who know their identity with Brahman and have given up their connection with the objective world, live palpably unfold with Brahman as Eternal Knowledge and Bliss.

395. (First) destroy the hopes raised by egoism in this filthy gross body, then do the same forcibly with the air-like subtle body; and realising Brahman, the embodiment of eternal Bliss – whose glories the Scriptures proclaim – as thy own Self, live as Brahman.

396. So long as man has any regard for this corpse-like body, he is impure, and suffers from his enemies as also from birth, death and disease; but when he thinks of himself as pure, as the essence of good and immovable, he assuredly becomes free from them; the Shrutis also say this.

397. By the elimination of all apparent existences superimposed on the soul, the supreme Brahman, Infinite, the One without a second and beyond action, remains as Itself.

398. When the mind-functions are merged in the Paramatman, the Brahman, the Absolute, none of this phenomenal world is seen, whence it is reduced to mere talk.

399. In the One Entity (Brahman) the conception of the universe is a mere phantom. Whence can there be any diversity in That which is changeless, formless and Absolute?

400. In the One Entity devoid of the concepts of seer, seeing and seen – which is changeless, formless and Absolute – whence can there be any diversity ?

401. In the One Entity which is changeless, formless and Absolute, and which is perfectly all-pervading and motionless like the ocean after the dissolution of the universe, whence can there be any diversity ?

402. Where the root of delusion is dissolved like darkness in light – in the supreme Reality, the One without a second, the Absolute – whence can there be any diversity ?

403. How can the talk of diversity apply to the Supreme Reality which is one and homogeneous ? Who has ever observed diversity in the unmixed bliss of the state of profound sleep ?

404. Even before the realisation of the highest Truth, the universe does not exist in the Absolute Brahman, the Essence of Existence. In none of the three states of time is the snake ever observed in the rope, nor a drop of water in the mirage.

405. The Shrutis themselves declare that this dualistic universe is but a delusion from the standpoint of Absolute Truth. This is also experienced in the state of dreamless sleep.

406. That which is superimposed upon something else is observed by the wise to be identical with the substratum, as in the case of the rope appearing as the snake. The apparent difference depends solely on error.

407. This apparent universe has its root in the mind, and never persists after the mind is annihilated. Therefore dissolve the mind by concentrating it on the Supreme Self, which is thy inmost Essence.

408. The wise man realises in his heart, through Samadhi, the Infinite Brahman, which is something of the nature of eternal Knowledge and absolute Bliss, which has no exemplar, which transcends all limitations, is ever free and without activity, and which is like the limitless sky, indivisible and absolute.

409. The wise man realises in his heart, through Samadhi, the Infinite Brahman, which is devoid of the ideas of cause and effect, which is the Reality beyond all imaginations, homogeneous, matchless, beyond the range of proofs, established by the pronouncements of the Vedas, and ever familiar to us as the sense of the ego.

410. The wise man realises in his heart, through Samadhi, the Infinite Brahman, which is undecaying and immortal, the positive Entity which precludes all negations, which resembles the placid ocean and is without a name, in which there are neither merits nor demerits, and which is eternal, pacified and One.

411. With the mind restrained in Samadhi, behold in thy self the Atman, of infinite glory, cut off thy bondage strengthened by the impressions of previous births, and carefully attain the consummation of thy birth as a human being.

412. Meditate on the Atman, which resides in thee, which is devoid of all limiting adjuncts, the Existence-Knowledge-Bliss Absolute, the One without a second, and thou shalt no more come under the round of births and deaths.

413. After the body has once been cast off to a distance like a corpse, the sage never more attaches himself to it, though it is visible as an appearance, like the shadow of a man, owing to the experience of the effects of past deeds.

414. Realising the Atman, the eternal, pure Knowledge and Bliss, throw far away this limitation of a body, which is inert and filthy by nature. Then remember it no more, for something that has been vomited excites but disgust when called in memory.

415. Burning all this, with its very root, in the fire of Brahman, the Eternal and Absolute Self, the truly wise man thereafter remains alone, as the Atman, the eternal, pure Knowledge and Bliss.

416. The knower of Truth does no more care whether this body, spun out by the threads of Prarabdha work, falls or remains – like the garland on a cow – for his mind-functions are at rest in the Brahman, the Essence of Bliss.

417. Realising the Atman, the Infinite Bliss, as his very Self, with what object, or for whom, should the knower of Truth cherish the body.

418. The Yogi who has attained perfection and is liberated-in-life gets this as result – he enjoys eternal Bliss in his mind, internally as well as externally.

419. The result of dispassion is knowledge, that of Knowledge is withdrawal from sense-pleasures, which leads to the experience of the Bliss of the Self, whence follows Peace.

420. If there is an absence of the succeeding stages, the preceding ones are futile. (When the series is perfect) the cessation of the objective world, extreme satisfaction, and matchless bliss follow as a matter of course.

421. Being unruffled by earthly troubles is the result in question of knowledge. How can a man who did various loathsome deeds during the state of delusion, commit the same afterwards, possessed of discrimination ?

422. The result of knowledge should be the turning away from unreal things, while attachment to these is the result of ignorance. This is observed in the case of one who knows a mirage and things of that sort, and one who does not. Otherwise, what other tangible result do the knowers of Brahman obtain ?

423. If the heart's knot of ignorance is totally destroyed, what natural cause can there be for inducing such a man to selfish action, for he is averse to sense-pleasures ?

424. When the sense-objects excite no more desire, then is the culmination of dispassion. The extreme perfection of knowledge is the absence of any impulsion of the egoistic idea. And the limit of self-withdrawal is reached when the mind-functions that have been merged, appear no more.

425. Freed from all sense of reality of the external sense-objects on account of his always remaining merged in Brahman; only seeming to enjoy such sense-objects as are offered by others, like one sleepy, or like a child; be-

holding this world as one seen in dreams, and having cognition of it at chance moments – rare indeed is such a man, the enjoyer of the fruits of endless merit, and he alone is blessed and esteemed on earth.

426. That Sannyasin has got a steady illumination who, having his soul wholly merged in Brahman, enjoys eternal bliss, is changeless and free from activity.

427. That kind of mental function which cognises only the identity of the Self and Brahman, purified of all adjuncts, which is free from duality, and which concerns itself only with Pure Intelligence, is called illumination. He who has this perfectly steady is called a man of steady illumination.

428. He whose illumination is steady, who has constant bliss, and who has almost forgotten the phenomenal universe, is accepted as a man liberated in this very life.

429. He who, even having his mind merged in Brahman, is nevertheless quite alert, but free at the same time from the characteristics of the waking state, and whose realisation is free from desires, is accepted as a man liberated-in-life.

430. He whose cares about the phenomenal state have been appeased, who, though possessed of a body consisting of parts, is yet devoid of parts, and whose mind is free from anxiety, is accepted as a man liberated-in-life.

431. The absence of the ideas of "I" and "mine" even in this existing body which follows as a shadow, is a characteristic of one liberated-in-life.

432. Not dwelling on enjoyments of the past, taking no thought for the future and looking with indifference upon the present, are characteristics of one liberated-in-life.

433. Looking everywhere with an eye of equality in this world, full of elements possessing merits and demerits, and distinct by nature from one another, is a characteristic of one liberated-in-life.

434. When things pleasant or painful present themselves, to remain unruffled in mind in both cases, through the sameness of attitude, is a characteristic of one liberated-in-life.

435. The absence of all ideas of interior or exterior in the case of a Sannyasin, owing to his mind being engrossed in tasting the bliss of Brahman, is a characteristic of one liberated-in-life.

436. He who lives unconcerned, devoid of all ideas of "I" and "mine" with regard to the body, organs, etc., as well as to his duties, is known as a man liberated-in-life.

437. He who has realised his Brahmanhood aided by the Scriptures, and is free from the bondage of transmigration, is known as a man liberated-in-life.

438. He who never has the idea of "I" with regard to the body, organs, etc., nor that of "it" in respect of things other than these, is accepted as one liberated-in-life.

439. He who through his illumination never differentiates the Jiva and Brahman, nor the universe and Brahman, is known as a man liberated-in-life.

440. He who feels just the same when his body is either worshipped by the good or tormented by the wicked, is known as a man liberated-in-life.

441. The Sannyasin in whom the sense-objects directed by others are engulfed like flowing rivers in the sea and produce no change, owing to his identity with the Existence Absolute, is indeed liberated.

442. For one who has realised the Truth of Brahman, there is no more attachment to the sense-objects as before: If there is, that man has not realised his identity with Brahman, but is one whose senses are outgoing in their tendency.

443. If it be urged that he is still attached to the sense-objects through the momentum of his old desires, the reply is – no, for desires get weakened through the realisation of one's identity with Brahman.

444. The propensities of even a confirmed libertine are checked in the presence of his mother; just so, when Brahman, the Bliss Absolute, has been realised, the man of realisation has no longer any worldly tendency.

445. One who is constantly practising meditation is observed to have external perceptions. The Shrutis mention Prarabdha work in the case of such a man, and we can infer this from results actually seen.

446. Prarabdha work is acknowledged to persist so long as there is the perception of happiness and the like. Every result is preceded by an action, and nowhere is it seen to accrue independently of action.

447. Through the realisation of one's identity with Brahman, all the accumulated actions of a hundred crore of cycles come to nought, like the actions of dream-state on awakening.

448. Can the good actions or dreadful sins that a man fancies himself doing in the dream-state, lead him to heaven or hell after he has awakened from sleep ?

449. Realising the Atman, which is unattached and indifferent like the sky, the aspirant is never touched in the least by actions yet to be done.

450. The sky is not affected by the smell of liquor merely through its connection with the jar; similarly, the Atman is not, through Its connection with the limitations, affected by the properties thereof.

451. The work which has fashioned this body prior to the dawning of knowledge, is not destroyed by that knowledge without yielding its fruits, like the arrow shot at an object.

452. The arrow which is shot at an object with the idea that it is a tiger, does not, when that object is perceived to be a cow, check itself, but pierces the object with full force.

453. Prarabdha work is certainly very strong for the man of realisation, and is spent only by the actual experience of its fruit; while the actions previously accumulated and those yet to come are destroyed by the fire of perfect knowledge. But none of the three at all affects those who, realising their identity with Brahman, are always living absorbed in that idea. They are verily the transcendent Brahman.

454. For the sage who lives in his own Self as Brahman, the One without a second, devoid of identification with the limiting adjuncts, the question of the existence of Prarabdha work is meaningless, like the question of a man who has awakened from sleep having any connection with the objects seen in the dream-state.

455. The man who has awakened from sleep never has any idea of "I" or "mine" with regard to his dream-body and the dream-objects that ministered to that body, but lives quite awake, as his own Self.

456. He has no desire to substantiate the unreal objects, nor is he seen to maintain that dream-world. If he still clings to those unreal objects, he is emphatically declared to be not yet free from sleep.

457. Similarly, he who is absorbed in Brahman lives identified with that eternal Reality and beholds nothing else. As one has a memory of the objects seen in a dream, so the man of realisation has a memory of the everyday actions such as eating.

458. The body has been fashioned by Karma, so one may imagine Prarabdha work with reference to it. But it is not reasonable to attribute the same to the Atman, for the Atman is never the outcome of work.

459. The Shrutis, whose words are infallible, declare the Atman to be "birthless, eternal and undecaying". So, the man who lives identified with That, how can Prarabdha work be attributed ?

460. Prarabdha work can be maintained only so long as one lives identified with the body. But no one admits that the man of realisation ever identifies himself with the body. Hence Prarabdha work should be rejected in his case.

461. The attributing of Prarabdha work to the body even is certainly an error. How can something that is superimposed (on another) have any existence, and how can that which is unreal have a birth ? And how can that which has not been born at all, die ? So how can Prarabdha work exist for something that is unreal ?

462-463. "If the effects of ignorance are destroyed with their root by knowledge, then how does the body live?" – it is to convince those fools who entertain a doubt like this, that the Shrutis, from a relative standpoint, hypothesise Prarabdha work, but not for proving the reality of the body etc., of the man of realisation.

464. There is only Brahman, the One without a second, infinite, without beginning or end, transcendent and changeless; there is no duality whatsoever in It.

465. There is only Brahman, the One without a second, the Essence of Existence, Knowledge and Eternal Bliss, and devoid of activity; there is no duality whatsoever in It.

466. There is only Brahman, the One without a second, which is within all, homogeneous, infinite, endless, and all-pervading; there is no duality whatsoever in It.

467. There is only Brahman, the One without a second, which is neither to be shunned nor taken up nor accepted, and which is without any support, there is no duality whatsoever in It.

468. There is only Brahman, the One without a second, beyond attributes, without parts, subtle, absolute and taintless; there is no duality whatsoever in It.

469. There is only Brahman, the One without a second, whose real nature is incomprehensible, and which is beyond the range of mind and speech; there is no duality whatsoever in It.

470. There is only Brahman, the One without a second, the Reality, the One without a second, the Reality, effulgent, self-existent, pure, intelligent, and unlike anything finite; there is no duality whatsoever in It.

471. High-souled Sannyasins who have got rid of all attachment and discarded all sense-enjoyments, and who are serene and perfectly restrained, realise this Supreme Truth and at the end attain the Supreme Bliss through their Self-realisation.

472. Thou, too, discriminate this Supreme Truth, the real nature of the Self, which is Bliss undiluted, and shaking off thy delusion created by thy own mind, be free and illumined, and attain the consummation of thy life.

473. Through the Samadhi in which the mind has been perfectly stilled, visualise the Truth of the Self with the eye of clear realisation. If the meaning of the (Scriptural) words heard from the Guru is perfectly and indubitably discerned, then it can lead to no more doubt.

474. In the realisation of the Atman, the Existence-Knowledge-Bliss Absolute, through the breaking of one's connection with the bondage of Avidya or ignorance, the Scriptures, reasoning and the words of the Guru are the proofs, while one's own experience earned by concentrating the mind is another proof.

475. Bondage, liberation, satisfaction, anxiety, recovery from illness, hunger and other such things are known only to the man concerned, and knowledge of these to others is a mere inference.

476. The Gurus as well as the Shrutis instruct the disciple, standing aloof; while the man of realisation crosses (Avidya) through Illumination alone, backed by the grace of God.

477. Himself knowing his indivisible Self through his own realisation and thus becoming perfect, a man should stand face to face with the Atman, with his mind free from dualistic ideas.

478. The verdict of all discussions on the Vedānta is that the Jiva and the whole universe are nothing but Brahman, and that liberation means abiding in Brahman, the indivisible Entity. While the Shrutis themselves are authority (for the statement) that Brahman is One without a second.

479. Realising, at a blessed moment, the Supreme Truth through the above instructions of the Guru, the authority of the Scriptures and his own reasoning, with his senses quieted and the mind concentrated, (the disciple) became immovable in form and perfectly established in the Atman.

480. Concentrating the mind for some time on the Supreme Brahman, he rose, and out of supreme bliss spoke as follows.

481. My mind has vanished, and all its activities have melted, by realising the identity of the Self and Brahman; I do not know either this or not-this; nor what or how much the boundless Bliss (of Samadhi) is !

482. The majesty of the ocean of Supreme Brahman, replete with the swell of the nectar-like Bliss of the Self, is verily impossible to express in speech, nor can it be conceived by the mind – in an infinitesimal fraction of which my mind melted like a hailstone getting merged in the ocean, and is now satisfied with that Essence of Bliss.

483. Where is the universe gone, by whom is it removed, and where is it merged ? It was just now seen by me, and has it ceased to exist ? It is passing strange !

484. In the ocean of Brahman filled with the nectar of Absolute Bliss, what is to be shunned and what accepted, what is other (than oneself) and what different ?

485. I neither see nor hear nor know anything in this. I simply exist as the Self, the eternal Bliss, distinct from everything else.

486. Repeated salutations to thee, O noble Teacher, who art devoid of attachment, the best among the good souls and the embodiment of the essence of Eternal Bliss, the One without a second – who art infinite and ever the boundless ocean of mercy:

487. Whose glance, like the shower of concentrated moonbeams, has removed my exhaustion brought on by the afflictions of the world, and in a moment admitted me to the undecaying status of the Atman, the Bliss of infinite majesty !

488. Blessed am I; I have attained the consummation of my life, and am free from the clutches of transmigration; I am the Essence of Eternal Bliss, I am infinite – all through thy mercy !

489. I am unattached, I am disembodied, I am free from the subtle body, and undecaying, I am serene, I am infinite, I am taintless and eternal.

490. I am not the doer, I am not the experiencer, I am changeless and beyond activity; I am the essence of Pure Knowledge; I am Absolute and identified with Eternal Good.

491. I am indeed different from the seer, listener, speaker, doer and experiencer; I am the essence of Knowledge, eternal, without any break, beyond activity, limitless, unattached and infinite.

492. I am neither, this nor that, but the Supreme, the illuminer of both; I am indeed Brahman, the One without a second, pure, devoid of interior or exterior and infinite.

493. I am indeed Brahman, the One without a second, matchless, the Reality that has no beginning, beyond such imagination as thou or I, or this or that, the Essence of Eternal Bliss, the Truth.

494. I am Narayana, the slayer of Naraka; I am the destroyer of Tripura, the Supreme Being, the Ruler; I am knowledge Absolute, the Witness of everything; I have no other Ruler but myself, I am devoid of the ideas of "I" and "mine".

495. I alone reside as knowledge in all beings, being their internal and external support. I myself am the experiencer and all that is experienced – whatever I looked upon as "this" or the not-Self previously.

496. In me, the ocean of Infinite Bliss, the waves of the universe are created and destroyed by the playing of the wind of Maya.

497. Such ideas as gross (or subtle) are erroneously imagined in me by people through the manifestation of things superimposed – just as in the indivisible and absolute time, cycles, years, half-years, seasons, etc., are imagined.

498. That which is superimposed by the grossly ignorant fools can never taint the substratum: The great rush of waters observed in a mirage never wets the desert tracts.

499. I am beyond contamination like the sky; I am distinct from things illumined, like the sun; I am always motionless like the mountain; I am limitless like the ocean.

500. I have no connection with the body, as the sky with clouds; so how can the states of wakefulness, dream and profound sleep, which are attributes of the body, affect me ?

501. It is the Upadhi (superimposed attribute) that comes, and it is that alone which goes; that, again, performs actions and experiences (their fruits), that alone decays and dies, whereas I ever remain firm like the Kula mountain.

502. For me who am always the same and devoid of parts, there is neither engaging in work nor cessation from it. How can that which is One, concentrated, without break and infinite like the sky, ever strive ?

503. How can there be merits and demerits for me, who am without organs, without mind, changeless, and formless – who am the realisation of Bliss Absolute ? The Shruti also mentions this in the passage "Not touched", etc.

504. If heat or cold, or good or evil, happens to touch the shadow of a man's body, it affects not in the least the man himself, who is distinct from the shadow.

505. The properties of things observed do not affect the Witness, which is distinct from the, changeless and indifferent – as the properties of a room (do not affect) the lamp (that illumines it).

506. As the sun is a mere witness of men's actions, as fire burns everything without distinction, and as the rope is related to a thing superimposed on it, so am I, the unchangeable Self, the Intelligence Absolute.

507. I neither do nor make others do any action; I neither enjoy nor make others enjoy; I neither see nor make others see; I am that Self-effulgent, Transcendent Atman.

508. When the supervening adjunct (Upadhi) is moving, the resulting movement of the reflection is ascribed by fools to the object reflected, such as the sun, which is free from activity – (and they think) "I am the doer", "I am the experiencer", "I am killed, oh, alas!"

509. Let this inert body drop down in water or on land. I am not touched by its properties, like the sky by the properties of the jar.

510. The passing states of the Buddhi, such as agency, experience, cunning, drunkenness, dullness, bondage and freedom, are never in reality in the Self, the Supreme Brahman, the Absolute, the one without a second.

511. Let there be changes in the Prakriti in ten, a hundred, or a thousand ways, what have I, the unattached Knowledge Absolute, got to do with them ? Never do the clouds touch the sky !

512. I am verily that Brahman, the One without a second, which is like the sky, subtle, without beginning or end, in which the whole universe from the Undifferentiated down to the gross body, appears merely as a shadow.

513. I am verily that Brahman, the One without a second, which is the support of all, which illumines all things, which has infinite forms, is omnipresent, devoid of multiplicity, eternal, pure, unmoved and absolute.

514. I am verily that Brahman, the One without a second, which transcends the endless differentiations of Maya, which is the inmost essence of all, is beyond the range of consciousness, and which is Truth, Knowledge, Infinity and Bliss Absolute.

515. I am without activity, changeless, without parts, formless, absolute, eternal, without any other support, the One without a second.

516. I am the Universal, I am the All, I am transcendent, the One without a second. I am Absolute and Infinite Knowledge, I am Bliss and indivisible.

517. This splendour of the sovereignty of Self-effulgence I have received by virtue of the supreme majesty of thy grace. Salutations to thee, O glorious, noble-minded Teacher, salutations again and again !

518. O Master, thou hast out of sheer grace awakened me from sleep and completely saved me, who was wandering, in an interminable dream, in a forest of birth, decay and death created by illusion, being tormented day after day by countless afflictions, and sorely troubled by the tiger of egoism.

519. Salutations to thee, O Prince of Teachers, thou unnamable Greatness, that art ever the same and dost manifest thyself as this universe – thee I salute.

520. Seeing the worthy disciple, who had attained the Bliss of the self, realised the Truth and was glad at heart, thus prostrating himself, that noble, ideal Teacher again addressed the following excellent words:

521. The universe is an unbroken series of perceptions of Brahman; hence it is in all respects nothing but Brahman. See this with the eye of illumination

and a serene mind, under all circumstances. Is one who has eyes ever found to see all around anything else but forms? Similarly, what is there except Brahman to engage the intellect of a man of realisation ?

522. What wise man would discard that enjoyment of Supreme Bliss and revel in things unsubstantial ? When the exceedingly charming moon is shining, who would wish to look at a painted moon ?

523. From the perception of unreal things there is neither satisfaction nor a cessation of misery. Therefore, being satisfied with the realisation of the Bliss Absolute, the One without a second, live happily in a state of identity with that Reality.

524. Beholding the Self alone in all circumstances, thinking of the Self, the One without a second, and enjoying the Bliss of the Self, pass thy time, O noble soul !

525. Dualistic conceptions in the Atman, the Infinite Knowledge, the Absolute, are like imagining castles in the air. Therefore, always identifying thyself with the Bliss Absolute, the One without a second, and thereby attaining Supreme Peace, remain quiet.

526. To the sage who has realised Brahman, the mind, which is the cause of unreal fancies, becomes perfectly tranquil. This verily is his state of quietude, in which, identified with Brahman, he has constant enjoyment of the Bliss Absolute, the One without a second.

527. To the man who has realised his own nature, and drinks the undiluted Bliss of the Self, there is nothing more exhilarating than the quietude that comes of a state of desirelessness.

528. The illumined sage, whose only pleasure is in the Self, ever lives at ease, whether going or staying, sitting or lying, or in any other condition.

529. The noble soul who has perfectly realised the Truth, and whose mind-functions meet with no obstruction, no more depends upon conditions of place, time, posture, direction, moral disciplines, objects of meditation and so forth. What regulative conditions can there be in knowing one's own Self ?

530. To know that this is a jar, what condition, forsooth, is necessary except that the means of knowledge be free from defect, which alone ensures a cognition of the object?

531. So this Atman, which is an eternal verity, manifests Itself as soon as the right means of knowledge is present, and does not depend upon either place or time or (internal) purity.

532. The consciousness, "I am Devadatta", is independent of circumstances; similar is the case with the realisation of the knower of Brahman that he is Brahman.

533. What indeed can manifest That whose lustre, like the sun, causes the whole universe – unsubstantial, unreal, insignificant – to appear at all ?

534. What, indeed, can illumine that Eternal Subject by which the Vedas and Puranas and other Scriptures, as well as all beings are endowed with a meaning ?

535. Here is the Self-effulgent Atman, of infinite power, beyond the range of conditioned knowledge, yet the common experience of all - realising which alone this incomparable knower of Brahman lives his glorious life, freed from bondage.

536. Satisfied with undiluted, constant Bliss, he is neither grieved nor elated by sense-objects, is neither attached nor averse to them, but always disports with the Self and takes pleasure therein.

537. A child plays with its toys forgetting hunger and bodily pains; exactly so does the man of realisation take pleasure in the Reality, without ideas of "I" or "mine", and is happy.

538. Men of realisation have their food without anxiety or humiliation by begging, and their drink from the water of rivers; they live freely and independently, and sleep without fear in cremation grounds or forests; their clothing may be the quarters themselves, which need no washing and drying, or any bark etc., the earth is their bed; they roam in the avenue of the Vedānta; while their pastime is in the Supreme Brahman.

539. The knower of the Atman, who wears no outward mark and is unattached to external things, rests on this body without identification, and experiences all sorts of sense-objects as they come, through others' wish, like a child.

540. Established in the ethereal plane of Absolute Knowledge, he wanders in the world, sometimes like a madman, sometimes like a child and at other times like a ghoul, having no other clothes on his person except the quarters, or sometimes wearing clothes, or perhaps skins at other times.

541. The sage, living alone, enjoys the sense-objects, being the very embodiment of desirelessness – always satisfied with his own Self, and himself present at the All.

542. Sometimes a fool, sometimes a sage, sometimes possessed of regal splendour; sometimes wandering, sometimes behaving like a motionless python, sometimes wearing a benignant expression; sometimes honoured, sometimes insulted, sometimes unknown – thus lives the man of realisation, ever happy with Supreme Bliss.

543. Though without riches, yet ever content; though helpless, yet very powerful, though not enjoying the sense-objects, yet eternally satisfied; though without an exemplar, yet looking upon all with an eye of equality.

544. Though doing, yet inactive; though experiencing fruits of past actions, yet untouched by them; though possessed of a body, yet without identification with it; though limited, yet omnipresent is he.

545. Neither pleasure nor pain, nor good nor evil, ever touches this knower of Brahman, who always lives without the body-idea.

546. Pleasure or pain, or good or evil, affects only him who has connections with the gross body etc., and identifies himself with these. How can good or evil, or their effects, touch the sage who has identified himself with the Reality and thereby shattered his bondage ?

547. The sun which appears to be, but is not actually, swallowed by Rahu, is said to be swallowed, on account of delusion, by people, not knowing the real nature of the sun.

548. Similarly, ignorant people look upon the perfect knower of Brahman, who is wholly rid of bondages of the body etc., as possessed of the body, seeing but an appearance of it.

549. In reality, however, he rests discarding the body, like the snake its slough; and the body is moved hither and thither by the force of the Prana, just as it listeth.

550. As a piece of wood is borne by the current to a high or low ground, so is his body carried on by the momentum of past actions to the varied experience of their fruits, as these present themselves in due course.

551. The man of realisation, bereft of the body-idea, moves amid sense-enjoyments like a man subject to transmigration, through desires engendered by the Prarabdha work. He himself, however, lives unmoved in the

body, like a witness, free from mental oscillations, like the pivot of the potter's wheel.

552. He neither directs the sense-organs to their objects nor detaches them from these, but stays like an unconcerned spectator. And he has not the least regard for the fruits of actions, his mind being thoroughly inebriated with drinking the undiluted elixir of the Bliss of the Atman.

553. He who, giving up all considerations of the fitness or otherwise of objects of meditation, lives as the Absolute Atman, is verily Shiva Himself, and he is the best among the knowers of Brahman.

554. Through the destruction of limitations, the perfect knower of Brahman is merged in the One Brahman without a second – which he had been all along – becomes very free even while living, and attains the goal of his life.

555. As an actor, when he puts on the dress of his role, or when he does not, is always a man, so the perfect knower of Brahman is always Brahman and nothing else.

556. Let the body of the Sannyasin who has realised his identity with Brahman, wither and fall anywhere like the leaf of a tree, (it is of little consequence to him, for) it has already been burnt by the fire of knowledge.

557. The sage who always lives in the Reality – Brahman – as Infinite Bliss, the One without a second, does not depend upon the customary considerations of place, time, etc., for giving up this mass of skin, flesh and filth.

558. For the giving up of the body is not Liberation, nor that of the staff and the water-bowl; but Liberation consists in the destruction of the heart's knot which is Nescience.

559. If a leaf falls in a small stream, or a river, or a place consecrated by Shiva, or in a crossing of roads, of what good or evil effect is that to the tree?

560. The destruction of the body, organs, Pranas and Buddhi is like that of a leaf or flower or fruit (to a tree). It does not affect the Atman, the Reality, the Embodiment of Bliss – which is one's true nature. That survives, like the tree.

561. The Shrutis, by setting forth the real nature of the Atman in the words, "The Embodiment of Knowledge" etc., which indicate Its Reality, speak of the destruction of the apparent limitations merely.

562. The Shruti passage, "Verily is this Atman immortal, my dear", mentions the immortality of the Atman in the midst of things perishable and subject to modification.

563. Just as a stone, a tree, grass, paddy, husk, etc., when burnt, are reduced to earth (ashes) only, even so the whole objective universe comprising the body, organs, Pranas, Manas and so forth, are, when burnt by the fire of realisation, reduced to the Supreme Self.

564. As darkness, which is distinct (from sunshine), vanishes in the sun's radiance, so the whole objective universe dissolves in Brahman.

565. As, when a jar is broken, the space enclosed by it becomes palpably the limitless space, so when the apparent limitations are destroyed, the knower of Brahman verily becomes Brahman Itself.

566. As milk poured into milk, oil into oil, and water into water, becomes united and one with it, so the sage who has realised the Atman becomes one in the Atman.

567. Realising thus the extreme isolation that comes of disembodiedness, and becoming eternally identified with the Absolute Reality, Brahman, the sage no longer suffers transmigration.

568. For his bodies, consisting of Nescience etc., having been burnt by the realisation of the identity of the Jiva and Brahman, he becomes Brahman Itself; and how can Brahman ever have rebirth ?

569. Bondage and Liberation, which are conjured up by Maya, do not really exist in the Atman, one's Reality, as the appearance and exit of the snake do not abide in the rope, which suffers no change.

570. Bondage and Liberation may be talked of when there is the presence or absence of a covering veil. But there can be no covering veil for Brahman, which is always uncovered for want of a second thing besides Itself. If there be, the non-duality of Brahman will be contradicted, and the Shrutis can never brook duality.

571. Bondage and Liberation are attributes of the Buddhi which ignorant people falsely superimpose on the Reality, as the covering of the eyes by a cloud is transferred to the sun. For this Immutable Brahman is Knowledge Absolute, the One without a second and unattached.

572. The idea that bondage exists, and the idea that it does not, are, with reference to the Reality, both attributes of the Buddhi merely, and never belong to the Eternal Reality, Brahman.

573. Hence this bondage and Liberation are created by Maya, and are not in the Atman. How can there be any idea of limitation with regard to the Supreme Truth, which is without parts, without activity, calm, unimpeachable, taintless, and One without a second, as there can be none with regard to the infinite sky ?

574. There is neither death nor birth, neither a bound nor a struggling soul, neither a seeker after Liberation nor a liberated one – this is the ultimate truth.

575. I have today repeatedly revealed to thee, as to one's own son, this excellent and profound secret, which is the inmost purport of all Vedānta, the crest of the Vedas – considering thee an aspirant after Liberation, purged of the taints of this Dark Age, and of a mind free from desires.

576. Hearing these words of the Guru, the disciple out of reverence prostrated himself before him, and with his permission went his way, freed from bondage.

577. And the Guru, with his mind steeped in the ocean of Existence and Bliss Absolute, roamed, verily purifying the whole world – all differentiating ideas banished from his mind.

578. Thus by way of a dialogue between the Teacher and the disciple, has the nature of the Atman been ascertained for the easy comprehension of seekers after Liberation.

579. May those Sannyasins who are seekers after Liberation, who have purged themselves of all taints of the mind by the observance of the prescribed methods, who are averse to worldly pleasures, and who are of serene minds, and take a delight in the Shruti – appreciate this salutary teaching !

580. For those who are afflicted, in the way of the world, by the burning pain due to the (scorching) sunshine of threefold misery, and who through delusion wander about in a desert in search of water – for them here is the triumphant message of Shankara pointing out, within easy reach, the soothing ocean of nectar, Brahman, the One without a second – to lead them on to Liberation.

Om Tat Sat

Aanhangsel 4

विवेकचूडामणि

ॐ
विवेकचूडामणिः

सर्ववेदान्तसिद्धान्तगाचे रं तमगोचरम् ।
गोविन्दं परमानन्दं सद्गुरुं प्रणतोऽस्म्यहम् ॥ १ ॥

जन्तूनां नरजन्म दुर्लभमतः पुंस्त्वं ततो विप्रता
तस्माद्वैदिकधर्ममार्गपरता विद्वत्त्वमस्मात्परम् ।
आत्मानात्मविवेचनं स्वनुभवो ब्रह्मात्मना संस्थितिः
मुक्तिर्नो शतजन्मकोटिसुकृतैः पुण्यैर्विना लभ्यते ॥ २ ॥

दुर्लभं त्रयमेवैतद्देवानुग्रहहेतुकम् ।
मनुष्यत्वं मुमुक्षुत्वं महापुरुषसंश्रयः ॥ ३ ॥

लब्ध्वा कथंचिन्नरजन्म दुर्लभं
तत्रापि पुंस्त्वं श्रुतिपारदर्शनम् ।
यस्त्वात्ममुक्तौ न यतेत मूढधीः
स ह्यात्महा स्वं विनिहन्त्यसदखेग्रहात् ॥ ४ ॥

इतः कोन्वस्ति मूढात्मा यस्तु स्वार्थे प्रमाद्यति ।
दुर्लभं मानुषं देहं प्राप्य तत्रापि पौरुषम् ॥ ५ ॥

वदन्तु शास्त्राणि यजन्तु देवान्

कुर्वन्तु कर्माणि भजन्तु देवताः ।
आत्मैक्यबोधेन विना विमुक्तिः
न सिध्यति ब्रह्मशतान्तरेऽपि ॥ ६ ॥

अमृतत्वस्य नाशास्ति वित्तेनेत्येव हि श्रुतिः ।
ब्रवीति कर्मणो मुक्तेरहेतुत्वं स्फुटं यतः ॥ ७ ॥

अतो विमुक्त्यै प्रयतेत विद्वान्
संन्यस्तबाह्यार्थसुखस्पृहः सन् ।
सन्तं महान्तं समुपेत्य देशिकं
तेनोपदिष्टार्थसमाहितात्मा ॥ ८ ॥

उद्धरेदात्मनात्मानं मग्नं संसारवारिधौ ।
योगारूढत्वमासाद्य सम्यग्दर्शननिष्ठया ॥ ९ ॥

संन्यस्य सर्वकर्माणि भवबन्धविमुक्तये ।
यत्यतां पण्डितैर्धैरैरात्माभ्यास उपस्थितैः ॥ १० ॥

चित्तस्य शुद्धये कर्म न तु वस्तूपलब्धये ।
वस्तुसिद्धिर्विचारेण न किञ्चित्कर्मकोटिभिः ॥ ११ ॥

सम्यग्विचारतः सिद्धा रज्जुतत्त्वावधारणा ।
भ्रान्त्योदितमहासर्पभयदुःखविनाशिनी ॥ १२ ॥

अर्थस्य निश्चयो दृष्टो विचारेण हितोक्तिः ।
न स्वानेन न दानेन प्राणायमशतेन वा ॥ १३ ॥

अधिकारिणमाशास्ते फलसिद्धिर्विशेषतः ।
उपाया देशकालाद्याः सन्त्यस्मिन्सहकारिणः ॥ १४ ॥

अतो विचारः कर्तव्यो जिज्ञासोरात्मवस्तुनः ॥
समासाद्य दयासिंधुं गुरुं ब्रह्मविदुत्तमम् ॥ १५ ॥

मेधावी पुरुषो विद्वानूहापोहविचक्षणः ।
अधिकार्यात्मविद्यायामुक्तलक्षणलक्षितः ॥ १६ ॥

विवेकिनो विरक्तस्य शमादिगुणशालिनः ।
मुमुक्षोरेव हि ब्रह्मजिज्ञासायोग्यता मता ॥ १७ ॥

साधनान्यत्र चत्वारि कथितानि मनीषिभिः ।
येषु सत्स्वेव सन्निष्ठा यदभावे न सिध्यति ॥ १८ ॥

आदौ नित्यानित्यवस्तुविवेकः परिगण्यते ।
इहामुत्रफलभोगविरागस्तदनन्तरम् ।

शमादिषट्कसम्पत्तिर्मुमुक्षुत्वमिति स्फुटम् ॥ १९ ॥

ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्येत्येवंरूपो विनिश्चयः ।
सोऽयं नित्यानित्यवस्तुविवेकः समुदाहृतः ॥ २० ॥

तद्वैराग्यं जिहासा या दर्शनश्रवणादिभिः ।
देहादिब्रह्मपर्यन्तेह्यनित्ये भोगवस्तुनि ॥ २१ ॥

विरज्य विषयव्रातादोषदृष्ट्या मुहुर्मुहुः ।
स्वलक्ष्ये नियतावस्था मनसः शम उच्यते ॥ २२ ॥

विषयेयः परावर्त्य स्थापनं स्वस्वगोलके ।
उभयेषामिन्द्रियाणां स दमः परिकीर्तितः ।
बाह्यानालम्बनं वृत्तेरेषोपरतिरुत्तमा ॥ २३ ॥

सहनं सर्वदुःखानामप्रतीकारपूर्वकम् ।
चिन्ताविलापरहितं सा तितिक्षा निगद्यते ॥ २४ ॥

शास्त्रस्यगुरुवाक्यस्य सत्यबुद्ध्यावधारणा
सा श्रद्धा कथिता सद्भिर्यया वस्तूपलभ्यते ॥ २५ ॥

सर्वदा स्थापनं बुद्धेः शुद्धे ब्रह्मणि सर्वथा ।
तत्समाधानमित्युक्तं न तु चित्तस्य लालनम् ॥ २६ ॥

अहंकारादिदेहान्तान् बन्धानज्ञानकल्पितान् ।
स्वस्वरूपावबोधेन मौक्तुमिच्छा मुमुक्षुता ॥ २७ ॥

मन्दमध्यमरूपापि वैराग्येण शमादिना ।
प्रसादेन गुरोः सेयं प्रवृद्धा सूयते फलम् ॥ २८ ॥

वैराग्यं च मुमुक्षुत्वं तीव्रं यस्य तु विद्यते ।
तस्मिन्नेवार्थवन्तः स्युः फलवन्तः शमादयः ॥ २९ ॥

एतयोर्मन्दता यत्र विरक्तत्वमुमुक्षयोः ।
मरौ सलिलवत्तत्र शमादेर्भानमात्रता ॥ ३० ॥

मोक्षकारणसामग्र्यां भक्तिरेव गरीयसी ।
स्वस्वरूपानुसन्धानं भक्तिरित्याभिधीयते ॥ ३१ ॥

स्वात्मतत्त्वानुसन्धानं भक्तिरित्यपरे जगुः ।
उक्तसाधनसंपन्नस्तत्त्वजिज्ञासुरात्मनः ।
उपसीदेद्गुरुं प्राज्ञं यस्माद्वन्धविमोक्षणम् ॥ ३२ ॥

श्रोत्रियोऽवृजिनोऽकामहतो यो ब्रह्मवित्तमः ।
ब्रह्मण्युपरतः शान्तो निरिन्धन इवानलः ।
अहेतुकदयासिन्धुर्बन्धुरानमतां सताम् ॥ ३३ ॥

तमाराध्य गुरुं भक्त्या प्रह्वप्रश्रयसेवनैः ।
प्रसन्नं तमनुप्राप्य पृच्छेज्ज्ञातव्यमात्मनः ॥ ३४ ॥

स्वामिन्नमस्ते नतलोकबन्धो
कारुण्यसिन्धो पतितं भवाब्धौ ।
मामुद्धरात्मीयकटाक्षदृष्ट्या
ऋज्व्यातिकारुण्यसुधाभिवृष्ट्या ॥ ३५ ॥

दुर्वारसंसारदवाग्निगतं
दोधूयमानं दुरदृष्टवातैः ।
भीतं प्रपन्नं परिपाहि मृत्योः
शरण्यमन्यद्यदहं न जाने ॥ ३६ ॥

शान्ता महान्तो निवसन्ति सन्तो
वसन्तवल्लोकहितं चरन्तः ।
तीर्णाः स्वयं भीमभवार्षावं जनानहेतुनान्यानपि
तारयन्तः ॥ ३७ ॥

अयं स्वभावः स्वतः एव यत्परश्रमापनोदप्रवणं

महात्मनाम् ।

सुधांशुरेष स्वयमर्ककर्कशप्रभाभितप्तमवति
क्षितिं किल ॥ ३८ ॥

ब्रह्मानन्दरसानुभूतिकलितैः पूतैः सुशीतैर्युतैः
युष्मद्वाक्कलशोज्झितैः श्रुतिसुखैर्वाक्यामृतैः सेचय ।
संतप्तं भवतापदावदहनज्वालाभिरेनं प्रभो
धन्यास्ते भवदीक्षणक्षणगतेः पात्रीकृताः स्वीकृताः ॥ ३९ ॥

कथं तरेयं भवसिन्धुमेतं
का वा गतिर्मे कतमोऽस्त्युपायः ।
जाने न किञ्चित्कृपयाऽव मां प्रभो
संसारदुःखक्षतिमातनुष्व ॥ ४० ॥

तथा वदन्तं शरणागतं स्वं
संसारदावानलतापतप्तम् ।
निरीक्ष्य कारुण्यरसार्द्रदृष्ट्या
दद्यादभीतिं सहसा महात्मा ॥ ४१ ॥

विद्वान् स तस्मा उपसत्तिमीयुषे
मुमुक्षवे साधु यथोक्तकारिणे ।
प्रशान्तचित्ताय शमान्विताय
तत्त्वोपदेशं कृपयैव कुर्यात् ॥ ४२ ॥

श्री गुरुरुवाच ।

मा भैष्ट विद्वंस्तव नास्त्युपायः
संसारसिन्धोस्तरणेऽस्त्युपायः ।
येनैव याता यतयोऽस्य पारं
तमेव मार्गं तव निर्दिशामि ॥ ४३ ॥

अस्त्युपायो महान्कश्चित्संसारभयनाशनः ।
तेन तीर्त्वा भवाम्भोधिं परमानन्दमाप्स्यसि ॥ ४४ ॥

वेदान्तार्थविचारेण जायते ज्ञानमुत्तमम् ।
तेनात्यन्तिकसंसारदुःखनाशो भवत्यनु ॥ ४५ ॥

श्रद्धाभक्तिध्यानयोगान्मुमुक्षोः
मुक्तेर्हेतून्वक्ति साक्षाच्छ्रुतेर्गीः ।
यो वा एतेष्वेव तिष्ठत्यमुष्य
मोक्षोऽविद्याकल्पिताद्देहबन्धात् ॥ ४६ ॥

अज्ञानयोगात्परमात्मनस्तव
ह्यनात्मबन्धस्तत एव संसृतिः ।
तयोर्विवेकोदितबोधवह्निः
अज्ञानकार्यं प्रदहेत्समूलम् ॥ ४७ ॥

शिष्य उवाच ।

कृपया श्रूयतां स्वामिन्प्रश्नोऽयं क्रियते मया ।
यदुत्तरमहं श्रुत्वा कृतार्थः स्यां भवमुखात् ॥ ४८ ॥

को नाम बन्धः कथमेष आगतः

कथं प्रतिष्ठास्य कथं विमोक्षः ।

कोऽसावनात्मा परमः क आत्मा

तयोर्विवेकः कथमेतदुच्यताम् ॥ ४९ ॥

श्री गुरुर्वाच ।

धन्योऽसि कृतकृत्योऽसि पावितं ते कुलं त्वया ।

यदविद्याबन्धमुक्त्या ब्रह्मीभवितुमिच्छसि ॥ ५० ॥

ऋणमोचनकर्तारः पितुः सन्ति सुतादयः ।

बन्धमोचनकर्ता तु स्वस्मादन्यो न कश्चन ॥ ५१ ॥

मस्तकन्यस्तभारादेर्दुःखमन्यैर्निवार्यते ।

क्षुधादिकृतदुःखं तु विना स्वेन न केनचित् ॥ ५२ ॥

पथ्यमौषधसेवा च क्रियते येन रोगिणा ।

आरोग्यसिद्धिर्दृष्टाऽस्य नान्यानुष्ठितकर्मणा ॥ ५३ ॥

वस्तुस्वरूपं स्फुटबोधचक्षुषा स्वेनैव वेद्यं न तु पण्डितेन ।

चन्द्रस्वरूपं निजचक्षुषैव ज्ञातव्यमन्यैरवगम्यते किम् ॥ ५४ ॥

अविद्याकामकर्मादिपाशबन्धं विमोचितुम् ।

कः शक्नुयाद्विनात्मानं कल्पकोटिशतैरपि ॥ ५५ ॥

न योगेन न सांख्येन कर्मणा नो न विद्यया ।

ब्रह्मात्मैकत्वबोधेनमोक्षः सिध्यति नान्यथा ॥ ५६ ॥

वीणाया रूपसौन्दर्यं तन्त्रीवादनसौष्ठवम् ।

प्रजारञ्जनमात्रं तन्न साम्राज्याय कल्पते ॥ ५७ ॥

वाग्वैखरी शब्दझरी शास्त्रव्याख्यानकौशलम् ।

वैदुष्यं विदुषां तद्वद्भुक्तये न तु मुक्तये ॥ ५८ ॥

अविज्ञाते परे तत्त्वे शास्त्राधीतिस्तु निष्फला ।

विज्ञातेऽपि परे तत्त्वे शास्त्राधीतिस्तु निष्फला ॥ ५९ ॥

शब्दजालं महारण्यं चित्तभ्रमणकारणम् ।

अतः प्रयत्नाज्ज्ञातव्यं तत्त्वज्ञैस्तत्त्वमात्मनः ॥ ६० ॥

अज्ञानसर्पदष्टस्य ब्रह्मज्ञानौषधं विना ।

किमु वेदैश्च शास्त्रैश्च किमु मन्त्रैः किमौषधैः ॥ ६१ ॥

न गच्छति विना पानं व्याधिरौषधशब्दतः ।

विनाऽपरोक्षानुभवं ब्रह्मशब्देन मुच्यते ॥ ६२ ॥

अकृत्वा दृश्यविलयमज्ञात्वा तत्त्वमात्मनः ।
ब्रह्मशब्दैः कुतो मुक्तिरुक्तिमात्रफलैर्नृणाम् ॥ ६३ ॥

अकृत्वा शत्रुसंहारमगत्वाखिलभूश्रियम् ।
राजाहमिति शब्दान्नो राजा भवितुमर्हति ॥ ६४ ॥

आप्तोक्तिं खननं तथोपरि शिलाद्युत्कर्षणं स्वीकृतिम्
निक्षेपः समपेक्षते नहि बहिः शब्दैस्तु निर्गच्छति ।
तद्वद्ब्रह्मविदोपदेशमननध्यानादिभिर्ल यते
मायाकार्यतिरोहितं स्वममलं तत्त्वं न दुर्युक्तिभिः ॥ ६५ ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन भवबन्धविमुक्तये ।
स्वैरेव यत्नः कर्तव्यो रोगादाविव पण्डितैः ॥ ६६ ॥

यस्त्वयाद्य कृतः प्रश्नो वरीयाञ्छास्त्रविन्मतः ।
सूत्रप्रायो निगूढार्थो ज्ञातव्यश्च मुमुक्षुभिः ॥ ६७ ॥

शृणुष्वावहितो विद्वन्मन्यया समुदीयते ।
तदेतच्छ्रवणात्सद्यो भवबन्धाद्विमोक्षयसे ॥ ६८ ॥

मोक्षस्य हेतुः प्रथमो निगद्यते
वैराग्यमत्यन्तमनित्यवस्तुषु ।
ततः शमश्चापि दमस्तितीक्षा

न्यासः प्रसक्ताखिलकर्मणां भृशम् ॥ ६९ ॥

ततः श्रुतिस्तन्मननं सतत्त्व-
ध्यानं चिरं नित्यनिरंतरं मुनेः ।
ततोऽविकल्पं परमेत्य विद्वान् -
निहैव निर्वाणसुखं समृच्छति ॥ ७० ॥

यद्वोद्धव्यं तवेदानीमात्मानात्मविवेचनम् ।
तदुच्यते मया सम्यक् श्रुत्वात्मन्यवधारय ॥ ७१ ॥

मज्जास्थिमेदःपलरक्तचर्मत्वगाह्वयैर्धातुभिरेभिरन्वितम् ।
पादोरुवक्षोभुजपृष्ठमस्तकैः
अङ्गैरुपाङ्गैरुपयुक्तमेतत् ॥ ७२ ॥

अहं ममेति प्रथितं शरिरं
मोहास्पदं स्थूलमितीर्यते बुधैः ।
नभोनभस्वद्दहनाम्बुभूमयः
सूक्ष्माणि भूतानि भवन्ति तानि ॥ ७३ ॥

परस्परांशैर्मिलितानि भूत्वा
स्थूलानि च स्थूलशरीरहेतवः ।
मात्रास्तदीया विषया भवन्ति
शब्दादयः पञ्च सुखाय भोक्तुः ॥ ७४ ॥

य एषु मूढा विषयेषु बद्धा
रागोरुपाशेन सुदुर्दमेन ।
आयान्ति निर्यान्त्यध ऊर्ध्वमुच्चैः
स्वकर्मदूतेन जवेन नीताः ॥ ७५ ॥

शब्दादिभिः पञ्चभिरेव पञ्च
पञ्चत्वमापुः स्वगुणेन बद्धाः ।
कुरङ्गमातङ्गपतङ्गमीनभृ
ङ्गा नरः पञ्चभिरञ्चितः किम् ॥ ७६ ॥

दोषेण तीव्रो विषयः कृष्णसर्पविषादपि ।
विषं निहन्ति भोक्तारं द्रष्टारं चक्षुषाप्ययम् ॥ ७७ ॥

विषयाशामहापाशाद्यो विमुक्तः सुदुस्त्यजात् ।
स एव कल्पते मुक्त्यै नान्यः षट्शास्त्रवेद्यपि ॥ ७८ ॥

आपातवैराग्यवतो मुमुक्षून्
भवाब्धिपारं प्रतियातुमुद्यतान् ।
आशाग्रहो मज्जयतेऽन्तराले
निगृह्य कण्ठे विनिवर्त्य वेगात् ॥ ७९ ॥

विषयाख्यग्रहो येन सुविरक्त्यसिना हतः ।
स गच्छति भवाम्भोधेः पारं प्रत्यूहवर्जितः ॥ ८० ॥

विषमविषयमार्गेर्गच्छतोऽनच्छबुद्धेः
प्रतिपदमभियातो मृत्युरप्येष विद्धि ।
हितसुजनगुरुक्त्या गच्छतः स्वस्य युक्त्या
प्रभवति फलसिद्धिः सत्यमित्येव विद्धि ॥ ८१ ॥

मोक्षस्य कांक्षा यदि वै तवास्ति
त्यजातिदूराद्विषयान्विषं यथा ।
पीयूषवत्तोषदयाक्षमार्जवप्रशान्तिदान्तीर्भज
नित्यमादरात् ॥ ८२ ॥

अनुक्षणं यत्परिहृत्य कृत्यं
अनाद्यविद्याकृतबन्धमोक्षणम् ।
देहः परार्थोऽयममुष्य पोषणे
यः सज्जते स स्वमनेन हन्ति ॥ ८३ ॥

शरीर पोषणार्थी सन् य आत्मानं दिदृक्षति ।
ग्राहं दारुधिया धृत्वा नदीं तर्तुं स गच्छति ॥ ८४ ॥

मोह एव महामृत्युर्मुमुक्षोर्वपुरादिषु ।
मोहो विनिर्जितो येन स मुक्तिपदमर्हति ॥ ८५ ॥

मोहं जहि महामृत्युं देहदारसुतादिषु ।

यं जित्वा मुनयो यान्ति तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ८६ ॥

त्वङ्मांसरुधिरस्त्रायुमेदोमज्जास्थिसंकुलम् ।

पूर्णं मूत्रपुरीषाभ्यां स्थूलं निन्द्यमिदं वपुः ॥ ८७ ॥

पञ्चीकृतेयो भूतेयः स्थूलेयः पूर्वकर्मणा ।

समुत्पन्नमिदं स्थूलं भोगायतनमात्मनः ।

अवस्था जागरस्तस्य स्थूलार्थानुभवो यतः ॥ ८८ ॥

बाह्येन्द्रियैः स्थलपदार्थसैवां

स्त्रक्चन्दनस्त्रयादिविचित्ररूपाम् ।

करोति जीवः स्वयमेतदात्मना

तस्मात्प्रशस्तिर्वपुषोऽस्य जागरे ॥ ८९ ॥

सर्वोऽपि बाह्यसंसारः पुरुषस्य यदाश्रयः ।

विद्धि देहमिदं स्थूलं गृहवद्गृहमेधिनः ॥ ९० ॥

स्थूलस्य सम्भवजरामरणानि धर्माः

स्थौल्यादयो बहुविधाः शिशुताद्यवस्थाः ।

वर्णाश्रमादिनियमा बहुधाऽमयाः स्युः

पूजावमानबहुमानमुखा विशेषाः ॥ ९१ ॥

बुद्धीन्द्रियाणि श्रवणं त्वगक्षि

घ्राणं च जिह्वा विषयावबोधनात् ।

वाक्पाणिपादा गुदमप्युपस्थः

कर्मेन्द्रियाणि प्रवणेन कर्मसु ॥ ९२ ॥

निगद्यतेऽन्तःकरणं मनोधीः

अहंकृतिश्चित्तमिति स्ववृत्तिभिः ।

मनस्तु संकल्पविकल्पनादिभिः

बुद्धिः पदार्थाध्यवसायधर्मतः ॥ ९३ ॥

अत्राभिमानादहमित्यहंकृतिः ।

स्वार्थानुसन्धानगुणेन चित्तम् ॥ ९४ ॥

प्राणापानव्यानोदानसमाना भवत्यसौ प्राणः ।

स्वयमेव वृत्तिभेदाद्विकृतिभेदात्सुवर्णसलिलादिवत् ॥ ९५ ॥

वागादि पञ्च श्रवणादि पञ्च

प्राणादि पञ्चाभ्रमुखानि पञ्च ।

बुद्ध्याद्यविद्यापि च कामकर्मणी

पुर्यष्टकं सूक्ष्मशरीरमाहुः ॥ ९६ ॥

इदं शरीरं शृणु सूक्ष्मसंज्ञितं

लिङ्गं त्वपञ्चीकृतभूतं सम्भवम् ।

सवासनं कर्मफलानुभावकं

स्वाज्ञानतोऽनादिरूपाधिरात्मनः ॥ ९७ ॥

स्वप्नो भवत्यस्य विभक्त्यवस्था
स्वमात्रशेषेण विभाति यत्र ।
स्वप्ने तु बुद्धिः स्वयमेव जाग्रत्
कालीननानाविधवासनाभिः ॥ ९८ ॥

कर्त्रादिभावं प्रतिपद्य राजते
यत्र स्वयं भाति ह्ययं परात्मा ।
धीमात्रकोपाधिरशेषसाक्षी
न लिप्यते तत्कृतकर्मलेशैः ।
यस्मादसङ्गस्तत एव कर्माभिः
न लिप्यते किञ्चिदुपाधिना कृतैः ॥ ९९ ॥

सर्वव्यापृतिकरणं लिङ्गमिदं स्याच्चिदात्मनः पुंसः ।
वास्यादिकमिव तक्षणस्तेनैवात्मा भवत्यसङ्गोऽयम् ॥ १०० ॥

अन्धत्वमन्दत्वपटुत्वधर्माः
सौगुण्यवैगुण्यवशाद्धि चक्षुषः ।
बाधिर्यमूकत्वमुखास्तथैव
श्रोत्रादिधर्मा न तु वेत्तुरात्मनः ॥ १०१ ॥

उच्छ्वासनिःश्वासविजृम्भणक्षुत्
प्रस्पन्दनाद्युत्क्रमणादिकाः क्रियाः ।
प्राणादिकर्माणि वदन्ति तज्ज्ञाः
प्राणस्य धर्मावशनापिपासे ॥ १०२ ॥

अन्तःकरणमेतेषु चक्षुरादिषु वर्ष्मणि ।
अहमित्यभिमानेन तिष्ठत्याभासतेजसा ॥ १०३ ॥

अहंकारः स विज्ञेयः कर्ता भोक्ताभिमान्ययम् ।
सत्त्वादिगुणयोगेन चावस्थात्रयमश्रुते ॥ १०४ ॥

विषयाणामानुकूल्ये सुखी दुःखी विपर्यये ।
सुखं दुःखं च तद्धर्मः सदानन्दस्य नात्मनः ॥ १०५ ॥

आत्मार्थत्वेन हि प्रेयान्विषयो न स्वतः प्रियः ।
स्वत एव हि सर्वेषामात्मा प्रियतमो यतः
तत आत्मा सदानन्दो नास्य दुःखं कदाचन ॥ १०६ ॥

यत्सुषुप्तौ निर्विषय आत्मानन्दोऽनुभूयते ।
श्रुतिः प्रत्यक्षमैतिह्यमनुमानं च जाग्रति ॥ १०७ ॥

अव्यक्तनाम्नी परमेशशक्तिः
अनाद्यविद्या त्रिगुणात्मिका परा ।
कार्यानुमेया सुधियैव माया

यया जगत्सर्वमिदं प्रसूयते ॥ १०८ ॥

सन्नाप्यसन्नाप्युभयात्मिका नो
भिन्नाप्यभिन्नाप्युभयात्मिका नो ।
साङ्गाप्यनङ्गा ह्युभयात्मिका नो
महाद्भुताऽनिर्वचनीयरूपा ॥ १०९ ॥

शुद्धाद्वयब्रह्मविबोधनाश्या
सर्पभ्रमो रज्जुविवेकतो यथा ।
रजस्तमःसत्त्वमिति प्रसिद्धा
गुणास्तदीयाः प्रथितैः स्वकार्यैः ॥ ११० ॥

विक्षेपशक्ती रजसः क्रियात्मिका
यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ।
रागादयोऽस्याः प्रभवन्ति नित्यं
दुःखादयो ये मनसो विकाराः ॥ १११ ॥

कामः क्रोधो लोभदम्भाद्यसूया
अहंकारेर्ष्यामत्सराद्यास्तु घोराः ।
धर्मा एते राजसाः पुम्प्रवृत्तिः
यस्मादेषा तद्रजो बन्धहेतुः ॥ ११२ ॥

एषाऽऽवृत्तिर्नाम तमोगुणस्य

शक्तिर्यया वस्त्ववभासतेऽन्यथा ।
सैषा निदानं पुरुषस्य संसृतेः
विक्षेपशक्तेः प्रवणस्य हेतुः ॥ ११३ ॥

प्रज्ञावानपि पण्डितोऽपि चतुरोऽप्यत्यन्तसूक्ष्मार्थदृग्-
व्यालीढस्तमसा न वेत्ति बहुधा संबोधितोऽपि स्फुटम् ।
भ्रान्त्यारोपितमेव साधु कलयत्यालम्बते तद्गणान्
हन्तासौ प्रबला दुरन्ततमसः शक्तिर्महत्यावृत्तिः ॥ ११४ ॥

अभावना वा विपरीतभावना
असंभावना विप्रतिपत्तिरस्याः ।
संसर्गयुक्तं न विमुञ्चति ध्रुवं
विक्षेपशक्तिः क्षपयत्यजस्रम् ॥ ११५ ॥

अज्ञानमालस्यजडत्वनिद्रा-
प्रमादमूढत्वमुखास्तमोगुणाः ।
एतैः प्रयुक्तो नहि वेत्ति किञ्चिन्
निद्रालुवत्स्तम्भवदेव तिष्ठति ॥ ११६ ॥

सत्त्वं विशुद्धं जलवत्तथापि
ताभ्यां मिलित्वा सरणाय कल्पते ।
यत्रात्मबिम्बः प्रतिबिम्बितः सन्
प्रकाशयत्यर्क इवाखिलं जडम् ॥ ११७ ॥

मिश्रस्य सत्त्वस्य भवन्ति धर्माः
त्वमानिताद्या नियमा यमाद्याः ।
श्रद्धा च भक्तिश्च मुमुक्षुता च
दैवी च सम्पत्तिरसन्निवृत्तिः ॥ ११८ ॥

विशुद्धसत्त्वस्य गुणाः प्रसादः
स्वात्मानुभूतिः परमा प्रशान्तिः ।
तृप्तिः प्रहर्षः परमात्मनिष्ठा
यया सदानन्दरसं समृच्छति ॥ ११९ ॥

अव्यक्तमेतत्त्रिगुणैर्निरुक्तं
तत्कारणं नाम शरीरमात्मनः ।
सुषुप्तिरेतस्य विभक्त्यवस्था
प्रलीनसर्वेन्द्रियबुद्धिवृत्तिः ॥ १२० ॥

सर्वप्रकारप्रमितिप्रशान्तिः
बीजात्मनावस्थितिरेव बुद्धेः ।
सुषुप्तिरेतस्य किल प्रतीतिः
किञ्चिन्न वेद्मीति जगत्प्रसिद्धेः ॥ १२१ ॥

देहेन्द्रियप्राणमनोऽहमादयः
सर्वे विकारा विषयाः सुखादयः ।

व्योमादिभूतान्यखिलं न विश्वं
अव्यक्तपर्यन्तमिदं ह्यनात्मा ॥ १२२ ॥

माया मायाकार्यं सर्वं महदादिदेहपर्यन्तम् ।
असदिदमनात्मतत्त्वं विद्धि त्वं मरुमरीचिकाकल्पम् ॥ १२३ ॥

अथ ते संप्रवक्ष्यामि स्वरूपं परमात्मनः ।
यद्विज्ञाय नरो बन्धान्मुक्तः कैवल्यमश्नुते ॥ १२४ ॥

अस्ति कश्चित्स्वयं नित्यमहंप्रत्ययलम्बनः ।
अवस्थात्रयसाक्षी सन्पञ्चकोशविलक्षणः ॥ १२५ ॥

यो विजानाति सकलं जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु ।
बुद्धितद्वृत्तिसद्भावमभावमहमित्ययम् ॥ १२६ ॥

यः पश्यति स्वयं सर्वं यं न पश्यति कश्चन ।
यश्चेतयति बुद्ध्यादि न तद्यं चेतयत्ययम् ॥ १२७ ॥

येन विश्वमिदं व्याप्तं यं न व्याप्नोति किञ्चन ।
आभारूपमिदं सर्वं यं भान्तमनुभात्ययम् ॥ १२८ ॥

यस्य सन्निधिमात्रेण देहेन्द्रियमनोधियः ।
विषयेषु स्वकीयेषु वर्तन्ते प्रेरिता इव ॥ १२९ ॥

अहङ्कारादिदेहान्ता विषयाश्च सुखादयः ।
वेद्यन्ते घटवद् येन नित्यबोधस्वरूपिणा ॥ १३० ॥

एषोऽन्तरात्मा पुरुषः पुराणो
निरन्तराखण्डसुखानुभूतिः ।
सदैकरूपः प्रतिबोधमात्रो
येनेषिता वागसवश्चरन्ति ॥ १३१ ॥

अत्रैव सत्त्वात्मनि धीगुहाया
मव्याकृताकाश उशत्प्रकाशः ।
आकाश उच्चै रविवत्प्रकाशते
स्वतेजसा विश्वमिदं प्रकाशयन् ॥ १३२ ॥

ज्ञाता मनोऽहंकृतिविक्रियाणां
देहेन्द्रियप्राणकृतक्रियाणाम् ।
अयोऽग्निवत्ताननुवर्तमानो
न चेष्टते नो विकरोति किञ्चन ॥ १३३ ॥

न जायते नो म्रियते न वर्धते
न क्षीयते नो विकरोति नित्यः ।
विलीयमानेऽपि वपुष्यमुष्मिन्न
लीयते कुम्भ इवाम्बरं स्वयम् ॥ १३४ ॥

प्रकृतिविकृतिभिन्नः शुद्धबोधस्वभावः
सदसदिदमशेषं भासयन्निर्विशेषः ।
विलसति परमात्मा जाग्रदादिष्ववस्था-
स्वहमहमिति साक्षात्साक्षिरूपेण बुद्धेः ॥ १३५ ॥

नियमितमनसामुं त्वं स्वमात्मानमात्मन्
ययमहमिति साक्षाद्विद्धि बुद्धिप्रसादात् ।
जनिमरणतरंगापारसंसारसिन्धुं
प्रतर भवकृतार्थो ब्रह्मरूपेण संस्थः ॥ १३६ ॥

अत्रानात्मन्यहमिति मतिर्वन्ध एषोऽस्य पुंसः
प्राप्तोऽज्ञानाज्जननमरणक्लेशसंपातहेतुः ।
येनैवायं वपुरिदमसत्सत्यमित्यात्मबुद्ध्या
पुष्यत्युक्षत्यवति विषयैस्तन्तुभिः कोशकृद्वत् ॥ १३७ ॥

अतस्मिंस्तद्वद्धिः प्रभवति विमूढस्य तमसा
विवेकाभावाद् द्वै स्फुरति भुजगे रज्जुधिषणा ।
ततोऽनर्थव्रातो निपतति समादातुरधिकः
ततो योऽसद्बाहः स हि भवति बन्धः शृणु सखे ॥ १३८ ॥

अखण्डनित्याद्वयबोधशक्त्या
स्फुरन्तमात्मानमनन्तवैभवम् ।

समावृणोत्यावृतिशक्तिरेषा
तमोमयी राहुरिवार्कबिम्बम् ॥ १३९ ॥

तिरोभूते स्वात्मन्यमलतरतेजोवति पुमान्
अनात्मानं मोहादहमिति शरीरं कलयति ।
ततः कामक्रोधप्रभृतिभिरमुं बन्धनगुणैः
परं विक्षेपाख्या रजस उरुशक्तिर्व्यथयति ॥ १४० ॥

महामोहग्राहग्रसनगलितात्मावगमनो
धियो नानावस्थां स्वयमभिनयंस्तद्गुणतया ।
अपारे संसारे विषयविषपूरे जलनिधौ
निमज्ज्योन्मज्ज्ययं भ्रमति कुमतिः कुत्सितगतिः ॥ १४१ ॥

भानुप्रभासंजनिताभ्रपङ्क्तिः
भानुं तिरोधाय विजृम्भते यथा ।
आत्मोदिताहंकृतिरात्मतत्त्वं
तथा तिरोधाय विजृम्भते स्वयम् ॥ १४२ ॥

कवलितदिननाथे दुर्दिने सान्द्रमेघैः
व्यथयति हिमझंझावायुरुग्रो यथैतान् ।
अविरततमसात्मन्यावृते मूढबुद्धिं
क्षपयति बहुदुःखैस्तीव्रविक्षेपशक्तिः ॥ १४३ ॥

एताभ्यामेव शक्तिभ्यां बन्धः पुंसः समागतः ।
याभ्यां विमोहितो देहं मत्वाऽत्मानं भ्रमत्ययम् ॥ १४४ ॥

बीजं संसृतिभूमिजस्य तु तमो देहात्मधीरङ्कुरो
रागः पल्लवमम्बु कर्म तु वपुः स्कन्धोऽसवः शाखिकाः ।
अग्राणीन्द्रियसंहतिश्च विषयाः पुष्पाणि दुःखं फलं
नानाकर्मसमुद्भवं बहुविधं भोक्तात्र जीवः खगः ॥ १४५ ॥

अज्ञानमूलोऽयमनात्मबन्धो
नैसर्गिकोऽनादिरनन्त ईरितः ।
जन्माप्ययव्याधिजरादिदुःखप्रवाहपातं
जनयत्यमुष्य ॥ १४६ ॥

नास्त्रैर्न शस्त्रैरनिलेन वह्निना
छेत्तुं न शक्यो न च कर्मकोटिभिः ।
विवेकविज्ञानमहासिना विना
धातुः प्रसादेन सितेन मञ्जुना ॥ १४७ ॥

श्रुतिप्रमाणैकमतेः स्वधर्म
निष्ठा तयैवात्मविशुद्धिरस्य ।
विशुद्धबुद्धेः परमात्मवेदनं
तेनैव संसारसमूलनाशः ॥ १४८ ॥

कोशैरन्नमयाद्यैः पञ्चभिरात्मा न संवृतो भाति ।
निजशक्तिसमुत्पन्नैः शैवालपटलैरिवाम्बु वापीस्थम् ॥ १४९ ॥

तच्छैवालापनये सम्यक् सलिलं प्रतीयते शुद्धम् ।
तृष्णासन्तापहरं सद्यः सौख्यप्रदं परं पुंसः ॥ १५० ॥

पञ्चानामपि कोशानामपवादे विभात्ययं शुद्धः ।
नित्यानन्दैकरसः प्रत्यग्रूपः परः स्वयंज्योतिः ॥ १५१ ॥

आत्मानात्मविवेकः कर्तव्यो बन्धमुक्तये विदुषा ।
तेनैवानन्दी भवति स्वं विज्ञाय सच्चिदानन्दम् ॥ १५२ ॥

मुञ्जादिषीकामिव दृश्यवर्गात्
प्रत्यञ्चमात्मानमसङ्गमक्रियम् ।
विविच्य तत्र प्रविलाप्य सर्वं
तदात्मना तिष्ठति यः स मुक्तः ॥ १५३ ॥

देहोऽयमन्नभवनोऽन्नमयस्तु कोशः
चान्नेन जीवति विनश्यति तद्विहीनः ।
त्वक्चर्ममांसरुधिरास्थिपुरीषराशिः
नायं स्वयं भवितुमर्हति नित्यशुद्धः ॥ १५४ ॥

पूर्वं जनेरधिमृतेरपि नायमस्ति

जातक्षणः क्षणगुणोऽनियतस्वभावः ।
नैको जडश्च घटवत्परिदृश्यमानः
स्वात्मा कथं भवति भावविकारवेत्ता ॥ १५५ ॥

पाणिपादादिमान्देहो नात्मा व्यङ्ग्येऽपि जीवनात् ।
तत्तच्छक्तेरनाशाच्च न नियम्यो नियामकः ॥ १५६ ॥

देहतद्धर्मतत्कर्मतदवस्थादिसाक्षिणः ।
सत एव स्वतःसिद्धं तद्वैलक्षण्यमात्मनः ॥ १५७ ॥

शल्यराशिर्मांसलिस्रो मलपूर्णोऽतिकश्मलः ।
कथं भवेदयं वेत्ता स्वयमेतद्विलक्षणः ॥ १५८ ॥

त्वङ्मांसमेदोऽस्थिपुरीषराशावहं
मतिं मूढजनः करोति ।
विलक्षणं वेत्ति विचारशीलो
निजस्वरूपं परमार्थभूतम् ॥ १५९ ॥

देहोऽहमित्येव जडस्य बुद्धिः
देहे च जीवे विदुषस्त्वहंधीः ।
विवेकविज्ञानवतो महात्मनो
ब्रह्माहमित्येव मतिः सदात्मनि ॥ १६० ॥

अत्रात्मबुद्धिं त्यज मूढबुद्धे
त्वङ्मांसमेदोऽस्थिपुरीषराशौ ।
सर्वात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे
कुरुष्व शान्तिं परमां भजस्व ॥ १६१ ॥

देहेन्द्रियादावसति भ्रमोदितां
विद्वानहंतां न जहाति यावत् ।
तावन्न तस्यास्ति विमुक्तिवार्ताप्यस्त्वेष
वेदान्तनयान्तदर्शी ॥ १६२ ॥

छायाशरीरे प्रतिबिम्बगात्रे
यत्स्वप्नदेहे हृदि कल्पिताङ्गे ।
यथात्मबुद्धिस्तव नास्ति काचि-
जीवच्छरीरे च तथैव माऽस्तु ॥ १६३ ॥

देहात्मधीरेव नृणामसद्धियां
जन्मादिदुःखप्रभवस्य बीजम् ।
यतस्ततस्त्वं जहि तां प्रयत्नात्
त्यक्ते तु चित्ते न पुनर्भवाशा ॥ १६४ ॥

कर्मेन्द्रियैः पञ्चभिरञ्चितोऽयं
प्राणो भवेत्प्राणमयस्तु कोशः ॥

येनात्मवानन्नमयोऽनुपूर्णः
प्रवर्ततेऽसौ सकलक्रियासु ॥ १६५ ॥

नैवात्मापि प्राणमयो वायुविकारो
गन्ताऽऽगन्ता वायुवदन्तर्बहिरेषः ।
यस्मात्किञ्चित्क्वापि न वेत्तीष्टमनिष्टं
स्वं वान्यं वा किञ्चन नित्यं परतन्त्रः ॥ १६६ ॥

ज्ञानेन्द्रियाणि च मनश्च मनोमयः स्यात्
कोशो ममाहमिति वस्तुविकल्पहेतुः ।
संज्ञादिभेदकलनाकलितो बलीयां-
स्तत्पूर्वकोशमभिपूर्य विजृम्भते यः ॥ १६७ ॥

पञ्चेन्द्रियैः पञ्चभिरेव होतृभिः
प्रचीयमानो विषयाज्यधारया ।
जाज्वल्यमानो बहुवासनेन्धनैः
मनोमयाग्निर्वहति प्रपञ्चम् ॥ १६८ ॥

न ह्यस्त्यविद्या मनसोऽतिरिक्ता
मनो ह्यविद्या भवबन्धहेतुः ।
तस्मिन्विनष्टे सकलं विनष्टं
विजृम्भतेऽस्मिन्सकलं विजृम्भते ॥ १६९ ॥

स्वप्नेऽर्थशून्ये सृजति स्वशक्त्या
भोक्त्रादिविश्वं मन एव सर्वम् ।
तथैव जाग्रत्यपि नो विशेषः
तत्सर्वमेतन्मनसो विजृम्भणम् ॥ १७० ॥

सुषुप्तिकाले मनसि प्रलीने
नैवास्ति किञ्चित्सकलप्रसिद्धेः ।
अतो मनःकल्पित एव पुंसः
संसार एतस्य न वस्तुतोऽस्ति ॥ १७१ ॥

वायुनाऽऽनीयते मेघः पुनस्तेनैव नीयते ।
मनसा कल्प्यते बन्धो मोक्षस्तेनैव कल्प्यते ॥ १७२ ॥

देहादिसर्वविषये परिकल्प्य रागं
बध्नाति तेन पुरुषं पशुवद्गुणेन ।
वैरस्यमत्र विषवत्सुविधाय पश्चाद्
एनं विमोचयति तन्मन एव बन्धात् ॥ १७३ ॥

तस्मान्मनः कारणमस्य जन्तोः
बन्धस्य मोक्षस्य च वा विधाने ।
बन्धस्य हेतुर्मलिनं रजोगुणैः
मोक्षस्य शुद्धं विरजस्तमस्कम् ॥ १७४ ॥

विवेकवैराग्यगुणातिरेका-
च्छुद्धत्वमासाद्य मनो विमुक्त्यै ।
भवत्यतो बुद्धिमतो मुमुक्षो-
स्ताभ्यां दृढाभ्यां भवितव्यमग्रे ॥ १७५ ॥

मनो नाम महाव्याघ्रो विषयारण्यभूमिषु ।
चरत्यत्र न गच्छन्तु साधवो ये मुमुक्षवः ॥ १७६ ॥

मनः प्रसूते विषयानशेषान्
स्थूलात्मना सूक्ष्मतया च भोक्तुः ।
शरीरवर्णाश्रमजातिभेदात्
गुणक्रियाहेतुफलानि नित्यम् ॥ १७७ ॥

असंगचिद्रूपममुं विमोह्य
देहेन्द्रियप्राणगुणैर्निबद्धय ।
अहंममेति भ्रमयत्यजस्रं
मनः स्वकृत्येषु फलोपभुक्तिषु ॥ १७८ ॥

अध्यासदोषात्पुरुषस्य संसृतिः
अध्यासबन्धस्त्वमुनैव कल्पितः ।
रजस्तमोदोषवतोऽविवेकिनो
जन्मादिदुःखस्य निदानमेतत् ॥ १७९ ॥

अतःप्राहुर्मनोऽविद्यां पण्डितास्तत्त्वदर्शिनः ।
येनैव भ्राम्यते विश्वं वायुनेवाभ्रमण्डलम् ॥ १८० ॥

तन्मनःशोधनं कार्यं प्रयत्नेन मुमुक्षुणा ।
विशुद्धे सति चैतस्मिन्मुक्तिः करफलायते ॥ १८१ ॥

मोक्षैकसत्तया विषयेषु रागं
निर्मूल्य संन्यस्य च सर्वकर्म ।
सच्छुद्धया यः श्रवणादिनिष्ठो
रजःस्वभावं स धुनोति बुद्धेः ॥ १८२ ॥

मनोमयो नापि भवेत्परात्मा
ह्याद्यन्तवत्त्वात्परिणामिभावात् ।
दुःखात्मकत्वाद्विषयत्वहेतोः
द्रष्टा हि दृश्यात्मतया न दृष्टः ॥ १८३ ॥

बुद्धिर्बुद्धीन्द्रियैः सार्धं सवृत्तिः कर्तृलक्षणः ।
विज्ञानमयकोशः स्यात्पुंसः संसारकारणम् ॥ १८४ ॥

अनुव्रजच्चित्प्रतिबिम्बशक्तिः
विज्ञानसंज्ञः प्रकृतेर्विकारः ।
ज्ञानक्रियावानहमित्यजस्रं

देहेन्द्रियादिष्वभिमन्यते भृशम् ॥ १८५ ॥

अनादिकालोऽयमहंस्वभावो
जीवः समस्तव्यवहारवोढा ।
करोति कर्माण्यपि पूर्ववासनः
पुण्यान्यपुण्यानि च तत्फलानि ॥ १८६ ॥

भुङ्क्ते विचित्रास्वपि योनिषु व्रजन्नायाति
निर्यात्यध ऊर्ध्वमेषः ।
अस्यैव विज्ञानमयस्य जाग्रत्-
स्वप्नाद्यवस्थाः सुखदुःखभोगः ॥ १८७ ॥

देहादिनिष्ठाश्रमधर्मकर्म-
गुणाभिमानः सततं ममेति ।
विज्ञानकोशोऽयमतिप्रकाशः
प्रकृष्टसान्निध्यवशात्परात्मनः ।
अतो भवत्येष उपाधिरस्य
यदात्मधीः संसरति भ्रमेण ॥ १८८ ॥

योऽयं विज्ञानमयः प्राणेषु हृदि स्फुरत्ययं ज्योतिः ।
कूटस्थः सन्नात्मा कर्ता भोक्ता भवत्युपाधिस्थः ॥ १८९ ॥

स्वयं परिच्छेदमुपेत्य बुद्धेः
तादात्म्यदोषेण परं मृषात्मनः ।
सर्वात्मकः सन्नपि वीक्षते स्वयं
स्वतः पृथक्त्वेन मृदो घटानिव ॥ १९० ॥

उपाधिसम्बन्धवशात्परात्मा
ह्युपाधिधर्माननुभाति तद्गुणः ।
अयोविकारानविकारिवहिंत्
सदैकरूपोऽपि परः स्वभावात् ॥ १९१ ॥

शिष्य उवाच ।
भ्रमेणाप्यन्यथा वाऽस्तु जीवभावः परात्मनः ।
तदुपाधेरनादित्वान्नानादेर्नाश इष्यते ॥ १९२ ॥
अतोऽस्य जीवभावोऽपि नित्या भवति संसृतिः ।
न निवर्तेत तन्मोक्षः कथं मे श्रीगुरो वद ॥ १९३ ॥

श्रीगुरुरुवाच ।
सम्यक् पृष्टं त्वया विद्वन्सावधानेन तच्छृणु ।
प्रामाणिकी न भवति भ्रान्त्या मोहितकल्पना ॥ १९४ ॥

भ्रान्तिं विना त्वसङ्गस्य निष्क्रियस्य निराकृतेः ।
न घटेतार्थसम्बन्धो नभसो नीलतादिवत् ॥ १९५ ॥

स्वस्य द्रष्टुर्निर्गुणस्याक्रियस्य
प्रत्यग्बोधानन्दरूपस्य बुद्धेः ।
भ्रान्त्या प्राप्तो जीवभावो न सत्यो
मोहापाये नास्त्यवस्तुस्वभावात् ॥ १९६ ॥

यावद्भ्रान्तिस्तावदेवास्य सत्ता
मिथ्याज्ञानोज्झ्मितस्य प्रमादात् ।
रज्ज्वां सर्पो भ्रान्तिकालीन एव
भ्रान्तेर्नाशे नैव सर्पोऽपि तद्वत् ॥ १९७ ॥

अनादित्वमविद्यायाः कार्यस्यापि तथेष्यते ।
उत्पन्नायां तु विद्यायामविद्यकमनाद्यपि ॥ १९८ ॥

प्रबोधे स्वप्नवत्सर्वं सहमूलं विनश्यति ।
अनाद्यपीदं नो नित्यं प्रागभाव इव स्फुटम् ॥ १९९ ॥

अनादेरपि विध्वंसः प्रागभावस्य वीक्षितः ।
यद्बुद्ध्युपाधिसम्बन्धात्परिकल्पितमात्मनि ॥ २०० ॥

जीवत्वं न ततोऽन्यत्तु स्वरूपेण विलक्षणः ।

सम्बन्धस्त्वात्मनो बुद्ध्या मिथ्याज्ञानपुरः सरः ॥ २०१ ॥

विनिवृत्तिर्भवेत्तस्य सम्यग्ज्ञानेन नान्यथा ।
ब्रह्मात्मैकत्वविज्ञानं सम्यग्ज्ञानं श्रुतेर्मतम् ॥ २०२ ॥

तदात्मानात्मनोः सम्यग्विवेकेनैव सिध्यति ।
ततो विवेकः कर्तव्यः प्रत्यगात्मसदात्मनोः ॥ २०३ ॥

जलं पंकवदत्यन्तं पंकापाये जलं स्फुटम् ।
यथा भाति तथात्मापि दोषाभावे स्फुटप्रभः ॥ २०४ ॥

असन्निवृत्तौ तु सदात्मना स्फुटं
प्रतीतिरेतस्य भवेत्प्रतीचः ।
ततो निरासः करणीय एवा -
सदात्मनः साध्वहमादिवस्तुनः ॥ २०५ ॥

अतो नायं परात्मा स्याद्विज्ञानमयशब्दभाक् ।
विकारित्वाज्जडत्वाच्च परिच्छिन्नत्वहेतुतः ।
दृश्यत्वाद्यभिचारित्वान्नानित्यो नित्य इष्यते ॥ २०६ ॥

आनन्दप्रतिबिम्बचुम्बिततनुवृत्तिस्तमोजृम्भिता
स्यादानन्दमयः प्रियादिगुणकः स्वेष्टार्थलाभोदयः ।
पुण्यस्यानुभवे विभाति कृतिनामानन्दरूपः स्वयं
सर्वो नन्दति यत्र साधु तनुभृन्मात्रः प्रयत्नं विना ॥ २०७ ॥

आनन्दमयकोशस्य सुषुप्तौ स्फूर्तिरुत्कटा ।
स्वप्नजागरयोरीषदिष्टसंदर्शनादिना ॥ २०८ ॥

नैवायमानन्दमयः परात्मा
सोपाधिकत्वात्प्रकृतेर्विकारात् ।
कार्यत्वहेतोः सुकृतक्रियाया
विकारसंघातसमाहितत्वात् ॥ २०९ ॥

पञ्चानामपि कोशानां निषेधे युक्तिः श्रुतेः ।
तन्निषेधावधि साक्षी बोधरूपोऽवशिष्यते ॥ २१० ॥

योऽयमात्मा स्वयंज्योतिः पञ्चकोशविलक्षणः ।
अवस्थात्रयसाक्षी सन्निर्विकारो निरञ्जनः ।
सदानन्दः स विज्ञेयः स्वात्मत्वेन विपश्चिता ॥ २११ ॥

शिष्य उवाच ।
मिथ्यात्वेन निषिद्धेषु कोशेष्वेतेषु पञ्चसु ।
सर्वाभावं विना किञ्चिन्न पश्याम्यत्र हे गुरो ।
विज्ञेयं किमु वस्त्वस्ति स्वात्मनाऽऽत्मविपश्चिता ॥ २१२ ॥

श्रीगुरुवाच ।
सत्यमुक्तं त्वया विद्वन्निपुणोऽसि विचारणे ।
अहमादिविकारास्ते तदभावोऽयमप्यनु ॥ २१३ ॥

सर्वे येनानुभूयन्ते यः स्वयं नानुभूयते ।
तमात्मानंवेदितारं विद्धि बुद्ध्या सुसूक्ष्मया ॥ २१४ ॥

तत्साक्षिकं भवेत्तत्तद्यद्येनानुभूयते ।
कस्याप्यननुभूतार्थेसाक्षित्वं नोपयुज्यते ॥ २१५ ॥

असौ स्वसाक्षिको भावो यतः स्वेनानुभूयते ।
अतः परं स्वयं साक्षात्प्रत्यगात्मा न चेतारः ॥ २१६ ॥

जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु स्फुटतरं योऽसौ समुज्जृम्भते
प्रत्यग्रूपतया सदाहमहमित्यन्तः स्फुरन्नैकधा ।
नानाकारविकारभागिन इमान् पश्यन्नहंभीमुखान्
नित्यानन्दचिदात्मना स्फुरति तं विद्धि स्वमेतं हृदि ॥ २१७ ॥

घटोदके बिम्बितमर्कबिम्बमालोक्य
मूढो रविमेव मन्यते ।
तथा चिदाभासमुपाधिसंस्थं
भ्रान्त्याहमित्येव जडोऽभिमन्यते ॥ २१८ ॥

घटं जलं तद्गतमर्कबिम्बं
विहाय सर्वं विनिरीक्ष्यतेऽर्कः ।
तटस्थ एतत्त्रितयावभासकः

स्वयंप्रकाशो विदुषा यथा तथा ॥ २१९ ॥

देहं धियं चित्प्रतिबिम्बमेवं
विसृज्य बुद्धौ निहितं गुहायाम् ।
द्रष्टारमात्मानमखण्डबोधं
सर्वप्रकाशं सदसद्विलक्षणम् ॥ २२० ॥

नित्यं विभुं सर्वगतं सुसूक्ष्मं
अन्तर्बहिःशून्यमनन्यमात्मनः ।
विज्ञाय सम्यङ्निजरूपमेतत्
पुमान् विपाप्मा विरजो विमृत्युः ॥ २२१ ॥

विशोक आनन्दघनो विपश्चित्
स्वयं कुतश्चिन्न बिभेति कश्चित् ।
नान्योऽस्ति पन्था भवबन्धमुक्तेः
विना स्वतत्त्वावगमं मुमुक्षोः ॥ २२२ ॥

ब्रह्माभिन्नत्वविज्ञानं भवमोक्षस्य कारणम् ।
येनाद्वितीयमानन्दं ब्रह्म सम्पद्यते बुधैः ॥ २२३ ॥

ब्रह्मभूतस्तु संसृत्यै विद्वान्नावर्तते पुनः ।
विज्ञातव्यमतः सम्यग्ब्रह्माभिन्नत्वमात्मनः ॥ २२४ ॥

सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म विशुद्धं परं स्वतःसिद्धम् ।
नित्यानन्दैकरसं प्रत्यगभिन्नं निरन्तरं जयति ॥ २२५ ॥

सदिदं परमाद्वैतं स्वस्मादन्यस्य वस्तुनोऽभावात् ।
न ह्यन्यदस्ति किञ्चित् सम्यक् परमार्थतत्त्वबोधदशायाम् ॥ २२६ ॥

यदिदं सकलं विश्वं नानारूपं प्रतीतमज्ञानात् ।
तत्सर्वं ब्रह्मैव प्रत्यस्ताशेषभावनादोषम् ॥ २२७ ॥

मृत्कार्यभूतोऽपि मृदो न भिन्नः
कुम्भोऽस्ति सर्वत्र तु मृत्स्वरूपात् ।
न कुम्भरूपं पृथगस्ति कुम्भः
कुतो मृषा कल्पितनाममात्रः ॥ २२८ ॥

केनापि मृद्भिन्नतया स्वरूपं
घटस्य संदर्शयितुं न शक्यते ।
अतो घटः कल्पित एव मोहा-
न्मृदेव सत्यं परमार्थभूतम् ॥ २२९ ॥

सद्ब्रह्मकार्यं सकलं सदेवं
तन्मात्रमेतन्न ततोऽन्यदस्ति ।
अस्तीति यो वक्ति न तस्य मोहो
विनिर्गतो निद्रितवत्प्रजल्पः ॥ २३० ॥

ब्रह्मैवेदं विश्वमित्येव वाणी
श्रौती ब्रूतेऽथर्वनिष्ठा वरिष्ठा ।
तस्मादेतद्ब्रह्ममात्रं हि विश्वं
नाधिष्ठानाद्भिन्नताऽऽरोपितस्य ॥ २३१ ॥

सत्यं यदि स्याज्जगदेतदात्मनोऽ
नन्तत्त्वहानिर्निर्गमाप्रमाणता ।
असत्यवादित्वमपीशितुः स्यान्नैतत्त्रयं
साधु हितं महात्मनाम् ॥ २३२ ॥

ईश्वरो वस्तुतत्त्वज्ञो न चाहं तेष्ववस्थितः ।
न च मत्स्थानि भूतानीत्येवमेव व्यचीकृपत् ॥ २३३ ॥

यदि सत्यं भवेद्विश्वं सुषुप्तावृषलभ्यताम् ।
यन्नोपलभ्यते किञ्चिदतोऽसत्स्वप्नवन्मृषा ॥ २३४ ॥

अतः पृथङ्नास्ति जगत्परात्मनः
पृथक्प्रतीतिस्तु मृषा गुणादिवत् ।
आरोपितस्यास्ति किमर्थवत्ताऽ-
धिष्ठानमाभाति तथा भ्रमेण ॥ २३५ ॥

भ्रान्तस्य यद्यद्भ्रमतः प्रतीतं
ब्रह्मैव तत्तद्रजतं हि शुक्तिः ।

इदंतया ब्रह्म सदैव रूप्यते
त्वारोपितं ब्रह्मणि नाममात्रम् ॥ २३६ ॥

अतः परं ब्रह्म सद्वितीयं
विशुद्धविज्ञानधनं निरञ्जनम् ।
प्रशान्तमाद्यन्तविहीनमक्रियं
निरन्तरानन्दरसस्वरूपम् ॥ २३७ ॥

निरस्तमायाकृतसर्वभेदं
नित्यं सुखं निष्कलमप्रमेयम् ।
अरूपमव्यक्तमनाख्यमव्ययं
ज्योतिः स्वयं किञ्चिदिदं चकास्ति ॥ २३८ ॥

ज्ञातृज्ञेयज्ञानशून्यमनन्तं निर्विकल्पकम् ।
केवलखण्डचिन्मात्रं परं तत्त्वं विदुर्बुधाः ॥ २३९ ॥

अहेयमनुपादेयं मनोवाचामगोचरम् ।
अप्रमेयमनाद्यन्तं ब्रह्म पूर्णमहं महः ॥ २४० ॥

तत्त्वंपदाभ्यामभिधीयमानयोः
ब्रह्मात्मनोः शोधितयोर्यदीत्थम् ।
श्रुत्या तयोस्तत्त्वमसीति सम्यग्
एकत्वमेव प्रतिपाद्यते मुहुः ॥ २४१ ॥

ऐक्यं तयोर्लक्षितयोर्न वाच्ययोः
निगद्यतेऽन्योन्यविरुद्धधर्मिणोः ।
खद्योतभान्वोरिव राजभृत्ययोः
कूपाम्बुराशयोः परमाणुमेवोः ॥ २४२ ॥

तयोर्विरोधोऽयमुपाधिकल्पितो
न वास्तवः कश्चिदुपाधिरेषः ।
ईशस्य माया महदादिकारणं
जीवस्य कार्यं शृणु पञ्चकोशम् ॥ २४३ ॥

एतावुपाधी परजीवयोस्तयोः
सम्यङ्निरासे न परो न जीवः ।
राज्यं नरेन्द्रस्य भटस्य खेटकः
तयोरपोहे न भटो न राजा ॥ २४४ ॥

अथात आदेश इति श्रुतिः स्वयं
निषेधति ब्रह्मणि कल्पितं द्वयम् ।
श्रुतिप्रमाणानुगृहीतबोधा
त्तयोर्निरासः करणीय एव ॥ २४५ ॥

नेदं नेदं कल्पितत्वान्न सत्यं

रज्जुदृष्टव्यालवत्स्वप्नवच्च ।
इत्थं दृश्यं साधुयुक्त्या व्यपोह्य
ज्ञेयः पश्चादेकभावस्तयोः ॥ २४६ ॥

ततस्तु तौ लक्षणया सुलक्ष्यौ
तयोरखण्डैकरसत्वसिद्धये ।
नालं जहत्या न तथाऽजहत्या
किन्तूभयार्थात्मिकयैव भाव्यम् ॥ २४७ ॥

स देवदत्तोऽयमितीह चैकता
विरुद्धधर्माशमपास्य कथ्यते ।
यथा तथा तत्त्वमसीतिवाक्ये
विरुद्धधर्मानुभयत्र हित्वा ॥ २४८ ॥

संलक्ष्य चिन्मात्रतया सदात्मनोः
अखण्डभावः परिचीयते बुधैः ।
एवं महावाक्यशतेन कथ्यते
ब्रह्मात्मनोरैक्यमखण्डभावः ॥ २४९ ॥

अस्थूलमित्येतदसन्निरस्य
सिद्धं स्वतो व्योमवदप्रतर्क्यम् ।
अतो मृषामात्रमिदं प्रतीतं

जहीहि यत्स्वात्मतया गृहीतम् ।
ब्रह्माहमित्येव विशुद्धबुद्ध्या
विद्धि स्वमात्मानमखण्डबोधम् ॥ २५० ॥

मृत्कार्यं सकलं घटादि सततं मृन्मात्रमेवाहितं
तद्वत्सज्जनितं सदात्मकमिदं सन्मात्रमेवाखिलम् ।
यस्मान्नास्ति सतः परं किमपि तत्सत्यं स आत्मा स्वयं
तस्मात्तत्त्वमसि प्रशान्तममलं ब्रह्माद्वयं यत्परम् ॥ २५१ ॥

निद्राकल्पितदेशकालविषयज्ञात्रादि सर्वं यथा
मिथ्या तद्वदिहापि जाग्रति जगत्स्वाज्ञानकार्यत्वतः ।
यस्मादेवमिदं शरीरकरणप्राणाहमाद्यप्यसत्
तस्मात्तत्त्वमसि प्रशान्तममलं ब्रह्माद्वयं यत्परम् ॥ २५२ ॥

यत्र भ्रान्त्या कल्पितं तद्विवेके
तत्तन्मात्रं नैव तस्माद्विभिन्नम् ।
स्वप्ने नष्टे स्वप्नविश्वं विचित्रं
स्वस्माद्विन्नं किन्तु दृष्टं प्रबोधे ॥ २५३ ॥

जातिनीतिकुलगोत्रदूरगम्
नामरूपगुणदोषवर्जितम् ।
देशकालविषयातिवर्ति यद्
ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५४ ॥

यत्परं सकलवागगोचरं
गोचरं विमलबोधचक्षुषः ।
शुद्धचिद्धनमनादि वस्तु यद्
ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५५ ॥

षड्भिरूर्मिभिरयोगि योगिहृदखेभावितं
न करणैर्विभावितम् ।
बुद्धयवेद्यमनवद्यमस्ति यद्
ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५६ ॥

भ्रान्तिकल्पितजगत्कलाश्रयं
स्वाश्रयं च सदसद्विलक्षणम् ।
निष्कलं निरुपमानवद्धि यद्
ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५७ ॥

जन्मवृद्धिपरिणत्यपक्षय-
व्याधिनाशनविहीनमव्ययम् ।
विश्वसृष्टयवविघातकारणं
ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५८ ॥

अस्तभेदमनपास्तलक्षणं
निस्तरङ्गजलराशिनिश्चलम् ।

नित्यमुक्तमविभक्तमूर्तिं यद्
ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५९ ॥

एकमेव सदनेकारणं
कारणान्तरनिरासकारणम् ।
कार्यकारणविलक्षणं स्वयं
ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २६० ॥

निर्विकल्पकमनल्पमक्षरं
यत्क्षराक्षरविलक्षणं परम् ।
नित्यमव्ययसुखं निरञ्जनं
ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २६१ ॥

यद्विभाति सदनेकधा भ्रमान्नामरूपगुण
विक्रियात्मना ।
हेमवत्स्वयमविक्रियं सदा
ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २६२ ॥

यच्चकास्त्यनपरं परात्परं
प्रत्यगेकरसमात्मलक्षणम् ।
सत्यचित्सुखमनन्तमव्ययं
ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २६३ ॥

उक्तमर्थमिममात्मनि स्वयं
भावयेत्प्रथितयुक्तिभिर्धिया ।
संशयादिरहितं कराम्बुवत्
तेन तत्त्वनिगमो भविष्यति ॥ २६४ ॥

स्वबोधमात्रं परिशुद्धतत्त्वं
विज्ञाय संघे नृपवच्च सैन्ये ।
तदाश्रयः स्वात्मनि सर्वदा स्थितो
विलापय ब्रह्मणि विश्वजातम् ॥ २६५ ॥

बुद्धौ गुहायां सदसद्विलक्षणं
ब्रह्मास्ति सत्यं परमद्वितीयम् ।
तदात्मना योऽत्र वसेद्गुहायां
पुनर्न तस्याङ्गगुहाप्रवेशः ॥ २६६ ॥

ज्ञाते वस्तुन्यपि बलवती वासनाऽनादिरेषा
कर्ता भोक्ताप्यहमिती दृढा याऽस्य संसारहेतुः
प्रत्यग्गृह्ययाऽऽत्मनि निवसता सापनेया प्रयत्ना-
न्मुक्तिं प्राहुस्तदिह मुनयो वासनातानवं यत् ॥ २६७ ॥

अहं ममेति यो भावो देहाक्षादावनात्मनि ।
अध्यासोऽयं निरस्तव्यो विदुषा स्वात्मनिष्ठया ॥ २६८ ॥

ज्ञात्वा स्वं प्रत्यगात्मानं बुद्धितट्टितिसाक्षिणम् ।
सोऽहमित्येव सदृत्त्याऽनात्मन्यात्ममतिं जहि ॥ २६९ ॥

लोकानुवर्तनं त्यक्त्वा त्यक्त्वा देहानुवर्तनम् ।
शास्त्रानुवर्तनं त्यक्त्वा स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २७० ॥

लोकवासनया जन्तोः शास्त्रवासनयापि च ।
देहवासनया ज्ञानं यथावन्नैव जायते ॥ २७१ ॥

संसारकारागृहमोक्षमिच्छोरयोमयं
पादनिबन्धशृङ्खलम् ।
वदन्ति तज्ज्ञाः पटु वासनात्रयं
योऽस्माद्विमुक्तः समुपैति मुक्तिम् ॥ २७२ ॥

जलादिसंसर्गवशात्प्रभूतदुर्गन्धधूताऽ
गरुदिव्यवासना ।
संघर्षणेनैव विभाति सम्यग्विधूयमाने
सति बाह्यगन्धे ॥ २७३ ॥

अन्तःश्चितानन्तदुरन्तवासनाधूलीविलिप्ता
परमात्मवासना ।
प्रज्ञातिसंघर्षणतो विशुद्धा
प्रतीयते चन्दनगन्धवत् स्फुटा ॥ २७४ ॥

अनात्मवासनाजालैस्तिरोभूतात्मवासना ।
नित्यात्मनिष्ठया तेषां नाशे भाति स्वयं स्फुटा ॥ २७५ ॥

यथा यथा प्रत्यगवस्थितं मनः
तथा तथा मुञ्चति बाह्यवासनाः ।
निःशेषमोक्षे सति वासनानां
आत्मानुभूतिः प्रतिबन्धशून्या ॥ २७६ ॥

स्वात्मन्येव सदा स्थित्वा मनो नश्यति योगिनः ।
वासनानां क्षयश्चातः स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २७७ ॥

तमो द्वाभ्यां रजः सत्त्वात्सत्त्वं शुद्धेन नश्यति ।
तस्मात्सत्त्वमवष्टभ्य स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २७८ ॥

प्रारब्धं पुष्यति वपुरिति निश्चित्य निश्चलः ।
धैर्यमालम्ब्य यत्नेन स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २७९ ॥

नाहं जीवः परं ब्रह्मेत्येतद्व्यावृत्तिपूर्वकम् ।
वासनावेगतः प्राप्तस्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८० ॥

श्रुत्या युक्त्या स्वानुभूत्या ज्ञात्वा सार्वार्त्म्यमात्मनः ।
क्वचिदाभासतः प्राप्तस्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८१ ॥

अन्नादानविसर्गा यामीषन्नास्ति क्रिया मुनेः ।
तदेकनिष्ठया नित्यं स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८२ ॥

तत्त्वमस्यादिवाक्योत्थब्रह्मात्मैकत्वबोधतः ।
ब्रह्मण्यात्मत्वदाढ्याय स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८३ ॥

अहंभावस्य देहेऽस्मिन्निःशेषविलयावधि ।
सावधानेन युक्तात्मा स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८४ ॥

प्रतीतिर्जीवजगतोः स्वप्नवद्भाति यावता ।
तावन्निरन्तरं विद्वन्स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८५ ॥

निद्राया लोकवार्तायाः शब्दादेरपि विस्मृतेः ।
क्वचिन्नावसरं दत्त्वा चिन्तयात्मानमात्मनि ॥ २८६ ॥

मातापित्रोर्मलोद्भूतं मलमांसमयं वपुः ।
त्यक्त्वा चाण्डालवद्दूरं ब्रह्मीभूय कृती भव ॥ २८७ ॥

घटाकाशं महाकाशे इवात्मानं परात्मनि ।
विलाप्याखण्डभावेन तूष्णीं भव सदा मुने ॥ २८८ ॥

स्वप्रकाशमधिष्ठानं स्वयंभूय सदात्मना ।
ब्रह्माण्डमपि पिण्डाण्डं त्यज्यता मलभाण्डवत् ॥ २८९ ॥

चिदात्मनि सदानन्दे देहारूढामहंधियम् ।
निवेश्य लिङ्गमुत्सृज्य केवलो भव सर्वदा ॥ २९० ॥

यत्रैष जगदाभासो दर्पणान्तः पुरं यथा ।
तद्ब्रह्माहमिति ज्ञात्वा कृतकृत्यो भविष्यसि ॥ २९१ ॥

यत्सत्यभूतं निजरूपमाद्यं
चिदद्वयानन्दमरूपमक्रियम् ।
तदेत्य मिथ्यावपुरुत्सृजेत
शैलूषवद्वेषमुपात्तमात्मनः ॥ २९२ ॥

सर्वात्मना दृश्यमिदं मृषैव
नैवाहमर्थः क्षणिकत्वदर्शनात् ।
जानाम्यहं सर्वमिति प्रतीतिः
कुतोऽहमादेः क्षणिकस्य सिध्येत् ॥ २९३ ॥

अहंपदार्थस्त्वहमादिसाक्षी
नित्यं सुषुप्तावपि भावदर्शनात् ।
ब्रूते ह्यजो नित्य इति श्रुतिः स्वयं
तत्प्रत्यगात्मा सदसद्विलक्षणः ॥ २९४ ॥

विकारिणां सर्वविकारवेत्ता
नित्याविकारो भवितुं समर्हति ।
मनोरथस्वप्नसुषुप्तिषु स्फुटं
पुनः पुनर्दृष्टमसत्त्वमेतयोः ॥ २९५ ॥

अतोऽभिमानं त्यज मांसपिण्डे
पिण्डाभिमानिन्यपि बुद्धिकल्पिते ।
कालत्रयाबाध्यमखण्डबोधं
ज्ञात्वा स्वमात्मानमुपैहि शान्तिम् ॥ २९६ ॥

त्यजाभिमानं कुलगोत्रनामरूपाश्रमेष्वादृशवाश्रितेषु ।
लिङ्गस्य धर्मानपि कर्तृतादीं-
स्त्यक्त्वा भवारखण्डसुखस्वरूपः ॥ २९७ ॥

सन्त्यन्ये प्रतिबन्धाः पुंसः संसारहेतवो दृष्टाः ।
तेषामेकं मूलं प्रथमविकारो भवत्यहंकारः ॥ २९८ ॥

यावत्स्यात्स्वस्य सम्बन्धोऽहंकारेण दुरात्मना ।
तावन्न लेशमात्रापि मुक्तिवार्ता विलक्षणा ॥ २९९ ॥

अहंकारग्रहान्मुक्तः स्वरूपमुपपद्यते ।
चन्द्रवद्विमलः पूर्णः सदानन्दः स्वयंप्रभः ॥ ३०० ॥

यो वा पुरे सोऽहमिति प्रतीतो
बुद्ध्या प्रकृतस्तमसाऽतिमूढया ।
तस्यैव निःशेषतया विनाशे
ब्रह्मात्मभावः प्रतिबन्धशून्यः ॥ ३०१ ॥

ब्रह्मानन्दनिधिर्महाबलवताऽहंकारघोराहिना
संवेष्टयात्मनि रक्ष्यते गुणमयैश्चण्डेस्त्रिभिर्मस्तकैः ।
विज्ञानाख्यमहासिना श्रुतिमता विच्छिद्य शीर्षत्रयं
निर्मूल्याहिमिमं निधिं सुखकरं धीरोऽनुभोक्तुं क्षमः ॥ ३०२ ॥

यावद्वा यत्किञ्चिद्विषदोषस्फूर्तिरस्ति चेद्देहे ।
कथमारोग्याय भवेत्तद्वदहन्तापि योगिनो मुक्त्यै ॥ ३०३ ॥

अहमोऽत्यन्तनिवृत्त्या तत्कृतनानाविकल्पसंहत्या ।
प्रत्यक्तत्त्वविवेकादिदमहमस्मीति विन्दते तत्त्वम् ॥ ३०४ ॥

अहंकारे कर्तर्यहमिति मतिं मुञ्च सहसा
विकारात्मन्यात्मप्रतिफलजुषि स्वस्थितिमुषि ।
यदध्यासात्प्राप्ता जनिमृतिजरादुःखबहुला
प्रतीचश्चिन्मूर्तेस्तव सुखतनोः संसृतिरियम् ॥ ३०५ ॥

सदैकरूपस्य चिदात्मनो विभोरानन्दमूर्तेरनवद्यकीर्तेः ।
नैवान्यथा क्वाप्यविकारिणस्ते

विनाहमध्यासममुष्य संसृतिः ॥ ३०६ ॥

तस्मादहंकारमिमं स्वशत्रुं
भोक्तुर्गले कण्टकवत्प्रतीतम् ।
विच्छिद्य विज्ञानमहासिना स्फुटं
भुङ्क्ष्वात्मसाम्राज्यसुखं यथेष्टम् ॥ ३०७ ॥

ततोऽहमादेर्विनिवर्त्य वृत्तिं
संत्यक्तरागः परमार्थलाभात् ।
तूष्णीं समास्स्वात्मसुखानुभूत्या
पूर्णात्मना ब्रह्मणि निर्विकल्पः ॥ ३०८ ॥

समूलकृत्तोऽपि महानहं पुनः
व्युल्लेखितः स्याद्यदि चेतसा क्षणम् ।
संजीव्य विक्षेपशतं करोति
नभस्वता प्रावृषि वारिदो यथा ॥ ३०९ ॥

निगृह्य शत्रोरहमोऽवकाशः
क्वचिन्न देयो विषयानुचिन्तया ।
स एव संजीवनहेतुरस्य
प्रक्षीणजम्बीरतरोरिवाम्बु ॥ ३१० ॥

देहात्मना संस्थित एव कामी

विलक्षणः कामयिता कथं स्यात् ।
अतोऽर्थसन्धानपरत्वमेव
भेदप्रसक्त्या भवबन्धहेतुः ॥ ३११ ॥

कार्यप्रवर्धनाद्वीजप्रवृद्धिः परिदृश्यते ।
कार्यनाशाद्वीजनाशस्तस्मात्कार्यं निरोधयेत् ॥ ३१२ ॥

वासनावृद्धितः कार्यं कार्यवृद्ध्या च वासना ।
वर्धते सर्वथा पुंसः संसारो न निवर्तते ॥ ३१३ ॥

संसारबन्धविच्छिन्नै तद्द्वयं प्रदहेद्यतिः ।
वासनावृद्धिरेताभ्यां चिन्तया क्रियया बहिः ॥ ३१४ ॥

ताभ्यां प्रवर्धमाना सा सूते संसृतिमात्मनः ।
त्रयाणां च क्षयोपायः सर्वावस्थासु सर्वदा ॥ ३१५ ॥

सर्वत्र सर्वतः सर्वब्रह्ममात्रावलोकनैः ।
सद्भाववासनादाढ्यार्त्ततृत्रं लयमश्नुते ॥ ३१६ ॥

क्रियानाशे भवेच्चिन्तानाशोऽस्माद्वासनाक्षयः ।
वासनाप्रक्षयो मोक्षः सा जीवन्मुक्तिरिष्यते ॥ ३१७ ॥

सद्वासनास्फूर्तिविजृम्भणे सति
ह्यसौ विलीनाप्यहमादिवासना ।

अतिप्रकृष्टाप्यरुणप्रभायां
विलीयते साधु यथा तमिस्रा ॥ ३१८ ॥

तमस्तमःकार्यमनर्थजालं
न दृश्यते सत्युदिते दिनेशे ।
तथाऽद्वयानन्दरसानुभूतौ
न वास्ति बन्धो न च दुःखगन्धः ॥ ३१९ ॥

दृश्यं प्रतीतं प्रविलापयन्सन्
सन्मात्रमानन्दघनं विभावयन् ।
समाहितः सन्बहिरन्तरं वा
कालं नयेथाः सति कर्मबन्धे ॥ ३२० ॥

प्रमादो ब्रह्मनिष्ठायां न कर्तव्यः कदाचन ।
प्रमादो मृत्युरित्याह भगवान्ब्रह्मणः सुतः ॥ ३२१ ॥

न प्रमादादनर्थोऽन्यो ज्ञानिनः स्वस्वरूपतः ।
ततो मोहस्ततोऽहंधीस्ततो बन्धस्ततो व्यथा ॥ ३२२ ॥

विषयाभिमुखं दृष्ट्वा विद्वांसमपि विस्मृतिः ।
विक्षेपयति धीदोषैर्योषा जारमिव प्रियम् ॥ ३२३ ॥

यथापकृष्टं शैवालं क्षणमात्रं न तिष्ठति ।
आवृणोति तथा माया प्राज्ञं वापि पराङ्मुखम् ॥ ३२४ ॥

लक्ष्यच्युतं चेद्यदि चित्तमीषद्
बहिर्मुखं सन्निपतेत्ततस्ततः ।
प्रमादतः प्रच्युतकेलिकन्दुकः
सोपानपङ्क्तौ पतितो यथा तथा ॥ ३२५ ॥

विषयेष्वाविशच्चेतः संकल्पयति तद्गुणान् ।
सम्यक्संकल्पनात्कामः कामात्पुंसः प्रवर्तनम् ॥ ३२६ ॥

अतः प्रमादान्न परोऽस्ति मृत्युः
विवेकिनो ब्रह्मविदः समाधौ ।
समाहितः सिद्धिमुपैति सम्यक्
समाहितात्मा भव सावधानः ॥ ३२७ ॥

ततः स्वरूपविभ्रंशो विभ्रष्टस्तु पतत्यधः ।
पतितस्य विना नाशं पुनर्नारोह ईक्ष्यते ॥ ३२८ ॥

संकल्पं वर्जयेत्तस्मात्सर्वानर्थस्य कारणम् ।
जीवतो यस्य कैवल्यं विदेहे स च केवलः ।
यत्किञ्चित्पश्यतो भेदं भयं ब्रूते यजुःश्रुतिः ॥ ३२९ ॥

यदा कदा वापि विपश्चिदेष
ब्रह्मण्यनन्तेऽप्यणुमात्रभेदम् ।

पश्यत्यथामुष्य भयं तदैव
यद्वीक्षितं भिन्नतया प्रमादात् ॥ ३३० ॥

श्रुतिस्मृतिन्यायशतैर्निषिद्धे
दृश्येऽत्र यः स्वात्ममतिं करोति ।
उपैति दुःखोपरि दुःखजातं
निषिद्धकर्ता स मलिम्लुचो यथा ॥ ३३१ ॥

सत्याभिसंधानरतो विमुक्तो
महत्त्वमात्मीयमुपैति नित्यम् ।
मिथ्याभिसन्धानरतस्तु नश्येदखे
दृष्टं तदेतद्यदचौरचौरयोः ॥ ३३२ ॥

यतिरसदनुसन्धिं बन्धहेतुं विहाय
स्वयमयमहमस्मीत्यात्मदृष्ट्यैव तिष्ठेत् ।
सुखयति ननु निष्ठा ब्रह्मणि स्वानुभूत्या
हरति परमविद्याकार्यदुःखं प्रतीतम् ॥ ३३३ ॥

बाह्यानुसन्धिः परिवर्धयेत्फलं
दुर्वासनामेव ततस्ततोऽधिकाम् ।
ज्ञात्वा विवेकैः परिहृत्य बाह्यं
स्वात्मानुसन्धिं विदधीत नित्यम् ॥ ३३४ ॥

बाह्ये निरुद्धे मनसः प्रसन्नता
मनःप्रसादे परमात्मदर्शनम् ।
तस्मिन्सुदृष्टे भवबन्धनाशो
बहिर्निरोधः पदवी विमुक्तेः ॥ ३३५ ॥

कः पण्डितः सन्सदसद्विवेकी
श्रुतिप्रमाणः परमार्थदर्शी ।
जानन्हि कुर्यादसतोऽवलम्बं
स्वपातहेतोः शिशुवन्मुमुक्षुः ॥ ३३६ ॥

देहादिसंसक्तिमतो न मुक्तिः
मुक्तस्य देहाद्यभिमत्यभावः ।
सुप्तस्य नो जागरणं न जाग्रतः
स्वप्नस्तयोर्भिन्नगुणाश्रयत्वात् ॥ ३३७ ॥

अन्तर्बहिः स्वं स्थिरजङ्गमेषु
ज्ञात्वाऽऽत्मनाधारतया विलोक्य ।
त्यक्ताखिलोपाधिरखण्डरूपः
पूर्णात्मना यः स्थित एष मुक्तः ॥ ३३८ ॥

सर्वात्मता बन्धविमुक्तिहेतुः
सर्वात्मभावान्न परोऽस्ति कश्चित् ।
दृश्याग्रहे सत्युपपद्यतेऽसौ

सर्वात्मभावोऽस्य सदात्मनिष्ठया ॥ ३३९ ॥

दृश्यस्याग्रहणं कथं नु घटते देहात्मना तिष्ठतो
बाह्यार्थानुभवप्रसक्तमनसस्तत्तत्क्रियाः कुर्वतः ।
संन्यस्ताखिलधर्मकर्मविषयैर्नित्यात्मनिष्ठापरैः
तत्त्वज्ञैः करणीयमात्मनि सदानन्देच्छुभिर्यत्नतः ॥ ३४० ॥

सर्वात्मसिद्धये भिक्षोः कृतश्रवणकर्मणः ।
समाधिं विदधात्येषा शान्तो दान्त इति श्रुतिः ॥ ३४१ ॥

आरूढशक्तेरहमो विनाशः
कर्तुन्न शक्यः सहसापि पण्डितैः ।
ये निर्विकल्पाख्यसमाधिनिश्चलाः
तानन्तराऽनन्तभावा हि वासनाः ॥ ३४२ ॥

अहंबुद्धयैव मोहिन्या योजयित्वाऽऽवृतेर्बलात् ।
विक्षेपशक्तिः पुरुषं विक्षेपयति तद्गुणैः ॥ ३४३ ॥

विक्षेपशक्तिविजयो विषमो विधातुं
निःशेषमावरणशक्तिनिवृत्त्यभावे ।
दृग्दृश्ययोः स्फुटपयोजलवद्विभागे
नश्येत्तदावरणमात्मनि च स्वभावात् ।
निःसंशयेन भवति प्रतिबन्धशून्यो

विक्षेपणां नहि तदा यदि चेन्मृषार्थे ॥ ३४४ ॥

सम्यग्विवेकः स्फुटबोधजन्यो
विभज्य दृग्दृश्यपदार्थतत्त्वम् ।
छिनत्ति मायाकृतमोहबन्धं

यस्माद्विमुक्तस्य पुनर्न संसृतिः ॥ ३४५ ॥

परावरैकत्वविवेकव
दहत्यविद्यागहनं ह्यशेषम् ।
किं स्यात्पुनः संसरणस्य बीजं
अद्वैतभावं समुपेयुषोऽस्य ॥ ३४६ ॥

आवरणस्य निवृत्तिर्भवति हि सम्यक्पदार्थदर्शनतः ।
मिथ्याज्ञानविनाशस्तद्विक्षेपजनितदुःखनिवृत्तिः ॥ ३४७ ॥

एतत्त्रितयं दृष्टं सम्यग्रज्जुस्वरूपविज्ञानात् ।
तस्माद्वस्तुसतत्त्वं ज्ञातव्यं बन्धमुक्तये विदुषा ॥ ३४८ ॥

अयोऽग्नियोगादिव सत्समन्वयान्
मात्रादिरूपेण विजृम्भते धीः ।
तत्कार्यमेतद्दिद्वतयं यतो मृषा
दृष्टं भ्रमस्वप्नमनोरथेषु ॥ ३४९ ॥

ततो विकाराः प्रकृतेरहंमुखा
देहावसाना विषयाश्च सर्वे ।
क्षणेऽन्यथाभावितया ह्यमीषामसत्त्वमात्मा
तु कदापि नान्यथा ॥ ३५० ॥

नित्याद्वयाखण्डचिदेकरूपो
बुद्ध्यादिसाक्षी सदसद्विलक्षणः ।
अहंपदप्रत्ययलक्षितार्थः
प्रत्यक्सदानन्दघनः परात्मा ॥ ३५१ ॥

इत्थं विपश्चित्सदसद्विभज्य
निश्चित्य तत्त्वं निजबोधदृष्ट्या ।
ज्ञात्वा स्वमात्मानमखण्डबोधं
ते यो विमुक्तः स्वयमेव शाम्यति ॥ ३५२ ॥

अज्ञानहृदयग्रन्थेर्निःशेषविलयस्तदा ।
समाधिनाऽविकल्पेन यदाऽद्वैतात्मदर्शनम् ॥ ३५३ ॥

त्वमहमिदमितीयं कल्पना बुद्धिदोषात्
प्रभवति परमात्मन्यद्वये निर्विशेषे ।
प्रविलसति समाधावस्य सर्वो विकल्पो
विलयनमुपगच्छेद्वस्तुतत्त्वावधृत्या ॥ ३५४ ॥

शान्तो दान्तः परमुपरतः क्षान्तियुक्तः समाधिं
कुर्वन्नित्यं कलयति यतिः स्वस्य सर्वात्मभावम् ।
तेनाविद्यातिमिरजनितान्साधु दग्ध्वा विकल्पान्
ब्रह्माकृत्या निवसति सुखं निष्क्रियो निर्विकल्पः ॥ ३५५ ॥

समाहिता ये प्रविलाप्य बाह्यं
श्रोत्रादि चेतः स्वमहं चिदात्मनि ।
त एव मुक्ता भवपाशबन्धैः
नान्ये तु पारोक्ष्यकथाभिधायिनः ॥ ३५६ ॥

उपाधिभेदात्स्वयमेव भिद्यते
चोपाध्यपोहे स्वयमेव केवलः ।
तस्मादुपाधेर्विलयाय विद्वान्
वसेत्सदाऽकल्पसमाधिनिष्ठया ॥ ३५७ ॥

सति सक्तो नरो याति सद्बाहं ह्येकनिष्ठया ।
कीटको भ्रमरं ध्यायन् भ्रमरत्वाय कल्पते ॥ ३५८ ॥

क्रियान्तरासक्तिमपास्य कीटको
ध्यायन्नथालिं ह्यलिभावमृच्छति ।
तथैव योगी परमात्मतत्त्वं
ध्यात्वा समायाति तदेकनिष्ठया ॥ ३५९ ॥

अतीव सूक्ष्मं परमात्मतत्त्वं
न स्थूलदृष्ट्या प्रतिपत्तुमर्हति ।
समाधिनात्यन्तसुसूक्ष्मवृत्त्या
ज्ञातव्यमायैरतिशुद्धबुद्धिभिः ॥ ३६० ॥

यथा सुवर्णं पुटपाकशोधितं
त्यक्त्वा मलं स्वात्मगुणं समृच्छति ।
तथा मनः सत्त्वरजस्तमोमलं
ध्यानेन सन्त्यज्य समेति तत्त्वम् ॥ ३६१ ॥

निरन्तराभ्यासवशात्तदित्थं
पक्वं मनो ब्रह्मणि लीयते यदा ।
तदा समाधिः सविकल्पवर्जितः
स्वतोऽद्वयानन्दरसानुभावकः ॥ ३६२ ॥

समाधिनाऽनेन समस्तवासना-
ग्रन्थैर्विनाशोऽखिलकर्मनाशः ।
अन्तर्बहिः सर्वत एव सर्वदा
स्वरूपविस्फूर्तिरयत्नतः स्यात् ॥ ३६३ ॥

श्रुतेः शतगुणं विद्यान्मननं मननादपि ।
निदिध्यासं लक्षगुणमनन्तं निर्विकल्पकम् ॥ ३६४ ॥

निर्विकल्पकसमाधिना स्फुटं
ब्रह्मतत्त्वमवगम्यते ध्रुवम् ।
नान्यथा चलतया मनोगतेः
प्रत्ययान्तरविमिश्रितं भवेत् ॥ ३६५ ॥

अतः समाधत्स्व यतेन्द्रियः सन्
निरन्तरं शान्तमनाः प्रतीचि ।
विध्वंसय ध्वान्तमनाद्यविद्यया
कृतं सदेकत्वविलोकनेन ॥ ३६६ ॥

योगस्य प्रथमद्वारं वाङ्निरोधोऽपरिग्रहः ।
निराशा च निरीहा च नित्यमेकान्तशीलता ॥ ३६८ ॥
योगस्य प्रथमद्वारं वाङ्निरोधोऽपरिग्रहः ।
निराशा च निरीहा च नित्यमेकान्तशीलता ॥ ३६८ ॥

एकान्तस्थितिरिन्द्रियोपरमणे हेतुर्दमश्चेतसः
संरोधे करणं शमेन विलयं यायादहंवासना ।
तेनानन्दरसानुभूतिरचला ब्राह्मी सदा योगिनः
तस्माच्चित्तनिरोध एव सततं कार्यः प्रयत्नान्मुनेः ॥ ३६७ ॥

वाचं नियच्छात्मनि तं नियच्छ

बुद्धौ धियं यच्छ च बुद्धिसाक्षिणि ।
तं चापि पूर्णात्मनि निर्विकल्पे
विलाप्य शान्तिं परमां भजस्व ॥ ३६९ ॥

देहप्राणेन्द्रियमनोबुद्ध्यादिभिरुपाधिभिः ।
यैर्यैर्वृत्तेः समायोगस्ततद्भावोऽस्य योगिनः ॥ ३७० ॥

तन्निवृत्त्या मुनेः सम्यक् सर्वोपरमणं सुखम् ।
संदृश्यते सदानन्दरसानुभवविप्लवः ॥ ३७१ ॥

अन्तस्त्यागो बहिस्त्यागो विरक्तस्यैव युज्यते ।
त्यजत्यन्तर्बहिःसङ्गं विरक्तस्तु मुमुक्षया ॥ ३७२ ॥

बहिस्तु विषयैः सङ्गं तथान्तरहमादिभिः ।
विरक्त एव शक्नोति त्यक्तुं ब्रह्माणि निष्ठितः ॥ ३७३ ॥

वैराग्यबोधौ पुरुषस्य पक्षिवत्
पक्षौ विजानीहि विचक्षण त्वम् ।
विमुक्तिसौधाग्रलताधिरोहणं
ताभ्यां विना नान्यतरेण सिध्यति ॥ ३७४ ॥

अत्यन्तवैराग्यवतः समाधिः
समाहितस्यैव दृढप्रबोधः ।

प्रबुद्धतत्त्वस्य हि बन्धमुक्तिः
मुक्तात्मनो नित्यसुखानुभूतिः ॥ ३७५ ॥

वैराग्यान्न परं सुखस्य जनकं पश्यामि वश्यात्मनः
तच्चेच्छुद्धतरात्मबोधसहितं स्वाराज्यसाम्राज्यधुक् ।
एतद्द्वारमजस्रमुक्तियुवतेर्यस्मात्त्वमस्मात्परं
सर्वत्रास्पृहया सदात्मनि सदा प्रज्ञां कुरु श्रेयसे ॥ ३७६ ॥

आशां छिन्धि विषोपमेषु विषयेष्वेषैव मृत्योः कृति-
स्त्यक्त्वा जातिकुलाश्रमेष्वभिमतं मुञ्चातिदूरात्क्रियाः ।
देहादावसति त्यजात्मधिषणां प्रज्ञां कुरुष्व्वात्मनि
त्वं द्रष्टास्यमलोऽपि निर्द्वयपरं ब्रह्मासि यद्वस्तुतः ॥ ३७७ ॥

लक्ष्ये ब्रह्मणि मानसं दृढतरं संस्थाप्य बाह्येन्द्रियं
स्वस्थाने विनिवेश्य निश्चलतनुश्चोपेक्ष्य देहस्थितिम् ।
ब्रह्मात्मैक्यमुपेत्य तन्मयतया चाखण्डवृत्त्याऽनिशं
ब्रह्मानन्दरसं पिबात्मनि मुदा शून्यैः किमन्यैर्भृशम् ॥ ३७८ ॥

अनात्मचिन्तनं त्यक्त्वा कश्मलं दुःखकारणम् ।
चिन्तयात्मानमानन्दरूपं यन्मुक्तिकारणम् ॥ ३७९ ॥

एष स्वयंज्योतिरशेषसाक्षी
विज्ञानकोशे विलसत्यजस्रम् ।

लक्ष्यं विधायैनमसद्विलक्षण-
मखण्डवृत्त्याऽऽत्मतयाऽनुभावय ॥ ३८० ॥

एतमच्छीन्नया वृत्त्या प्रत्ययान्तरशून्यया ।
उल्लेखयन्विजानीयात्स्वस्वरूपतया स्फुटम् ॥ ३८१ ॥

अत्रात्मत्वं दृढीकुर्वन्नहमादिषु संत्यजन् ।
उदासीनतया तेषु तिष्ठेत्स्फुटघटादिवत् ॥ ३८२ ॥

विशुद्धमन्तःकरणं स्वरूपे
निवेश्य साक्षिण्यवबोधमात्रे ।
शनैः शनैर्निश्चलतामुपानयन्
पूर्णं स्वमेवानुविलोकयेत्ततः ॥ ३८३ ॥

देहेन्द्रियप्राणमनोऽहमादिभिः
स्वाज्ञानक्लृप्तैरखिलैरुपाधिभिः ।
विमुक्तमात्मानमखण्डरूपं
पूर्णं महाकाशमिवावलोकयेत् ॥ ३८४ ॥

घटकलशकुसूलसूचिमुखैः
गगनमुपाधिशतैर्विमुक्तमेकम् ।
भवति न विविधं तथैव शुद्धं
परमहमादिविमुक्तमेकमेव ॥ ३८५ ॥

ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्ता मृषामात्रा उपाधयः ।
ततः पूर्णं स्वमात्मानं पश्येदेकात्मना स्थितम् ॥ ३८६ ॥

यत्र भ्रान्त्या कल्पितं तद्विवेके
तत्तन्मात्रं नैव तस्माद्विभिन्नम् ।
भ्रान्तेर्नाशे भाति दृष्टाहितत्वं
रज्जुस्तद्वद्विश्वमात्मस्वरूपम् ॥ ३८७ ॥

स्वयं ब्रह्मा स्वयं विष्णुः स्वयमिन्द्रः स्वयं शिवः ।
स्वयं विश्वमिदं सर्वं स्वस्मादन्यन्न किञ्चन ॥ ३८८ ॥

अन्तः स्वयं चापि बहिः स्वयं च
स्वयं पुरस्तात् स्वयमेव पश्चात् ।
स्वयं ह्यावाच्यां स्वयमप्युदीच्यां
तथोपरिष्ठात्स्वयमप्यधस्तात् ॥ ३८९ ॥

तरङ्गफेनभ्रमबुद्बुदादि
सर्वं स्वरूपेण जलं यथा तथा ।
चिदेव देहाद्यहमन्तमेतत्
सर्वं चिदेवैकरसं विशुद्धम् ॥ ३९० ॥

सदेवेदं सर्वं जगदवगतं वाङ्मनसयोः
सतोऽन्यन्नास्त्येव प्रकृतिपरसीम्नि स्थितवतः ।

पृथक्खे किं मृत्स्नायाः कलशघटकुम्भाद्यवगतं
वदत्येष भ्रान्तस्त्वमहमिति मायामदिरया ॥ ३९१ ॥

क्रियासमभिहारेण यत्र नान्यदिति श्रुतिः ।
ब्रवीति द्वैतराहित्यं मिथ्याध्यासनवृत्तये ॥ ३९२ ॥

आकाशवन्निर्मलनिर्विकल्पं
निःसीमनिःस्पन्दननिर्विकारम् ।
अन्तर्बहिःशून्यमनन्यमद्वयं
स्वयं परं ब्रह्म किमस्ति बोध्यम् ॥ ३९३ ॥

वक्तव्यं किमु विद्यतेऽत्र बहुधा ब्रह्मैव जीवः स्वयं
ब्रह्मैतज्जगदाततं नु सकलं ब्रह्माद्वितीयं श्रुतिः ।
ब्रह्मैवाहमिति प्रबुद्धमतयः संत्यक्तबाह्याः स्फुटं
ब्रह्मीभूय वसन्ति सन्ततचिदानन्दात्मनैतद्बुवम् ॥ ३९४ ॥

जहि मलमयकोशेऽहं धियोत्थापिताशां
प्रसभमनिलकल्पे लिङ्गदेहेऽपि पश्चात् ।
निगमगदितकीर्तिं नित्यमानन्दमूर्तिं
स्वयमिति परिचीय ब्रह्मरूपेण तिष्ठ ॥ ३९५ ॥

शवाकारं यावद्भजति मनुजस्तावदशुचिः

परेयः स्यात्क्लेशो जननमरणव्याधिनिलयः ।
यदात्मानं शुद्धं कलयति शिवाकारमचलम्
तदा ते यो मुक्तो भवति हि तदाह श्रुतिरपि ॥ ३९६ ॥

स्वात्मन्यारोपिताशेषाभासर्वस्तुनिरासतः ।
स्वयमेव परं ब्रह्म पूर्णमद्वयमक्रियम् ॥ ३९७ ॥

समाहितायां सति चित्तवृत्तौ
परात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे ।
न दृश्यते कश्चिदयं विकल्पः
प्रजल्पमात्रः परिशिष्यते यतः ॥ ३९८ ॥

असत्कल्पो विकल्पोऽयं विश्वमित्येकवस्तुनि ।
निर्विकारे निराकारे निर्विशेषे भिदा कुतः ॥ ३९९ ॥

द्रष्टृदर्शनदृश्यादि भावशून्यैकवस्तुनि ।
निर्विकारे निराकारे निर्विशेषे भिदा कुतः ॥ ४०० ॥

कल्पाणव इवात्यन्तपरिपूर्णैकवस्तुनि ।
निर्विकारे निराकारे निर्विशेषे भिदा कुतः ॥ ४०१ ॥

तेजसीव तमो यत्र प्रलीनं भ्रान्तिकारणम् ।
अद्वितीये परे तत्त्वे निर्विशेषे भिदा कुतः ॥ ४०२ ॥

एकात्मके परे तत्त्वे भेदवार्ता कथं वसेत् ।
सुषुप्तौ सुखमात्रायां भेदः केनावलोकितः ॥ ४०४ ॥

न ह्यस्ति विश्वं परतत्त्वबोधात्
सदात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे ।
कालत्रये नाप्यहिरीक्षितो गुणे
न ह्यम्बुबिंदुर्मृगतृष्णिकायाम् ॥ ४०४ ॥

मायामात्रमिदं द्वैतमद्वैतं परमार्थतः ।
इति ब्रूते श्रुतिः साक्षात्सुषुप्तावनुभूयते ॥ ४०५ ॥

अनन्यत्वमधिष्ठानादारोप्यस्य निरीक्षितम् ।
पण्डितै रञ्जुसर्पादौ विकल्पो भ्रान्तिजीवनः ॥ ४०६ ॥

चित्तमूलो विकल्पोऽयं चित्ताभावे न कश्चन ।
अतश्चित्तं समाधेहि प्रत्यग्रूपे परात्मनि ॥ ४०८ ॥

किमपि सततबोधं केवलानन्दरूपं
निरुपममतिवेलं नित्यमुक्तं निरीहम् ।
निरवधिगगनाभं निष्कलं निर्विकल्पं
हृदि कलयति विद्वान् ब्रह्म पूर्णं समाधौ ॥ ४०८ ॥

प्रकृतिविकृतिशून्यं भावनातीतभावं
समरसमसमानं मानसम्बन्धदूरम् ।

निगमवचनसिद्धं नित्यमस्मत्प्रसिद्धं
हृदि कलयति विद्वान् ब्रह्म पूर्णं समाधौ ॥ ४०९ ॥

अजरममरमस्ताभाववस्तुस्वरूपं
स्तिमितसलिलराशिप्रख्यमाख्याविहीनम् ।
शमितगुणविकारं शाश्वतं शान्तमेकं
हृदि कलयति विद्वान् ब्रह्म पूर्णं समाधौ ॥ ४१० ॥

समाहितान्तःकरणः स्वरूपे
विलोकयात्मानमखण्डवैभवम् ।
विच्छिन्निदं बन्धं भवगन्धगन्धितं
यत्नेन पुंस्त्वं सफलीकुरुष्व ॥ ४११ ॥

सर्वोपाधिनिर्मुक्तं सच्चिदानन्दमद्वयम् ।
भावयात्मानमात्मस्थं न भूयः कल्पसेऽध्वने ॥ ४१२ ॥

छायेव पुंसः परिदृश्यमानमाभासरूपेण
फलानुभूत्या ।
शरीरमाराच्छववन्निरस्तं
पुनर्न संघत्त इदं महात्मा ॥ ४१३ ॥

सततविमलबोधानन्दरूपं समेत्य
त्यज जडमलरूपोपाधिमेतं सुदूरे ।

अथ पुनरपि नैष स्मर्यतां वान्तवस्तु
स्मरणविषयभूतं कल्पते कुत्सनाय ॥ ४१४ ॥

समूलमेतत्परिदाह्य वन्हौ
सदात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे ।
ततः स्वयं नित्यविशुद्धबोधानन्दात्मना
तिष्ठति विद्वरिष्ठः ॥ ४१५ ॥

प्रारब्धसूत्रग्रथितं शरीरं
प्रयातु वा तिष्ठतु गोरिव स्रक्
न तत्पुनः पश्यति तत्त्ववेत्ता-
ऽऽनन्दात्मनि ब्रह्मणि लीनवृत्तिः ॥ ४१६ ॥

अखण्डानन्दमात्मानं विज्ञाय स्वस्वरूपतः ।
किमिच्छन् कस्य वा हेतोर्देहं पुष्णाति तत्त्ववित् ॥ ४१७ ॥

संसिद्धस्य फलं त्वेतज्जीवन्मुक्तस्य योगिनः ।
बहिरन्तः सदानन्दरसांस्वादनमात्मनि ॥ ४१८ ॥

वैराग्यस्य फलं बोधो बोधस्योपरतिः फलम् ।
स्वानन्दानुभवाच्छान्तिरेषैवोपरतेः फलम् ॥ ४१९ ॥

यद्युत्तरोत्तराभावः पूर्वपूर्वन्तु निष्फलम् ।
निवृत्तिः परमा तृप्तिरानन्दोऽनुपमः स्वतः ॥ ४२० ॥

दृष्टदुःखेष्वनुद्वेगो विद्यायाः प्रस्तुतं फलम् ।
यत्कृतं भ्रान्तिवेलायां नाना कर्म जुगुप्सितम् ।
पश्चान्नरो विवेकेन तत्कथं कर्तुमर्हति ॥ ४२१ ॥

विद्याफलं स्यादसतो निवृत्तिः
प्रवृत्तिरज्ञानफलं तदीक्षितम् ।
तज्ज्ञाज्ञयोर्यन्मृगतृष्णिकादौ
नोचेद्विदां दृष्टफलं किमस्मात् ॥ ४२२ ॥

अज्ञानहृदयग्रन्थेर्विनाशो यद्यशेषतः ।
अनिच्छोर्विषयः किं नु प्रवृत्तेः कारणं स्वतः ॥ ४२३ ॥

वासनानुदयो भोग्ये वैरागस्य तदावधिः ।
अहंभावोदयाभावो बोधस्य परमावधिः ।
लीनवृत्तेरनुत्पत्तिर्मर्यादोपरतेस्तु सा ॥ ४२४ ॥

ब्रह्माकारतया सदा स्थिततया नि-
मुक्तबाह्यार्थधीरन्यावेदितभोग्यभोगकलनो
निद्रालुवद्बालवत् ।
स्वप्नालोकितलोकवज्जगदिदं पश्यन्क्वचिल्लब्धधीरास्ते
कश्चिदनन्तपुण्यफलभुग्धन्यः स मान्यो भुवि ॥ ४२५ ॥

स्थितप्रज्ञो यतिरयं यः सदानन्दमश्नुते ।

ब्रह्मण्येव विलीनात्मा निर्विकारो विनिष्क्रियः ॥ ४२६ ॥

ब्रह्मात्मनोः शोधितयोरेकभावावगाहिनी ।
निर्विकल्पा च चिन्मात्रा वृत्तिः प्रज्ञेति कथ्यते ।
सुस्थिताऽसा भवेद्यस्य स्थितप्रज्ञः स उच्यते ॥ ४२७ ॥

यस्य स्थिता भवेत्प्रज्ञा यस्यानन्दो निरन्तरः ।
प्रपञ्चो विस्मृतप्रायः स जीवन्मुक्त इष्यते ॥ ४२८ ॥

लीनधीरपि जागर्ति जाग्रद्धर्मविवर्जितः ।
बोधो निर्वासनो यस्य स जीवन्मुक्त इष्यते ॥ ४२९ ॥

शान्तसंसारकलनः कलावानपि निष्कलः ।
यस्य चित्तं विनिश्चिन्तं स जीवन्मुक्त इष्यते ॥ ४३० ॥

वर्तमानेऽपि देहेऽस्मिञ्छायावदनुवर्तिनि ।
अहन्ताममताऽभावो जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३१ ॥

अतीताननुसन्धानं भविष्यदविचारणम् ।
औदासीन्यमपि प्राप्ते जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३२ ॥

गुणदोषविशिष्टेऽस्मिन्स्वभावेन विलक्षणे ।
सर्वत्र समदर्शित्वं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३३ ॥

इष्टानिष्ठार्थसम्प्राप्तौ समदर्शितयऽऽत्मनि ।

उभयत्राविकारित्वं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३४ ॥

ब्रह्मानन्दरसास्वादासक्तचित्ततया यतेः ।

अन्तर्बहिरविज्ञानं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३५ ॥

देहेन्द्रियादौ कर्तव्ये ममाहंभाववर्जितः ।

औदासीन्येन यस्तिष्ठेत्स जीवन्मुक्तलक्षणः ॥ ४३६ ॥

विज्ञात आत्मनो यस्य ब्रह्मभावः श्रुतेर्बलात् ।

भवबन्धविनिर्मुक्तः स जीवन्मुक्तलक्षणः ॥ ४३७ ॥

देहेन्द्रियेष्वहंभाव इदंभावस्तदन्यके ।

यस्य नो भवतः क्वापि स जीवन्मुक्त इष्यते ॥ ४३८ ॥

न प्रत्यग्ब्रह्मणोर्भेदं कदापि ब्रह्मसर्गयोः ।

प्रज्ञया यो विजानाति स जीवन्मुक्तलक्षणः ॥ ४३९ ॥

साधुभिः पूज्यमानेऽस्मिन्पीड्यमानेऽपि दुर्जनैः ।

समभावो भवेद्यस्य स जीवन्मुक्तलक्षणः ॥ ४४० ॥

यत्र प्रविष्टा विषयाः परेरिता

नदीप्रवाहा इव वारिराशौ ।

लिनन्ति सन्मात्रतया न विक्रियां

उत्पादयन्त्येष यतिर्विमुक्तः ॥ ४४१ ॥

विज्ञातब्रह्मतत्त्वस्य ययापूर्वं न संसृतिः ।

अस्ति चेन्न स विज्ञातब्रह्मभावो बहिर्मुखः ॥ ४४२ ॥

प्राचीनवासनावेगादसौ संसरतीति चेत् ।

न सदेकत्वविज्ञानान्मन्दी भवति वासना ॥ ४४३ ॥

अत्यन्तकामुकस्यापि वृत्तिः कुण्ठति मातरि ।

तथैव ब्रह्मणि ज्ञाते पूर्णानन्दे मनीषिणः ॥ ४४४ ॥

निदिध्यासनशीलस्य बाह्यप्रत्यय ईक्ष्यते ।

ब्रवीति श्रुतिरेतस्य प्रारब्धं फलदर्शनात् ॥ ४४५ ॥

सुखाद्यनुभवो यावत्तावत्प्रारब्धमिष्यते ।

फलोदयः क्रियापूर्वो निष्क्रियो न हि कुत्रचित् ॥ ४४६ ॥

अहं ब्रह्मेति विज्ञानात्कल्पकोटिशतार्जितम् ।

सञ्चितं विलयं याति प्रबोधात्स्वप्नकर्मवत् ॥ ४४७ ॥

यत्कृतं स्वप्नवेलायां पुण्यं वा पापमुल्बणम् ।

सुप्तोत्थितस्य किन्तत्स्यात्स्वर्गाय नरकाय वा ॥ ४४८ ॥

स्वमसङ्गमुदासीनं परिज्ञाय नभो यथा ।

न श्लिष्यति च यत्किञ्चित्कदाचिद्भाविर्कर्मभिः ॥ ४४९ ॥

न नभो घटयोगेन सुरागन्धेन लिप्यते ।
तथात्मोपाधियोगेन तद्धर्मैर्नैव लिप्यते ॥ ४५० ॥

ज्ञानोदयात्पुरारब्धं कर्मज्ञानान्न नश्यति ।
अदत्त्वा स्वफलं लक्ष्यमुद्दिश्योत्सृष्टबाणवत् ॥ ४५१ ॥

व्याघ्रबुद्ध्या विनिर्मुक्तो बाणः पश्चात्तु गोमतौ ।
न तिष्ठति छिनत्येव लक्ष्यं वेगेन निर्भरम् ॥ ४५२ ॥

प्राब्धं बलवत्तरं खलु विदां भोगेन तस्य क्षयः
सम्यग्ज्ञानहुताशनेन विलयः प्राक्संचितागामिनाम् ।
ब्रह्मात्मैक्यमवेक्ष्य तन्मयतया ये सर्वदा संस्थिताः
तेषां तत्त्रितयं नहि क्वचिदपि ब्रह्मैव ते निर्गुणम् ॥ ४५३ ॥

उपाधितादात्म्यविहीनकेवलब्रह्मात्मनैवात्मनि
तिष्ठतो मुनेः ।
प्रारब्धसद्भावकथा न युक्ता
स्वप्नार्थसंबन्धकथेव जाग्रतः ॥ ४५४ ॥

न हि प्रबुद्धः प्रतिभासदेहे
देहोपयोगिन्यपि च प्रपञ्चे ।

करोत्यहन्तां ममतामिदन्तां
किन्तु स्वयं तिष्ठति जागरेण ॥ ४५५ ॥

न तस्य मिथ्यार्थसमर्थनेच्छा
न संग्रहस्तज्जगतोऽपि दृष्टः ।
तत्रानुवृत्तिर्यदि चेन्मृषार्थे
न निद्रया मुक्त इतीष्यते ध्रुवम् ॥ ४५६ ॥

तद्वत्परे ब्रह्मणि वर्तमानः
सदात्मना तिष्ठति नान्यदीक्षते ।
स्मृतिर्यथा स्वप्नविलोकितार्थे
तथा विदः प्राशनमोचनादौ ॥ ४५७ ॥

कर्मणा निर्मितो देहः प्रारब्धं तस्य कल्प्यताम् ।
नानादेरात्मनो युक्तं नैवात्मा कर्मनिर्मितः ॥ ४५८ ॥

अजो नित्यः शाश्वत इति ब्रूते श्रुतिरमोघवाक् ।
तदात्मना तिष्ठतोऽस्य कुतः प्रारब्धकल्पना ॥ ४५९ ॥

प्रारब्धं सिध्यति तदा यदा देहात्मना स्थितिः ।
देहात्मभावो नैवेष्टः प्रारब्धं त्यज्यतामतः ॥ ४६० ॥

शरीरस्यापि प्रारब्धकल्पना भ्रान्तिरेव हि ।
अध्यस्तस्य कुतः सत्त्वमसत्यस्य कुतो जनिः ।

अजातस्य कुतो नाशः प्रारब्धमसतः कुतः ॥ ४६१ ॥

ज्ञानेनाज्ञानकार्यस्य समूलस्य लयो यदि ।
तिष्ठत्ययं कथं देह इति शङ्कावतो जडान् ॥ ४६२ ॥

समाधातुं बाह्यदृष्ट्या प्रारब्धं वदति श्रुतिः । ॥ ४६३ ॥
न तु देहादिसत्यत्वबोधनाय विपश्चिताम्

परिपूर्णमनाद्यन्तमप्रमेयमविक्रियम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६४ ॥

सद्धनं चिद्धन् नित्यमानन्दघनमक्रियम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६५ ॥

प्रत्यगेकरसं पूर्णमनन्तं सर्वतोमुखम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६६ ॥

अहेयमनुपादेयमनादेयमनाश्रयम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६८ ॥

निर्गुणं निष्कलं सूक्ष्मं निर्विकल्पं निरञ्जनम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६८ ॥

अनिरूप्यस्वरूपं यन्मनोवाचामगोचरम् ।

एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६९ ॥

सत्समृद्धं स्वतःसिद्धं शुद्धं बुद्धमनीदृशम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४७० ॥

निरस्तरागा विनिरस्तभोगाः
शान्ताः सुदान्ता यतयो महान्तः ।
विज्ञाय तत्त्वं परमेतदन्ते
प्राप्ताः परां निर्वृतिमात्मयोगात् ॥ ४७१ ॥

भवानपीदं परतत्त्वमात्मनः
स्वरूपमानन्दघनं विचार्य ।
विधूय मोहं स्वमनःप्रकल्पितं
मुक्तः कृतार्थो भवतु प्रबुद्धः ॥ ४७२ ॥

समाधिना साधुविनिश्चलात्मना
पश्यात्मतत्त्वं स्फुटबोधचक्षुषा ।
निःसंशयं सम्यगवेक्षितश्चे-
च्छ्रुतः पदार्थो न पुनर्विकल्प्यते ॥ ४७३ ॥

स्वस्याविद्याबन्धसम्बन्धमोक्षा-
त्सत्यज्ञानानन्दरूपात्मलब्धौ ।
शास्त्रं युक्तिर्देशिकोक्तिः प्रमाणं

चान्तःसिद्धा स्वानुभूतिः प्रमाणम् ॥ ४७४ ॥

बन्धो मोक्षश्च तृप्तिश्च चिन्ताऽऽरोग्यक्षुधादयः ।
स्वेनैव वेद्या यज्ज्ञानं परेषामानुमानिकम् ॥ ४७५ ॥

तटस्थिता बोधयन्ति गुरवः श्रुतयो यथा ।
प्रज्ञैव तरेद्विद्वानीश्वरानुगृहीतया ॥ ४७६ ॥

स्वानुभूत्या स्वयं ज्ञात्वा स्वमात्मानमखण्डितम् ।
संसिद्धः सम्मुखं तिष्ठेन्निरविकल्पात्मनाऽऽत्मनि ॥ ४७७ ॥

वेदान्तसिद्धान्तनिरुक्तिरेषा
ब्रह्मैव जीवः सकलं जगच्च ।
अखण्डरूपस्थितिरेव मोक्षो
ब्रह्माद्वितीये श्रुतयः प्रमाणम् ॥ ४७८ ॥

इति गुरुवचनाच्छ्रुतिप्रमाणात्
परमवगम्य सतत्त्वमात्मयुक्त्या ।
प्रशमितकरणः समाहितात्मा
क्वचिदचलाकृतिरात्मनिष्ठतोऽभूत् ॥ ४७९ ॥

किञ्चित्कालं समाधाय परे ब्रह्मणि मानसम् ।
उत्थाय परमानन्दादिदं वचनमब्रवीत् ॥ ४८० ॥

बुद्धिर्विन्ष्टा गलिता प्रवृत्तिः
ब्रह्मात्मनोरेकतयाऽधिगत्या ।
इदं न जानेऽप्यनिदं न जाने
किं वा कियद्वा सुखमस्त्यपारम् ॥ ४८१ ॥

वाचा वक्तुमशक्यमेव मनसा मन्तुं न वा शक्यते
स्वानन्दामृतपूरपूरितपरब्रह्माम्बुधेर्वैभवम् ।
अम्भोराशिविशीर्णवार्षिकशिलाभावं भजन्मे मनो
यस्यांशांशलवे विलीनमधुनाऽऽनन्दात्मना निर्वृतम् ॥ ४८२ ॥

क्व गतं केन वा नीतं कुत्र लीनमिदं जगत् ।
अधुनैव मया दृष्टं नास्ति किं महद्द्रुतम् ॥ ४८३ ॥

किं हेयं किमुपादेयं किमन्यत्किं विलक्षणम् ।
अखण्डानन्दपीयूषपूर्णे ब्रह्ममहाणवि ॥ ४८४ ॥

न किञ्चिदत्र पश्यामि न शृणोमि न वेद्म्यहम् ।
स्वात्मनैव सदानन्दरूपेणास्मि विलक्षणः ॥ ४८५ ॥

नमो नमस्ते गुरवे महात्मने
विमुक्तसङ्गाय सद्गुत्तमाय ।
नित्याद्वयानन्दरसस्वरूपिणे
भूम्ने सदाऽपारदयाम्बुधाम्ने ॥ ४८६ ॥

यत्कटाक्षशशिसान्द्रचन्द्रिकापातधूतभवतापजश्रमः ।
प्राप्तवानहमखण्डवैभवानन्दमात्मपदमक्षयं क्षणात् ॥ ४८७ ॥

धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं विमुक्तोऽहं भवग्रहात् ।
नित्यानन्दस्वरूपोऽहं पूर्णोऽहं त्वदनुग्रहात् ॥ ४८८ ॥

असङ्गोऽहमनङ्गोऽहमलिङ्गोऽहमभङ्गुरः ।
प्रशान्तोऽहमनन्तोऽहममलोऽहं चिरन्तनः ॥ ४८९ ॥

अकर्ताहमभोक्ताहमविकारोऽहमक्रियः ।
शुद्धबोधस्वरूपोऽहं केवलोऽहं सदाशिवः ॥ ४९० ॥

द्रष्टुः श्रोतुर्वक्तुः कर्तुर्भोक्तुर्विभिन्न एवाहम् ।
नित्यनिरन्तरनिष्क्रियनिःसीमासङ्गपूर्णबोधात्मा ॥ ४९१ ॥

नाहमिदं नाहमदोऽप्युभयोरवभासकं परं शुद्धम् ।
बाह्याभ्यन्तरशून्यं पूर्णं ब्रह्माद्वितीयमेवाहम् ॥ ४९२ ॥

निरुपममनादितत्त्वं त्वमहमिदमद इति कल्पनादूरम् ।
नित्यानन्दैकरसं सत्यं ब्रह्माद्वितीयमेवाहम् ॥ ४९३ ॥

नारायणोऽहं नरकान्तकोऽहं
पुरान्तकोऽहं पुरुषोऽहमीशः ।
अखण्डबोधोऽहमशेषसाक्षी

निरीश्वरोऽहं निरहं च निर्ममः ॥ ४९४ ॥

सर्वेषु भूतेष्वहमेव संस्थितो
ज्ञानात्मनाऽन्तर्बहिराश्रयः सन् ।
भोक्ता च भोग्यं स्वयमेव सर्वं
यद्यत्पृथग्दृष्टमिदन्तया पुरा ॥ ४९५ ॥

मय्यखण्डसुखाम्भोधौ बहुधा विश्ववीचयः ।
उत्पद्यन्ते विलीयन्ते मायामारुतविभ्रमात् ॥ ४९६ ॥

स्थुलादिभावा मयि कल्पिता भ्रमादारोपितानुस्फु
रणेन लोकैः ।

काले यथा कल्पकवत्सरायण -
नर्त्वादयो निष्कलनिर्विकल्पे ॥ ४९७ ॥

आरोपितं नाश्रयदूषकं भवेत्
कदापि मूढैरतिदोषदूषितैः ।
नार्द्रिकरोत्यूषरभूमिभागं
मरीचिकावारिमहाप्रवाहः ॥ ४९८ ॥

आकाशवल्लेपविदूरगोऽहं
आदित्यवद्भास्यविलक्षणोऽहम् ।
अहार्यवन्नित्यविनिश्चलोऽहं

अम्भोधिवत्पारविवर्जितोऽहम् ॥ ४९९ ॥

न मे देहेन सम्बन्धो मेघेनेव विहायसः ।
अतः कुतो मे तद्धर्मा जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तयः ॥ ५०० ॥

उपाधिरायाति स एव गच्छति
स एव कर्माणि करोति भुङ्क्ते ।
स एव जीर्यन् भ्रियते सदाहं
कुलाद्रिवन्निश्चल एव संस्थितः ॥ ५०१ ॥

न मे प्रवृत्तिर्न च मे निवृत्तिः
सदैकरूपस्य निरंशकस्य ।
एकात्मको यो निबिडो निरन्तरो
व्योमेव पूर्णः स कथं नु चेष्टते ॥ ५०२ ॥

पुण्यानि पापानि निरिन्द्रियस्य
निश्चेतसो निर्विकृतेर्निराकृतेः ।
कुतो ममाखण्डसुखानुभूतेः
ब्रूते ह्यनन्वागतमित्यपि श्रुतिः ॥ ५०३ ॥

छायया स्पृष्टमुष्णं वा शीतं वा सुष्ठु दुःष्ठु वा ।
न स्पृशत्येव यत्किञ्चित्पुरुषं तद्विलक्षणम् ॥ ५०४ ॥

न साक्षिणं साक्ष्यधर्माः संस्पृशन्ति विलक्षणम् ।

अविकारमुदासीनं गृहधर्माः प्रदीपवत् ॥ ५०५ ॥

रवेर्यथा कर्माणि साक्षिभावो
वन्हेर्यथा दाहनियामकत्वम् ।
रज्जोर्यथाऽऽरोपितवस्तुसङ्गः
तथैव कूटस्थचिदात्मनो मे ॥ ५०६ ॥

कर्तापि वा कारयितापि नाहं
भोक्तापि वा भोजयितापि नाहम् ।
द्रष्टापि वा दर्शयितापि नाहं
सोऽहं स्वयंज्योतिरनीदृगात्मा ॥ ५०७ ॥

चलत्युपाधौ प्रतिबिम्बलौल्यमौपाधिकं
मूढधियो नयन्ति ।
स्वबिम्बभूतं रविवद्विनिष्क्रियं
कर्तास्मि भोक्तास्मि हतोऽस्मि हेति ॥ ५०८ ॥

जले वापि स्थले वापि लुठत्वेष जडात्मकः ।
नाहं विलिप्ये तद्धर्मैर्घटधर्मैर्नभो यथा ॥ ५०९ ॥

कर्तृत्वभोक्तृत्वखलत्वमत्तताजडत्वबद्धत्वविमु
क्ततादयः ।

बुद्धेर्विकल्पा न तु सन्ति वस्तुतः

स्वस्मिन्परे ब्रह्मणि केवलेऽद्वये ॥ ५१० ॥

सन्तु विकाराः प्रकृतेर्दशधा शतधा सहस्रधा वापि ।
किं मेऽसङ्गचित्तैर्न घनः क्वचिदम्बरं स्पृशति ॥ ५११ ॥

अव्यक्तादिस्थूलपर्यन्तमेतत्
विश्व यत्राभासमात्रं प्रतीतम् ।
व्योमप्रख्यं सूक्ष्ममाद्यन्तहीनं
ब्रह्माद्वैतं यत्तदेवाहमस्मि ॥ ५१२ ॥

सर्वाधारं सर्ववस्तुप्रकाशं
सर्वाकारं सर्वगं सर्वशून्यम् ।
नित्यं शुद्धं निश्चलं निर्विकल्पं
ब्रह्माद्वैतं यत्तदेवाहमस्मि ॥ ५१३ ॥

यत्प्रत्यस्ताशेषमायाविशेषं
प्रत्यग्रूपं प्रत्ययागम्यमानम् ।
सत्यज्ञानानन्तमानन्दरूपं
ब्रह्माद्वैतं यत्तदेवाहमस्मि ॥ ५१४ ॥

निष्क्रियोऽस्म्यविकारोऽस्मि
निष्कलोऽस्मि निराकृतिः ।
निर्विकल्पोऽस्मि नित्योऽस्मि

निरालम्बोऽस्मि निर्द्वयः ॥ ५१५ ॥

सर्वात्मकोऽहं सर्वोऽहं सर्वातीतोऽहमद्वयः ।
केवलाखण्डबोधोऽहमानन्दोऽहं निरन्तरः ॥ ५१६ ॥

स्वाराज्यसाम्राज्यविभूतिरेषा
भवत्कृपाश्रीमहिमप्रसादात् ।
प्राप्ता मया श्रीगुरवे महात्मने
नमो नमस्तेऽस्तु पुनर्नमोऽस्तु ॥ ५१७ ॥

महास्वप्ने मायाकृतजनिजरामृत्युगहने
भ्रमन्तं क्लिश्यन्तं बहुलतरतापैरनुदिनम् ।
अहंकारव्याघ्रव्यथितमिममत्यन्तकृपया
प्रबोध्य प्रस्वापात्परमवितवान्मामसि गुरो ॥ ५१८ ॥

नमस्तस्मै सदैकस्मै कस्मैचिन्महसे नमः ।
यदेतद्विश्वरूपेण राजते गुरुराज ते ॥ ५१९ ॥

इति नतमवलोक्य शिष्यवर्यं
समधिगतात्मसुखं प्रबुद्धतत्त्वम् ।
प्रमुदितहृदयः स देशिकेन्द्रः
पुनरिदमाह वचः परं महात्मा ॥ ५२० ॥

ब्रह्मप्रत्ययसन्ततिर्जगदतो ब्रह्मैव तत्सर्वतः
पश्याध्यात्मदृशा प्रशान्तमनसा सर्वास्ववस्थास्वपि ।
रूपादन्यदवेक्षितं किमभितश्चक्षुष्मतां विद्यते
तद्वद्ब्रह्मविदः सतः किमपरं बुद्धेर्विहारस्पदम् ॥ ५२१ ॥

कस्तां परानन्दरसानुभूतिमुत्सृ
ज्य शून्येषु रमेत विद्वान् ।
चन्द्रे महाल्हादिनि दीप्यमाने
चित्रेन्दुमालोकयितुं क इच्छेत् ॥ ५२२ ॥

असत्पदार्थानुभवेन किञ्चिन्
न ह्यस्ति तृप्तिर्न च दुःखहानिः ।
तदद्वयानन्दरसानुभूत्या
तृप्तः सुखं तिष्ठ सदात्मनिष्ठया ॥ ५२३ ॥

स्वमेव सर्वथा पश्यन्मन्यमानः स्वमद्वयम् ।
स्वानन्दमनुभुञ्जानः कालं नय महामते ॥ ५२४ ॥

अखण्डबोधात्मनि निर्विकल्पे
विकल्पनं व्योम्नि पुरप्रकल्पनम् ।
तदद्वयानन्दमयात्मना सदा
शान्तिं परामेत्य भजस्व मौनम् ॥ ५२५ ॥

तूष्णीमवस्था परमोपशान्तिः
बुद्धेरसत्कल्पविकल्पहेतोः ।
ब्रह्मात्मना ब्रह्मविदो महात्मनो
यत्राद्वयानन्दसुखं निरन्तरम् ॥ ५२६ ॥

नास्ति निर्वासनान्मौनात्परं सुखकृदुत्तमम् ।
विज्ञातात्मस्वरूपस्य स्वानन्दरसपायिनः ॥ ५२७ ॥

गच्छंस्तिष्ठन्नुपविशज्छयानो वाऽन्यथापि वा ।
यथेच्छया वसेद्विद्वानात्मारामः सदा मुनिः ॥ ५२८ ॥

न देशकालासनदिग्यमादिलक्ष्याद्य
पेक्षाऽप्रतिबद्धवृत्तेः ।
संसिद्धतत्त्वस्य महात्मनोऽस्ति
स्ववेदने का नियमाद्यवस्था ॥ ५२९ ॥

घटोऽयमिति विज्ञातुं नियमः कोऽन्वपेक्षते ।
विना प्रमाणसुष्ठुत्वं यस्मिन्सति पदार्थधीः ॥ ५३० ॥

अयमात्मा नित्यसिद्धः प्रमाणे सति भासते ।
न देशं नापि वा कालं न शुद्धिं वाप्यपेक्षते ॥ ५३१ ॥

देवदत्तोऽहमित्येतद्विज्ञानं निरपेक्षकम् ।

तद्वद्ब्रह्मविदोऽप्यस्य ब्रह्माहमिति वेदनम् ॥ ५३२ ॥

भानुनेव जगत्सर्वं भासते यस्य तेजसा ।

अनात्मकमसत्तुच्छं किं नु तस्यावभासकम् ॥ ५३३ ॥

वेदशास्त्रपुराणानि भूतानि सकलान्यपि ।

येनार्थवन्ति तं किञ्च विज्ञातारं प्रकाशयेत् ॥ ५३४ ॥

एष स्वयंज्योतिरनन्तशक्तिः

आत्माऽप्रमेयः सकलानुभूतिः ।

यमेव विज्ञाय विमुक्तबन्धो

जयत्ययं ब्रह्मविदुत्तमोत्तमः ॥ ५३५ ॥

न खिद्यते नो विषयैः प्रमोदते

न सज्जते नापि विरज्यते च ।

स्वस्मिन्सदा क्रीडति नन्दति स्वयं

निरन्तरानन्दरसेन तृप्तः ॥ ५३६ ॥

क्षुधां देहव्यथां त्यक्त्वा बालः क्रीडति वस्तुनि ।

तथैव विद्वान् रमते निर्ममो निरहं सुखी ॥ ५३७ ॥

चिन्ताशून्यमदैक्यभैक्षमशनं पानं सरिद्धारिषु

स्वातन्त्र्येण निरंकुशा स्थितिर्भीर्निद्रा श्मशाने वने ।

वस्त्रं क्षालनशोषणादिरहितं दिग्वास्तु शय्या मही

संचारो निगमान्तवीथिषु विदां क्रीडा परे ब्रह्मणि ॥ ५३८ ॥

विमानमालम्ब्य शरीरमेतद्

भुनक्त्यशेषान्विषयानुपस्थितान् ।

परेच्छया बालवदात्मवेत्ता

योऽव्यक्तलिङ्गोऽननुषक्तबाह्यः ॥ ५३९ ॥

दिगम्बरो वापि च साम्बरो वा

त्वगम्बरो वापि चिदम्बरस्थः ।

उन्मत्तवद्वापि च बालवद्वा

पिशाचवद्वापि चरत्यवन्याम् ॥ ५४० ॥

कामान्निष्कामरूपी संश्रुत्येकचरो मुनिः ।

स्वात्मनैव सदा तुष्टः स्वयं सर्वात्मना स्थितः ॥ ५४१ ॥

क्वचिन्मूढो विद्वान् क्वचिदपि महाराजविभवः

क्वचिद्भ्रान्तः सौम्यः क्वचिदजगराचारकलितः ।

क्वचित्पात्रीभूतः क्वचिदवमतः क्वाप्यविदितः

चरत्येवं प्राज्ञः सततपरमानन्दसुखितः ॥ ५४२ ॥

निर्धनोऽपि सदा तुष्टोऽप्यसहायो महाबलः ।

नित्यतृप्तोऽप्यभुञ्जानोऽप्यसमः समदर्शनः ॥ ५४३ ॥

अपि कुर्वन्नकुर्वाणश्चाभोक्ता फलभोग्यपि ।
शरीर्यप्यशरीर्येष परिच्छिन्नोऽपि सर्वगः ॥ ५४४ ॥

अशरीरं सदा सन्तमिमं ब्रह्मविदं क्वचित् ।
प्रियाप्रिये न स्पृशतस्तथैव च शुभाशुभे ॥ ५४५ ॥

स्थूलादिसम्बन्धवतोऽभिमानिनः
सुखं च दुःखं च शुभाशुभे च ।
विध्वस्तबन्धस्य सदात्मनो मुनेः
कुतः शुभं वाऽप्यशुभं फलं वा ॥ ५४६ ॥

तमसा ग्रस्तवद्भानादग्रस्तोऽपि रविजनैः ।
ग्रस्त इत्युच्यते भ्रान्त्या ह्यज्ञात्वा वस्तुलक्षणम् ॥ ५४७ ॥

तद्वद्देहादिबन्धे यो विमुक्तं ब्रह्मवित्तमम् ।
पश्यन्ति देहिवन्मूढाः शरीराभासदर्शनात् ॥ ५४८ ॥

अहिर्निर्व्वयनीवायं मुक्तदेहस्तु तिष्ठति ।
इतस्ततश्चाल्यमानो यत्किञ्चित्प्राणवायुना ॥ ५४९ ॥

स्रोतसा नीयते दारु यथा निम्नोन्नतस्थलम् ।
दैवेन नीयते देहो यथाकालोपभुक्तिषु ॥ ५५० ॥

प्रारब्धकर्मपरिकल्पितवासनाभिः
संसारिवच्चरति भुक्तिषु मुक्तदेहः ।
सिद्धः स्वयं वसति साक्षिवदत्र तूष्णीं
चक्रस्य मूलमिव कल्पविकल्पशून्यः ॥ ५५१ ॥

नैवेन्द्रियाणि विषयेषु नियुक्तं एष
नैवापयुक्तं उपदर्शनलक्षणस्थः ।
नैव क्रियाफलमपीषदवेक्षते स
स्वानन्दसान्द्ररसपानसुमत्तचित्तः ॥ ५५२ ॥

लक्ष्यालक्ष्यगतिं त्यक्त्वा यस्तिष्ठेत्केवलात्मना ।
शिव एव स्वयं साक्षादयं ब्रह्मविदुत्तमः ॥ ५५३ ॥

जीवन्नेव सदा मुक्तः कृतार्थो ब्रह्मवित्तमः ।
उपाधिनाशाद्ब्रह्मैव सन् ब्रह्माप्येति निर्द्वयम् ॥ ५५४ ॥

शैलूषो वेषसद्भावाभावयोश्च यथा पुमान् ।
तथैव ब्रह्मविच्छेष्टः सदा ब्रह्मैव नापरः ॥ ५५५ ॥

यत्र क्वापि विशीर्णं सत्पर्णमिव तरोर्वपुः पतनात् ।
ब्रह्मीभूतस्य यतेः प्रागेव तच्चिदग्निना दग्धम् ॥ ५५६ ॥

सदात्मनि ब्रह्मणि तिष्ठतो मुनेः

पूर्णाऽद्वयानन्दमयात्मना सदा ।

न देशकालाद्युचितप्रतीक्षा

त्वङ्मांसविट् पिण्डविसर्जनाय ॥ ५५७ ॥

देहस्य मोक्षो नो मोक्षो न दण्डस्य कमण्डलोः ।

अविद्याहृदयग्रन्थिमोक्षो मोक्षो यतस्ततः ॥ ५५८ ॥

कुल्यायामथ नद्यां वा शिवक्षेत्रेऽपि चत्वरे ।

पर्णं पतति चेत्तेन तरोः किं नु शुभाशुभम् ॥ ५५९ ॥

पत्रस्य पुष्पस्य फलस्य नाशवद्देहेन्द्रियप्राण

धियां विनाशः ।

नैवात्मनः स्वस्य सदात्मकस्यानन्दाकृतेर्वृक्षवदस्ति चैषः ॥ ५६० ॥

प्रज्ञानघन इत्यात्मलक्षणं सत्यसूचकम् ।

अनूद्यौपाधिकस्यैव कथयन्ति विनाशनम् ॥ ५६१ ॥

अविनाशी वा अरेऽयमात्मेति श्रुतिरात्मनः ।

प्रब्रवीत्यविनाशित्वं विनश्यत्सु विकारिषु ॥ ५६२ ॥

पाषाणवृक्षतृणधान्यकडङ्गराद्या

दग्धा भवन्ति हि मृदेव यथा तथैव ।

देहेन्द्रियासुमन आदि समस्तदृश्यं

ज्ञानाग्निदग्धमुपयाति परात्मभावम् ॥ ५६३ ॥

विलक्षणं यथा ध्वान्तं लीयते भानुतेजसि ।

तथैव सकलं दृश्यं ब्रह्मणि प्रविलीयते ॥ ५६४ ॥

घटे नष्टे यथा व्योम व्योमैव भवति स्फुटम् ।

तथैवोपाधिविलये ब्रह्मैव ब्रह्मवित्स्वयम् ॥ ५६५ ॥

क्षीरं क्षीरे यथा क्षिप्तं तैलं तैले जलं जले ।

संयुक्तमेकतां याति तथाऽऽत्मन्यात्मविन्मुनिः ॥ ५६६ ॥

एवं विदेहकैवल्यं सन्मात्रत्वमखण्डितम् ।

ब्रह्मभावं प्रपद्यैष यतिर्नावर्तते पुनः ॥ ५६७ ॥

सदात्मैकत्वविज्ञानदग्धाविद्यादिवर्ष्मणः ।

अमुष्य ब्रह्मभूतत्वाद् ब्रह्मणः कुत उद्भवः ॥ ५६८ ॥

मायाक्लृप्तौ बन्धमोक्षौ न स्तः स्वात्मनि वस्तुतः ।

यथा रज्जौ निष्क्रियायां सर्पाभासविनिर्गमौ ॥ ५६९ ॥

आवृतेः सदसत्त्वाभ्यां वक्तव्ये बन्धमोक्षणे ।

नावृतिर्ब्रह्मणः काचिदन्याभावादनावृतम् ।

यद्यस्त्यद्वैतहानिः स्याद् द्वैतं नो सहते श्रुतिः ॥ ५७० ॥

बन्धञ्च मोक्षञ्च मृषैव मूढा
बुद्धेर्गुणं वस्तुनि कल्पयन्ति ।
दृगावृत्तिं मेघकृतां यथा रवौ
यतोऽद्वयाऽसङ्गचिदेतदक्षरम् ॥ ५७१ ॥

अस्तीति प्रत्ययो यश्चयश्च नास्तीति वस्तुनि ।
बुद्धेरेव गुणावेतौ न तु नित्यस्य वस्तुनः ॥ ५७२ ॥

अतस्तौ मायया क्लृप्तौ बन्धमोक्षौ न चात्मनि ।
निष्कले निष्क्रिये शान्ते निरवद्ये निरञ्जने ।
अद्वितीये परे तत्त्वे व्योमवत्कल्पना कुतः ॥ ५७३ ॥

न निरोधो न चोत्पत्तिर्न बद्धो न च साधकः ।
न मुमुक्षुर्न वै मुक्त इत्येषा परमार्थता ॥ ५७४ ॥

सकलनिगमचूडास्वान्तसिद्धान्तरूपं
परमिदमतिगुह्यं दर्शितं ते मयाद्य ।
अपगतकलिदोषं कामनिर्मुक्तबुद्धिं
स्वसुतवदसकृत्त्वां भावयित्वा मुमुक्षुम् ॥ ५७५ ॥

इति श्रुत्वा गुरोर्वाक्यं प्रश्रयेण कृतानतिः ।
स तेन समनुज्ञातो ययौ निर्मुक्तबन्धनः ॥ ५७६ ॥

गुरुरेव सदानन्दसिन्धौ निर्मग्नमानसः ।

पावयन्वसुधां सर्वा विचचार निरन्तरः ॥ ५७७ ॥

इत्याचार्यस्य शिष्यस्य संवादेनात्मलक्षणम् ।
निरूपितं मुमुक्षूणां सुखबोधोपपत्तये ॥ ५७८ ॥

हितमिदमुपदेशमाद्रियन्तां
विहितनिरस्तसमस्तचित्तदोषाः ।
भवसुखविरताः प्रशान्तचित्ताः
श्रुतिरसिका यतयो मुमुक्षवो ये ॥ ५७९ ॥

संसाराध्वनि तापभानुकिरणप्रोद्धतदाहव्यथाखिन्नानां
जलकांक्षया मरुभुवि भ्रान्त्या परिभ्राम्यताम् ।
अत्यासन्नसुधाम्बुधिं सुखकरं ब्रह्माद्वयं दर्शयत्येषा
शङ्करभारती विजयते निर्वाणसंदायिनी ॥ ५८० ॥

Literatuur

Sanskrit tekst en Engelse vertalingen

Acharya. *Vivekacūḍamaṇi*. (Sanskrit tekst en Engelse vertaling, uit het Internet, nadere gegevens onbekend).

Ramana Maharshi, Bhagavan Sri. *Vivekachudamani*. (1979). Opgenomen in “The Collected Works of Ramana Maharshi” door Arthur Osborn, Tiruvannamalai, India.

Chatterji, M.M. *The Crest Juwel of Wisdom*. (1887). Madras: Theosophical Publishing House.

Chinmayananda, Swami. (2010). *Talks on Sankara's Vivekachoodamani*. Mumbai: Central chinmaya Mission Trust.

Grimes, John. (2004). *The of Vivekacūḍamaṇi of Śaṅkarācārya of Bhagavatpāda*. Delhi: Shri Jainendra Press.

Jagadguru Śrī Candrasekhara Bhārati Svāminah (2008). *Vivekacūḍamaṇi of Śaṅkara Bhagavatpāda*. Mumbai: Bharatiya Vidya Bhavan.

Madhavananda, Swami. (1992). *Vivekacūḍamaṇi*. Calcutta: Advaita Ashrama.

Prabhavananda, Swami & Isherwood, Ch. (1947). *The Crest Juwel of Discrimination*. California: Vedanta Society of Southern California.

Raphael. (2006). *Vivekacūḍamaṇi, The Crest Juwel of Discernment*. New York: Aurea Vidyā Foundation, Inc.

Richards, J.H. *The Crest Juwel of Discrimination*. (1998).

Nederlandse vertalingen:

De Diana, I & Huls Kramer, G. (1971). *Het Diadeem van Wijsheid*. Deventer: N. Kluwer.

Janson, J. (1980). *Het Kroonjuweel van Wijsheid*. Den Haag: Sirius en Siderius.

Van Oyen, Paul G. (2001). *De Rede als Bekroning*. Deventer: Conversion Productions.

Van Zijl de Jong, T. (1968). *Vivekachudamani*. Amsterdam: School voor Filosofie.

Trefwoordenregister *Vivekacūḍāmaṇi*

Getallen verwijzen naar versnummers.

A

aanmatiging 112.
 aarde 38, 65, 73, 96, 538, 563.
acārya 578.
 actie
 afzien van 182, 340.
 begeerte en 326.
 gevolgen van 177, 451.
 intellect en 188.
 Zelf en 153.
advaita 405.
aham 122, 125.
ahaṃkāra (zie ook 'ego') 93-94, 96, 105,
 130, 205, 217, 217, 298, 300, 302, 305,
 309, 322, 342, 518.
ajñāna, zie onwetendheid.
ākāśa 132, 384, 385, 393, 449, 499, 512. ,
 A1 516, 541.
amṛta 7.
ānanda (zie ook gelukzaligheid) 151, 225,
 428, 474, 514.
anātman, zie niet-Zelf, 18
annamāyākośa, zie sluiers.
antaḥkaraṇa 93-94, 103, 383, 473.
asadātma 203, 205.
āśrama 91, 177.
ātman (zie ook 'Zelf') 6, 10, 15, 47, 60,
 202, 216, 218, 283, 307, 327, 481, 578.
avidyā, zie onwetendheid.
āvṛti 113, 114, 139, 144, 343.
avyakta 108, 120 122, 238.

B

bandha, zie gebondenheid.
 bedekking
 kennis van, 202, 203, 241-243, 454, 554,
 561, 565.
 misleiding door, 114, 192, 236, 357,
 370, 501, 508.
 verwijdering van, 244, 245, 344, 397.

 Zelf en, 98-99, 189, 191, 200-201, 204,
 205, 338, 412, 427, 450, 506.
 begeerte 79, 96, 97, 166, 276, 311, 314,
 326, 327, 373, 429, 444, 541, 575.
 begoocheling 73, 192, 195, 197, 218, 230,
 235, 322, 345, 349-350, 402, 405, 421,
 518, 580.
 bestaan 40, 44, 122, 131, 154, 155, 193,
 199, 200-201, 217, 225, 232, 235, 251,
 253, 259, 289, 290, 305, 393, 411, 461,
 465, 472, 478, 534, 577, 580.
 bestaansgrond 125, 135, 235, 338, 387,
 406.
 bevrijding. 46, 67, 193, 475, 478, 570, 571,
 573, 575, 578, 579, 580
 door Gods genade 3.
 door inspanning 8, 182.
 door kennis en onderscheid 223, 558,
 569.
 door onderzoek 181.
 door onthechting 69, 78, 79, 82, 175,
 299, 303, 314, 335, 337, 374.
 door toewijding 31.
 door verdiensten 2.
 door verwerkelijking van het Zelf 124,
 222, 339, 379.
 niet door 6, 7, 56, 58, 63, 85, 162, 174,
 176.
 verlangen naar 17, 19, 27, 28, 29, 30,
 42, 118, 336.
 bewustzijn
 alles is 390.
 als getuige 125, 135, 383.
 en wereld 63.
 sluiers en 185-187, 218, 429.
 Zelf en 351, 356, 506.
 zijn, gelukzaligheid en 152, 196, 412,
 465.
 zuiver 178, 220-222, 305, 506, 571.
bhakti, zie toewijding.
bheda 167, 237-238, 259, 311.
bhokta 104.
bīja. Zie zaad
bodha 46, zie ook kennis.

Brahmā 6, 21, 321, 386, 388.

Brahman

bevrijding niet mogelijk door de naam te roepen 62, 63.

Brahman is 225, 226, 227, 237-238, 408, 464, 465.

Dat (Brahman) zijt gij 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263.

eenzelvigheid met Brahman 2, 56, 224, 283, 301, 346, 425, 427, 429, 437, 441, 443, 453, 568.

eenzelvigheid van Brahman met het Zelf 202, 216, 248, 249.

en *māyā* 260, 261, 263, 496, 514, 518.

ene zonder tweede 110, 223, 251, 252, 266, 292, 362, 377, 394, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 492, 493, 510, 526, 557, 580.

enige redmiddel kennis van 61.

geen van *karma's* treft de kenner van 453.

geschiktheid voor zoeken naar 17.

Ik ben deze Brahman 512, 513, 514.

ik ben niet dit individu maar de opperste Brahman 280, 321.

individuele Zelf is Brahman 216.

kenner van Brahman, kenmerken van 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 565, 566, 567, 568.

leermeester/leraar is de volmaakte kenner van Brahman 15, 33.

overstijgt kaste, geloof, familie en afkomst 254.

universum is Brahman 227, 230, 231, 236, 237, 238, 251.

Veda's verwerpen dualiteit in Brahman 245, 308, 311, 377, 392, 393, 405, 410, 427, 570, 44

vestig je geest constant op 378.

brahmavit 535, 545, 565.

buddhi, zie ook 'intellect', 93-94, 96, 98-99, 190, 200-201, 213-214, 218, 510, 521, 526, 571, 572.

C

cit 100, 185, 218, 220-222, 351, 390, 540, 571.

citta

denkende geest 11, 26, 60, 94, 96, 325, 398, 407, 430.

herinneringsaspect 94, 96.

D

daivi 118.

dama (zie ook 'zelfbeheersing') 23, 69, 365.

Dat zijt gij 241-243, 248-249, 283.

deha 83, 90, 144, 220-222, 268, 290, 464, zie ook lichaam.

denken

gebondenheid en 161, 172, 173, 174, 179, 295, 671, 572.

los maken van objecten 22, 277, 310, 369, 370.

misleiding door 178, 360, 526.

modificaties van 111, 510.

projecterende kracht van 170, 177, 391. slaap en 171.

Zelf en 133, 136, 227, 251, 356, 384, 385, 416, 432, 469, 482, 529, 560, 563.

zuivering van 175, 176, 181, 358.

denkvermogen, zie denken.

Devadatta 248, 249, 532.

dharma 101, 102, 148, 188, 340.

dhyāna, zie meditatie.

diepe slaap 120, 121, 126, 135, 208, 213-214, 217, 234, 294, 403, 405, 500.

diversiteit 167.

doener 178, 184, 189, 267, 297, 305, 490.

dood (zie ook 'geboorte en dood') 36, 43, 76, 77, 80, 81, 86, 305, 327, 346, 396, 508, 509, 518.

droom 234, 246, 252, 253, 295, 350, 448, 454, 457.

droombeeld 163.

droomhandelingen 447, 455.

droom-lichaam 455.

droomloze slaap 107, 171.

droomobjecten 456.

droomstaat 98-99, 170.

droomwereld 170, 253, 425, 456.
dr̥ś 153, 183, 206, 564.
duḥkha 12, 105, 106, 145, 179, 347, 379,
 546.
dvaita 405.

E

eenzelvigheid met Brahman/Zelf, zie
 Brahman.
 ego (zie ook '*ahaṃkāra*') 27, 93-94, 104,
 105, 122, 133, 135, 142, 217, 218, 294,
 296, 299, 300, 309, 310, 342, 343, 349-
 350, 368, 373, 384, 385, 391, 395.
 egoïsme 135, 205, 301, 303, 304, 306, 307,
 322, 342, 382, 395, 518.
 elementen 73, 74, 88, 96, 97, 122, 249,
 433.
 ellende 164, 179, 305, 322, 348, 518, 523,
 580.
 ene zonder tweede, zie Brahman en/of
 Zelf.
 ether 73, 96, 122, 132.

F

familie 254, 297, 377.

G

gebondenheid. 47, 49, 50, 299, 320, 475,
 510.
 aan het lichaam 46, 83, 84, 85, 86, 271.
 bevrijding van 32, 51, 55, 66, 124, 152,
 173, 319, 338, 339, 375, 535, 546,
 573, 576.
 door onwetendheid 27, 47, 83, 108, 141,
 146, 252, 324, 344, 462, 476.
 oorzaak van 112, 137, 138, 144, 146,
 169, 174, 179, 311, 322, 333, 569,
 570, 571, 572.
 vernietiging van 147, 172.
 geboorte 2, 3, 4, 164, 258, 306, 342, 447,
 518.
 geboorte en dood 9, 10, 35, 37, 47, 66, 91,
 113, 134, 137, 146, 155, 179, 188, 223,
 224, 311, 314, 335, 412, 574.
 gehechtheid. 422, 548

aan zingenot 75, 145, 182, 373, 442.
 denken en 111, 173.
 lichaam en 337, 548.
 Zelf en 153.
 geleerdheid 2, 56, 58.
 gelijkmoedig 270, 434, 440.
 gelijkmoedigheid 433.
 geloof (zie ook '*śraddhā*') 25, 46, 118,
 254.
 geluk 1, 207, 376.
 gelukzaligheid. 44, 70, 119, 152, 306, 307,
 319, 340, 371, 403, 418, 419, 420, 428,
 471474, 486, 487, 496, 503, 514, 516,
 520, 522, 536, 542, 552.
 van Brahman 39, 237, 235, 261, 301,
 362, 368, 394, 408, 416, 426, 435,
 444, 465 452, 482, 493, 526, 535.
 van het Zelf 107, 131, 196, 207, 211,
 207, 292, 305, 333, 379, 395, 414,
 417, 481, 484, 485, 523, 525, 527,
 560.
 genade
 Gods, 3.
 oceaan van 35.
 van Brahman, 39.
 van de Heer, 147, 476.
 van de leermeester 28, 487, 488, 517.
 geschriften. 2, 6, 16, 25, 42, 46, 58.
 autoriteit van 107, 148, 336, 396, 459,
 473.
 bestudering van 59, 60, 61, 114, 271,
 281, 570, 575, 579.
 kenners van 67, 437.
 luisteren naar en overweging van
 woorden in 182, 210, 241, 243, 264.
 voorgeschreven handelingen volgens 11,
 69.
 getuige. 98-99, 210, 215, 369, 505, 506
 Zelf en, 125, 135, 153, 155, 157, 196,
 211, 216, 217, 220-222, 269, 294,
 305, 351, 377, 389, 383, 494, 551.
 gif 77, 82, 141, 173, 302, 377.
 goud 95, 262, 361.
 Govinda 9.
guṇa 104, 108, 110, 120, 177, 188, 302,
 410 (Zie ook *tamas*, *rajas*, en *sattva*).
guru (zie ook 'leermeester') 15, 28, 33,
 519, 577.

H

handeling. *Zie ook karma*
 opgeven van 10, 55, 282, 297.
 vruchten van 19, 58, 446, 550.
 Zelf en 98-99, 397, 413, 447, 449, 465,
 528, 544, 552.
 zelfzuchtige 7, 145, 187, 423, 458.
 Hart 132, 151, 189, 217, 220-222, 256,
 353, 407, 409, 410, 423, 521, 535, 558,
 579.
 hartstocht 33, 83, 148, 271, 340, 376, 527.
 hebzucht 112.
 hemel 19, 142, 195, 235, 384, 448, 500,
 511, 540.
 hert, olifant, mot, vis, bij 76.
 holte 189, 222, 266.
 hunkering 78, 80, 82, 118, 323, 377.

I

identificatie
 met bedekkingen 357, 190.
 met het ik 305, 382.
 met het lichaam 104, 290, 377, 545, zie
 ook 'lichaam, identificatie met'.
 met het niet-Zelf 268, 269.
 ijzeren kogel 133, 191, 349-350.
 ik en mijn, 73, 167, 178, 431, 436, 494,
 537.
 ik, notie van, zie aham, ego, identificatie,
 onwetendheid.
 ik-besef 27, 122, 126, 130, 135, 142, 213-
 214, 220-223, 252, 409.
 in dit leven bevrijde (zie ook 'jīvanmukta')
 418, 428, 429, 430, 431, 431, 433, 434,
 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441.
 in het-Zelf-gevestigd-zijn (zie ook
samādhāna) 26.
 individu (zie ook 'jīva') 89, 145, 177, 186-
 187, 192, 193, 196, 197, 201, 241-243,
 244, 280, 285, 294, 346, 478, 544.
Indra 388.
indriya zie 'zintuigen'.
 inkeer 424.
 inspan(ning) 4, 8, 60, 363, 368, 471.
 intellect

het Zelf en 126, 127, 129, 132, 135, 136,
 148, 196, 220-222, 266, 269, 338,
 349-350, 351, 380.
 intellect, (zie ook 'buddhi'), 26, 99, 120,
 121, 184, 256, 296, 301, 323, 354, 360,
 16
 inzicht 25, 107, 352, 374, 521.
Īśvara 241, 242, 243, 244, 245, 247, 476.

J

jagat 20, 108, 232, zie ook wereld en
 universum.
jāgrat 126, 170.
 jaloezie 112.
 jeugd 91.
jīva *Zie* individu.
jīvanmukta (zie ook 'in dit leven
 bevrijde'), 418, 428, 429, 430.
jñāna 225, 307, 451, 476, 514 zie ook
 kennis.

K

kaivalya 124, 290, 329, 567, 567.
 kalmte (ook 'śama') 22, 28, 30, 69, 82,
 342, 355, 368.
kāma 96, 112, 140, 311, zie ook
 'zingenot'.
karma. 459
 activiteit 92, 145, 188, 340, 506.
 afzien van 182.
āgāmikarma 453.
 causaliteit 460.
 handeling 69, 96.
prārabdhakarma 445, 446, 453, 454,
 458, 460, 461, 462, 551.
sañcitakarma 447, 453.
svapnakarma 447.
 kennis. 47, 147, 198-199, 255, 274, 307,
 345, 419, 421, 422, 424, 437, 451, 453,
 462-463, 530, 531, 556, 563, 577
 onjuiste 200-201, 347.
 van de werkelijkheid 13, 16, 45, 61, 100,
 130, 135, 139, 189, 210, 217, 225,
 226, 237-238, 239, 250, 265, 292,
 296, 298, 351, 352, 354, 356, 376,
 383, 394, 408, 414, 415, 474, 490,

491, 494, 495, 511, 514, 516, 525,
540, 561, 571.
van eenzelveigheid van het Zelf en
Brahman 283, 346, 439.
van Veda/Vedanta 1, 4, 245, 264.
kind 336, 425, 537, 539, 540.
kindertijd 91.
klei 190, 228, 229, 251, 325, 391, 482.
knoop van onwetendheid 353, 423, 558.
koning 64, 243, 244, 265, 519.
kringloop van geboorte en dood, 47, 66,
113, 188, 223, zie ook *samsāra*.
krokodil 84.
kroos 324.
kruik 39, 131, 251, 383, 385, 391, 450,
509, 530, 565.
kwalificatie van de zoeker 14.
kwellingen 39, 40, 41, 45, 52, 309, 323,
331, 440, 487.

L

latente neigingen 98-99, 169, 187, 277,
442, zie ook '*vāsana*'.
leefwijzen 91, 177, 188.
leermeester, 3, 8, 11, 15, 21, 25, 28, 32, 33,
41, 42, 81, 194, 213, 473, 474, 476, 479,
486, 518, 519, 520, 576, 577, 578.
levenskracht 95, 96, 102, 122, 131, 145,
165, 189, 370, 384, 549, 563.
lichaam, 28, 145, 270, 378, 458
causale 120.
en het Zelf 129, 132, 133, 134 137, 156,
157, 158, 159, 220, 265, 301, 377,
384, 431, 432, 436, 438, 414.
grofstoffelijke 72, 73, 74, 84, 90, 102,
122, 123, 154, 295, 296, 297, 395.
identificatie met 89, 93-94, 104, 140,
144, 160, 162, 163, 164, 173, 177,
178, 185-1856, 188, 250, 268, 284,
290, 296, 297, 311, 331, 340, 460,
461.
subtiële 96, 97, 98-99, 100.
subtiële elementen van 73, 74, 88, 96.
verbreken van identificatie met 46, 250,
284, 289, 296, 378, 395, 413, 414,
416, 417, 431, 455, 462, 489, 500,
509, 539, 544, 545, 546, 548, 549,
560, 563, 567.

lier 57.
lijden 12, 305, 333, 379, 421.
linga śarīra 97.
lucht 73, 96, 166, 395.
luchtspiegeling 30, 123, 404, 422.
luiheid 116.

M

maan 38, 54, 300, 522, 547.
mahāpuruṣa 3.
mahat 123.
mahātmano 529.
mahāvākya 248-249.
manana 70, 364.
manas zie ook 'denken' of
'denkvermogen' 93-94, 96, 111, 122,
136, 167, 169, 170, 174, 176, 180, 181,
276, 277, 361, 362, 365, 369, 384, 472,
482, 563.
manomāyākośa zie sluiers.
mantra 61.
māyā. 108, 109, 324, 405
als bedekking, 65, 241-42-43.
de kracht van 343.
en *īśvara* 243.
is al het gemanifesteerde 123, 261, 263,
496, 514, 518.
vernietiging van 110, 345.
Zelf en 569, 573.
medicijn 53, 62.
meditatie. 46, 65, 70, 246, 361, 362, 368,
445, 529
op het Zelf 256, 296, 359, 379, 380, 381,
412.
melk 344, 566.
modificatie (zie ook *vikāra*) 93-94, 111,
122, 135, 166, 185, 207, 209, 228, 269,
299, 349, 426, 20.
mokṣa 56, 69, 82, 174, 475, 478, 569, 570
(Zie ook 'bevrijding').
mukti 85.
mumukṣutā 27, 118.

N

Nārāyaṇa 494.
natuur 135, zie ook *prakṛti*.

nectar 35, 39, 82, 482, 484, 527, 552, 550.
 neigingen 23, 111, 117, 267, 271, 272,
 274, 313, 314, 315-316, 317, 323, 334,
 342, 443, 444.
nididhyāsana 364, 445.
 niet-Zelf 2, 47, 49, 71, 122, 123, 137, 140,
 146, 152, 203, 250, 268, 269, 280, 379,
 495.
nirguṇa 196.
nirvikalpa 70, 261, 393, 408, 468, 513.
nirvikalpa samādhi 342, 363, 357, 364,
 365, 470.
nivṛtti 502.
niyama 118, 530.

O

onachtzaamheid 116, 327, 328.
 onderscheid. 147, 157, 160, 175, 177, 197,
 422, 506, 85
 tussen het Zelf en niet-Zelf (zie ook
viveka) 2, 17, 19, 20, 47, 49, 71, 152,
 153, 203, 213, 239, 336, 352, 439.
 onderzoek 11, 12, 13, 14, 15, 181, 472, zie
 ook *vicāra*.
 ongedifferentieerde 108, 120, 122, 398,
 512.
 onsterfelijk(heid) 7, 410, 562.
 ont doe je van je bedekkingen 279, 280,
 281, 282, 283, 284.
 onthechting (zie ook *vairāgya*) 21, 28, 29,
 30, 69, 79, 80, 175, 372, 374, 376, 419.
 onwetendheid
 bevrijding van 46, 55, 198-199, 332,
 345, 353, 366, 384, 423, 558.
 Brahman en 61, 237-238, 262, 265, 333,
 346, 355, 410, 474, 568.
 denken en 169, 180.
 ego en 298, 305.
 en *tamas* 116, 138, 143, 145, 207, 209,
 227.
 gebondenheid door 50, 114, 422.
 lichaam en 97, 137, 140.
 organen 23, 92, 96, 103, 120, 122, 133,
 156, 162, 165, 167, 184, 252, 268, 438,
 503, 563.
 ouderdom 91.

P

pañḍita 10, 336, 342.
pāpa 448, 503.
paramātma 49, 359, 360, zie ook Zelf.
 pijn 52, 122, 183, 545, 580.
 plezier 74, 89, 106, 122, 130, 238, 536,
 537, 551.
 pot 134, 155, 190, 228, 229, 385, 391, 451.
prajña 428, 439.
prakṛti 135, 349-350, 391, 511.
pramāda 321, 325.
prāṇamāyākośa zie sluiers.
prāṇāyāma 13.
prārabdha karma zie karma.
pratyagātmā 203, 216.
pratyak 107, 263, 276, 351.
pravṛtti 502.
punya 448, 503.
Purana 534.
pūrṇa 240, 300, 308, 397, 466, 502.
puruṣa 90, 131, 173, 374.

R

Rāhu 139, 300, 547.
rajas 110, 111, 112, 117, 140, 174 179,
 181, 182, 278, 361.
 realisatie
 falen van 18.
 van eenheid 2, 202, 203, 332, 444.
 van gelukzaligheid 320, 368, 375, 444.
 van het Zelf 10, 25, 119, 275, 335, 404,
 447.
 rede 81, 264, 474.
 ruimte 134, 254, 288, 385, 393, 408, 449,
 450, 499, 502, 509, 514, 565, 573.

S

saccidānanda 152, 290, 412.
sadātmani 160, 557.
sādhana 420.
sākṣi zie 'getuige'.
śama zie 'kalmte'.
samādhāna 26.

samādhi 341, 354, 355, 356, 360, 362, 363, 375, 408, 409, 410 (zie ook *nirvikalpa en savikalpa*).
saṃsāra 9, 35, 36, 45, 68, 145, 148, 298, 306, 313, 316, 345
 oceaan van, 43, 44, 79, 80, 136, 141.
 sandelhout 273, 274.
 Sāṅkhya 56.
śānti 119, 161, 296.
śarīra 73, 74, 84, 177, zie ook lichaam (grofstoffelijke).
sattva 104, 110, 117, 118, 119, 174, 278, 361.
satyam 225, 232, 266, 493, 514.
savikalpa samādhi 362.
 schaduw 163, 413, 431, 504, 512, 547.
 schoonheid 57.
Śiva 388, 553, 559.
 slang, 61, 302, 540
 en touw 12, 110, 138, 197, 235, 246, 348, 387, 404, 406, 569.
 sluiers
 denksluier (*manomāyākośa*) 167, 168, 183.
 gelukzaligheidssluier (*ānandamāyākośa*) 207, 208.
 kennisluier (*vijñānamāyākośa*) 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 206.
 levenssluier (*prānamāyākośa*) 165, 166, 167.
 vijf sluiers 125, 149, 151, 209, 210, 211, 212, 218, 243, 570.
 voedselsluier (*annamāyākośa*) 154, 165.
smṛti 331.
 soevereiniteit 376, 517.
 spraak 39, 63, 131, 240, 367, 369, 482, 578.
śraddhā (zie ook 'geloof') 25, 46, 118.
śruti, zie geschriften.
 stil 277, 288, 401, 473, 526, 544.
 stilte 308, 383, 525, 526, 527, 551.
 subject/object 344, 345.
sukha 105, 238, 261, 546.
sūkṣma śarīra 97.
śuśupti zie 'diepe of droomloze slaap' 26.
svapna 98-99, 126, 170.
svarūpa 300, 323, 348, 363, 381.

T

tamas 110, 113, 114, 115, 116, 117, 138, 139, 141, 143, 145, 174, 179, 209, 278, 301, 361.
tanmātrā 74.
tat tvam asi zie 'Dat zijt gij'.
tejas 103.
 teruggetrokkenheid. 23, 419
 van de wereld. 355, 368
 tevredenheid 82, 119, 474.
titikṣā, zie 'verdraagzaamheid'.
 toewijding 9, 31, 32, 34, 46, 118, 119, 358, 359.
 toorn 112, 140.
 touw zie 'slang en touw'.
 Tripura 494.
 trots 118, 377.

U

universum
 is Brahman 128, 132, 135, 227, 230, 231, 236, 237-238, 257, 258, 263, 265, 291, 339, 355, 387, 388, 391, 394, 401, 439, 478, 496, 519, 521, 533, 563, 564.
 is onwerkelijk 20, 108, 122, 170, 180, 234, 243, 246, 260, 261, 293, 407, 483, 512.
upadeśa 579.
upādhi Zie 'bedekking'.
uparati 23.

V

vairāgya (zie ook 'onthechting') 21, 69, 374, 375, 376.
varṇa 91, 177.
vāsana 97, 98-99, 186-187, 267, 271, 274, 363.
vastu 11, 25, 171, 226.
vāyu 172.
Veda 4, 7, 33, 61, 231, 245, 329, 409, 534.
Vedānta 1, 2, 45, 162, 478, 538, 575.
 verdraagzaamheid (ook '*titikṣā*') 24, 69, 355.

verlangen 3, 8, 19, 27, 28, 29, 30, 55, 94,
275, 318, 336, 340, 372, 424.
verlichting 427, 428, 476.
verscheidenheid. 131, 167, 259, 262, 263,
330, 357, 385, 525
in Brahman geen. 399, 400, 401, 402,
403, 464, 465, 466, 467, 468, 469
verval 91, 258, 410, 459.
verwijlen
bij zinsobjecten 317, 329, 333, 334.
in verleden 432.
vicāra 11, 12, 13, 15, 45, 159, 213-214,
472.
vier vereisten 18.
vijñānamāyākośa Zie sluiers.
vikāra, (zie ook 'modificatie'), 111, 122,
166, 185, 206, 209, 213-214, 298, 305.
vikṣepa 111, 113, 115, 140, 143, 144, 343.
viśaya. Zie zinsobjecten
Viṣṇu 86, 388.
viśvam 128, 180, 227, 231, 387, 404.
viveka 47, 147, 334, 421.
vivekino 17, 179.
vleugels 374.
vogel 145, 374.
volmaaktheid 418, 477.
vrede 119, 161, 296, 335, 419, 489, 525,
528.
vrees 12, 43, 44, 222.
vreugde 105, 187, 207, 307, 425, 446, 482,
520, 522, 528, 536, 537, 543, 546.
vṛtti 120, 308.
vuur 36, 47, 73, 96, 147, 168, 191, 243,
361, 414, 453, 506, 556, 563.

W

waarheid. 42, 70, 226, 232, 239, 253, 257,
321, 471, 472, 474, 479, 520, 529, 531,
574
bedekking van 197, 267.
ervaren van 18, 59, 255.
Ik ben 493, 474.
in geschriften 16.
van het Zelf 32, 65, 114, 222, 473.
verwerkelijking van 222, 264, 266, 304,
352, 359, 375, 404, 474.
zich richten op 8, 322.

water 73, 96, 117, 149, 150, 154, 204, 218,
219, 264, 273, 310, 324, 344, 390, 404,
441, 508, 509, 538, 566, 580.
wedergeboorte 193, 346, 396, 568.
wellust 112, 444.
wereld
afstand doen van 289, 320, 340, 355,
372, 378, 395, 404, 425, 428, 433,
444.
der verschijnselen 63, 117, 155, 168,
198-199, 213-214, 232, 246, 420,
445.
kwellingen van 39, 41, 75, 272, 285,
332, 487.
Zelf en 195, 235, 339, 356, 394, 540,
577, 579.
wereldse plichten 340.
werkelijkheid
Brahman en 226, 230, 236, 251, 262,
304, 361, 399, 402, 403, 405, 409,
457, 470, 493, 567, 570, 571.
individu en 89, 331, 332, 336, 358, 462-
463, 522.
onwerkelijkheid en 115, 212, 228, 229,
295, 548.
verwerving van 11, 13, 15, 25, 308, 347.
Zelf en 117, 157, 159, 351, 560, 561,
573.
wesp 358, 359.
wier 149, 150.
wolk(en) 142, 143, 172, 180, 309, 500,
511, 571.
worm 358, 359.
wrok 112.

Y

yama 118.
yati 333, 567.
Yoga 46, 56, 367.
yogārūḍha 9.
yogi 256, 379, 418.
yuktyā 281.

Z

zaad 121, 145, 312, 346.
Zelf

ene zonder tweede 292, 353, 354, 402, 412, 524, 525.
 onderscheid tussen het Zelf en niet-Zelf 3, 47, 49, 71, 152, 484.
 zelfbeheersing (zie ook 'dama') 23, 69, 355, 376.
 zelfonderzoek *Zie vicāra*.
 zelfrealisatie 119, 275.
 zelfzucht *Zie ahaṃkāra*.
 zes deugden 19.
 zieke 53.
 ziekte 62, 66, 91, 146, 258, 396.
 zilver (in parelmoer) 236.
 zingenot 75, 80, 81, 141, 145, 311, 419, 423, 473.

zinsubjecten. 122, 130, 145, 168, 176, 441, 536, 539, 551, 552
 aard van 77, 105, 137, 173, 177, 326, 334, 349-350.
 het Zelf en 106, 107, 254, 276, 286, 317, 335, 344, 425.
 hunkering naar 78, 82, 182, 323, 329, 377, 442.
 vorming van 74, 340.
 zintuigen. 89, 145, 168, 178, 185-187, 188, 368
 Zelf en 129, 256, 356, 370, 378, 384, 436, 552, 560.
 zuivering 11, 136, 147, 174, 175, 181, 182, 274, 278, 361, 362, 427, 575.
 zwaard 80, 147, 302, 307.

Śrī Śaṅkara wordt beschouwd als de grootste spirituele leraar die Advaita Vedānta, ofwel de leer van non-dualiteit, toegankelijk heeft gemaakt voor hen die op zoek zijn naar kennis over de betekenis van het menselijk bestaan. Zij, in wie op een stil moment de vragen oprijzen "Wie ben ik, wat is de wereld en wat is mijn relatie tot de wereld?", zullen tijdens hun zoektocht een goede gids en een betrouwbare compagnon vinden in de werken die Śaṅkara ons heeft nagelaten.

Hoewel de aangeboden kennis uit de moeilijk toegankelijke Veda's stamt, legt Śaṅkara deze kennis voor de rijpe zoeker op een begrijpelijke en herkenbare wijze uit. In Vivekacūḍāmaṇi, een van de omvangrijkste en onderrichtende werken van Śaṅkara, wordt deze kennis aangereikt in de vorm van een dialoog tussen de leraar en de naar zelfkennis dorstende leerling. Een van de voornaamste begaafdheden van de leerling om deze kennis te kunnen ontvangen, is het vermogen tot onderscheid (viveka) dat ook in de titel van het boek genoemd wordt. Andere belangrijke vereisten waaraan de kandidaat leerling moet voldoen is het verlangen naar bevrijding, onthechtheid en een kalme geest.

Śaṅkara legt de leerling stap voor stap uit dat ideeën over de eigen individualiteit en die over de wereld slechts uit identificaties bestaan met wat men als werkelijkheid beschouwt en die de oorzaak zijn van gebondenheid en het menselijk lijden. Deze schijnbare werkelijkheid is echter veranderlijk en voorbijgaand, en bedekt zijn bestaansgrond die onveranderlijk en eeuwig is: puur bewustzijn, of zoals in de Vedische traditie wordt genoemd, Brahman. Het zich bevrijden van deze illusoire bedekkingen leidt tot de uiteindelijke bestemming van de mens die onbeschrijflijk is.